

Witchcraft

B
781

1433

I 3

1643

coty42

B
1781
1433
I.B.
1643
COKYUZ

E.

François

Belle cheveux

Dame de

France

19

7440 A 276

H.C. Agrippa.
De
VANITATE.
SCIENTIARUM,
etc.

LUGDUNI BATAVORUM.
Ex Officina ABRAHAMI COMELINI.
ET DAVIDIS LOPEZ de HARO.
M.DC.XLIV.

~~7440 A 276~~

H ENRICI CORNELII

A G R I P P A E AB NETTESHEYM,

De incertitudine & vanitate omnium scien-
tiarum & artium liber, lectu plane
jucundus & elegans.

Cum adjecto indice Capitum.

Accedunt duo ejusdem Auctoris libelli; quo-
rum unus est de Nobilitate & præcellentia fœminæ
sexus, ejusdemque supra virilem eminentia;
Alter de matrimonio seu conjugio, le-
ctu etiam jucundissimi.

L V G D V N I B A T A V O R V M;

Excudebat S E V E R I N V S M A T T H A E I.

Pro Officinis A B R A H A M I C O M M E L I N I &
D A V I D I S L O P E S de H A R O.

C I C I C X L I I I.

~~7440 A276~~

1.4698.

pk

SPECTABILI VIRO
D.AVGVSTINO FVRNATIO.

civi Genuensi,

HENRICVS CORNELIUS

Agrippa ab Nettesheym:

S. P. D.

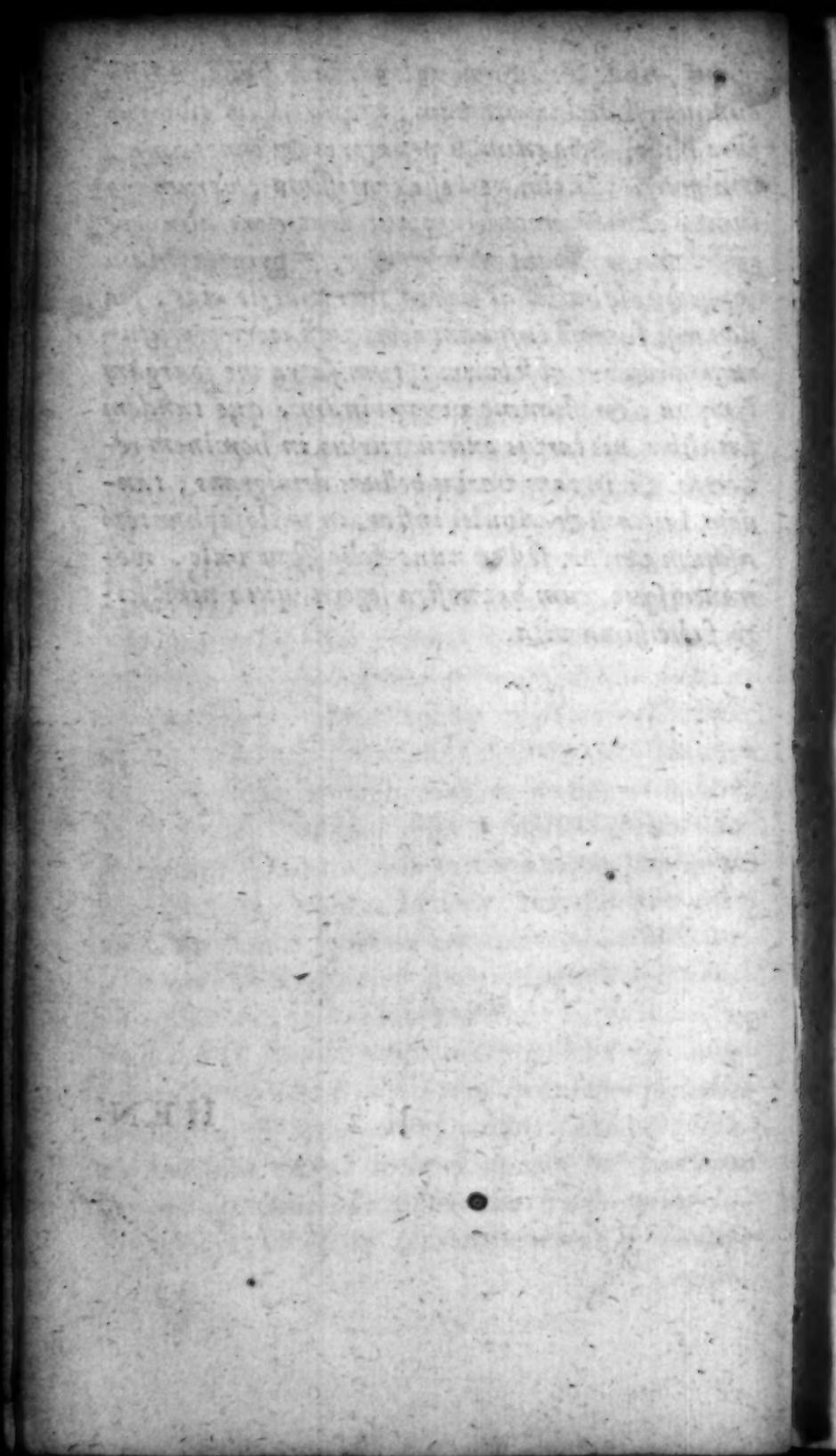
 Ogitanti mihi (integerrime Augustine, qui bene merendi studio me tibi
perpetuo debenda gratia reum effaci-
sti) quo cultu, qua veneratione, quo
pignore, quaeve ingenii industria tibi hanc animi
mei obseruantiam testarer, animus erat te pul-
chro aliquo & magno (quando tu pulcherrimis
maximisque dignissimis) munere adornare, ac cum
ornatissima sermonis integritate, tum locupletissi-
ma rerum dignitate, gravissimoque sentenciarum
pondere, tibi de penitissimis utriusque, divine &
humana literatura libros offerte. Verum cum ego
zanto animo meo cum doctrina & ingenio longe
sim inferior, tum dicendi facundia, sermonisque
elegantia illum remoto gressu sequar, non habeo in
mei ingenii suppellectile, quod prastare possim, pre-
ter insignem ignorantiam, ipsiusque jacet ingenii
fortuna mee indignatione dejectum, adeo ut
ex ipsa indignatione ferme cum Trojana illa He-
cuba versus sim in canem, ac nullarum virium
sim, ad bene dicendum, nil amplius memini, nisi
mordere, oblatrare, maledicere, convicari, atque

J[

sic

sic affectus, scripsi his diebus volumen satis am-
plum, cui, De incertitudine & vanitate scientia-
rum titulum feci, in quo sic in universam illam
scientiarum atque artium gigantomachiam obla-
travi, sic omnes illos scientiarum & artium robu-
stissimos venatores validissimis mortibus perstrinxi,
ut quoties opus ipsum reviso, ipse ego me demirer-
ealem in homine canem, & cui nihil caninum
desit, preter unam adulationem, licet aulico ad-
modum necessariam. Ne igitur observantiae tuae
desertor esse videar, dum condigna te, & ex scien-
tiarum deprompta thesauris fœcunda munera
impendere nequeo, saltem ex eadem ignorantia &
indignationis mea officina, hanc Cynicam decla-
mationem in observantiae in te mea argumentum
tibi nunc offero: hac te dono, hanc tibi dedicatam
constituo, magnitudinem animi erga te mei liben-
tor ostensurus, atque quam vigilem custodem,
quam oculatum speculatorum, quam audacem
militem, quam magnanimum ducem in te tibi
acquisieris, qui cum velut è sublimi specula ho-
stes procul denuncio, quo se divinarum literarum
cives in loca recipient tutiora, tum pro eorundem
omnium salute omnibus me lacerandum objiciēs,
primum cominusque in acie propugno: quo faci-
nōre tantum abest, quod metuam invidiam, ut
gratiam ab omnibus mihi deberi putem, qui ad o-
peram publica utilitatis simul speculator & miles
denunciem & impugnem, quibus salus periclitata-
tur humana atque insuper ducem me prabeam
iis, qui egredientes humanarum scientiarum la-
byrinthum, in arcem tendunt veritatis. Accipe
igitur

igitur, nunc Augustine colendissime hanc qualis-
cunque est declamationem, atque illam tibi tuo
jure habe, Scio enim, si venatores & canes amas,
non poterit illa tibi non esse gratissima, verum ego
nunc è cane in crocodilum aut draconem aliumve
ignivomum serpentem migrabor, & pyrographiam
(opus quale hactenus nostra non viderit arta, sed
non nisi famoso cuiquam orbis vastatori profutu-
rum) protinus absolvam: tum sacra me spargam
lympha, & flumine vivo ablua, quo tandem
fatalibus his larvis exutus rursus in hominem re-
vertar, & in tam varias belluas demigrans, tan-
dem Luciani & Apulei instar, in philosophantem
asinum vertar: sed tu nunc felicissime vale, me-
minerisque, cum hac nostra legeris, quia nihil scri-
re felicissima vita.

HENRICVS CORNELIVS
AGRIPPA,

Ad Lectorem.

FA
CA
SA N non tibi, lector studiose, magnanimum præaudaxque ac pene Herculeum hoc meum facinus videbitur contra universam illam scientiarum omnium atque artium gygantomachiam arma sumere, ac universos illos scientiarum artiumque robustissimos venatores in arenam provocare? infrement adversum me doctorum supercilium, Licentiatorum eruditio, Magistrorum authoritas, Baccalaureorum conatus, & scholasticorum omnium zelus, mechanicorumque seditio. Quos si confecero, nonne aut par, aut majus erit atque leonem Nemaum clava percutere, hydram Lernæam igne interimere, aprum Erimanthæum occidere, cervam Mænaliō nemore aurea cornua gerētē capere, Stymphalidas aves in nubibus sagittis confodere, Antæum intra ulnas opprimere, columnas in Oceano figere, Geryonem tricipitem vincere, boves abigere, taurum perimere, Achelaum monomachia superare, Diomedis e- quos abducere, Cerberum vincitum catena trahere, aurea Hesperidum mala rapere, ejusque generis plura, quæ ab Hercule & magnis laborib. nec minori periculo gesta sunt, cum non minoris laboris, periculi aut quam

AD LECTOREM.

maximi sit hæc gymnasiorum atq; palestrarum monstra superare? Neque enim non video, quia in cruenta pugna hic mihi cominus ineunda est, atque plenum periculo bellum, cum sim tam potentissimorum hostium valkatus exercitu. Hei quot me machinis oppugnabunt, quot me impetent moliminibus, quot me persequentur ignominiis? Obstrepent in primis pediculosi grammatici, atque etymologiis suis ex Agrippa nomen indent podagricum. Attoniti poëtæ pro Momo vel hirco Æsopico traducent carminibus. Nugivendæ historiographi supra Pausaniā & Herrostratum prophanabunt. Magnicrepi rhetores iratis oculis, terribili vultu, grandistrepis vocibus, dirisque gesticulationibus perduellionatus accusabunt. Monstrosi memorigraphi larvis cerebrum obtundent. Pugnaces dialectici innumera syllogismorum tela in me conscient. Flexiloqui sophistæ verborum laqueis suisque indissolubilibus, ceu injecto fræno, obturabunt. Barbarus Lullista absurdis verbis ac sollecismis demotabit Caput. Terra cœloq; prescribent impii mathematici. Atomographi arithmeticci concitatis in me fœneratorib. ad alieni æris rationem cogent. Ad laqueum adiget pervicax aleator. Infaustos numeros supputabit scortilegus Pythagorista. Carcerem tristitiamq; infelices figuræ projicit punctator geomates. Canent me in triviis vulgi fabulam multitonni mu-

P R A E F A T I O

ni musici, ac stridulis ronchis distsonisq; con-
charum, pelvium, patinarumque strepitibus,
plus quam solent digamorum sponsalitiis,
obturabunt. Excludent choreis pomposæ
matronæ. Oscula negabunt blandulæ puelle.
Camelū saltantem subsanabunt garrulæ an-
cillulæ. Saltator histrio ludet in me turpi sce-
na tragœdiam. Dextera lævaque impetet
centimanus gladiator. Perplexi Geometræ
injectis triquetris, tetragonisque circulis, tan-
quam Gordioniis nodis irretitum captiva-
bunt. Simia vel ipso Thersite deformiorem
pinget, sculpetque inanis Opticus. Ultra Sau-
romatas & glacialem relegabunt vagi Cos-
mimetræ. Dædalus architectus inexpugnabi-
libus machinis clandestine subcuniculabit
correptumque inobservabilibus labyrinthis
errare coget. Ad arrugas condemnabit Sty-
gius metallarius. Suspendium comminabun-
tur fatales Astrologi, cœlorumque labili ver-
tigine consensem ad superos cohibebunt.
Ominabuntur omne malum minaces divina-
tores. Frigidum in Venerem, in alidique fe-
moris diffamabit importunus Physiogno-
mus. Cerebricosum afellum pronunciabit
delirus Metoposcopus. Divinabit omnia si-
nistre Fatidicus Chiromantes. Tristi auspicio
exaugurabit præsagus aruspex. Mittere ultri-
ces flaminas Iovis, & præ lagi fulminis ignes
portentosus speculator. Nocturnis terebit
lemuribus tenebricosus oniropola. Furens

AD L E C T O R E M .

vates ambiguo decipiet oraculo : Prodigiosi magis tanquā alterum Apuleium, aut Lucianum in asinum, non tamen aureum, sed forte stercorariū transformabunt. Spectris atq; manibus persequetur ater goeticus ; sacrilegicus theurgus caput consecrabit *ιερόνησος*; vel forte in cloacas, Imprecabuntur suā detractim dementulati cabalistæ. Acephalum spadonem - ve repræsentabit anilis præstigiator. Discre - pent pugnacissimis opinionibus contentiosi Philosophi. Nosque inter canem & croco - dilum migrare facient circulatores Pythagori - cī. Dolio aut sepulchro recludent foedi mordacesque Cynici. Vxorem communicā - dam clamabunt pestilentes Academicī. En - cabunt crapula glutones Epicurei. Mortifi - cabunt animam, excludentque Paradiso im - pii Peripatetici, Severi Stoici ademptis hu - manis affectib. in silicem permutabunt. Va - niloqui Metaphysici velut ex chao Demo - gorgoneo eorum, quæ nusquam sunt nec e - runt, nunquam non paradoxis mentem ever - tent. Censores Ethici in centum referent ta - bulas. Interdicet muneribus legislator politi - cus. Abdicabit aula voluptarius princeps. Su - sūriis propellent ambitiosi optimates. In - sensatus populus vicatim affiget opprobriis. Phalaris tauro cruciandum recludet terribi - lis tyrannus. In exilium agent factiosi oli - garchæ. Plebs impetuosa, & multorum capi - tum mala bestia, indicta causa rapiet in exi - tium.

P R A E F A T I O

tium. Prodigionis insimulabit afficta quævis
Respublica. Aris interdicent avari sacerdo-
tes. A pulpito lacecent larvati cuculliones
contumeliosique hypocritæ. Peccata reser-
vabunt æternis ignibus plenipotentes Pon-
tifices. Gallicam scabiem comminabuntur
salaces meretriculæ. Rapax leno lenaque te-
mulenta obstetricabunt loculos. Excludent
xenodochiis hulcerosi mendicantes. Sacrum
incendium , rabidosque morsus offerent gy-
rovagi quæstuarii , suisque destituent indul-
gentiis. Obzrabit macello infidus dispensa-
tor œconomus. Impinget in Scyllas blasphem-
imus nauta. Mercator improbus usuris oppi-
gnoratum absumet. Furax quæstor compilabit
stipendium. Prohibebunt amœnis hortu-
lis duri agricolæ. Lupis me devovebunt otio-
si pastores. Hamum subjiciet latenter undi-
vagus piscator. Canes accipitresque immitteret
clamabundus venator. Deprædabit armipo-
tens miles. Submovebunt ordine purpurati
nobiles. Exuent majorem imaginibus palu-
dati heraldi, indictisque equitiis, quæ torneamen-
ta vocat pro rustico exactionario incla-
mitabunt. Lotio & retrimenti scatophagi
medici perfundent. E quibus loquax logisti-
cus disputando de morbo, tempestivum sub-
trahet remedium. Temerariusque empyricus
dubio experimento mortis exponet pericu-
lo. Fallax methodicus procrastinando reme-
dia, ægritudinem producit suum ad compen-
dium.

AD LECTOREM.

dium. Exugent clysteriis sordidi pharmaco-
polæ. Dentibus ac testibus insidiabuntur e-
masculatores chirurgi. Dissecandum postu-
labunt crudeles anatomistæ. Angario reclu-
det immundus veterinarius, ac quadrigario
pulvere occæcabit oculos. Fame conficiet
prævaricator diætarius. Offam insulsa sit-
culosus obtrudet coquus. Divitiis interdicet
prodigus alcumista alegabitque fornaculis.
Vastissimis glossarum voluminibus obruent
inexpugnabiles Iuristæ. Majestatis reum a-
gent fastuosi legulei. Excommunicabunt di-
ris execrationibus arrogantes canonistæ.
Sexcentas calumnias intentabunt litigiosi
causidici, Colludet cum adversario deserta
causa subdolus procurator. Subscribet fal-
sum dubius tabellio. Condemnabit actionis
inexorabilis judex, negabitque (quas vo-
cant) appellandi Apostolos. Destituet re-
scripto imperiosus archiscriba cancellarius.
Hære seos inclamabunt obstinati thesophi-
stæ, aut ad idola sua sectari compellent Ad
palinodiam vociferabunt superciliosi magi-
stri nostri, magnisque sigillis, proscribent
Sorbonici Atlantes. **V**ides nunc Lector quâ-
ta obeam pericula? Facile tamen hos inful-
tus evadendi spes est, si tu modo veritatis pa-
tiens, posito livore, candido animo ad hæc
legenda accesseris. Habeo præterea quo me
tuear, Verbum Dei, quod ego his pro cly-
peo scutoque intrepidus opponam. Et si o-
porteat

P R A E F A T I O

porteat qui pro illo lubens , tantos in me
concitavi hostes , libens etiam occumbam ,
priusquam deseram . Et te scire volo me non
odio , non ambitione , non dolo , non errore
inductum hæc scripsisse , nec me sacrilega cu-
piditas , nec improbae mentis arrogantia ad
hoc impegit , sed causa omnium cum justif-
fima , tum verissima , quod videlicet videam
multos humanis disciplinis scientiisque us-
que adeo insolescere , ut sacrarum literarum
eloquia & Canonicas Spiritus sancti Scrip-
turas (quia careant ornamentis verborum ,
viribus syllogismorum , affectatisque suade-
lis , & peregrina Philosophorum eruditio-
ne : sed simpliciter in operatione virtutis , &
nuda fide firmatae sunt) idcirco tanquam ru-
sticas & idioticas , non modo despicere &
aspernari , sed & velut contemptu quodam
insuper infestari , alios n . videmus , licet sibi
magis pii videantur , qui Christi leges proba-
re & confirmare nuntiuntur , decretum Philo-
sophorum illis plus tribuentes , quam sanctis
Dei Prophetis , Euangelistis , & Apostolis ,
cum tamen hi ab illis plus disdiapason ab-
sunt . Præterea in multis ac ferme omnibus
gymnasiis perverlus mos ac damnabilis con-
suetudo inolevit , qui initiandos discipulos
jurejurando adigunt , Aristoteli aut Boëthio ,
aut Thomæ , aut Alberto , seu alio cuivis suo
scholastico Deo sese nunquam repugnatu-
ros : à quibus si quis latum unguem diver-
sum

A D L E C T O R E M .

sum senserit, hunc hæreticum scandalosum, piatum aurum offensivum, igne flammisque absumendum proclaimant. Hi igitur tam temerarii gigantes, & sacrarum literarum hostes aggrediendi sunt, illorum castra & arces expugnanda sunt, ostendendumque, quanta sit hominum cæcitas, cum tot scientiis & artibus, cum tot insuper singularum magistris & authoribus semper à veritatis cognitione aberrare: quanta etiam temeritas, quam arrogans præsumptio. Philosophorum schoolas præferre Ecclesiae Christi, opinionesque hominum præponere, aut adæquare verbo Dei. Denique quam impia tyrannis, captivare ad præfinitos autores studiosorum ingenia, & adimere discipulis libertatem indagandæ & sequendæ veritatis. Quæ omnia cum tam manifesta sint, ut inficias iri non possint, venia danda erit, si liberius ac forte amarulentius in aliqua disciplinarum genera, earundemve Professores videat perorare, Vale.

N O .

NOBILIS VIRI
HENRICI CORNELII
AGRIPPÆ,

Equitis Aurati, & utriusque Iuris Doctoris,
S. Cæsareæ Majestatis à consilio & archivis
indicarii, de incertitudine & vanitate
scientiarum atque artium De-
clamatio.

CAPUT I.

De Scientiis in generali.

Vetus opinio est, & ferme omnium Philosophantium concors & unanimis sententia, qua arbitrantur, scientiam quamlibet, homini ipsi pro utriusque captu ac valore nonnihil divinitatis adferre, ita ut sepe ultra humanitatis limites in Deorum beatorum chœros eos referre possint: hinc varia illa & immutera scientiarum encomia prodierunt, quibus unusquisque eas artes atque disciplinas, in quibus jam diuturne exercitio ingenii sui vires exactuit, non minus ornato, quam longo sermone nititur omnibus anteferre, & vel supra celos ipsos extollere. Ego vero alius generis persuasus rationibus, nil perniciosius, nil pestilentius hominum vita animarumq; nostrarum saluti posse contingere arbitror, quam ipsas astes ipsasque scientias. Id eoque converso ordine agendum censeo, & scientias ipsas non tantis preconiis extollendas, sed magna ex parte vituperandas esse mea opinio est, nec ullam esse qua caret justa reprehensionis censura, neque rursus, qua ex se ipsa laudem aliquam mereatur, nisi quam à possessoris probitate mutatur. Ea autem modestia hanc sententiam meam à vobis accipi volo, ut me nec

A alios

alios velle reprehendere, qui diversum sentiunt, nec mihi aliquid arrogare insolentius putetis. Itaque mihi in hoc à reliquis dissentienti veniam dabitis, donec à singulis per ordinem literarum facultatibus, hanc sententiam auspicabimur, non vulgaribus duntaxat argumentis, & à superficie rerum sumptis, sed rationibus firmissimis, & ex intimis rerum visceribus eductis, non illa Demosthenis aut Chrysippi argumenta, eloquentia que mihi sacras literas profitenti opprobrio esset futura, tanquam adulaciones amanti si fucos dicendi sequar. Nam loqui proprie, non eloqui: & rei veritatem, non sermonis ornatum, sacrarum literarum professorem intendere decet. Non enim in lingua, sed in corde veritatis sedes est. Nec interest in dicendis veris quali sermone utamur, mendacium enim eloquentia, verbisq; phaleratis indiget, ut possit hominum mentibus insinuari: veritatis autem sermo, ut scribit Euripi-pides, simplex existit, non quærens fucum nec pigmen-ta. Quod si ergo assumptum negotium absq; omni eloquentiæ flore (quæ ea ipsa quoq; nunc à nobis, etiam non tam negligenda, quam damnanda erit) vestris deli-catissimis auribus offendam, ea vos precor feratis pa-tientia, qua Romanus ille Imperator quondam cum exercitu constitit, ut audiret mulierculam: atq; Arche-silaus Rex interdum audire voluit raucos & inamonæ vocis homines, quo audiens postea eloquentes, plus caperet delectamenti. Memineritis illius Theophrasti sententiæ apud maximos quosque & elegantissimos viros etiam rudes loqui posse, dummodo fide & ratio-ne loquantur: atq; ne quasi oscitantes vos auribus pendere sinam, quibus vestigiis & indiciis veluti canibus hanc narratam opinionem meam venatus depræhen-derim, nunc proferam in medium: si modo id vos prius commonero, scientias omnes tam malas esse, quam bonas: nec aliam nobis supra humanitatis metam af-ferre deitatis beatitudinem, nisi illam forte, quam an-riquis ille serpens pollicebatur primis parentibus, in-quiens: Eritis sicut Dii, scientes bonum & malum. In hoc itaq; serpente gloriatur, qui gloriatur se scire sci-entiam,

IN GENERALI.

entiam , quod probe factitasse legimus Ophites hæreticos, qui serpentem in facris suis colebant , dicentes ipsum in paradiſo virtutis cognitionem induxisse : Astipulatur istis Platonica historia, Theutum quendam humano generi infensum dæmonem scientias primum ex cogitasse, non minus offensivas quam utiles, ut prudentissime disseruit ille totius Ægypti rex Thamus, de scientiarum ac literarum inventoribus. Hinc est quod Grammatici pleriq; dæmones quasi scientes exponunt: sed esto, has fabulas suis Poëtis Philosophisque relinquamus, & non sint alii scientiarum inventores, quam homines: atq; illos scimus fuisse pessimæ generationis filios, filios, in quam Cain: & de quibus vere dictum est : Filii hujus sæculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione hac. Si itaque nunc scientiarum inventores homines sunt, nonne omnis homo mendax, nec est qui faciat bonum usque ad unum ? Sed esto, rursus sint homines aliqui boni, nihil scientia ipsæ bonitatis , nihil veritatis habebunt, nisi quantum ab ipsis inventori bus, vel possessoribus mutuantur vel acquirunt. Nam si in malum quempiam inciderint, noxie erunt, illumq; eo malo reddent deteriorem, ut perversum Grammaticum, vaniloquum Poëtam, mendacem historicum, Rhetorem palponem, Memoriographum ostentatorem, ligiousum Dialecticum, Sophistam perturbatorem, linguacem Lullistam , Arithmericum sortilegum , lascivum Musicum, impudicum Saltatorem, Geometram jactatorem, Cosmographum ertонем, Architectum pernicio sum, Nautam piratam, Astronomum faltacem, Magum flagitiosum, perfidum Cabaleum, Physicum somniatorem, portentosum Metaphysicum, morosum Ethicum, iniquum Politicum , Principem tyrannum, Magistratum oppressorem , Populum seditiosum, Sacerdotem scismaticum , Monachum superstitionis, prodigum Œconomum , Mercatorem falsijurum , Quæstorem compilatorem, segnem Agricolam, Pastorem abi peum, Piscatorem maledicum , Venatorem latronem , Militem prædonem, Nobilem exactorem , Medicum occisorem , Pharmacopolam veneficum , Coquum

4 DE SCIENTIIS

helluonem, alchimistam impostorem, jurisconsultum
versipellem, caudicatum mille scelerum protectorem,
rabellionem falsarium, judicem venalem, &c è sublimi
tribunali latronem, theologum hæreticum, & universis
multitudinis seductorem. Nihil autem inauspicatius,
quam ars, quam scientia impietate constipata, & mala-
rum rerum perniciofissimus est maximus quisque arti-
fex, & doctissimus author. Quod si etiam non tam ma-
lum, sed stultum aliquem incidat, nihil illo insolentius
ac importunum magis, nam preter id, quod illi de co-
gnata stultitia supereft, tuetur illum doctrinæ authori-
tas, habetq; literarum instrumenta, quibus suam defen-
dat amentiam, quibus ceteri stulti carentes mitius in-
sanient, quemadmodum de Rhetore ait Plato: Nam quo
erit (inquit) ineptior atq; indoctior, hoc plura narrabit,
imitabitur omnia, nihilque se indignum existimabit.
Nil igitur exitialius, quam cum ratione insanire. Si
quis autem vir bonus & sapientis possideat, fortassis bo-
nia erunt scientiaz ac Reipubl. utiles, possestorem au-
tem suum nihilo reddent beatorem: non enim (ut
ajunt Porphyrius & Iamblicus) verborum accumula-
cio disciplinarumque multitudo beatitudo est, qua
nec ullum insuper proportionum ac verborum qualita-
te accipit incrementum: quod si ita esset, nihil prohi-
beret illos, qui omnes congregaverunt disciplinas, esse
beatos: hunc vero, quibus carent, nequaquam, efficietque
Philosophi Sacerdotibus beatiores. Vera enim beatitudo
non consistit in bonorum cognitione, sed in vita
bona: non intelligere, sed in intellectu vivere: neque e-
nim bona intelligentia, sed bona voluntas conjungit
homines Deo, nec aliud efficiunt disciplinz fortis ad-
hibitz, nisi quia conditionem nobis quædam pur-
gatoriam adhibent, ad beatitudinem aliquid con-
ducentem, non tamen rationem ipsam, qua nobis beatitudo
compleatur, nisi eis adsit & vita, in ipsam bono-
rum translatâ naturam: sapientissime enim est compertum,
ut ait Cicerio pro Archia, ad leudem atque virtutem
naturam sine doctrina quam doctinam sine natura
valuisse. Non igitur tam longa, tam difficulti, &

vix unquam perscrutabili (ut Averroistæ contendunt) scientiarum omnium disciplina animum imbuerre opus erit , quam ipse etiam Aristoteles beatitudinem ait valde communem , & quam cuncti facile adipisci queant per disciplinam quandam & diligentiam , quam scilicet ait facilem , & quasi communem facultatem contemplandi objectum omnium nobilissimum , scilicet Deum : qui quidem tam facilis omnibus communis contemplandi actus , non syllogizando & demonstrando perficitur , sed credendo & colendo . Quæ ergo nunc scientiarum felicitas ? quæ sapientum philosophorumque laus & beatitudo , quibus scholæ omnes perstrepunt , resonantque encomiis eorum , quorum animas diris crueiatibus distrahi audiunt , videntque inferi . Vedit hæc August. & timuit , exclamans illud Pauli . Surgunt indocti & rapiunt eos , & nos cum scientia nostra mergimur in infernum . Quod si audendum est verum fateri , tam est scientiarum omnium periculosa , inconstansque traditio , ut longe tutius sit ignorare , quam scire . Adam nunquam è beatitudinis paradiſo pulsus fuisset , nisi serpente magistro didicisset scire bonum & malum . Et Paulus ejiciendos censer de Ecclesia , qui plus scire volunt , quam oportet . Socrates dum omnes ferme disciplinas periculatus esset , tunc primum ab oraculo sapiensissimus omnium judicatus est , cum se nihil scire palam fateretur . Tam est scientiarum omnium cognitio difficultis , ne dicam impossibilis , ut prius vita tota hominis deficiat , quam vel unius disciplinæ minima ratio perfecte investigari possit . Quod mihi hic affirmare videtur Ecclesiastes , dum ait : Intellexi quod omnium operum Dei nullam possit homo invenire rationem eorum , quæ fiunt sub Sole , & quanto plus laboraverit ad quartendum , tanto minus inveniat , etiam si dixerit sapiens se nosse , non poterit reperire . Nihil homini pestilentius contingere potest , quam scientia : hec est vera illa pestis , quæ totum ac omne hominum genus ob unum subvertit , quæ omnem innocentiam expulit , & nos tot peccatorum generibus , mortique fecit

obnoxios, quæ fidei lumen extinxit, animas nostras in profundas conjiciens tenebras, quæ veritatem damnans, errores in altissimo throno collocavit. Quare jam non vituperandi mihi videntur Valentianus ille Imperator, quem acerrimum literarum hostem extitisse ajunt, atq; Licinius Imperator, qui literas virus ac pestem publicam dictabat: quin & Ciceronem ipsum fontem literarum abundantissimum refert Valerius tandem literas contempssisse. Tanta autem est veritatis ampla libertas, liberaq; amplitudo, ut nullius scientiarum speculationibus, non ullo sensuum urgenti judicio, non ullis logici artificii argumentis, nulla probatione evidente, nullo syllogismo demonstrante, nec ullo humano rationis discursu possit deprehendi, nisi sola fide: quam qui habet, is ab Aristot. in Priorum Resolutionum lib. dicitur melius dispositus, quam si esset sciens: quod exponens Philoponus ait, id esse melius cognoscentem, quam per demonstrationem, quæ per causam fit. Et Theophrastus in suis Transnaturalibus sic ait: Vsq; ad aliquid quidem possumus per causam speculari, principia à sensibus sumentes, quando autem ad ipsa extrema & prima transierimus, non amplius possumus scire, sive quia non habemus causam, sive propter intellectus nostri infirmitatem. Et Plato in Timao ait, quod illa explicare plus est, quam vires nostræ sufficiant, sed credi jubet iis, qui ante dixerunt, quanquam nulla demonstrationis necessitate loquantur: fuerunt enim Academicci philosophi in precio, qui dixerunt, nihil posse affirmari: fuerunt Pyronici, & alii multi, qui quidem nihil affirmabant: Nihil itaque præcipuum habet scientia supra ipsum credere, ubi videlicet probitas authoris monet discipulorum liberam credendi voluntatem. Hinc Pythagoricum presumptum illud de magistro responsum: Ipse dixit. Et Peripateticorum illud vulgatum proverbiu[m]. Vnicuique perito in arte sua credendum est. Sic creditur Grammatico de verborum significationibus. Credit Dialecticus de parte orationis à Grammatico accepta. Assumit à Dialectico Rhetor argumentationis locos. Poëta mensuras

ma-

IN GENERALI.

7

mutuantur à Musico. Geometra proportiones sumit ab Arithmetico. Astrologus utrisque fidem dat. Deinde transnaturales conjecturis utuntur naturalium, & quisque artifex recte præsumit de statutis alterius. Habet enim quævis scientia certa quædam principia, quæ credere oporteat, nec ullo modo queant demonstrari, quæ si quis pertinacius negare velit, non habent Philosophi illi, quo contra illum disputerent, moxque dicent, contra negantem principia non esse disputandum, aut ad alia quædam extra scientiæ metas relegabunt, ut si quis (dicunt) neget ignem esse calidum, projiciatur in ignem, & queratur ab eo quid sentiat, ira demum ex Philosophis tortores fiunt & carnifices; volunt nos vi cogere fateri id, quod ratione debuerant docere. Proinde nil Reipub. infensum ac perniciosum magis, quam literæ, quam scientiæ, in qua, si qui eruditione & scientia prædicti sunt homines, eorum arbitrio, veluti plus sapientium, plurimum res geruntur, ac plebis similitudine multitudinisque imperitia freti, omnem Magistratus autoritatem sibi soli usurpant, unde Republicæ status à populari in oligarchiam migrat, atque exinde in factiones divisa, in tyrannidem facile transit, quam nemo unquam uspiam terrarum obtinuisse legitur sine scientia, sine doctrina, sine literis, præter unum L. Syllam Dictatorem, qui solus sine literis Republicam occupavit, in quo tanten literarum ignorantiarum, vel hoc Respublica maxime debet, quod tyrannidem sponte tandem deposuerit. Præterea omnes scientiæ, nil nisi decreta, & opiniones hominum sunt, tam noxiæ, quam utiles, tam pestiferæ, quam salubres, tam malæ, quam bonæ, nusquam compleæ, sed & ambiguæ, plenæ erroris & contentionis, atq; id nunc ita esse per singulas scientiarum disciplinas progrediendo ostendemus.

C A P V T . I I .

De Literarum Elementis.

NAM in primis quis non vider bene dicendi artes, dico Grammaticam, Logicam, Rethoricam, quæ quæ solum vestibula ac fores scientiarum, non autem scientiæ, sepe non minus pestilitatis adferre, quam voluptatis, quibus tamen nulla alia veritatis regula est, quam primorum quoruncunq; instituentium placita atq; voluntas quod ab ipsis usq; literarum inventis, quæ prima artium illarum elementa instrumentaque sunt, plenissime constat, quarum primæ fuerunt Chaldeæ, inventore Abrahamo, ut ait Philo, quibus Chaldaæ, Assyrii, & Phœnices usi sunt: sed sunt qui ajunt, Assyriis primum literas dedisse Rhadamanthum. Post has Moyse literas tradidit Iudeæ, forte non quidem his characteribus, quibus hodie utuntur, quæ inventum putantur Eze, quem omnium fere veteris instrumenti librorum scriptorem existimant. Porro quidam Linus Chalcides literas ex Phœnicio tulit ad Græcos sed Phœnicias, donec Cadmus Agenoris filius alio charactere illis novas literas daret numero sexdecim, quibus Trojano bello quatuor addit Palamedes. Postea totidem Simonides Melieus. Ægyptiis autem primum scribendi usum tradidit quidam nomine Memnona per animalium effigies, ut in obeliseis cernitur, sed literas illis primum dedit Mercurius, ille videlicet, quem Laertianus ait quintum Mercurium fuisse, cui Vulcanus Nili filius successit in regnum, Latinis vero literas tradidit mulier Nicostrata, cognomento Carmenta. Septem itaq; literarum genera antiquitus præcellabant, Hebreæ, Græcæ, Latinæ, Syriæ, Chaldaæ, Ægyptiæ, & Geticæ, de quib. in perpetuissimo Codice hos sequentes versiculos sese legisse refert Crinitus.

Moyse primus H̄braicas exaravit literas.

Mente Phœnices sagaci condiderunt Atticas.

Quas Latini scriptitamus edidit Nicostrata.

Abraham Syras, & idem repperit Chaldaicas.

Isis

Isis arte non minore protulit Aegiptias.

Galfila promisit Geterarum quas videmus ultimas.

Cæteræ vero gentes & barbaræ nationes resentioribus tempotibus novas literas invenierunt. Nam Gothis Cordanus Episcopus literas dedit, & antiqui Franci, qui sub Marcomiro & Pharamundo Gallias device- runt, suos habuere literarum characteres à Græcis pa- rum distantes, quibus Vuastaldus eorum patrō sermo- ne descripsit historiam, sed inventore illarum literarum incerto: extant etiam alia Francorum literæ, quarum inventori quidam nomine Doracus, sed à Vuastaldi cha- ractere longe diversa, & adhuc alias inventore Hicho Franco, qui cum Marcomiro ad ostia Rhoni venit è Sty- thia. Quin & Beda aliquas descripsit, sed in certo in- ventore, aliquorum Normanorum literas. Et multæ alia gentes simili modo vel novos sibi literarum char- acteres constituerunt, vel ab antiquis acceptos, pro parte aut immutauerunt, aut corrupserunt, ut Dalmatae Græ- cas, & Armenii Chaldaæ; at Gothis, Longobardique Latinarum literarum characteres de honestaverunt. Multæ præterea antiquæ literæ perierunt, sicuti veterum Hetruscorum, quæ tamen olim Plinio, Livioque testibus, magno in precio fuerunt apud Romanos, & adhuc certuntur in antiquis monumentis harum effi- gies, sed penitus incognitæ: nam Romanis olim or- bem terrarum vastantibus, obsoletis, antiquis & cujus- que nationis propriis suarum, usum literarum illis vio- lenter imponebant. Sic Hebreorum literæ sub captivi- tate Babylonis perierunt, & lingua eorum à Chaldaeis corrupta est. Sic antiquæ Germanorum, Hispanorum, & aliarum nationum, literæ, introductis Romanis cha- racteribus perierunt, linguaeque eanum gentium cor- ruptæ sunt. Contra Romanorum & literæ, & lingua à Gothis, Longobardis, Francis, aliisque barbaris gen- tibus vice versa corrupta sunt & immutata: neque e- nem Latina lingua, ea ipsa est hodie, quæ olim: & de Hebreæ lingua & charactere inter ipsos Thalmudistas non modica dissensio est: nam Rabbi Iehuda ait, pro-

toplastum Adamum Aramæo idiomate locutum. Marsutra ait , traditam à Moysè legem charactere , qui dicitur Hebræo , idiomate vero sancto , quæ ab Esdra in Aramæum idioma , Assyriosque characteres mutata , paulo post characteres retinens Assyrios , sanctum idioma resumpsit. Hebræo charactere cum Aramæo sermone relictis Chusi , hoc est iis , qui simul legem suscepserunt , & idola colunt , ut Samariæ. Alii dicunt , non aliis à primordio , quam nunc , characteribus scriptam fuisse legem : propter prævaricationem autem aliquando mutatum fuisse characterem : sed post poenitentiam restitutum . Rabbi Simon Eleazaris filius : & sermonem & characterem nullo tempore mutatum putant , adeo de Hebraicis , ne apud ipsos Hebreos quidem aliquid habetur certi . atque hæc est temporum vicissitudo , ut nullæ sint literæ , nullæ linguae , quæ hodie formam antiquitatis suæ agnoscant aut intelligent.

C A P V T. III.

De Grammatica.

AT ex his tam inconstantibus & ad omne tempus mutabilibus Principiis , literarum dico , & linguarum prior Grammatica , deinde cæteræ , quas diximus , bene dicendi artes prodiere. Nam tunc parum visum esset literas scire , nisi certo gradu formaque jungerentur , atque ex literis syllabe , ex illis tandem verba & dictiones formarentur , sibique ad intelligentiam sermonis jungerentur , ausi sunt ingeniosi homines loquendi regulas , videlicet constructus regiminis & significatorum ponere , ac velut linguae frenum injicere , ut quicquid secundum illas diceretur , bene dictum esset , essetque ars bene dicendi , vocaruntque artem hanc Grammaticam , ejus inventor apud Græcos primus traditur Prometheus : Romani prius intulit Crates Mallotes , missus ad Senatum ab Attolo , inter secundum & tertium bellum Punicum , quam postea magno fastu professus est Palatino , adeo ut nomen

arti

arti indiderit, vocemque Grammatica ars Palæmonia, vir admodum arrogans, ut jactaret secum & natas literas ; & interituras, tamque superbus, ut omnes avi sui doctissimos viros contemptui haberet: etiam ipsum M. Varronem porcum appellare ausus sit. Verumtamen ipsa Latina Grammatica tam egena est, ac Græcæ literaturæ obnoxia, ut qui hanc non calleat, is è Grammaticorum numero protinus sit ejiciendus. Omnis itaque Literaturæ seu Grammaticæ ratio, non nisi in solo usu Majorum, autoritateque consistit: quibus placitum est, ita rem vocari, sive scribi, verbaque sic & sic componi & construi, quod ipsi tunc bene dictum vocant. Vnde Grammatica se recte loquendi artem jactat, sed falso, cum id ipsum longe melius discimus à Matribus aut Nutribus mulierculis, quam à Grammaticis. Græchorum linguam (qui eloquentissimi sunt habiti) Mater Cornelia formavit. Silem Aripithis, Scythiæ regis filium, Istrina mater Græcam linguam docuit. Notum est in multis provinciis exterarum gentium colonias inductas, natos filios matrum sermonem semper tenuisse. Hinc Plato atque Quintilianus de deligēda pueris nutritice idonea tam sollicite statuerūt. Absit ergo, ut hanc recte loquendi rationem ab illis in Grammatistas transferamus: qui cum nihil præter unam Grammaticam profiteantur, nihil sciunt minus. Siquidem Priscianus hanc ne toto vitæ suæ tempore discere potuit: & Didymos de ea quatuor, sive ut alii dicunt, sex millia librorum scripsisse perhibetur. Legimus Claudiū Cæfarem ita fuisse Græcis literis deditum, ut tres literas novas illi lingue adinuenerit, quas postea Princeps non omisit. Et Carolus ille Magnus Germaniæ lingue Grammaticam commentus est, mensibusque ac ventis nova nomina indidit. Et in hunc usque diem dies noctesque laboratur, scribuntur Commentaria, elegantia, quæstiones, annotationes, scholia, observationes, castigationes, centuria, miscellanea, antiquitates, paradoxa, collectanea, additiones, lucubrations, iteratae ac reiteratae editiones. Atque interim parturiuntur nobis totidem Grammaticæ: quot sunt.

funt Grammatici. Neque tamen quispiam illorum , si-
ve Græcū, sive Latinus fuerit, rationem reddidit, quo-
modo orationis partes distinguendæ sunt , quis illa-
rum in constructione servandus ordo , an quindecim
duntaxat sint pronomina , ut sentit Priscianus , an plu-
ra, ut Diomedes & Phocæ voluerunt : an Participium
per se possum remaneat aliquando participium : ut-
rum gerundia nomina sint an verba. Cur Græcis neu-
tri generis pluralia nomina cum verbo singularis nu-
meri conjugantur. Qua ratione liceat Latinis no-
mina terminata in a & in us proferre in um , sicut
pro Margarita Margaritum , pro punctus punctum .
Quo modo nominativus Iupiter producat genitivum
Iovis. Atque qua ratione verba neutralia alii admit-
tunt , alii excludunt. Cur plerasque Latinas dictiones
alii cum Græca diphthongo scribunt, alii non , ut fœ-
lix , quæstio. Atque an Latine æ , & œ diphthongi
scribantur tantum , & non proferantur , aut ambæ
vocales sicut scribuntur , ita sub una syllaba expri-
mantur. Similiter cur in Latinis plerisque vocabu-
lis , aliqui y Græco , alii i Latino solummodo utan-
tur, sicut in Considero. Item in aliquibus quidam du-
plicant literas, quidam non , ut in causa , religio. Cur
caceabus , cum habeat primam syllabam positione ge-
minati ex cc productam , nihilominus à plerisque
Poetis , ut plurimum corripiatur. Iam utrum Aristote-
lis anima scribi debeat ende lechia per delta , vel ente-
lechia pertau. Prætereo infinitas & nunquam cessa-
turas eorum contentiones de accentibus, de orthogra-
phiâ , de pronuntiatione literarum , de figuris , de
etymologiis, analogiis, deque ceteris præceptionibus
& regulis, inflexionibus & modo significandi : de mu-
tatione casuum, varietateque temporū modorum, per-
sonarum, numerorum, deque variis impedimentis , &
ordine constructionis. Denique de ipso literarum La-
tinarum numero ac genealogia: & utrum H sit litera ,
nec ne , & hujusmodi plura. Ita non solum in disti-
nibus & syllabis, sed & in elementis nulla ratione redi-
cta à se invicem dissentiant. Cujusmodi pugnam Lu-
cianus

cianus Samotensis de S & T consonantibus lepidissimo libello derisit, cuius exemplum esse potest in thalassa & thalatra. Quidam etiam Andreas Salernitanus de ea re grammaticale bellum studiosa facundia descripsit. Sed pauca & modica huc sunt. Plura & majora de nominum depravatis interpretationibus dicere possemus, quibus universo orbi plurimum imponunt, e quibus primum in Reipubl. non minima mala procedunt, dum legibus subjici, servitutem exponunt: civium autem libertatem interpretantur eam, ubi unicuique licet, quodlibet acrisonomiam, hoc est, juris æ qualitatem dicunt, ubi omnibus indiscretim idem ius, idem premium. Simili modo tranquillum imperium ajunt, ubi omnia Principis libidini obsecundant: felicissimum, ubi populus luxu defluit, & otio. Similibusque admodum multis & Medicina, & leges, & canones corruptæ sunt expositionibus, quibus cogunt ipsas etiam sacras literas, ipsumque Christum à se dissentire contorquentes illas non ad sensum Spiritus sancti, nec ad communem hominum salutem, sed ad suum ipsorum compendium. Ex qua re sæpe gravissima imminuerunt pericula, ut solet error in vocabulis, errorem patere in rebus. Cujusmodi deceptus quondam Rex primus Hebreorum Saul in verbo Zobar, quod & masculum significat, & memoriam: cum dixisset Deus; Delebo memoriam Amelech, ipse Saul putabat, si mares abstulisset, se satisfecisse precepto. Contigit & Græcis & Italibz similis error in verbo Phos, quod & hominem significat & lumen. Vnde quondam Saturnalium cultores verbi ambiguitate decepti, hominem quotannis Saturno immolarunt, dum illum accensis luminibus æque placare potuissent. Quæ gens tam stulta, tandem Hercule magistro resipuit. Tandem etiam Theologi, & fratres cœculati, sese Grammaticis inferentes, de verborum significacionibus cum multis harsum appendixibus diliguntur, evertentes scripturas occasione Grammaticar, interpres mali effecti eorum, quæ benè dicta sunt, homines vani & verè infelices, per artem suam semer-
iplos

ipsoſ excēcantes , fugientes lumen veritatis : & dum virtutem dictionum curioſe nimis ſcrutantur , ſenſum ſcripturarum nolunt intelligere , ſed nuda vocabula te- nenteſ circa illa morantur , ſubvertenteſ & amittenteſ verbum veritatis . Sicut narratur de ſacrificio illo , ſive verum , ſive fabula ſit , qui cum plures haberet hostias , ne in Grammaticam committeret , in hęc verba con- fecravit : Hęc enim ſunt corpora mea . Vnde nam ora- ta eft illa Antidicomarianitarum & Elvidianorum ex- ecranda hærefiſ , divæ Chriſti matris perpetuam virgi- nitatem negantiū , niſi ex hoc unico vocabulo Do- nec: ubi legitur in Euangeliis : Quoniam Iofeph non cognoscebat eam , donec peperit filium ſuum primo- genitum . At quantum Latinae cum Graeca Eccleſia con- tentioneſ concitareunt duæ illa dictiones Ex & Per Latinis afferentibus Spirituſ sanctum procedere ex pa- tre & ex filio . Graecis autem dicentibus non ex filio , ſed ex patre per filiu ? Quantas rurus Tragœdias movit di- ctiō illa Niſi , in Consilio Basiliensi , Bohemis utriusque ſpecieſ communionem neceſſariam adfirmatibus , quia ſcriptum ſit , Niſi manducaveritis carnem filii hominiſ , & biberitis ejus ſanguinem , non habebitis vitam in vo- biſ , Vnde nam illa VValdenſium & ſequacium recētio- rumque circa Euchariftiam hærefiſ , niſi ex illa dictione Eſt , quam illi ſymbolice ac ſignificative duntaxat di- ctaſ volunt , tropumque ſubefiſe verbis . Romana Eccle- ſia illam eſſentialiter exponente ? Sunt adhuc alia Grammaticorum pernicioſa hærefeſ , verum tam occul- ta , tamque ſubtileſ , ut niſi Oxonieneſ acutiffimi An- glorum Theologi , atq; Parisienſium Sorboniſte , lynceiſ oculiſ has perſpexiſſent , magniſque ſigilliſ conde- naſſent , vix aliquis poſſet præcavere . Ejuſmodi ſunt , ſi quis & que bene dictum cenſerit , Christus prædicat , Christus prædicat . Ego crediſ , Tu credit , Credens eſt e- go . Item , quod verbum , manens verbum , poſteſ privari omnibus accidentibus . Item , quod nullum nomen eſt tertia personæ , & hiſ ſimilia . Quæ profecto , ſi hæ- retica dici debeant , hæretici erunt in primis , Propheta Eſaias & Malachias , quoruſ uterque inducit Deum de ſe

de se ipso loquentem: Prior ad Ezechiam his verbis: Ecce ego addet super dies tuos, &c. non enim dicit Addam, sed addet. Alter sic. Et si domini ego, ubi est timor meus? quo in loco facit Deum plorative se appellare dominos, sed multo magis heretici erunt omnes, qui nunc per universum Romanum orbem habentur Theologi, quatenus universam Orthodoxę Ecclesię doctrinam novitate pronuntiationis contra omnem Grammaticorum artem, ac usum ad confictas voces, monstrosa vocabula, & perplexa Sophismata protraxerunt: ausi insuper docere Theologiam ipsam incorrupto sermone tradi non posse. Sunt infinita horum similia: & miserandum est atque nostra, quantas contentiones & errores moveant pertinaces Grammatici & superbii sophista suis perverisis vocabulorū interpretationibus, dum alii ex verbis colligunt sententias, alii contra ex sententiis colligunt verba. Hinc in Medica arte, in utroque Iure, ex Philosophia & Theologia ceterisque facultatibus literarum infinitae contentiones erroresque quotidie insurgunt. Nihil enim demonstrant Grammatici, sed solis nituntur auctoritatibus, quæ sapientissime inter se tam variaz sunt atque discordes, ut necessarium sit plurimas illarum esse mendaces, quarum præceptionibus, qui maxime confidunt, hi recte loquuntur omnium minime. Omne enī sermonis ius non apud Grammaticos, sed penes populum existit, & vulgari consuetudine bene dicendi usum sortitur. Latini autem sermonis vigor, postquam invalecentibus barbaris apud populum esse desierit, ejus ratio tamē non à Grammaticis, sed idoneis & doctis scriptoribus, uti à Cicetone, Catone, Varrone, utroque Plinio, Quintiliano, Seneca, Suetonio, Quinto Curtio, Tito Livio, Sallustio, similibusque est petenda: quos penes solos restant antiquaz delitiz Latinitatis, ususque recte loquendi, non apud Grammaticos literatores, qui suis regulis de verborum & casuum inflexionibus, compositionibus, & deponentis ipsi Latinitati plurimū imponunt, ac talia sapientissime coniungunt vocabula, quæ fas non sit homini Latino usurpare, nisi forte

Parisino.

Parisiensis Sarbona inter articulos referat. Si quis dicat de veritate sermonis, Latini fidem Grammaticis non habendam, atque tamen hi literatores Grammatici sese solos scriptorum omnium censores, judices & interpres constituant, ac auctores omnes librosq; in ordinem redigere, aut canone submovere sibi arrogant: nullus unquam tam excellentis ingenii autor extitit, qui male dicam istorum linguam evaserit, quem non taxaverint, aut in quo non plurimum culpaverint. Criminantur in Platone confusionem, & ordinem desiderant, de cuius vitiis Georgius Trapezutius libros composuit, qui ab aliis idcirco Gonotimon & Etynim vocatus est, ut narrat Crinitus. Querunt in Aristotele dilucidant perspicuitatem, arguunt tenebrosam ejus obscuritatem, & sepiam vocant: taxant Virgilium, ut pauci ingenii, & compilatorem, aliorumque usurpatorem criminantur. Tullio non satisfacit Domesthenes, & ille suminus Latinorum rhetor à Gracis repetundatum petitur, & multis notis accusatur, timidus, superfluus in repetitionibus, frigidus in facetiis, lentus in principiis, otiosus in digressionibus, raro incalceens, tarde assurgens, quin & à nostris etiam reprehensus, à M. Capella tanquam turbato numero locutus, ab Apollinari flaccidus & supinus notatus est: jamque etiani Livianas orationes, Trogue pro fictis damnat, & Horatio non placet Plautus, idem ab incompositis versibus damnat Lucilium, ut turbidum flumen nullis bene digestis: multa dicitur involvere Plinius, nimium fertur indulgere genio Ovidius, ab Asinio Pollio pro affectatore reprehenditur Sallustius: furtus, & aliena proflus recitasse, & ea Labeone & Scipione adiutus arguitur Terentius, Seneca calx sine arena vocatus est, quem his verbis taxat Quintilianus. Si nullum & qualcum contempnisset, si partim non concupisset, si non sua omnia amasset, si rerum pondera munitissime sententiis non fregisset, sensu potius eruditorum, quam puerorum amore comprobaretur, sed & M. Varro porcus appellatus est, & Ambrosius cornicula & fabulator nuncupatus. Macrobius homo eruditissimus, impudentis & ingratianus,

nii taxatus , & ab Laurentio Valla Grammaticorum omnium eruditissimo nullis eorum, qui unquam Latinè scripferunt , indulsum est , & illum laniavit Mancinellus. Erat olim inter Grammaticos de lingua Latina bene meritus Servius , & hunc impugnavit Beroaldus, tandem & hunc posteriores Grammatici, veluti barbarum omnino aversantur. Sic Grammatici omnes alter in alterum furere soliti sunt, denique horum opera factum est, ut sacra scriptura traductio correctionis pre-textu , toties immutata, jam tota à seipso dissenseret, horum censuris de Apocalypsi Iohannis Apostoli, de epistola Pauli ad Hebreos , de epistola Iudæ , & aliis plerisque novi Testamenti capitulis diu dubitatum est, quin & Euangelia ipsa ad problemata revocare conati sunt , sed jam ad Poetas.

C A P V T . IV.

De Poesi.

POESIS ipsa, auctore Quintiliano, altera Grammaticæ pars est, hoc ipso non modicum superba, quod olim theatra & amphitheatra augustissima hominum ædificia non Philosophis, non Iurisconsultis, non Medicis, non Rethoribus, non Mathematicis, non Theologis, sed ipsis Poëtarum fabulis ingentibus sumptibus extorta sunt. Ars non in aliud inventa , nisi ut lascivientibus rytmis, syllabarum numeris ac ponderibus, non minumque Ioani strepitu , stultorum hominum aures demulceat , ac fabularum oblectamentis , mendaciorumque centonibus decipiatur animos. Quocirca architectrix mendaciorum & cultrix perversorum dogmatum dici meruit, atque ut, quod ad furorem, temulentiam, & impudentiam, & audaciam attinet, illi condonemus , certe interritam illam mentiendi fiduciam , quis æquo animo ferret ? quem enim angulum insanis nugis , fabulisque reliquit vacuum ? Iam enim ab ipso chaos faciens exordia fabularum narrat cæli sectiones , Veneris partus , Titanum pugnam , Iovis incunabula , Rhex fraudes , & Iapidis suppositiones , Saturni

turni vincula, Gigantum rebellionem, Promethei fur-
rum atque supplicium, Deli errores, Latonis labores,
Pythonis cædem, Tyri insidias, Deucalionis inunda-
tiones, hominumque ex lapidibus ortum, Iacchi di-
laniationes, Iunonis dolum, Semelis conflagratio-
nem, Bacchi utranque stirpem, & quæcunque de Mi-
nerva, Vulcano, Erichthonio, Boria, Orichia, Theseo,
Ægeo, Castore, Polluce, raptu Helenæ, & morte Hip-
polyti, in fabulis Atticis referuntur. Præterea erra-
tionem Cereris, raptam & inventam Proserpinam,
& quæcunque de Minoë, de Cadmo & Niobe, de Pen-
theo, Attæo, Ædipode, de Herculis laboribus, de So-
lis & Neptuni pugna, Athamantis insania, de Io in
vaccam mutata, & ejus custode Argo à Mercurio per-
empto, & quæ de vellere aureo, Peleo, Iasone, Me-
dæa, Item de Agamemnonis morte, & Clitemnestræ
suppicio, & quæ de Danaë, Perseo, Gorgane, Cassio-
pea, Andromeda, Orpheo, Oreste, de Ænæs & Vlys-
sis erroribus, de Circe, Thelagonio, & Æolo, Pa-
lamede, Nauplio, Ajace, Daphne, Ariadne, Euro-
pa, Phædra, Pasiphae, Dædalo, Icaro, Glauco, Ath-
lante, Geryone, Tantalo, de Pane, Centauris, Saty-
ris, Syrenibus, & reliquis hujusmodi insignibus men-
daciis memoria prodidit. Nec interim humanis rebus
contenta ipsos denique deos in fabularum suarum
partem vocat: eorum ottus, interitus, lites, jurgia, odia,
iras, prælia, vulnera, lamentationes, vincula, amores,
lenocinia, libidines, fornicationes, adulteria, cum ho-
minibus & bestiis concubitus, & quæ his absurdiora
& nefanda, magis venenosis verborum leporibus,
& noxia carminis suavitate texens, non præsentes
tantum fallit ac inficit, sed furiosa hæc beneficia pul-
chris versiculis metrisque servata, etiam posteris com-
municat, & tanquam rabidi canis morsu quo sump-
que dogmatibus suis mendaciisque semel infecerit,
confimili rabie furere coimpellit. Tanta enim arte
mendacia ejus confusa sunt, ut non raro veris præjudi-
cent historiis. Quemadmodum de ementito Didon-
nis cum Ænea adulterio, atque capto à Græcis Ilio,

mani-

manifestum est. Sunt tamen , qui ad tantum insanix
furorem devenerint, ut illi nonnullas divinitatis sortes
inesse putent , quia dæmones olim poëticis versiculis
responfa dederunt : hanc illos prophetas ac vates, divi-
noque spiritu afflatis vocat, ac Poetarum nugacissimis
versiculis , tanquam oraculis ad divinandum utuntur.
Hinc apud priscos sortes Homericę cognominata sunt,
ab Homeri versiculis : sicut à Vergilii carminibus sor-
tes Vergilianæ , quarum in vita Adriani meminit Spar-
tianus. Quæ superstitio hodie & in sacras literas , &
Psalmarum versiculos translata est , etiam non impro-
bantibus plerisque nostræ religionis Magistris nostris.
Sed ad poësim revertamur , hanc Augustinus à civitate
Dei exulare jubet , Ethnicus Plato à sua Republica ex-
pellit , Cicero admitti vetat. Socrates admonet , si cui
fama maxime curæ est , illamque servare cupiat illa-
sam , is cayeat ne Poëtam aliquem inimicum habeat,
quia non tam magnam in laudando , quam in maledi-
cendo & vituperando vim habent. Minos rex justissi-
mus ab Hesiodo & Homero celebratus , quia Athenien-
sibus bellum intulit , tragicos Poëtas in se concitatavit ,
qui illum ad inferos relegarunt. Penelopem ab Home-
ro singulari pudicitia illustratam , Licophrōn aliquot
procis concubuisse scribit. Didonem Carthaginis con-
ditricem continentissimam viduam , Ennius Poëta Scipi-
onia gesta decantans , primus Aeneam adamasse
finxit , quem tamen ex ratione temporum vidisse un-
quam non potuit : quod mendacium Virgilius deinde
sic ornavit , ut pro vera creditum sit Historia.
Tandem eo usque hæc mentiendi licentia maledi-
cendique improbitas processit , ut necesse fuerit legem
illis per censores prescribere , qua ejusmodi Poëtarum
probra atque mendacia reprimierentur. Sed & apud
priscos Romanos , ipsa poësis palam probro habebatur ,
atque , ut (Gellio , & Catone testibus , qui in illa stude-
ret , publicus grassator vocaretur. Quin & à M. Catone
ob id taxatus fuit Q. Fulvius , quod Proconsul missus
in Aetoliam Ennium Poëtam secum assumpserit : Et
Imperator Iustinianus illius Professores nulla prorsus
immu-

immunitate dignatur. Homerum etiam, quem omnium Poëtarum Philosophum, & omnium Philosopherum Poëtam vocant, veluti insanientem quinquaginta drachmis Athenienses multaverunt: & Tichtheum Poëtam veluti mentis inopem deriserunt, quin & Lacedæmonii Archilochi Poëtz libros è civitate sua exportare jussérunt. Sic Poësin ipsam probissimi quique tanquam mendaciorem parentem aspernati sunt. Poetis adeo monstrose mentientibus quippe quibus studium est nihil sani dicere, aut literis prodere, sed cum sarcinatis versiculis, stultis auribus cantillare, & fabularum involucris perfrepere, & super fumo machinari omnia, sicuti alicubi cecinit Campanus:

*Vrrunt carmine insani Poëtae,
Si nugas adimas, fame peribunt.
His mendacia sunt opes et aurum,
Fingunt queque volunt, putantque palmam
Mentiri bene gloriofiorem.*

Sunt præterea apud Poëtas acerrimæ contentiones, non solum de carminis charactere, de pedibus, de accentibus, & syllabarum quantitatibus, nam de iis etiam triviales quique Grammatici concertant, sed de iis ipsis suis nugis, segmentis atque mendaciis, ut puta, de nodo Herculis, de casta arbore, de literis Hyacinthi, de filiis Niobe, de arboribus, apud quas Latona Dianam peperit. Item de Homeri patria, deque ejus sepulchro, atque utrum Homerus an Hesiodus ætate superior sit, an Patroclus antiquior Achille, quo corporis habitu Anacharsis Scytha dormierit, cur Homeri non honoraverit carmine Palamedem, utrum Lucanus inter Poëtas aut Hæreticos reponendus sit. Item de furtis Virgilii, & quo anni mense mortuus fuerit, &c. Quis exiguos elegos emiserit author, Grammatici certant, & adhuc sub judice lis est. Omnia autem Poëtarum carmina plena fabulis sunt, non nisi sub adulacionis, aut detractionis pessimorum vitiorum prætextu ad stultorum delestantionem decantata. Quicquid agunt Poëtz narrant, laudent, invocent, fabulis suis adulantur.

tur. Rursus invehant, mordeant, accusent, fabulis debacentur, semper vero insaniant. Reste igitur Democritus hanc non artem, sed insaniam vocat. Et Platonis sententia est, frustra Poëticas fores compos sui pepulit. Tunc siquidem admiranda canunt Poëta, quando videlicet insaniant, aut temulent i sunt. Hinc Augustinus Poësim vocat vinum erroris, ab ebriis Doctribus propinatum. Hieronymius eam demonium cibum appellat. Ars insuper pertenens & nuda, quæ per se quidem tota insulsa res est, nisi alia quavis disciplina vestiatur, conditaturque: ars esuriens, semperque famelica, & tanquam mures alienum panem comedens, atque tamen nescio quam inter rugas & fabulas cum Tithonis cicadis, Lyciorum ranis, & Mirmidonum formicis polliceri audet immortalē gloriam notannis, ac dicere:

*Vivite felices, si quid mea carmina possunt,
Nulla dies unquam menoris vos eximes ero.*

Quæ revera aut nulla est, aut nihil profutura. Sed hoc munus docent Historici, non Poëtarum, sed suum esse.

C A P V T V.

De Historia.

ES autem Historia rerum gestarum cum laude aut vituperio narratio, quæ magniarum rerum consilia, actiones, exitus, regumque & magnorum virotum astus, cum temporum & locorum ordine ac descriptio ne tanquam viva quadam pictura ante oculos exponit, idcoque hanc tanquam vita magistrum, & ad ejus institutionem utilissimam censem ferme omnes, eo quod multarum rerum exemplis, cum optimos quoque ob laudis nominisque immortalē gloriari ad praeclara queque facinora accendat, tum quod impios quoque ac pravos perpetue infamia metu à vitiis deterrat, quamvis res hac saepissime in diversam cesserit, & multi quod Livius dixit de Manlio Capitolino, malint

malint esse famæ magnæ quam bonæ, & plerique quod virtutibus nequeunt, sceleribus innotescere volunt, inscribitque Historiis, quemadmodum de Pausania Macedonia adolescenti Philippi Regis parricidio illustri, ex Trogo recitat Iustinus. atque de Herodato, qui Diana Ephesia templum opus omnium præclarissimum a tota Asia annos ducentos ædificatum incendit, narrant Gellius. Valer, atque Solinus. Et quanquam severissimis legibus cautum fuerit, ne quis hominem illum voce scripto nomine nominaret, fine tamen, cuius gratia perpetravit scelus, adsecutus est fama, videlicet & nomine ejus per tota secula ad nos usque deductis. Sed ad Historiam revertamur. Hæc quum maxime omnium rerum seriem, fidem, consonantiam, veritatemque exposcat: illa tamen minime omnium præstat: tam inter se dissentient Historiographi, tam varia & diversa de eisdem tradunt, ut impossibile sit plurimos illorum non esse mendacissimos, non dico solum de principio mundi, de diluvio universalis, de urbe condita, à quibus exordiis res gesta, sece scribere profitentur, cum primum illorum omnes ignorent, alterum non omnes credunt, tertium penes eos incertum sit. Quare cum hæc remotissima sint, nec æqua ratione ab omnibus recepta habeant erratorum illorum veniam. Sed de posterioribus haud poterit illis non imputari mendaciorum culpa: causæ autem tantæ illorum dissonantie multæ sunt. Nam plerique eos, quod narratorum temporibus, locis, personis, gestis non adfuerunt, ex aliorum relatu populares sermones colligentes, nihil certum, nihil constans scribunt: quo vitio à Strabone taxantur. Eratosthenes, Metrodorus, Sceptius, Posidonius & Patrocles geographus. Sunt alii qui cum partem rerum viderint, quasi in transitu militari, aut prætextu votorum mendici per Xenodochia provincias transcurrentes, conscribere audent Historiam: ejusmodi quondam Onoscritus & Aristobulus scripsierunt de India. Sunt qui delectationis causa rebus veris non nihil admentiuntur, sape etiam veritatem omitentes, de quo Herodotum notat Diodorus Siculus,

ac

ac Trebellium Liberianus, & Vopiscus, atque Taciturni, Tertullianus & Orosius, in quorum numerum etiam Danudem & Philostratum reponemus. Sunt etiam qui res veras ad fabulas convertunt, quales Guidius, Ctesias, Hæcatæus, & plures alii antiquorum Historici. Sunt & multi qui impudenter Historiographorum nomine se jactantes, ne videantur quicquam ignorare, aut aliquid aliud ab aliis retulisse, dum de ignotis & inaccessis provinciis verbosa novitate scribere presumperunt, nil nisi elegantes nugas & monstrosa mendacia tradiderunt. Cujusmodi ea, quæ de Arimaspis, Gryphis, Pigmæis, & Gruibus, ac Gyncephalis, & Astromoris, Hippopodibus, Phannisiis, Tragelætis legimus, quorum erroribus proximi sunt, qui sub arctico mari congelatum affirmarunt: atque tamen inveniunt stultos, & sine judicio homines, qui illis talia credant, ac pro oraculis habeant: ac ex horum numero sunt Ephorus, qui unam duntaxat civitatem esse Hibernis tradidit, cum illi tantum Hesperæ partem inhabitare noscuntur. Et Stephanus Græcus, qui Francos Italæ populos; & Viennam oppidum esse Galilæ pro Galatiæ dixit. Et Arianus Græcus qui Germanorum sedes non procul ab Ionio assetit, quibus accedit & Dionysius in his, quæ falso tradidit de Pyrenæis montibus. Præterea quæ Cornelius Tacitus, Marcellus, Orosius, Blondus de Germaniæ locis differunt, magna ex parte à veritate discrepant. Similiter falso scribit, Strabo Istrum, hoc est Danubium non procul ab Adriatico oriri, & Herodotus eundem ab Hespero fluere, & apud Celtas, qui omnium in Europâ extremi sunt, oriri, & ad Scythiam ingredi, & iterum Strabo Lapum ac Visurgum, fluvios ad Hanasum ait deferri, cum Lapus Reno misceatur, Visurgus autem Mari exoneretur. Sic & Plinius Massam fluvium in Oceanum properare tradit, cum se non Oceano, sed Reno emergat Consimilibus erroribus ex recentioribus Historicis ac Geographis, Sabellicus Alanos ab Alemanis falso deducit, & Hungaros ab Hunnis falso derivat, quin Gothos & Getas Scytas ait, & Da-

& Danos cum Dacis confundit, ac D. Ottilio montem in Bavariam locat, cum non procul sit ab Argentorato. Volaterranus etiam Austeriam & Austriam, Avaros & Savaros. Lucernam quoque & Naulium confundit, & Plinium dicit Bernensium Helvetiorum mentionem fecisse, cum illi longe posterioribus temporibus à Bartholo Duce Zaringiotum primum conditi fuerunt. Similiter Conradus Celtes Dacos eosdem cum Cimbris existimat & Cerufcos eos, quos Cerufos, quin & Ripheos montes in Samaria fitos putat, & electrum guinmam ex arbore defluentem tradit. Sunt & adhuc alii inter Historicos longe majorum mendaciorum culpam habentes, qui cum aut rebus interfuerunt, aut aliter res ipsas, ut sunt, vel gestæ sunt, cognoverunt, tamen benevolentia & obsequio victi suis adulantes contra fidem falsa confirmant. Sunt ex istis qui ad accusandas aut defendendas alienas causas Historias narrare aggressi, ea sola quæ suo argumento conducunt narrantes, cætera vero dissimulantes, prætereuntes aut extenuantes: mancas & corruptas Historias scribunt, de quo virio Blondus taxat Orosium, quod ingentem illam Italiz cladem, qua Gothi Ravennam, Candatum, Aquilegiam, Ferrariam, ac totam fere Italiam dissipuerunt, conticuerit, suum ne attenuaret propositum argumentum. Sunt præterea qui metu aut similitate, aut odio aliorum corrupti, detrahunt veritati. Alii, dum suorum gesta extollere cupiunt, aliorum patrata extenuant, & in humilitatem dejiciunt, scribuntque, non, quod est, sed quod cupiunt, quod volunt, quodque lubet, confidentes non defuturos mendaciorum suorum comites, atque patronos testesque eos, quibus egreditur, palpati fuerint. Quod vitium antiquitus Grecis scriptoribus familiare erat, hodie vero ferme omnes nationes Chronographi eo ipso laborant, ut Sambucus & Blondus in rebus Venetorum. Paulus Remilius & Gagninus in gestis Francorum, quos non ob aliud fractum alunt Principes, nisi quod ait Plutarchus, ut famularite ipsis bono ingenio, virtutem alienis meritis suffocamēs, illorum facta nugas ac fragmentis pro-

Histo-

Historica vestestate attollant. Sic Graeci Historicī de rerum inventoribus scribentes omnia sibi, sed non sua vendicare voluerunt: Est & aliud corruptissimum adulatorum genus, qui cum principum suorum originem ad antiquissimos quosque Reges extendere conentur, cum in suo genere eo nequeant pervenire, ad externas origines fabulasque recurrent, & Regum, & locorum nomina confingunt, & nihil non commentiuntur. Hujus generis est barbarus ille Hunibaldus, qui Francorum historias conscribens, Schyticam, Sicambriam, & Priamum juniores, aliaque locorum ac Regum nomina commentus est: Quorum nullus unquam priorum meminit Historicus, atque tamen illius nugas consimilis ingenii homines secuti sunt, videlicet Gregor. Turonensis, Regino, atque Sigisbertus, & plerique alii. Hujus furfuris est, & Vitiscindus, qui Saxones antiquissimos, & primores Germaniz incolas, Maccdonum sobolem ait: & ab Alexandri Magni reliquis derivat, quem in hoc errore sequuntur plerique alii. Multi præterea scribunt Historias, non tam ut vera referant, quam ut delectent, ut egregii Principis imaginem, in quovis lubeat extimant aut effingant. Quos si quis arguat mendacii, dicunt se non tam ad rem gestam, quam ad posteritatis utilitatem & famam ingenii intueri: ideoque non omnia narrare ut acta sunt, sed ut narrare expedit: nec se veritatem pertinaciter velle tueri, sed ubi figura turba falsitatem communis postulat utilitas, eirantes testem Fabium, dicentem non esse vituperandum tale mendacium, quod ad honestatis persuasionem consulet. Præterea cum posteris ipsi scribant, non magni referre, cuius nomine quaye serie boni Principis exempli proposatur in publicum, tale profecto Xenophon de Cyro non qualis esset, sed qualis esse debuisset, tanquam optimi Principis exemplar, & archetypum, scitam elegantemque, sed absque veritatis title Historiam descripsit. Hinc tandem factum est, ut multi & natura & industria ad mentionandum apti, consistis argumentis, fabulosas describant Historias, ut sunt illa Morganus, & Margalonus,

Melusina, Amadisi, Florandi, Tyranni, Conamori, Arcturi, Dietheti, Lanceloti, Tristanni, illa, inquam prorsus fabulosa, ac simul ineruditata, deliramenta Poëtarum Comædiis ac fabulis fabulosiora: inter eruditos vero principatum in ipsis obtinuerunt Lucianus atque Apuleius, quin & apud Herodotum Historiæ patrem apud Diodorum, & apud Theopompum, quod ait Cicero, innumerabiles sunt fabulæ, & ipsi pleni mendaciis. Ibi enim epota Medo prandente flumina, & velificatum Athon legimus.

*Et quidquid Græcia mendax
Audet in Historia.*

Atque haec sunt causæ, cur nusquam vere exacta fides reperiatur historiæ, et si hanc in ea maximè queramus; judicium autem, quo in discernendo opus esset, difficultissimum est consequi. Cum enim publicè rerum gestarum conscriptiones non fierent, quæ rerum docerent veritatem & mentientes arguerint, sed suæ opinioni quisque permisus est. Hinc naesti sunt errandi mentiendique potestatem, unde tanta apud historiographos discordia nata est, ut etiam (quod ait Iosephus) contra Appionem libris suis alterutros arguant, ut valde contraria de rebus ejusdem conscribant: quantis quidem locis (idem ait) Helianicus ab Agesilaō de Genealogiis discrepat, & in quantis Herodotum corrigit Agesilaus, & quomodo Ephorus quidem Hellanicum in plurimis ostendit esse mendacem, Ephorum vero Timæus, Timæum qui post eum fure, Herodotum vero cuncti. Sed neque de singulis cum Antiocho & Philisto, aut Gallia Timæus concordare dignatus est: in multis etiam Thucidides tanquam fallax accusatur, licet scrupulosissimam Historiam conscripsisse videatur. Haec de aliis scribit Iosephus, atque hunc noster corriget Egesippus. Præterea ex historiographis multi multa narrant, sed non omnia probanda, & quidem probant haud quam probanda, plerique pessima exempla imitanda proponunt. Nam qui Herculem, Achillem, Hectorem,

Hectorem, Theseum, Epaminondam, Lysandrum, Themistoclem, denique Xerxem, Cyrus, Darium, Alexandrum, Pyrrhum, Hannibalem, Scipionem, Pompeium, Cæsarem miris laudibus depingunt: quid nisi magnos & furolos latrones, famulosque orbis prædones descriperunt? Esto fuerint Imperatores optimi, certè viri pessimi scelerosissimique. Quod si quis dicat mihi ex historiarum lectione præcipuam nancisci prudentiam non negaverim, modo id quoque concedat ex eisdem etiam summam hauriri perniciem, atque ut alicubi canit Martial. Sunt bona multa, sunt mediocria multa, sunt mala multa.

C A P V T . VI.

De Rhetorica.

Rhetorica verò quæ ex iis proxima est, ars sit, nec ne, inter gravissimos viros certatur, & adhuc sub judice lis est. Ipse siquidem Socrates apud Platonem firmissimis rationibus eam nec artem, nec scientiam contendit, sed sagacitatem quandam, ipsamque nec præclaram, nec honestam, quinimò turpem, illiberalem ac servilem adulacionem. Sed & Lysias & Cleanthes, & Menedemus censuerunt eloquentiam nulla arte posse contineri, sed à natura duntaxat proficiisci, quæ quemlibet doceat, dum opus sit blandiri, & res suaves enarrare, argumentis que firmare, atque veram pronunciationem, memoriā, pulchrumque inveniendi modum, non nisi à natura proficiisci, quod ipsum in Antonio Romanorum Oratorum principe visum est. Quin & cùm ante Thisiam, Coracem & Gorgiam, nullus adhuc rhetoricae artem scripserit aut docuerit, multos tamen ingenii bonitate fuisse eloquentissimos.. Præterea cùm ars definiatur esse collectio præceptorum ad unum finem tendentium, adhuc certant rhetores, quis illius finis sit, an persuadere, an bene dicere: nec contenti veris causis, novas & fictas etiam excogitant. Præterea tor theses, hypotheses, figuræ, colores, ductus, characteres, suaforias, controversias,

declamationes, proœmia, insinuationes, benevolentia, captiones, artificiosissimas narrationes invenerunt, ut vix numerare sufficiat, & tamen Rhetoricæ finem factum esse insificantur. Hunc Lacedæmones omnino reprobarunt, & stimantes proborum hominum sermonem non ab arte, sed à pectori proficiisci oportere. Antiqui etiam Romani sero admodum rhetores in urbem admiserunt, cumque post multam controversiam ostendere Cicero conatus esset, orandi facultatem non tam ab arte, quam à prudentia proficiisci, arque idcirco opus de perfecto Oratore scripsisset, tamen ille Orator quem ipse velut exemplar ibi fabricat, non omnibus probatus est, quin & Bruto ipsi singularis integritatis viro admodum suspectus viles est, semperque vicit sententia Rhetorum bene dicendi præcepta hominum vita plus officere quam prodesse, atque ut liceat verum fateri constat totam illam, ac omnem Rhetoricae disciplinam nihil aliud esse, quam assentationis adulatio[n]isque (& ut quidam audacius dicunt) mentienti di artificium, ut quod rei veritate efficere non possit, persuadeat furo[re] orationis, quemadmodum de Pericle Sophista ait Archidamus (ut author est Eunapius) qui interrogatus, num esset illo potentior, respondit, Et si Pericles in bello à me vixsus sit, ea tamen præditus est dicendi facundia, ut cum de iis ratiocinetur, non vixsus, sed victor appareat: atque de Carteade ait Plinius, quod ipso argumentante, quid veri esset, haud facile discerni poterat: de eodem traditum est, quod dum præficitia multa publice eleganter & sapienter disserisset, postridie non mindore doctrina atque copia, contra justitiam perorasse. Erat apud Syracusas Corax, rhetor, vir acuti ingenii & lingue promptioris, qui hanc artem increcede dotebat, ad hunc accessit Tisias, cum promptam mercedem non haberet, pollicitus est dupliden, postquam ille cum docuerit Rhetoricam, quem Corax hac conditione suscepit & docuit. Hanc Tisias tam didicisset, de preciosissimum circumvenire studens, interrogavit Coracem, quid esset Rhetorica, quo respondentie effectricem persinationum, impetrato[re]m sic argumen-

argumentatus est. Quodcumque igitur de mercede dixeris, si tibi me nihil debere persuaderem, nihil debeo, quia non debere persuasi: si non persuaderem, non debebo etiam quia me scire persuadere non docuisti. Tum Corax hoc argumentum in Tisiam retorquere vultus. Quodcumque ait, ego quoque de mercede dixeris, si me accepturum persuaderem, accipiam, quoniam persuasi: si non persuaderem, etiam accipere debeo, quoniam tantum discipulum erudivi, qui praceptorum superaret. His antistrophis argumentis eos contendere audientes Syracusani exclamaverunt: mali corvi, malum ovum; significantes mali praceptoris peiores discipulum. Haud absimilem historiam refert Gellius de Protagora Sophista & Erythio ejus discipulo. Atqui scire exacte, ornate, graviter & copiose dicere, pulchrum & deletabile, ac semper utile est, nonnunquam tamet turpe & importunum, sapissime vero periculosum, semper autem suspectum est: quocirca Socrates ipse Rhetores nulla estimatione dignos censet, nec qui ullam in bene instituta Republ. debeat potentiam obtinere: & Plato illos a sua Republ. cum tragicis histriis & Poëtis simul excludendos censuit: nec injuria. Nam hoc artificio nihil periculosius civilibus officiis, ab hoc prævaricatores, tergiversatores, calumniatores, sycophantæ, & cetera hujusmodi sceleratæ lingue hominum nomina descendunt. Hoc enim prediti homines in civitatibus plerunque conjurant ac seditiones movent, cū hac artificiosa loquacitate alios decipiunt, alios mordent, alios cavillant, blandiuntur aliis ac in innocentes tyrannidem quandam sibi usurpant. Hinc recte dixit Euripides, tyrannicum quoddam esse multa scire dicere, & Aeschylus ait. Malum omnium turpissimum esse dico compositos sermone: & Raphael Volaterranus historiarum & exemplorum studiosissimus fatetur, collatis quæcunque audiverit, quæque legerit veterum & recentiorum exemplis, paucissimos viros bonos reperiri eloquentes. Nonne eo ipso ingentes Respublicæ sapienter vexatæ, sapienter penitus deletæ sunt? Exemplo sunt ejus rei, Bruti, Crassi, Gracchi, Catones,

Cicero, Demosthenes, qui ut omnium habiti sunt eloquentissimi, ita semper fuere omnium seditionissimi. Nam Censorius Cato quadragesies accusatus ipse septuagesies ac ultra alios reos fecit, tota ætate sua insanis declamationibus, Reipublicæ tranquillitatem perturbans. Alter Uticensis provocato Cæsare, libertatem Romanam funditus subvertit. Non minus Cicero Antonium in Reipublicæ perniciem provocavit, & Demosthenes Philippum in detrimentum Atheniensium, nullus denique Reipublicæ status ab hoc artificio non est aliquando eversus, nullus ab eloquentiæ vitio si aures præbuit, perficit illæsus. Perinde multum potest in iudiciis fiducia eloquentiæ: hac patrona defenduntur malæ causæ, & nocens reus eripitur legis periculo, hac accusante sapientiæ innocens damnatus est: nec ullus unquam eo artificio tam defensus extitit, quin Iesus sit, qui ex diverso erat. Marcus Cato Romanarum prudenterissimus vetuit tres illos Atheniensum Oratores, Carneadem, Critolaum, Diogenem in Romanam urbem publicè audiendos admitti, quia tam acuto ingenio, orationis facundia, ac valida eloquentia prædicti essent, ut facile possent æqua & iniqua persuadere. Constat de hoc gloriatum apud amicos olim Demosthenem, sese, quando liberet, posse judicum sententias ad suam voluntatem convertere artificio sermonis, ad cuius arbitrium Atheniensibus cum Philippo sapè bellum, sapè pax fuit, Tanta illi vis erat eloquentiæ in concitandis sedandisq; animorum ac voluntatum affectibus, ut tanquam eivum suorum imperium habens, illos quo voluerat, verteret dicendo: consimilem ob rationem, Cicero Romæ à plerisq; rex vocatus est, quia Senatum, quovis vellet, verteret dicendo, oratione sua omnia regens. Hinc apparet Rheticam non aliam esse, quam persuadendi, & in vendorum affectuum artem subtili eloquio, exquisito fuce, & subdola verisimilitudine rapientem animos incautorum, eosq; ducentem in captivitatē erroris, pervertendo sensū veritatis. Quod si naturæ beneficio nulla res non vera voce exprimitur, quod pestilentius quam verborum

verborum fucatorum studium? Veritatis sermo simplex est , sed vivus & penetrans , & discretior inventionum cordis & tanquam securus ac gladius anceps omnia artificiosa,rhetorum enthymemata facile dissecans & abscondens. Hinc Demosthenes quum reliquos quo scundique ex arte dicentes facile contemneret , unum Phocionem vera & ad tem pertinentia simpliciter & breviter dicentem metuebat, ideoque orationum suarum secundum, nuncupare solebat : forte noverant hec prisci Romani, qui (toste Sueton.) Rethores bis Roma civitate, semel sub C. Faunio Strabone , & M. Valerio Messala Consulibus , seniel iterum sub Cn. Domitio Aenobarbo, & L. Licinio Crasso Censoribus publico edicto ejicientes : tertio sub Domitiano Imperatore, universali senatusconsulto , & urbe Romatota insuper expulerunt Italia. Athenienses eos tanquam justitiae perversores foro prohibuerunt, ac Thymagoram, quod inter officia salutationis Dario regi more gentis illius adulatus fuisset , capitali supplicio affecerunt , pepulerunt Lacedaemonii. Telphonem eo quod se jactarat, de re quavis totum diem posse dicere. Nihil enim apud illos magis invisum , quam curiosum hoc lingua artificium , eorum quibus veritatis proferenda nulla cura est, sed opus modicum proponentes, illud orationis lenociniis & verborum ampullis excolare , & dicendi dulcedine decipere animos auditorum, illosque lingua sua revinctos ducere ab auribus. jamque palam est nullos hoc artificio factos meliores, complures autem deteriores reddi , qui etsi de virtutibus comptius dicere possent, longe tamen videmus elegantiores esse , feliciorisque eloquentiae ad defendendos errores, ad semiandas lites, ad excitandas factiones , ad congerenda convicia, maledicta, calumnias, quā ad reconciliandam pacem, concordiam, tranquillitatem, atque ad prædicandam charitatem , fidem , religionem. Porro hoc artificio, confisi plurimi , ab orthodoxa fide desciverunt, se & que ac schismata, superstitionesque ac heres hinc pullularunt , dum nonnulli Scripturam sacram , eo quod eloquentiae Ciceronianaeque lepore careat , ita

aspernantur, ut cum Ethnicorum fucatis argumentorum persuasionibus, contra Catholicam interdum veritatem sentirent. Quod de Tacianis hæreticis in primis manifestum est, & iis quos Libanius sophista, & Symachus Orator idolatriæ defensores, arque Celsus Africenus, & Julianus Apostata, contra Christum magnis rhetorismis insultantes seduxerunt: è quorū pernicioſo ac blasphemio eloquio, multas persuasionum argumentationes accepterunt hæretici, quas in autes hominum simplicium immittentes, totos seduxerunt à verbo veritatis, sed quid veterum hæretorum exemplis insitimus? nostra a tempora spectemus. Qui sunt duces Germanicarum hæresium, quæ ab uno Luthero suscep-
pro exordio hodie tam multæ sunt, ut fere singula ci-
vitates suam péculiarēm habeant hæresim: nonne au-
thores illorum homines disertissimi lingue eloquentia
& calami elegantia instructi: & quos ante annos ali-
quot à linguarum peritia, à sermonis ornatu, à dicendi
scribendique promptitudine sic laudatos vidimus, ut
nihil illorum laudibus potuisset adjici, hodie videmus
capita & principes hæretorum: ita sunt adhuc multi,
qui eloquentiaz dediti, dum volunt Ciceroniani fieri,
efficiuntur Pagani: & qui Aristotelī & Platoni im-
pensius student, sicut illi quidem superstitioni, hi vero
impii. Omnes autem illi, quicunque præter simplicia
Veritatis verba, otiosos sermones in aures homini-
num effundunt, assistent in judicio, rationem red-
dituri de iis, qua vane coniecerunt, & mentiti sunt
adversus Deum.

C A P V T . VII.

De Dialectica.

SVccedit istis in subsidium Dialectica, & ipsa quidem
non nisi contentionis ac tenebrarum artificium est,
per quam reliqua omnes scientiaz obscuriores, ac co-
gnitu difficiliores redduntur atque hac etiam sepe, Lo-
gicam videlicet, dicendi & ratiocinandi scientiam
vocat. Misericordia profecto & irrationale hominum
genus

genus, si absq; hac disciplina nesciat ratiocinari : hanc tamen Servius Sulpit. omnium artium maximam esse dixit & quasi lucem ad ea quæ ab aliis doceantur , cum ipsa (ut ait Cicero) rem universam doceat distribuere in partes, & latenter definendo explicare, interpretando obscuram explanare , ambiguam contemplari & distinguere, atque regulam de iis omnibus tradat, qua vera & falsa judicentur. Præterea pollicentur Dialectici, se cujusque rei essentiali ut ajunt definitionem posse invenire, tamen hanc nullis unquam verbis praestare possunt, tam lucidam, quin & que nescius maneat animus , quin dicat quis idiota pro homine animal rationale, mortale, minus intelliget, quam si dixisset hominem. Plura de his scripsit inter Latinos : sed præstant omnibus quæ scripsit Arist. Prædicamenta , Elenchos , Topica , Perihermenias , Analytica & reliqua : quem secuti Peripatetici, opinantur nihil stare, aut sciri posse , nisi quod syllogizando proberetur per Demonstrationem, eam videlicet, quam depingit Arist. sed tamen nunquam in dogmatibus suis observavit, cum omnes suæ argumentationes ex presuppositis ab eo deducantur , quem secuti omnes isti scientiarum pollicitatores , hactenus nullas aut paucissimas veras demonstrationes dederunt , nedum in naturalibus sed omnes deducunt illas ex præceptis, aut ab suo Arist. aut abs alio, qui illa prior dixerit, quorum autoritatem servant sibi pro principiis demonstrationis : veram autem demonstrationem , quæ facere debeat scientiam, docet Arist. eam esse, quæ sit per quidditates (ut loquuntur Dialectici) per proprias rerum differentias, nobis occultas & ignotas, Ait insuper demonstrationem ex causis fieri, ex iis, quæ sunt, De, Per, Sc, & Secundum quod ipsum : quæ quidem enunciationes cum sint convertibiles, se ad invicem inferentes, tamen ait non dari, nec concedi demonstrationem circularem ex causis. Si itaque nunc principia demonstrationis plurimorum ignota sunt, & circulatio non admittetur, certe nulla inde aut paucissima, eaq; incerta haberi potest scientia, credere enim oportebit demonstratis,

per fragilia quædam principia , quibus aut propter præcedentem prudentium authoritatem , veluti notis terminis assentimur , aut quos experientia comprobamus per sensus . Omnis enim notitia (ut ajunt) ortum habet à sensibus : & experimentum sermonem verorum , ut ait Averroes , est ut concordent sensatis : Et illud notius est & verius , in quod plures sensus convenient , ex sensibilibus itaque eorum scientia manu ducimur ad omnia ea , quæ à nobis sciri possunt . Iam enim cum sensus omnes sæpe fallaces sunt , certe nullam nobis sinceram probare possunt experientiam . Præterea quum sensus intellectualem naturam nequeant attingere , & rerum inferiorum causæ , ex quibus illarum naturæ effectus , & proprietates seu passiones demonstrari deberent , sint omnium consensu nostris sensibus penitus ignotæ , nonne convincitur veritatis via sensibus esse præclusa : quare etiam omnes illæ deductio-nes & scientiæ quæ in ipsis sensibus radicitus fundatæ sunt , omnes incertæ erunt & erroneæ , & fallaces , quæ ergo nunc utilitas Dialecticæ , quis fructus scientificæ illius Demonstrationis ex principiis & experimen-tis , quibus cum veluti notis terminis assentire necesse erit , nonne jam ipsa principia & experimenta magis scientur , quam demonstrata , sed hæc ars nunc paulo remotius nobis repetenda est . Dialectici decem nume-rant prædicamenta quæ vocant genera generalissima , hæc sunt . Substantia , Quantitas , Qualitas , Relatio , Quā-do , Vbi , Situs , Habitus , Actio , Passio , quibus omnia constare putant , & intelligi , quæcunque in toto uni-verso que orbiculari mundo continentur . Tradunt insuper , quæ de iis ipsis ac earum partibus prædicentur , quinque videlicet : Genus , Speciem , Differentiam , Proprium , Accidens , quæ ob id prædicabilia nominarunt . Porro invenerunt quatuor cuiuslibet rei causas , Mate-rialem , Formalem , Efficientem , & Finalem : ex quibus omnium rerum veritatem & falsitatem sese invenire posse arbitra-untur , quadā infallibili (ut putant) demon-stratione , hoc est , syllogismo , quem altero trium ordin-um , ut vocant , figurarū supra unde viginti modos es-

se oportebit. Componunt autem omnem syllogismum
sive demonstrationem ex tribus terminis qui sunt sub-
jectum quæsiti, & dicitur Minor, alter predicatum quæ-
siti, & dicitur Major: tertius est medium inter utrum-
que participans: & juxta hos, duas formant proposi-
tiones, quas Præmissas appellant, Majorem & Mino-
rem, ex illis tandem nascitur Conclusio, scilicet de al-
tero extremum, alterum tanquam à limine ad metam
procurrentes. Hoc totum est egregium illud artificium,
hæc ejus sunt extrema confinia, quibus omnia combi-
nare, dividere, & concludere opinantur, per quædam
quæ refelli posse, impossibile putant axiomata, atque
hæc sunt logici artificii portentosa & alta mysteria,
magnoque labore exquisita à Magistris fallacibus, quæ
tanquam occulta quædam & arcana, non omnes pro-
fiteri licet, nec discere, nisi illos, qui grandes merce-
des pro illis prestare possunt, magnisque sumptibus au-
thoritatem hanc sibi inter scholasticos coëmerint. De-
nique ii sunt eorum canes, hæc illa retia, quibus (illo-
rum opinione) rerum omnium sive naturæ subjectarum
ut Physica: sive naturam ipsam comitantium, ut Ma-
thematica: sive naturam ipsam quodammodo superan-
tium, ut Metaphysica: venantur veritatem, quam ta-
men eo artificio juxta P. Clodii atque Varronis prover-
bium, nimium alterando amittunt, atque hæc sunt
duntaxat veterum Dialeticorum confinia.

C A P V T . VIII.

De Sophistica.

SE D longe plura prodigia majoraque portenta iūs-
Saddidit recentior Sophistarum schola, de termino-
rum passionibus, de infinito, de comparativis, de su-
perlativis, de differt aliud ab, de incipit & desinit, de
formalitatibus, hæcceitatibus, instantibus, ampliatio-
nibus, restrictionibus, distributionibus, intentionibus,
suppositionib, appellationib, obligationib, consequē-
tibus, indissolubilibus, exponibilibus, reduplicativis,
exclusivis, instantiis, casibus particularisationibus,

suppositis, mediatis, & immediatis, completis, incompletis, complexis, & incomplexis, & ceteris intollerandis, vanisque vocabulis, quæ traduntur in parvis Logicalibus, quibus omnia, quæcunque re ipsa falsa sunt, & impossibilia, vera esse facile convincent: & è contrario, quæcunque vera sunt, velut ex equo Trojano erumpentes, iis machinis, subito verborum incendio atque ruina vastabunt. Sunt tursus, qui non nisi tria prædicamenta recipiunt, nec nisi duras syllogismorum figuræ, & tantum octo illorum modos probantes, modales autem propositiones, concretos insuper & abstractos terminos rideant, nec desunt, qui undecimum numerent prædicamentum, & quartam syllogismorum figuram, augeantq; prædicabilium & causarum numerum, totq; invictas & Stoicas subtilitates invexerint, ut Cleanthis, Chrysippiq; argutiaz cum Daphitz, Euthidemi, Dionysiodori circumventiunculis, penitus crassæ, rusticæq; futuræ sint, si cum iis novis Sophistarum nostrarum inventis conferantur, in quibus nunc passim fere omnis scholasticorum turba cum misero labore ac damnabili studio occupata, nil magis agere videtur, nisi ut discat errare, ac perpetuis digladiationibus explicandam veritatem obscuriorēm reddere vel amittere, quorum tota disciplina, non aliud quicquam est, quam captio quadam ex depravatis verborum dictiōnibus subdola quadam cavillatione pervertens, usum loquendi, & vim inferens lingua, quam ignorat, transvertens veritatem secundum verisimilem expositionem, quorum gloria non nisi in convitiis & strepitu sita est, ut qui non tam victoriam appetant, quæ certamen, nec veri inveniendi sed altertandi propositionem sit, adeo ut inter hos primas partes teneat, quicumque clamofissimus est, & impudentissimus. De quibus ait Petrarcha, five is stili pudor, five ignorantia confessio est, lingue implacabiles sunt, calamo non contendunt, nolunt apparere, quia frivola sunt, quibus ornantur, ideoq; more Parthico fugativam pugnam exercunt, & volatilia verba jactantes quasi ventis vela committunt. Hi sunt enim, quos Quintil. dicit in disputando mite

mire callidos: cum autem ab illa cavillatione discesserint, non magis sufficere in aliquo graviore actu, quam parva quadam animalcula, quæ in angustiis mobilia campo deprehenduntur: itaque campum timent, verumque est illud diverticula & anfractus suffragia esse infirmitatis, ut qui parum cursu valent flexu eludent. Sic & Sophistæ metuunt sub notariis & collatis libris, & authoribus pugnare, sed solius memoriarum, & linguis viribus & fugitivis clamoribus, non ad calamos, sed ad oblivious aures concertare volunt: nec referre putant, qua quisque ratione utatur: dummodo instantiam det: nec curandum quicquid sentiat aut dicat modo loquatur & strenue contendat. Nam qui verbosior est, is inter eos videtur doctior, iis præstigiis circumveunt scholas & plateas & menes, querunt amulos, quos ut congregantur, invitant, instant, insiliunt, si congriditur & urget, ad diverticula prolabuntur, & latebras querunt, & ad usitata recurrent, tot facientes anfractus, ac si labyrinthum circumiri oporteat, quod si quis nolit, aut pigeat cum illis decertare, subdola aliqua interrogatione, & quam quis non optima cognitione inquisivit, aggrediuntur, ut sic vel ex improviso respondentem errore convincant, aut scire se negantem vñecundiz reum faciant & explodant, atque ipsi in utramque parrem doctrinæ vendicent gloriam. Sed quos fructus nobis in Ecclesia Christi peperit, pariatque Dialectica cum suis Sophistis, spectemus, qui non assentientes divinæ traditioni, illam compositis, & ex fallacibus sensibus deductis rationibus confundunt, quib. dum nimium credunt receidente luce veritatis, succrescunt tenebrae, quibus obvoluti & excæcati, factique magistri & duces eorum, multos secum iis falsis argumentationibus & apparentibus rationibus trahunt in soveam, semperq; ignorantia profundum, errorumq; pelagus innatantes, serpentum more lubrici, fraudulentiz & seductionis verbis subinvolantes imperitiores seducunt ad credendum fragmentis suis, & extollentes ea, persuadere audent sacramissimam Theologiam, sine Logica, sine Dialectica, sine

xix, sine altercatione , sine Sophisimatisbus constare non posse. Non infior , Dialecticam ad scholasticam exercitationem conferre, sed ad Theologicam contemplationem quid conferat , non video , cuius summa Dialectica est in oratione constituta: Neque enim vana promissione pollicitus est nobis Christus , inquiens : Petite & accipietis. Itaque priusquam contentiosi scholastici suam Dialecticam discent, isti Christi fideles ab ipso magistro veritatis imperant omnem necessariam veritatem. Præterea dialectica per varias ambages tandem non altius pertingere potest quam ad Philosophiam, sed per fidem orationem recta & certissima via concenditur ad summam divinarum , atque etiam humanarum rerum sapientiam. Errant igitur quiunque dicunt Dialecticam hanc esse evertendorum hereticorum machinam omnium potentissimam : quem revera ipsa sit robur omnium hereticorum , hac arte freti quondam Arrius & Nestorius heretici , tam impudenter desipuerunt , ut ille diversas per gradus & tempora in Trinitate substantias afficeret : alter Mariam Virginem theotocon esse negaret , quia divinas operationes logicis sophisimatisbus mentiri præsumperunt , plus Aristotelis observantes Dialectica sophis mata , quam divina Scripturarum animadvertisentes verba. Omnia namque (ut ait Hieron.) hereticorum dogmata , sedem sibi & requiem inter Arist. & Chrysippi spina reperierunt. Inde Eunomius profert , quod natum est , non fuit antequam nasceretur. Inde Manichæus , ut Deum liberet à conditione malorum , alterum malum inducit authorem. Inde Novatus subtrahit veniam , ut tollat pœnitentiam , de illis fontibus universa hereticorum dogmata argumentationum suarum rivulos trahiunt. Nam cum nullus sermo sit , qui non recipiat contradictionem , nec ulla argumentatio , quæ non possit per aliam subverti , inde est , quod ad nullum finem scientia , ad nullam cognitionem veritatis per dialecticas disputationes homines pervenire possunt: sed & multos contingit declinare à veritate in hereses , cū speciem sibi validioris veritatis logicis argumentationibus repe-

reperisse se credunt, aut sic hæreticos reprobant, ut ipsi nihil saniora restituant: quare Plato ipse sero admonum voluit dialecticam attingi à custodibus, eo quod hæc in utranque partem differat, & minus firmas redat de honesto aut in honesto rationes. Hæc de dialectica haftenus.

C A P V T I X.

De Arte Lulli,

INvenit autem Raymundus Lullus recentioribus temporibus dialecticæ, haud absimilem prodigiosam artem, per quam tanquam olim Gorgias Leontinus (qui primus in conventu literarum hominum poscere ausus est, qua de re quisque audire vellet) de quovis subiecto sermone abunde quis valeat differere, atque invenire quadam artificiosa nominum ac verborum perturbatione atque in utranque partem de omni sermone curioso hoc plusquam eleganti artificio garrula loquacitatis ostentatione disputare, neque ullum vincendi locum aliis relinquere, & res munitissimas &c pusillas in immensum dilatare. Sed hæc altius repetere non est necesse, nos ampla satis commentaria in hanc artem dedimus alibi: verum nolo hæc alicui fucum faciant in artificio admodum levi, quod et si ejusdem extollere visi sumus, tamen res ipsa palam se facit, ut opus non sit circa hanc magnopere depugnare, hoc autem admonere vos oportet, hanc artem ad pomparam ingenii & doctrinae ostentationem potius, quam ad comparandam eruditionem valere, ac longe plus habere audaciz, quam efficaciz. Esse præterea tam ineruditam ac barbarem, nisi elegantiore quadam literatura adornetur.

C A P V T X.

De arte memorativa.

HI s artibus annumeratur etiam memorativa, quæ (ut ait Cicero) nihil aliud est, quam induc-

ctio quedam , & præceptionis ratio , locis & imaginib⁹
bus , tanquam membrana constans , & characteribus , à Simonide Melitone plurimum excogitata , deinde per Metrodorū Sceptiū perfecta , ipsa tamen qualisqualis sit , sine naturali memoria , persistere minime potest , quam tot sæpiſſime monſtrosis obtundit imaginib⁹ , ut pro memorie tenacitate maniam & phrenesim non nunquam inducat , dum videlicet naturalē memoriam innumerabilium rerum ac verborum imaginib⁹ p̄gravans , naturę finibus non contentos , arte insanire facit . Hanc itaque cum Simoni des , aut alius quivis Themistocli obtulisset , at ille : oblivionis mallem , nam multa memoro , quæ nollem , obliuisci non possum , quæ vellem . Et Quintil . de Metrodoro ; Vanitas , inquit , nimirum fuit atque jactatio circa memoriam suam potius arte quam natura gloriantis . Scripserunt de ea Cicero li . Rhetoricorum & Quintil . in institutionibus , & Seneca : & ex recentioribus Franciscus Petrarcha , Marcol . Veronensis , Petrus Ravennas , & Hermannus Buschius , & alii , sed indigni Catalogo , obscuri homines permulti , & multi hanc quotidie profitentur , sed non reperitur , qui in ea multum proficiat , & magistri ejus pro lucre infamiam ſe reportant . Solent enim in gymnasiiſ plerunque hujus artis professione nebulones quiddam ſcholaribus imponere ac rei novitate pecuniolam ab incautis emungere : denique puerilis gloria eſt , ostentare memoriam : turpe & impudentiſ eſt , multarum rerum lectionem instar mercimoniorum ante fores explicare , cum interim vacua domus ſit .

C A P V T XI.

De Mathematica. in genere.

S E D tempus eſt nunc de Mathematicis disciplinis dicere , quæ multo omnium certissimæ putantur , omnes tamen non niſi in doctorum ſuorum , quibus plurima fides datur , opinionibus conſiftunt , quæ etiam in illis non patum errarunt , quod & Albumalax unus

unus eorum nobis attestatur, inquiens: Antiquos etiam usque post Aristotelis tempora non plane Mathematica scivisse, cumque omnes haec artes circa sphæricam seu rotundam, sive figuram, sive numerum, sive motum potissimum versentur, fateri tandem coguntur perfecte rotundum seu sphæricum nusquam, neque secundum artem reperiri, neque secundum naturam. Atque haec disciplina licet vel patcas vel nullas in Ecclesia haereses dederint, tamen quod ait Augustinus, nihil ad salutem pertinent, sed magis in errorem mittunt & à Deo avocant, atque (ut ait Hieronymus) non sunt scientia pietatis.

C A P V T . X I I .

De Arithmetica.

Intra has prior est Arithmetica, hoc est numerorum disciplina, quae matris quodammodo ad ceteras obtinet vicem, non minus superstitionis, quam vana, ac propter vilem numerandi practicam, non nisi à mercatoribus avaritiae causa in precio habitam: tractat enim de numeris & eorum divisionibus quis par, quis impar, quis pariter par, quis pariter impar, quis impariter par, quis superfluus, quis diminutus, quis perfectus, quis compositus, quis incompositus, quis per se, quis ad alium. Item de proportione & proportionalitate, et rursumque speciebus: De numeris Harmonicis & Geometricis, deque variis numerorum passionibus & mutationibus atque modo supputandi.

C A P V T . X I I I .

De Geomantia.

Denique Arithmetica haec nobis Geomanticam, divinationem, & praestitinas tesseras, & talos & aleas, & quidquid est ejusmodi numeralium sortilegorum progenuit. Quamvis Geomantiam omnes ferme Astrologiae adoptent, ob parilem judicandi rationem, tum quia vires ejus non tam ex numero, quam ex mo-

tu eliciant, juxta illud Aristotelis dictum in primo Metheor. Motus cœli est perpetuus; & est principium & causa omnium motuum inferiorum. Scripserunt autem de hac ipsa ex antiquioribus, Hali, ex recentioribus Gerardus Cremonensis, Bartholomaeus Parmensis & quidam Tundinus scripsi & ego quandam Geometriam ab aliis longe diversam, sed non minus superstitionis fallacemque aut si vultis, dicam etiam mendacem.

CAP V T XIV.

De Aleatoria.

ARS item Aleatoria, & ipsa tota sortilega est, cuius quanto quis studiosior tanto erit & nequior & infeliciar, dum alieni concupiscentia sua profundit, nec vel patrimonii ullam reverentiam tenet. Hæc ars mendaciorum, perjuriorum, furtorum, litium, injuriarum, homicidiorumque mater est, vere malorum dæmonum inventum, quæ exciso Asia regno inter eversæ urbis manubias varia sub specie migravit apud Græcos. Hinc tesserae, calculi, triculus, Ienio, Monachus, orbiculi, thaliorchus, vulpes, præterea octoedron, duodecacedron, quibus non nihil divinationis inesse puratur. Sunt & qui dicant Attalum Asiaticum attem hanc invenisse, & ab artificio numerandi excoitasse: è Romanis vero memorie proditum est Claudiū Imperatorem de illa librum composuisse, cuius ipse, atque ante eum Augustus Cæsar ambo studiosissimi cupidissimique extiterunt. Ars tota infamis & omnium gentium legibus interdicta, quin & Cobilon Lacedæmonius jungenda societas causa Corinthium legatus missus, eum duces ac seniores Corinthiorum invenisset in alea ludentes, infecto negotio rediit, dicens nolle se Spartanorum gloriam hac infamia mænulare, ut dicerentur cum aleatoribus societatem contraxisse: tanto probro apud maximos quosq; habita est, ut Regi Demetrio in leviratis opprobrium taxilli aurei à Parthotum rege missi sint. atque tamē ho-

die

die regum & nobilium hic exercitatissimus ludus est; quid ludus: imo sapientia eorum, qui fuerint in hac ad fallendum damnabilius instituti.

CAPUT XV.

De Sorte Pythagorica.

NE c illud prætereundum censeo, quod asserebant Pythagorici, & quod alii putant, ipse etiam credit Arist. literarum elementa certos suos possidere numeros, ex quibus per propria hominum nomina divinabantur, collectis in summam cuiuslibet literarum numeris, quibus collatis, palmam illi tribuerunt, cuius summa alteram excesserat, sive de bello, sive de lite, sive de conjugio, sive de vita aut alia consimili re quæsitum foret: eaque ratione dicunt Patroclum ab Hectore victum, illum vero ab Achille supatum, quam rem Terentianus tradit iis vetsibus. Et nomina tradunt ita literis facta.

Hec ut numeris pluribus, illa sint minutis.

Quandoque subibunt dubia pericula pugnae.

Major numerus, qua steterit favere palmam.

Præsagia lethi minima potere summa.

Sic & Patroclum Hecloris manu perisse.

Sic Heclora tradunt occidisse mox Achilli.

Et sunt, qui simili computo promittunt sese horoscopia inventuros, sicut de iis tradidit nescio quis nomine Alchandrius, obscurus Philosophus, quem furent discipulum fuisse Aristotelis. Et narrat Plinius, Pythagoræ inventis etiam illud attribui, proprium nonum imparem vocalium numerum, orbitates oculorum, claudicationes, consimilesve casus portendere.

CAPUT XVI.

Adhuc De Arithmeticæ.

SE d ad Arithmeticam redeamus: hanc Plato à malo dñmone una cum talorum & alearum ludo primum

num monstratum ait. Et Lycurgus magnus ille Lacedemoniorum legislator, illam ceu turbulentam è Republ. sua rejiciendam censuit. Vacuum enim & inanem laborem depositit, & ab utilibus honestisque negotiis homines abstrahit, ac de rebus futilibus sape magnis juriis contendit. Hinc illud Arithmeticorum irreconciliabile bellum, uter numerus par an impar præferendus sit: quis inter ternarium, senarium, denarium, numerus sit perfectior. Item quis numerus dicatur pariter par, circa cujus definitionem Euclidem ipsum Geometriæ Principem non parum errasse contendunt. Præterea non facile dixerim, quæ Pythagorica mysteria, quæ magicas vires numeris inesse somniant, etiam ab ipsis rebus nudatis: dicereque audent, nisi illis instrumentis exemplaribusque mundum à Deo creatum iri non potuisse, ac divinorum omnium cognitionem in numeris tanquam in regula omnium certissima contineri. Hinc orti sunt Marci, Magi, & Valentini hæreses in numeris fundatæ, & ex numeris progressæ, qui divinam religionem & innumerabilia divæ veritatis secræta se se per frigidissimos numeros posse invenire, & enunciare præsumebant. Accedit istis Pythagorica retractis inter sacramenta habita, & alia plura iis similia, quæ omnia vana, ficta & falsa sunt, nec quicquam veri superest Arithmeticis illis, nisi insensatus ac inanimatus numerus, atque tamen hanc se divinos homines agere arbitrabantur, quod sciant numerare, sed hoc ægre illis concedunt Musici, hunc honorem suæ harmoniz libentius deferentes.

C A P. X V I I .

De Musica.

DE Musica igitur jam nobis sermo esto, de qua ex Græcis copiose scripsit Aristoxenus, qui & animam Musicam esse dixit, cuius documenta Boëtius deinde Latinis tradidit: dico autem illam, quæ in vocum ac sonorum modulatione consistit, non eam quam metris & rythmis ac carminum fictionibus nuncupant;

pant, quæ poësis est, quæ authore Alpharabio non tam Speculatione ac ratione, quam furoris insania fertur, de qua superius diximus: verum eam, quæ de modulationibus est, qui est concentus nervorum, aut vocum in suos modos sine aurium offensione consonantium: agit enim de sonis, de intervallis, de sistematis genere, de commutationibus ac modulationibus. Hanc veteres divisere in enharmoniacam, chromaticam, diatonicam; priorem aut (videlicet enharmoniacam) omnem reconditam difficultatem pro impossibili ejus indagine deseruere: alteram vero ob lascivæ infamiam aspernati sunt atque abdicavit: tertiam vero speciem duntaxat (tanquam mundanæ compositione conformem persuasi) admiserunt. Sunt etiam ex veteribus, qui musicos modos, ex gentium vocabulis distinxerunt, ut in Phrygium, Lydium, Dorium, quos apud Polymestrem, & Saccadam, Argivum genere, fuisse antiquissimos constat, quibus Sappho Lésbya (ut inquit Aristoxenus) quartum videlicet mixolydium, superinstituit, cuius inventorem alii Tersandrum alii Pythoclidem tibicinem putant, Lysias Lamproclem Athenensem authorem posuit, atque hos quatuor modos veterum auctoritas celebres notavit, totamque astrationem encyclopediam vocaverunt, quasi scientiarum orbem quod Musica omnes amplectatur disciplinas, sicut ait Plato: in primo de legibus, Musicam sine universa disciplina tractari non posse. Inter hos vero quatuor modos, Phrygium, quia distrahit & rapit animum, non probant, sed barbaricum Porphyrius illum votat, quia ad furorem & pugnas excitandas tantam commodus. Alii idcirco Bacchicum vocant: uti furibundum, impetuosum, & perturbatum, ejus modulatione, quam anapasto pede declarant, Lacedemonios & Creteenses ad arma concitatos legimus: eodem Timotheus Alexandrum regem ad arma incitavit & Faunominiatus juvenis, narrante Boëtio, domum, in qua scortum latitabat, Phrygio sono excitus combutere festinavit, Lydium etiam Plato reprobat, ut qui acutus sit & à modestia Dotii recedens lamentationibus accommodus:

dus: verum (ut quibusdam placet) etiam iis, qui natura hilares & jucundi sunt congruus. Hinc Lydos hilares & perjucundos populos iis modulationibus delectatos ferunt, quas etiam Fusi Lydorum progenies choricas saltationibus adhibebant. Dorium autem tanquam graviorem honestioremque & omnibus modis modestum, ad graviores animi affectus, & motus corporis aptum, & ad recte, ac bene vivendum utilem, omnibus prætulerunt: ideo apud Cretenses, Lacedemonios, Arcades, in magna veneratione habitus. Imperator quoque Aganenion ad bellum Trojanum profecturus, Doricum domi reliquit musicum, qui spondæ pede mulierem Glytemnestram in pudicitia probitateque conservaret, quare non prius ab Aegyphio vocari potuit, quamvis musicum prius è medio impie sustulisset. Mixolydium vero Tragordiis & commiserationibus congruum, incitationis & retractionis efficaciam habere & mortoris imperium tenere dicunt. Hi quatuor modi sunt, qui alias superadinvenerunt, ut quos collaterales vocant, videlicet Hypodorum, Hypodolodium, & Hypophrygium, ut sint septem totidem Planetis correspondentes, quibus Ptolomæus addit octavum hypermixtolydium omnium acutissimum firmamento attributum, verum Lucius Apuleius primo Floridorum quinque modos describit. Eolium, Hyastium, Varium, Lydium querulum, Phrygium bellicosum, Dorium religiosum. His addunt alii Ionicum jucundum & floridum, à Martiano etiam, juxta Aristoxenis traditionem quinque numerantur modi principales & decem collimitii. Et licet hanc artem suavitatem non modicam habere fateantur, communis tamen sententia est, atque ipsa experientia omnibus nota, esse illam vilium ac infelicis intemperantisque ingenii hominum exercitium, & qui nec incipiendi, nec finiendi rationem teneant, sicut de Archabio tibicine legitur, qui pluris conducendus erat, ut desineret, quam conductus ut caneret. De quibus tam importunis musicis, sic ait Horatius;

Omnibus hoc ritium est cantoribus inter amicos.

Vt nun-

Vi nunquam inducere animum cantare rogati.

In iugis, nunquam defitant.

Hinc Musica ipsa ad preium & stipem semper vagabunda extitit & lenociniorum clientula, quam nullus unquam profesus est vir gravis, modestus, pudicus, fortis, idemque Græci illos communi vocabulo Liberi patris artifices, sive (ut Aristot.) Dionysiacos technitas, hoc est, artifices bacchanales appellantur, qui improbis esse moribus magna ex parte consueverunt, vitam plurimum traducentes incontinenter, partim ei-
am cum inopia, quæ quidem vitia & gignit, & auget. Persarum ac Medorum Reges, Musicos inter Parafitos & Histriones referebant, videlicet ex opere illorum voluptatem sibi capientes, ipsos autem actores contemprui habentes, atque Antisthenes ille sapiens, cum audisse Isimeniam quendam optimum habere tibicinem, homo nequam est, inquit, non enim, si probus foret, tibicen esset, non enim, ut dicitur, ars est illa viri sobrii & probi, sed otiosi & jocantis. Hanc Scipio Æmilianus, & Cato tanquam à Romanis moribus alienam aspernabantur. Hinc Augusto atque Neroni probro datum est, quod Musicam avidius lectarentur. Sed Augustus correptus quidem abstinuit: Nero autem per amplius inseguutus, ob hoc contemptui, ludibrioque habitus est Philippus Rex, cum audisset filium quodam loco suavius cecinisse, objurgatus est. Nonne pudet, inquiens, quod tam bene scias canere, satis enim est, superque Principi viro canentibus aliis audiendi otium superesse. Non canit apud Græcos Poëtas Jupiter, nec pulsat citharam, docta Pallas detestatur tibias. Apud Homerum pulsat citharœdus, præbent aures Alcyones, & Vlyses. Apud Virgilium sonat & cantat Iopas, au-
sculant Dido & Æneas. Alexandro Magno quondam canente Antigonus pædagogus citharam fregit, abjectus inquiens, ætati tux jam regnare convenit, non canere. Sed & Ægyptii, teste Diodoro musicam tanquam virorum animos effeminantem prohibebant adolescentes suos perdiscere. Et Ephorus, teste Polybio, eam non nisi ad illudendos ac fallendos homines inven-

ventam tradidit. At revera quid inutilius, quid contemptibilius, quid fugiendum magis istis tibicinibus cantoribus, ac reliqui generis musicis, qui tot vocibus canentium, præcentium, intercentium occidentium, & concidentium universarum avium garitus superantes, venenata quadam dulcedine, velut Syrenes hominum animos lascivientibus vocibus, gesticulationibus, ac sonis præstigiant atque corruptunt? Quapropter Ciconum matres atque nurus Orpheum ipsum ad Parcarum usque invidiam persecuta sunt, quod modulis suis mares effeminaret. Quod si fabulis quædam anchoritas est, Centum luminibus cinctum caput Argus habebat, quæ omnia tamen unius fistula modulo sopita sunt & extineta. Atque tamen hinc plurimum gloriantur musici isti, quasi ipsi supra Rethores habeant movendorum affectuum imperium, quos insuper eo ipsa invexit insania ut ipsos etiam caelos canere affirment, vocibus tamen à nullo unquam mortalium auditis, nisi forte, quod musicis istis per suum Evovae, seu per temulentiam, vel insomnium innotuerunt. Nullus tamen musicorum interim è caelo descendit, qui vocum consonantias omnes noverit, quique proportionum industiones omnes invenerit. Attamen dicunt artem esse consummatissimam, & quæ omnes amplectatur disciplinas, nec sine universa disciplina tractari possit, etiam divinationis vim illi tribuentes, qua corporis habitudines, animique affectus & mores hominum per ipsam judicentur, sed & dicunt artem esse infinitam, nec ullo ingenio exhaustiri posse, sed in dies illam pro cuiusque captiuios dare modulos. Propterea que non male Anaxilas: Musica per Deos, inquit, perinde atque Libya semper quotannis novam quampiam feram patit. Hanc Athanasius ob vanitatem suam interdixit Ecclesiis, sed Ambrosius ceremoniarum, & pompa appetentior, Ecclesiis instiuit canendi & psallendi usum. Augustinus vero in medio haerens, inde sibi haud non difficile dubium ortum esse in confessorebus suis meminit: hodie vero tantum in Ecclesiis Musica licet in eis, ut etiam una cum misericordiis ipsius canonc,

nione, obscenæque cantuculæ, interim in organis pares vices habeant, ipsaque divina officia sacra & orationum preces conductis magno ære lascivis musicis, non ad audientium intelligentiam, non ad spiritus elevationem; sed ad fornicatam pruriginem: non humanis vocibus, sed belluinis strepitibus cantillant, dum hinniunt discantum pueri, mugunt alii tenorem, alii latrunt contra punctum, alii boant altum, alii frendent bassum, faciuntque ut sonorum plurimum quidem audiatur, verborum & orationis intelligatur nihil, sed auribus pariter & animo judicii subtrahitur authoritas.

C A P V T . X V I I I .

De Saltationibus & Choren.

Ad Musicam spectat etiam saltationum, sive Chorenarum artificium, puellis amatoribusque longe gravissimum, & quod magna cura discunt, & in medias noctes sine satietate pertrahunt, summaque diligentia observant, ut ad lyrae tympanique ac tibiarum numeros, compositis gestibus, moderatisque incessibus saltent, ac rem omnium stultissimam & insaniam quadam haud absimilem prudentissime, ut putant scientissimeque peragant, quam nisi tibiarum concentus temperaret, &c (ut dicitur) vanitas vanitatem commendarer, nullum choreis spectaculum ridiculum ac inconditum magis: hæc laxamen petulantiae, amica sceleris, incitamen libidinis, hostis pudicitiae, ac laudis probis omnibus indignus: saepè ibi matrona, ut ait Petrarcha, diu servatum decus perdidit: saepè infelix virguncula ibi didicit, quod melius ignorasset, multarum ibi fama periit, pudorque. Multæ inde domum impudicæ, plures ambiguæ rediere, castior autem nulla, pudicitiam choræs saepè stramat, semperque impulsam oppugnatamque videmus, laudarunt tamen hanc nonnulli Græcorum scriptores, sicut pleraque alia foeda ac perniciosa ipsaque saltationum exordia à summis cælis, & stellarum siderumque lationibus, eos-

rumque gressu & regressu complexu ac ordine tanquam harmonica quadam cœlestium chorea , una cum mundi generatione divinitus prodiisse dicunt . Alii inventum esse Satyrum Bacchum quoque hac arte Thyrhenos , Indos , & Lydos bellicosissimos populos devicisse ajunt . Hinc tandem saltatio ipsa in religionem relata est , & à Corybantis in Phrygia , à Curetis in Creta abs dea Rhea fieri iussa est , & in Delo nulla sacra peragabantur , cui saltatio non fuisset adhibita , nec ullæ unquam celebratae festivitates & cæmoniae citra saltationem . Indorum quoque Brachmanni mane & vespera ad Solem conversi , saltantes illum venerabantur . Apud Äthiopas etiam & Ägyptios , & Thraces , & Schytas saltatio inter sacerdotum cæmonias habita est , quippe quæ ab Orpheo & Musæo optimis saltatoribus constituta fuisset . Erant etiam apud Romanos fæcerdotes Saltii , qui in honorem Martis saltabant , Lacedæmonii Græcorum præstantissimi cum è Castore & Polluce saltare perdidicissent , omnia saltationibus peragere soliti sunt . In Thessalia tanto in precio habita est , ut populi præsides & antesignani præsaltatorum nomine honorarentur . Ipse vero Socrates vir omnium sapientissimus ab oraculo judicatus , illam jam natu grandior discere non erubuit , quin & summis laudibus extulit , & inter series disciplinas numeravit , visaque illi res gravior , quam ut de ea recte pronunciari possit , quæ tota divina cum mundi generatione nata esset & cum amore Deo verutissimo in lucem prodierit . Sed quid mirum sic à Græcis philosophari , qui adulteria , qui stupra , qui parricidia , denique nullum non facinus in deos referunt authores : Complures de saltatione libros scripserunt , qui omnia genera ejus & species , numerosque comprehendenterunt , earundemque nomina percensuerunt , & ejusmodi unaquaque illarum esset à quo authore inventa : quare de illis plura dicere supersedeo , Romani veteres viri prudentia & autoritate graves saltationes omnes repudiaron , nec ulla penes eos honesta matrona saltasse laudatur . Hinc Sallust . impropereat Semproniz , quod can-

cantasset saltassetque doctius, quam conveniret probz: quin & Gabinio viro consulari, atque Marco Cilio nimia saltandi peritia probro data est, & M. Cato, L. Murenæ quod in Asia saltasset pro crimine objecit: cui patrocinatus Cicero, id ut recte factum defendere non est ausus, sed constanter factum petnegavit. Nemo, inquietus, saltat sobtius, ni forte insaniat, neque in solitudine, neq; in convivio moderato atque honesto, intempestivi convivii, immoderati joci, turpium deliciarum comes est extrema saltatio. Itaque saltationem necesse est omnium vitiorum esse postremum: neq; vero facile dictu, quæ mala hic visus hauriunt & auditus, quæ pariant colloquia & tactus. Saltatur inconditis gestibus & monstroso pedum strepitu, ad molles pulsationes, ad lascivas cantilenas, ad obscene carmina, contrectantur puellæ & matronez impudicis manibus & basiis, mercetriciisque complexibus: & quæ abscondit natura, velavit modestia, ipsa lascivia tunc sæpe nudatur, & ludi tegmine obducitur scelus. Exercitum profecto non è cælis exortum, sed à malis dæmonibus excogitatum in injuriam divinitatis, quando populus Israël erexit sibi vitulum in deserto, cui cum sacrificassent, cœperunt edere & bibere, & postea surrexerunt ludere, & cantantes saltabant in chorū. Hæc de chorearum saltationibus satis.

C A P V T . X I X .

De Gladiatoria.

NEQUE tamen me præterit hoc loci esse adhuc alia pleraque saltationum genera à priscis scriptoribus celebrata, quorum maxima pars hodie obsoleta est, pars adhuc in usu est, ut saltatio armata, gladiatorix, chironomia ac militiz accommoda, tragicum profecto artificium quo hominem innoxium occidere ludus est: ac lethale vulnus excepsisse paulo cunctan-
tius summa infamia. Execrandum omnibus artificium: cuius stultitez juxta est impietas, & omnia ejusmodi saltationum genera, ut sunt vanitatis & impudentiz plena non tam vituperanda sunt, quam execranda,

eo quod non aliud doceant quam mirificos quosdam
ritus, quomodo insanire oporteat,

CAPUT XX.

De Histrionica.

Histrionica autem saltatio imitationis & demon-
strationis artificium est, res mente conceptas de-
centi gesticulatione explicans: tam clare & perspicue-
mores & affectus omnes representans; ut spectator o-
mnis histrionem quamvis nihil loquentem, ex pluri-
bus moribus & gesticulationibus clare intelligat. Tan-
tum præstat histrionica, ut nullis prorsus sit opus in-
terpretibus, tam apte enim senem, puerum, mulierem,
servum, ancillam, temulentum, iracundum, omnia-
que personarum, differentias & affectus iucunda ge-
sticulatione representat, ut etiam è longinquo specta-
tor non audiens fabulam, ex sola histrionis saltatione
illis intelligat argumentum. Hinc histriones non pa-
rum in pretio habitos legimus, constatque referente
Macrobio, Ciceronem cum Roscio histrione, qui eti-
am Sylla dictatori charissimus fuit, contendere soli-
tum, utrum ille sèpius eandem sententiam variis ge-
stibus efficeret, an ipse per eloquentia copiam sermo-
ne diverso pronunciaret, quæ res Roscium induxit ut
librum conscriberet, in quo eloquentiam compararet
cum histrionica. Verum Massiliensem civitas, teste
Valerio, tantæ gravitatis custos extitit, ut nullum adi-
tum histrionibus daret, nec minus quia eorum argu-
menta magna ex parte stuprorum continent actus, ne
talia spectandi consuetudo, imitandi etiam licentiam
faceret. Proinde vero exercere histrionicam non so-
lum turpis & scelestæ occupatio est, sed etiam conspi-
cere & delectari flagitiosum: siquidem & lascivientis
animi oblectatio cadit in crimen. Nullum denique no-
men olim fuit infamius quam histrionum, ac legibus
ipsis arcebantur ab honoribus, quicunque fabulam
saltassent in theatro.

CAPUT

C A P V T X X I.

De Rhetorismo.

ERAT & saltatio Rhetorica, histrionicæ non dissimilis, sed remissior, quam Socrates, Plato, Cicero, Quint. ac Stoicorum plurimi, admodum utilem, ac oratori per quam necessariam arbitrati sunt: quatenus a pro quodam corporis gestu, vultus & corporis composita ad formatione constat: tum vigore oculorum, pondere vultus, accommodatoque singulis verbis ac sententiis sono vocis cum efficaci corporis motu ad ea quæ exprimantur, sed gesticulatione tenus. Hæc autem saltatoria sive histrionica rhetorica, porro apud quosque oratores tandem exulare coepit, admonente Tiberium Augusto, ut ore, non digitis loqueretur, & jam in totum sublata est duntaxat à scenicis aliquot fraterculis adhuc colitur (quamvis olim ab Ecclesia histriones etiam sacro Communionis sacramento illis denegato depulsi essent) quos hodie aliquos videmus mira vocum contentione, vultu multiformi, oculo vago & petulanti, jactatis brachiis, saltantibus pedibus, lascivientibus lumbis ac variis moribus, inversionibus, circumductionibus, resumptionibus, saltibus, gesticulante toto corpore, animi videlicet mobilitate ipsum secum volente, populares conciones ad plebem à suggesto proclamate: memores fortassis Demosthenis sententia, qui (ut est apud Val.) interrogatus quidnam esset in dicendo efficacissimum, respondit, hypocrisin: iterum, deinde & tertio interrogatus; idem dixit ac penie totam dicendi viu huic deberi, sed ne à mathesi longius progrediamur, ad Geometriam nunc properemus.

C A P V T X X I I.

De Geometria.

IPSA Geometria quam Philo Judeus principem & linarem omnium disciplinarum appellat, hanc pra-

cateris disciplinis laudem habet, quod quum inter omnium ferme disciplinarum sefas magna & innumeras sunt certamina, geometrae omnes undique sibi consonant: nec aliqua unquam de illa inter ipsos est contentio, nisi quod de punctis, de lineis, de superficiebus adhuc disputant, sintne hæc divisibilia aut indivisibilia, ceterum non discrepant ab invicem, nec doctrina nec traditione, sed quisque alterum novis vel subtilioribus inventis, & quæ nunquam quisquam ex cogitavit, nimirum superare. Nullus tamen Geometra adhuc circuli veram quadraturam invenit, nec eost, æqualem lineam dedit: licet Archimedes Syracusanus, hæc se quondam invenisse putabat, & multi posteri usque in hæc tempora idipsum, sed frustra quodam modo conati sunt, licet proxima dixisse videantur. Ea tamen est eorum ambitio, ut priorum traditionibus nunquam acquiescant, sed in talibus amplius aliquid quam magistri eorum invenire putantes, seipso in tantam infaniam agunt quam universæ terræ elleborum non sufficiat expurgare ab ipsa Geometria ultra hoc, quod lineamenta, formas, intervalla, magnitudines, corpora, dimensiones atque pondera rimatur: dependet quæcumq; organica ingeniosa opifia artificioseque instrumenta magantia, machanopœtica, pælioretica, tam bellorum quam architecturæ, ceterorumq; usibus accommoda, ut arietes, testudines, cuniculi, catapultæ, scorpiones, exostræ sambucæ, scalae, tolleones, turres, ambulatoriæ, heliopoles, naves, triremes, pontes, molæ. Item bigæ triges quadrigæ, troeles, ciclocles, rotæ, vectes, & quibuscumque immania pondera vi minima trahuntur aut attolluntur. Præterea quæcumque aut pondere, aut aqua, aut spiritu, aut nervis & funiculis constant, sicut horologia, quæ pondere gradiuntur, & quæ ventorum impulsu resonant organa, etiam quæcumque hydraulica & spiristica instrumenta, & quæ ex his etiam non nisi ad voluptatem admirationemque fabricata sunt, ut pilæ sponte saltantes, lucernæ suas sibi producentes stupas, & oscula seu curbitæ sponte ignem sufflantes, & quale Politianus

narrat

narrat animal, quod dum secatur in mensa, babit interim, viventisque representat motus atque voces. Cujusmodi forte artificio narrat Mercurius Ägyptios Deorum confinxisse simulachra, ut articulatam proinerent vocem atque progrederentur. Ille etiam Architas Tarentinus ligneam columbam sic Geometricis rationibus construxit, ut surgeret in altum & volitaret. Iam vero & Archimedes primus æneum cælum tanto artis opificio fabricasse legitur, ut inibi Planetarum omnium motus planissime deprehenderentur, simulque singularum cælestium sphaeratum vertigines, cujusmodi etiam proximis his diebus fabricatum vidimus. Ex hac arte simul prodeunt tormentorum varia genera & bombardæ cæteraque instrumenta ignivoma, de quibus ego nuper sub titulo pyrographia speciale librum composui, cuius nunc tandem pœnitet, quum nihil nisi perniciosissimum magisterium doceat. Denique quicquid artificii est in pictura, in Cosmometria, in agricultura, in arte bellica, in fusoria, in plastica, in statuaria, in fabrili, in architectura, in metallica, totum hoc vel potissimum à Geometria est.

C A P V T. XXIII.

De Optica vel Perspectiva.

A Geometria itaque proxima est Optica, quam vocant perspectivam: deinde cosimimetria atque architectura. Perspectiva autem sive optica hæc triplicem videndi rationem, directam, reflexam, refractamque pertractat: quid lux, quid umbræ, quid intervalla, edocet: causasque visibilium, quæ per intervalla falsa videntur deprehendit, radiorumque projectiones inquit, per unum seu plura perspicua super diversas corporum figuræ: tum umbrarum & lucis figuraionis, atque quæ rebus, quæ visui, quæ medio accident, atque quomodo res & visio ex medii diversitate vario modo afficiantur, commonstrat. De ratione autem videndi variæ & dissimilæ opiniones

C 4.

sunt.

sunt. Nam Plato secundum conclaritatem visum fieri arbitratur , videlicet ea quæ ex oculis est, luce defluente ad unum extrinsecum aërem , ea quæ à corporibus est luce obviā relatam : ea vero quæ circa aërem medium est , facile effusibili vertibilique coextensæ igniformi visus virtuti. Galenus concorditer sentit cum Platone: verum Hipparchus ait, radios ab oculis extensos usque ad corpora ea , quasi palpitatione quadam tangentes , susceptionem eorum ad visum reddere. Epicurei autem simulacra eorum quæ apparent, sese oculis ingerere affirmant. Aristoteles autem simulachra non quidem corpora, sed secundum qualitatem per alterationem aëris , quæ in circuitu est , à visibilibus usque ad visum devenire censer. Porphyrius vero neque radios , neque simulachra , neque aliud quicquam videndi causam : sed animam ipsam seipsam cognoscētem visibilem , & quæ una est omnium , seipsum in omnium , seipsum in omnibus quæ sunt, cognoscere. Verum Geometræ & optici Hipparcho quodammodo accedentes conos quosdam ex coincidentia radiorum factos subscriptibunt , qui per oculos emittuntur : unde multa simul visibilia comprehendere visum , sed illa certissima, ubique radii coinciderunt. Sed enim Alchindus de aspectibus omnino docet aliud , verum Augustino videtur , animæ potentiam in oculo aliquid efficere, quod à sapientiæ studiis necdum sit pervestigatum. Hæc itaque scientia ad deprehendendum cœlestium corporum varietatem , distantiam , magnitudinem , motum , eorumque reflexiones & refractions permultum conductit , architecturæ etiam in metiendis ædificiis inseruit. Proxime tamen pingendi artificio , atque speculorum fabricæ plurimum confert ornamenti, ut sine ipsa hæc artes perfici non possint. Monstrat enim qua ratione nec abnumera , nec deformia fingamus in imaginibus quæ cernuntur intervallosum & altitudinum causa.

C. A. P. V. T. X. X. I. V.

De Pictura.

Pictura itaque ars est monstrosa, sed imitatione rerum naturalium accuratissima lineamentorum descriptione, & colorum debita appositione constans. hæc olin in tanto pretio fuit, ut primum gradum liberalium artium obtineret. Ipsa vero non minus libera est atque poësis, sicut bene cecinit Flaccus:

Pictoribus atque Poëtis.

Quilibet audendi semper fuit aqua potestas.

Dicitur enim pictura non aliud quam Poësis tacens: poësis vero pictura loquens: tam sunt sibi invicem affines. Nam sicut Poëta, sic pictores historias & fabulas fingunt, omniumque rerum imagines, lumen, splendorem, umbras, eminentias, depressiones exprimunt. Illud præterea ex ipsa optica habet picturam, ut visum decipiat, ac in una imagine variato situ, plures species intuentium oculis obfundat: & quo statuaria pertingere non potest, ipsa pervenit: pingit ignem, radios, lumen, tonitrua, fulmina, fulgura, occasum, auroram, crepusculum, nebulas, hominisque affectus, sensus animi ac pene vocem ipsam exprimit, & mentis dimensionibus, commensurationibus, quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, aut quæ non ita sunt, ita tamen videri facit. Quemadmodum de Zuci & Parthasio pictore narrant historici: qui quum de artis prærogativa venissent in certamen, & prior detulisset duas pictas tanta similitudine, ut aves advolarent: alter detulit pictum velum, sic veritatem mehiens, ut ille avium judicio tumetis postulareret, deducto velo, ostendi picturam: tandem agnito errore, toactus est illi palmam deferre, quum ipse aves fecellisset, Parthasius vero artificem. Et narrat Plinius in iudicis Claudiis fuisse picturæ admirationem, quum ad regularum similitudinem, corvi decepti imagine advolarunt. Iam vero & celebri Triumpviratu, narrante Plinio, experimento compre-

tum est, avium canthus depicto draconे cohibitos. Nihil
bet insuper hoc pictura, ut in omnibus suis operibus
plus semper intelligatur, dijudiceturque, quam con-
spiciatur: sicut diligentissime hæc scrutatus est Plutar-
chus in suis Iconibus, quumque ars summa sit, inge-
nium tamen ultra artem est.

C A P V T X X V .

De Statuaria & Plastica.

Dicituram comitur statuaria & plastica, fusoria &
criptica, importuni ingenii artificia, quæ tamen
etiam sub architectura comprehendendi possunt. Statuaria
ex lapide, ligno, ebore, rerum idola fabrica, eadem
que ex gleba fingit plastes. Ars autem fusoria hæc in
proplaste, ex ære aliisque metallis exprimit. Cripticus
vero lapidibus & gemmis insculpit. Scripsit de istis &
recentioribus Pomponius Gauricus, verum omnes
haec artes pariter cum pictura ad ostentationem & libi-
dinem superstitionemque à malis puto dæmonibus re-
pertæ sunt, cuius artifices fuerunt, qui primi, juxta ver-
ba Pauli, commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei,
in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, &
volucrum, & quadrupedum & serpentum, qui contra
divinum præceptum vetans idolum sculptile & simili-
tudinem, tam eorum quæ in cælo sursum, quam quæ
in terra deorsum, ferri, odiosissimam Deo idololatriam
introducederunt, de quibus ait Sapiens: Idolum ip-
sum maledictum est: & qui fecit illud, & quod fa-
ctum est, tormenta patientur. Vanitas enim homi-
num, ut ait idem, invenit artes istas, in tentationem
animæ hominum, & in decipulam insipientium; & ad-
inventio illarum corruptio vitæ est. Nihilominus
tamen nos Christiani præ ceteris gentibus sic despici-
mus, in hanc vitæ & morum corruptelam, ut ubique im-
atriis, in domibus, in cubiculis tenere non pudeat, quo
lascivis imaginibus nostræ matronæ filiæque ad lasci-
viam invitentur: quin etiam hæc in templo, in sacella,
in aras Dci, magnis venerationibus traducimus, non
absque

absque idolatriæ periculo, sed hoc latius in religione disputabimus. Veram inesse picturis atque statuis non contemnandam autoritatem, ego olim in Italia didici: nam cum fratres Augustini cum Canonicis regulatibus coram Romano Pontifice de S. Augustini habitu, videlicet nigramne ille stolam super alba tunica, an candidam super nigra induisset, pertinaciter litigarent: atque ex Scripturis, quod ad hanc litem dirimendam faceret, nihil compertum haberetur, visum fuit Romanis judicibus rem omnem ad pictores & statuarios delegare, ut quod illi ex vetustis picturis atque statuis adsererent, sententia haberet vigorem. Hoc exemplo confirmatus ego, cum aliquando indefatigata diligentia monachalis cucullæ originem investigarem, nec quicquam inde ex Scripturis invenire potuisse, tandem ad pictores me contuli, atque in istis fratrum procoœstriis atque porticibus, ubi utriusque Testamenti historiæ ut plurimum depictæ cernuntur, rem perquisivi. Cumque in toto veteri Testamento, nullum ex Patriarchis, neque ex Sacerdotibus, neque ex Prophetis, neque ex Levitis, neque Heliam ipsum, quem licet Carmelitaribz sibi faciunt Patronum, invenissem cucullatum, novum Testamentum adgressus, inveni illie Zachariam, Simeonem, Ioannem, Baptistam, Ioseph, Christum, Apostolos, Discipulos, Scribas, Phariseos, Pontifices, Annam, Caypham, Herodem, Pilatum & plerosque alios, nullam uspiam conspexi cucullam: rursusque ab initio omnia & singula diligenter examinans, mox in ipsa fronte historiæ sese offert cucullatus diabolus, ille videlicet, qui erat Christum tentans in deserto. Gavisus sum plurimum reperisse me in picturis, quod haec tenus nequivi in literis, diabolum scilicet fuisse primum cucullæ authorem, à quo deinceps puto ceteri monachi & fratres hanc sub diversis coloribus mutuarunt, aut forte veluti hereditatio sibi reliquam acceperunt.

CAPVT XXVI.

De Specularia.

SE nunc ad Opticam revertamur, quæ etiam speculum artificio plurimo est adjumento; omnium illorum affectiones & imposturas indicans: quorum experimenta patent in variis speculorum generibus, ut sunt cava, convexa, plana, columnaria, pyramidalia, turbinalia, gibbosa, orbicularia, angularia, inversa, eversa, regularia, irregularia, solida, perspicua. Sic legimus, narrante id Czlio, in antiquis lectionibus. Augusti temporibus, Hostium virum quendam, sed obscuritatis facile principem fecisse ejus nota specula, quæ imagines longe maiores redderent, ut digitus brachii mensuram & longitudine & crassitudine excederet. Fit quoque speculum, in quo quis alterius videt imaginem, non suam. Et aliud quod in certo loco positum, nihil imaginetur: aliorum vero translatum facit imagines. Item quod universas reddat imagines, & quod unius rei plures reddat imagines. Et aliud quod contra aliorum speculorum morem dextrum reddit dextra, & sinistrum sinistro. Et fiunt specula comburentia anterius & posterius, atque aliud, quod suscepit imaginem non intra se representat, sed remotius extra se in aëra rejicit, ibique tanquam aëreum simulachrum apparere facit, ignemque collectis in se Solis radiis per remota sparta in quocunque combustibile potenter incutit, & ejusmodi plura, qualia vidimus aliquando, & fabricare novimus. Habent etiam perspicua specula suas imposturas, videlicet, ut rem magnam apparere faciant parvam: & contra, quæ minima sunt apparere magna: & quæ remota sunt, propinqua: aut quæ propinqua sunt, videantur remota, quæ infra pedes sursum, & quæ supra nos sunt hæc infima, aliove situ sese conspectui nostro offerant. Sunt & per quæ una res videtur plures & alia, quæ res ipsas diversis coloribus, ut in Iride aut sub diversis dissimilibusque figuris decepto visu representant, & iis similia. Et novi ego fabricare

care specula, in quibus lucente Sole, omnia quacunque illius radiis illustrantur per remotissima spatia: puta trium aut quatuor milliarium, plenissime conspiciuntur. Est & illud in planis speculis mirandum, ut quanto minora sunt pro eorum modulo, rem representent seipsa minorem: quantumcunque autem maxima, nunquam tamen rem ipsam, se ipsa reddent majorem, quod considerans Augustinus ad Nibridium scribens, aliquid occultum illic latere putat, atque tandem omnia vana & supervacua sunt, nec nisi ad ostentationem & otiosam delectationem adinventa. Scripserunt de speculis, cum Graeci tum Latini perplures: prestat autem omnibus unus Vitellius.

CAPUT XXVII.

De Cosmimetria.

Deinceps nunc Cosmimetriam paucis discutiamus, atque hæc in Cosmographiam & Geographiam dividitur, utraque orbem mensurat atque distinguit, sed prior juxta cælestium rationem, ex illorum distinctione, retrarum & locorum illis subjectorum situs, per graduum & munitorum mensuras commensurat, ratiosque climatum dierumque & noctium discrimina, ventorum cardines, siderum varios exortus, polorum elevationes, parallelos & meridianos, gnomonum umbras, &c quæ adhæc reliqua sunt, ad singula loca Mathematicis rationibus edocet. Altera vero nulla adhibita cælestium ratione, orbem per stadia & millaria mensurat ac per montes, sylvas, lacus, fluminâ, maria & littora distinguit, gentesque ac populos, regna, provincias, civitates, portus & qua inter cetera memorabilia sunt, monstrat.

*Ac patrios omnes cultus, habitusque locorum.**Et quid queque ferat regio, & quid ferre recusat.*

Explicat. Ac imitatione quadam picturæ, juxta Geometriæ & perspectivæ rationes orbem omnem in globo vel plana tabula effingit.

Pingens

Pingens in parvo, totum volumine mundum.

Sub iis generibus quidam chorographiam numerant, que partialia quædam loca seorsum explorando, perfectiore insuper & quasi consummata effigie depicta pingit.

*Ornatu vario partes distincta per omnes,
Vtibus & sylvis pratorum fontibus agris.*

*Aequora queque rigant humentia flumina, corpus,
Inque humiles premitur valles, ubi surgit in altum.
Verticibus celsis tollens ad sydera montes.*

Hæc omnia, & quæ antea diximus, ipsa nobis Cosmimetria pollicetur. Sed qui nos illam docturi sunt authores, inter se tantum non una discordia pugnant de limitibus, longitudinibus, latitudinibus, magnitudinibus, mensuris, distantiis, climatibus, eorundem habitudinibus admodum à se invicem discrepantes. Quæ aliter Eratosthenes, aliter Strabo, aliter Marinus, aliter Ptolemæus, aliter Dionysius, aliter juniores distinxere. Nec de terra umbilico inter eos convenit, quem Ptolemæus sub æquinoctiali circulo collocat, Strabo Parnasum Græcię montem credidit, cui assentiunt Plutarchus & Lactantius Grammaticus, putantes illum cataclysmi tempore, aquarum coelique fuisse discrimen. Quemadmodum de hoc canit Lucanus;

*Hoc solum fluctu terras mergente cakument.
Emicuit, poneque fuit discrimen & astris.*

Quod si hæc ratio ad renunciandum satis est, erit umbilicus terræ, non in Parisa Græciæ, sed in Gordiano Armeniæ monte: qui, teste Berofo, primus à diluvio emicans, arcam Noë exceptit. Alii alia adferunt, & quomodo Aquilarum volatu medium terra inventum sit. Sunt etiam & Theologi, qui faciem suam in hanc messem mittentes, Hierosolymam medium terræ esse volunt, quia scriptum sit per Prophetam: Deus operatus est salutem in medio terræ. Accedunt ad hanc censu-

censuram Lucretius, Lactantius & Augustinus, qui Antipodas tam constanter negarunt. Atque illi insuper qui extra Europam, Asiam, Aphricam alium habitabilem orbem inficiarunt, quæ tamen Hispanorum Lusitanorumque navigationibus, posteris nobis secus comperta sunt, qui etiam totam sub Zodiaco Zonam contra poëtarum nugas ac Aristotelis falsam opinionem habitatam monstrarunt. Alios præterea Geographorum plerosque errores, superius inter historicos recitavimus. Verum hæc ars dum terram immensam, & inscrutabilia maria, insularumque & regionum omnium situs, limites & insignia, ac innumerabilium pariter gentium ignotas origines, ritus, mores, discimina nos docere conatur, nullum alium fructum inde percipimus, nisi quod aliena avidius scrutamur, nos ipsos discimus ignorare. Et, ut ait Augustinus in Confessionibus: Eunt homines admirari alta montium, & ingentes fluctus maris, & latissimos lapsus fluminum, & Oceani ambitum, & gyros syderum, & relinquunt seipso. Plinius quoque insaniam esse dicit, metiri terram, quam dum metimur, sapientissime mensuram egredimur.

CAPVT XXVII.

De Architectura.

Architectura autem non dubium, quia permultum commodi ornatusque adferat, & publicis & privatis ædificiis: hæc parietes & testa, pistinas, & vehicula, pontes & naves, phana, templa, delubra, mœnia, turres, & omnis generis machinas (quibus res honiinum tam publicæ quam private tinentur ornanturque) nobis largitur, disciplina alioqui perneciaria & honesta, si non admodum fascinaret mortaliū animos, ut nemo ferme reperiatur (modo facultates non defint) qui non totus cupiat etiam bene constructis semper aliquid coædificare. Quo insatiablem ædificandi studio desiderioque effectum est, ut hujus rei nullus statutus sit modus, neque finis, hinc ab-

abscissæ rupes, complez valles, acti in planum montes, perfossa saxa, & adaperta maris promontoria, excauata terræ viscera, deducta flumina, juncta mariis maria, exhausti lacus, exiccatæ plaudes, coercita æqua-
ra, scrutataque maris profunda, factæ novæ insulæ, rufusque aliz restitutæ continenti. Quæ omnia & his plura, cum natura ipsa pugnant, sæpe tamen non modi-
cam universo orbi commoditatem attulerunt: sed
comparemus his, quæ nulli prouersus alii mortalibus sunt usui, quam quod admirandum spectandumque, &
ut ait Plinius ad otiosam, & stultam pecunia ostenta-
tionem ingentibus sumptibus constructa sunt: eujus-
modi sunt Ægyptiorum, Græcorum, Hetruscorum,
Babyloniorum ac ceterarum aliquot gentium su-
perstitiosa operum miracula, labyrinthi, Pyramides,
obelisci, colossi, mausolzi, Rapsinatis, Sesostris & A-
masis monstroſæ statuæ atque Sphynx illa miranda, in
qua Rex Amasis conditus putatur. Erat enim ut ait Pli-
nius, à saxo naturali elaborata & rubrico, capitis mon-
stri ambitus per frontem, centum & duos pedes colle-
git: longitudo centum quadraginta tres. Sed & sunt
his majora, opus Memnonis atque Semiramidis in Ba-
gisiaco Medio monte vastæ stadiorum septem & de-
cem effigies: quæ tamen longe superasset, quicunque ille architectus fuit, sive Stesicrates, ut refert Plutar-
chus, sive Democrates, ut refert Vitruvius, qui ex Athos monte Alexandri effigiem facturum se pollicebat-
tur, in cuius manu civitas assideret, decem millium hominum capax. Adnumeremus ictis Babyloniam speluncam, cuius basis (teste Herodoto) quaue ver-
sus stadium adimplevit: atque turrim illam, quæ in profundo mari vitreis canceris super extructa memoratur. Accedunt etiam Gordianæ aedes & arcus trium-
phales & deorum templa, & præcipue illud Diana Ephesia per annos ducentos à tota Asia fabricatum, &
quod in Ægypto ad Latona templum constructum uno lapide satellum latum fronte cubitos quadraginta, id ipsumque uno etiam lapide conrectum, ac Assyrii re-
gis Nabuchodonosor statua ex auro 60. cubitorum ma-
gnitu-

gnitudine, quam non adorasse capitale fuit, atque alia cubitorum quatuor ex ingenti Topasio Aegyptiz Reginæ facta. Huc spectant & nostris divis templo superbisimis fastigiis extructa & in miram altitudinem congesta ingenti saxorum mole, erecta, campanilia multis admodum sacris pecuniis & eleemosynis profusis, quibus multi pauperes Christi vera Dei templo & imagines, interea fame, siti, algore, ægritudine, egestate que periclitantia rectius ædificari & sustentari potuerint deberentque. Ceterum vero quantam perniciem hæc ars sapissime adferat hominibus, ipsæ hostiles armæ bellorumque machinæ, cataphractæ, scorpiones, balistæ, ceteræque subvertenda mortalium vitæ instrumenta, devictique horum ingenio populi testes sunt. Neque id in terra modo, cum etiam naves, castrorum ac artium instar fabricare docuerit: quibus periculosa maria non tam navigamus quam habitamus: & cum natura sua mille periculis nobis infesta sunt, his navigiis reddimus infestiora, in illis non secus, ac in solidâ terra fatrocinantes, bellaque gerentes. Scripserunt de architectura primus Agatarchus Atheniensis, postea Democritus & Anaxagoras, deinde Silenus, Archimedes, Aristoteles, Theophrastus, Cato, Varro, Plinius, demum Vitruvius, Nigrigentus: ex recentioribus autem Leo Baptista, frater Lucas, Albertus Duresus.

C A P V T . X X I X .

De Metallaria.

Architecturæ quoque subest ars metallica, ars vera non modici ingenii, Primum siquidem ex telluris montiumque superficie, quæ quoquo loco venæ intus sitæ sint, quæ illarum extensiones, exitus, fibæ cognoscere docet, & quomodo excavatis terræ visceribus montium moles substruendæ sunt, de quibus scripsit apud veteres Strato, Lampsacenus librum, quem de Machinis metallicis intitulavit. Porro quemadmodum ex erutis minerarum lapidibus, ignis liquamine pura metalla excoquantur, eaque si mixta sunt,

sunt, à se invicem discernantur, aut nulli, aut paucissimi hactenus integre tradiderunt forte, quod ars hac veluti mechanica & servilis, à doctis quibuscumque & liberis ingenii despecta sit. Verum cum ego ante aliquot annos à Cæsarea Majestate aliquot mineris prefectus essem, omnia quantum potui, indagatus, coepi de illis specialem librum scribere, quem adhuc usque in manibus habeo, continuo pro maiore rerum notitia adaugens & corrigens, sperans me, quod tum ad metallorum inventionem, tum cognitionem, tum venarum examinationem & conflationem, montiumque substractionem, & tractoriarum machinarum, caterarumque articia hactenus incognita pertinēat nihil omissurum. Hac arte omnes humanae constant opes, quarum avaritiae tanta mortales libido invasit, ut vivi ad inferos usque penetrant, & magna naturæ ruina in sepibus manum querant divitias, ut canit Ovidius: *Itum est in viscera terra.*

*Quasque recondiderat, stigiasque admoverat umbris,
Effodiuntur opes, irrumenta malorum.
Iamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum,
Prodierat, cuius diraque cupidine tandem.
Omne nefas, fugere pudor, verumque fidesque,
In quorum subiere locum, fraudeisque dolique.
Insidiæque, & vis & amor sceleratus habendi.*

Et ut alius Poëta inquit:

Auro pulsa fides, auro venalia jura.

Pessimum igitur vitæ scelus invenit, quicunque primus aurifodinas, cæterasque metallorum venas repedit, & (ut ait Plinius) tanto nocentiores fecerunt illi terras, ut non minus temerarii sint, quam qui è profundo maris perunt margaritas. Inventum autem multis quidem sed dissonantibus historiographis attribuitur. Præcipue vero plumbum in insulis, qua Cæstiterides dicuntur contra Celtiberiam sitis, primo inventum tradunt: & autem in Cypro, ferrum in Creta, sed aurum & argentum apud Pangæum Thracia montem demum.

demum orbem omnem infecerunt. Soli Schytæ, ut refert Solinus, usum auri & argenti damnarunt, in aternum sese à publica avaritia abdicantes. De auri superfluitate apud Romanos olim veteri interdicto cautum erat, eratque lex censoria victimalarum aurifodinæ, qua, ut ait Plinius, in Vercelleni agro cavebatur, ne plus quinque hominum publicani haberent. Atque utinam homines eo studio ferrentur in cœlum, quo scruntantur terra viscera, sola divitiarum vena allecti, quæ beatum hominem adeo facere non possunt, ut multos admodum, idque non raro pœnitentia insumptæ operæ.

C A P V V. XXX.

De Astronomia.

Supremo jam loco sese offert astrologia, quæ & astronomia, tota proorsus fallax poëtarumque fabulantis multo nugacior, cuius magistri audaces profecto homines, & prodigiorum auctores, impia curiositate, pro eorum libro supra humanam sortem (tanquam Basiliides heretici Abraxas) fabricant orbes, cælorum siderum mensuras, motus, figuræ, imagines, numeros, concentusque, tanquam nuper è cælis delapsi, ac in illis aliquandiu versati depingunt: quibus omniaflare ac fieri, atque sciri posse arbitrantur, de iis ipsis tamen admodum inter se dissidentes contrarii & adhuc pugnantes, ut cum Plinio dicere non dubitem hujus artis inconstantia palam arguere, ipsam esse nullam: cum de ejus etiam principiis aliter sentiant Indi, aliter Chaldæi, aliter Ægyptii, aliter Mauri, aliter Iudei, aliter Arabes, aliter Græci, aliter Latini, aliter antiqui, aliter recentiores. Nam de numero sphærarum tractantes, Plato, Proclus, Aristot. Averroës ac omnes ferme ante Alphonsum astrologi, præter paucos octo dunt taxat sphæras numerarunt. Hermeten tamen & aliquot Babylonios, dicunt Averroës & Rabbi Isaac novum orbem posuisse, cui opinioni adhæret Azarcheles Maurus: atque Tebith, & idem doctus Rabbi Isaac, & Albertus Teutonicus suo

suo zvo , nescio quo facinore magnus , & omnes qui motum accessus & recessus probaverunt. Iuniores autem astrologi nunc decem orbes censent, quos ipse Albertus etiam Ptolemæum tenuisse putat: Averros quoque novem illum censere arbitratus , cum tamen revera non plures octo adfirmet Ptolomæus. Sed & Alphonius secutus aliquando judicium Rabbi Isaac , cognomento Bazam , novem spheras tenuit : sed post quatuor annos ab editione tabularum suarum , adhuc rensentientiis Albuhausen Mauri atque Albategui , se se revocavit ad octo. Ipse etiam Rabbi Abraam Avenazra , & Rabbi Levi , ac Rabbi Abraam Zacutus , nullum orbem mobilem supra octavum esse autumant , sed & de motu octavi orbis , ac stellarum fixarum admodum inter se variant. Chaldaei enim atque Ægyptii illum unica duntaxat latione ferri adfirmant , quibus assentiunt Alpetragus , & ex recentioribus Alexander Aquilinus , cæteri autem Astronomi ab Hipparcho ad nostrâ usque tempora , illum pluribus motibus circumagi dicunt. Judei Talmudistæ illi duplœ motum assignant. Azarcheles atque Tebeth , & Ioannes de monte regio motum trepidationis , quem dicunt accessus & recessus , super parvis circulis circa capita Arietis & Librae illi adscripserunt , sed in hoc à se invicem differentes , quod Asarcheles ait , caput mobile à fixo non plus decem partibus distare posse. Tebeth autem non plus partibus quatuor cum decem & novem ferme minutis. Ioannes de regio monte non plus partibus octo , atque idcirco stellas fixas non semper ad eandem mundi partem vergi , sed quandoque reverti unde cœperunt arbitrantur , sed Ptolomæus , Albategni , Rabbi Levi , Avenazre , Zacutus : & inter recentiores Paulus Florentinus , & Augustinus Ritus mihi in Italia , summa familiaritate devinctus , stellas juxta signorum successiones semper & continuo moveri affirmant. Recentiores autem astronomi triplicem octavae spherae motum attribuunt , unum proprium quem trepidationis diximus , qui in septem millibus anorū scilicet compleatur , alterum quem gyrationis dicunt , à nona sphera , cuius-

jus circumvolutio non minus quam quadraginta novem millibus annor. finiatur, tertium à decimo orbe, quem vocant motum primi mobilis, sive motum raptus, sive diurnum, qui intra diem naturalem ad principium suum quotidie revertitur. Præterea qui duplum motum octavæ sphæræ attribuerunt, non omnes inter se conveniunt, nam recentiores ferme omnes, & qui trepidationis motum admittunt, eam in superiori sphæra rapi argumentantur: sed Albategni, Albu-hassen, Alfraganus, Averroes, Rabbi Levi, Abraam, Zacutus, Augustinus, Ritus, motum diurnum, quem alii motum raptus putantur, arbitrantur non esse aliquas sphæras proprium, sed à toto fieri cælo. Ipse etiam Averroes ait, Proloquum in libro suo (quem narrationum inscripsit) negare motum gyrationis, & Rabbi Levi ait, illum cum Averroë sentisse motum diurnum fieri à toto cælo. Rursus nunc de mensura motus octavi orbis, & stellarum fixarum non magis convenient. Nam Ptolomeus arbitratur, stellas fixas moveri in centum annis uno gradu. Albategnius hoc fieri contédit in sexaginta sex annis Ægyptiis, cui adsentunt Rabbi, Levi Rab. Zacutus, & Alphontius in correctione tabularum suarum. Azarcheles Mauritius ait, in septuaginta quinque annis uno gradu moveri. Hipparchus in septuaginta & octo: Hebreorum plutes, ut Rabbi Iosue, Moyses, Maymonus, Rabbi, Avenazra, & post illos HayBenrodam in septuaginta annis. Ioannes de Monte Regio in octoginta. Augustinus Ritus medium tenet inter opiniones Albategni & Hebraeorum, sentiens stellas fixas unam cœli partem non citius, quam sexaginta sex, nec tardius quam septuaginta annis moveri: sed & Rabbi, Abraam Zacuti (ut narrat Ritus) testatur ex Indorum traditione, esse adhuc in cœlo duas stellas sibi diametraliter oppositas, quæ cursum suum contra signorum ordinem, non nisi in centum & quadraginta quatuor annis compleant. Ipse etiam Alpetragus arbitratur esse adhuc in cælis varios motus hominibus ignotos: quod si ita est, possunt & inibi esse stellæ, & corpora, quibus motus illi convenient, quæ

qui aut cernete homines non possunt , propter exuberantiam altitudinis , aut hactenus nullæ adhuc artes observatione deprehenderunt , cui assentit etiam Phavorinus Philosophus apud Gellium in oratione , adversus Genethliacos . Restat igitur nullum adhuc astronomicum è cælis descendisse , qui vel motum aplanes verum certumque nos docere potuerit , nec ipse etiam Martis verus motus hucusque cognitus fuit , quod etiam conqueritur Ioannes de Monte Regio in epistola quadam ad Blanchinum ejusdemque motus errorem etiam quidam Gulielmus de sancto Clodoaldo insignis astrologus in suis observationibus ante ducentos & plures annos scriptum reliquit , nec posteriorum quispiam hunc hactenus correxit . Quin & verum Solis ingressum in puncta æquinoctialia invenire impossibile est , quod Rabbi Levi multis rationibus probat . Sed quid dicemus de postea compertis : quomodo circa illa aberrarunt priores . Nam multi cum Tebith maximam solis declinationem continuo variari arbitrati sunt , cum tamen una semper mensura feratur . Aliter tamen de illa opinatus est Ptolomeus , aliter compertum est per Albaten , Rabbi Levi , Avenazram & Alphonsum . Similiter etiam de motu Solis & anni mensura , aliter illi compertum habent , quam Ptolomæus & Hipparchus tradiderunt . Similiter de motu augis Solis , aliter Ptolomeus , aliter Albatechnius ac cæteri sentiunt . De cæli insuper imaginibus , ac stellarum fixarum considerationibus , aliter Indi , aliter Ægyptii , aliter Chaldei , aliter Hebrei , aliter Arabes , aliter Timothæus , aliter Arsatis , aliter Hipparchus , aliter Ptolomæus , aliter recentiores tradiderunt , Transeohic de cæli principio dextro atque sinistro quem desipiunt narrare , de quibus tamen sanctus Thomas Aquinas , & Albertus Teutonicus superstitioni Theologi , dum aliquid serio se dicere conarentur , nihil invenire potuerunt quod ostenderent , nec ullus certe invenire poterit unquam . Quin & galaxias hoc est , lacteus circulus quid sit adhuc ab Astrologis ignoratur . Transeohic etiam de eccentricis , concentricis , epicyclis , retro-

gra-

gradationibus, trepidationibus, accessibus, recessibus, raptibus, ceterisque motibus, & motuum circulis sermonem prorogare, cum omnia hæc non sint, nec Dei, nec naturæ opera, sed Mathematicorum monstra, & singentium nuga, à corrupta Philosophia, & Poëtarum fabulis derivata, quibus tamen veluti rebus veris, & à Deo creatis, aut à natura firmatis, non pudet magistros illos tantum attribuere fidei, ut in has nugas veluti causas referant, quæcunque in istis fiunt inferioribus, illosque conflictos motus dicunt esse principia omnium motuum inferiorum. Astronomos istos Anaximenis serva non spernendo dicto opportune castigavit, hæc enim consueverat una cum hero Anaximene ambulare: qui cum quodam die sydera inspecturus, domo maturius exivisset, immemor situs loci, dum securius cœlum intuendo explorat astra, in subjectam cecidit foveam, dixitque tunc ancilla: Miror, here, qua ratione, quæ in cœlo sunt praescire existimas, cum quæ sunt ante pedes, nequeas prævidere. Legitur eadem faceta Thales Milesius, ab ancilla Tressa correptus. Haud absimile de illis ait Tullius, inquiens: Astrologi dum cœli scrutantur plagas, quod ante pedes est, nemo eorum spectat. Ego quoque hanc artem à parentibus puer imbibi: deinde non modicum temporis & laboris in ea amisi, tandem didici totam hanc, & omnem, nullo alio fundamento inniti, nisi meritis nugis & figmentis imaginationum, tædetque & pœnitet insumptæ olim operæ, cuperemque omnem illius memoriam, usumque expoliare, abjicique jamdudum ex animo, nec reassumerem vñquam, nisi me potentum violentæ preces (qui solent nonnunquam ad indigna artificia etiam magnis, probisque ingenii abuti) saxe rursus impingere compellerent, suaderetq; domestica utilitas me aliquando illorum frui debere stultitia, & nugas tantopere cupientibus nugis obsequi: dico quidem nugis, quid enim habet Astrologia, nisi meras Poëtarum nugas, & fabulas, portentosaque quibus cœlum ipsum refertissimum commenti sunt. Neque vero ulli hominum generi, plus inter se convenit, quam

Astro.

Astrologis cum Poëtis , nisi quod de Lucifero & Vespere inter se dissentunt , Poëtis afferentibus , quo die Lucifer ante Orientem Solem apparuerit , eodem Occidentem solem subsequi , quod eodem die fieri posse Astrologi negant ferme omnes: preter illos , qui Venerem supra Solem locant , quia Stellæ , quæ longe ultiores sunt nobis , in ortu citius oriri , & in occasu seculius recidere videntur. Sed hanc Astrologorum de situ Stellarum sive Planetarum discordiam , nisi nunc recordatus , præteriisse , siquidem non tam Astrologorum , quam Philosophorum est. Nam Plato post Lunam , secundam Sphæram Solis locat , idem faciunt Ägyptii , inter Lunam & Mercurium Solem collocantes. Archimedes autem & Chaldæi Solem in ordine quartum collocant. Anaximander , & Metrodorus , Chius , & Crates Solem omnium supremum constitutum dicunt , post quem Lunam , infra has cæteras errantes , intrantesque. Xenocrates omnes una eademque in superficie stellas moveri putat. Non minus de Solis & Lunæ , cæterarumque stellarum magnitudine & distan-
tia discordant , nec ulla inter eos de cælestibus opinio-
num constantia , nec veritas , nec mirum id , cum cælum ipsum , quod scrutantur , omnium sit inconstantissi-
mum , nugisque & fabulis repletissimum , nam ipsa duo-
decim signa , reliquæque & Boreales , & australes ima-
gines , non nisi fabulis in cælum ascenderunt , atque
tamen in his fabulis vivunt , imponunt , lucrantur Astrologi. Poëtis interim eorundem inventoribus egre-
gie esurientibus .

C A P V T XXXI.

De Astrologia. Iudiciaria.

Restat adhuc altera Astrologiz species quam divi-
natoriam vocant , seu judiciariam , quæ agit de ro-
volutionibus annorum mundi , de nativitatibus , de
questiōnibus , de electionibus , de intentionibus & co-
gitationibus , de virtutibus , ad omnium futurorum et-
iam , vel divinæ providentiaz arcanarum dispositionum
even.

eventus prædicendos evocandos devitandos vel repellendos. Hinc Astrologi cælorum syderumque effectus à remotissimis annis, ac ante omnem rerum memoriam, aut Promethæi tempora à magnis ut ajunt & ante diluvianis conjunctionibus nundinantur, omniumque animantium, lapidum, metallorum, herbarum, & quæcunque in his inferioribus creata sunt, effectus, vires ac motus: ab his ipsis cælis syderibusque defluere, omninoque dependere, ac indagari posse affirmant: homines profecto increduli, nec minus impii, vel hoc unum non agnoscentes, quod Deus jam herbas, plantas, arbores ante cælos & stellas condiderat. Quin gravissimi quoque philosophi ut Pythagoras, Democritus, Bion Favorinus, Panætius, Carneades, Posidonius, Timæus, Aristoteles, Plato, Plotinus, Porphyrius, Avicenna, Averroës, Hippocrates, Galenus, Alexander, Aphrodiseus: præterea Cicero, Seneca, Plutarchus, & alii multi, qui ab omni arte & scientia rerum causas scrutati sunt, nusquam nos in has Astrologicas causas remittunt, quæ etiamsi causæ essent, tamen quia stellarum cursus & earum vires non plane cognoscunt quod omnibus sapientibus notissimum est, de eorum effectibus certum judicium dare non possent. Nec vero desunt inter ipsos, ut Eudoxus, Archelaus, Cassandra, Hoychilax, Halicarnassæus peritissimi Mathematici, & multi alii recentiores, gravissimique auctores, qui fatentur, impossibile esse, posse quicquam certi de judiciorum scientia inveniri, cum propter innumeras cooperantes cum cælo alias causas, quas simul attendere oportet jubarque sic etiam Proloemæus: tum quia obstant illis occasiones quam plurimæ, ut puta consuetudines, mores, educatio, pudor, imperium, locus, genitura, sanguis, cibus animique libertas & disciplina, cum influxus illi non cogant, ut ajunt sed inclinent. Præterea qui judiciorum regulas perscripserunt tam diversa plurimæ umque pugnantia eadem de re statuunt, ut impossibile sit Prognosticatorem ex tot tam variis dissonisque opinionibus aliquid certi posse pronunciare, nisi insit illi intrinsecus quispiam futurorum, occultorumque

sensus ac præfigii instinctus , sive potius occulta & latens demonis inspiratio , quo inter hæc valeat discernere , seu alio quovis modo , nunc illi , nunc alteri opinioni adhærere inducatur , quo instinctu si quis careat , is in Astrologicis judiciis (ut ait Hali.) Veridicus esse non potest , quare jam non tam arte , quam obscura quadam rerum forte , Astrologica constat prædictio : & sicut non arte , sed forte ex ludorum codicillis versus exit , nonnunquam verum pronuncians , sic etiam ex animo Astrologi non arte , sed forte prodeunt vaticinia , cui attestatur etiam Ptolomæus : Scientia , inquiens , Stellarum ex te , & illis est , indicans futurorum , occultorumque prædictiōnem , non tani esse ex observatione stellarum , quam ex animi affectibus . Nulla igitur est certitudo hujus artis , sed convertibilis est ad omnia , secundum opinionem , quæ conjecturis aut existimatione , aut imperceptibili dæmonium afflatu , aut superstitionis sorte colligitur . Nihil igitur aliud est hæc ars , quam superstitionum hominum fallax conjectura , qui ob multi temporis usum de rebus incertis scientiani fecerunt , in qua emungendæ pecunia gratia dicipient imperitos , atque ipsi simul decipientur . Quod si ars istorum vera est , & ab illis intelligitur , unde tot & tanti erroros ebulliunt in eorum Prognosticationibus ? si minus , nonne frustra , & stulte , & impie , de rebus nullis , aut non intellectis , scientiam profitantur : Sed cautiiores illorum de futuris , non nisi obscura pronunciant , & quæ ad omnem rem & tempus , & principem , & nationem applicari possunt , ambigua Prognostica artificiosa versutia confingunt , posse a vero quam aliquid horum acciderit , tunc illius colligunt causas , atq; post factum vetera vaticinia novis rationibus stabiliunt , ut videantur prævidisse , quæ madmodum somniorum interpretes , ubi somnium viderint , nihil certi intelligunt ; ubi autem post aliquid eis evenerit , tunc ad id , quod accidit , aptant etiā somnium visum . Præterea cum impossibile sit , in tanta stellarum varietate non semper invenire , quasdam bene , quasdam male positas , occasionem capiunt ex his

his dicendi quod volunt, & quibus volunt, vitam, salutem, honores, opes, potentiam, victoriam, sa-
nitatem, sobolem, amicos, conjungia vel sacerdo-
tia, magistratus, similiaque prædicant. Quod si qui-
bus sint mali propiti, iis mortes, suspendia, dede-
cora, clades, exilia, orbitates, languores, calamita-
tesque renunciant non tam ex scelerata arte, quam ex
sceleratis affectibus, huic impie curiositati credulos
homines pertrahentes in exitium, populos ac princi-
pes saepe funestis seditionibus ac bellis inter se com-
mittentes. Quod si cum Prognosticis illorum fortuna
coincidat, ut inter tot ambigua, unum aut alterum
verum evenerit, mirum quam tunc cristas efferunt,
quam id insolentissime prædicant. Quod si assidue
mentiuntur, convincantur mendacii, id tunc excusant
blasphemia, vel mandacium mendacio tegunt, inqui-
entes sapientem dominari astris, cum revera nec astra
sapienti, nec sapiens astris, sed utrisque dominetur
Deus, aut ajunt, ineptitudinem recipientis, cælesti-
bus influxibus obstitisse, ulteriore autem fidem re-
quientibus irascuntur, & inventiunt circulatores illi,
interim principes & magistratus, qui in illis credant
omnia, ac ornent publicis stipendiis: cum revera nullum
genus hominum Reip. sit pestilentius, quam isto-
rum, qui ex Astris, ex inspectis manibus, ex somniis
consimilibusque divinationum artificiis futura polli-
centur, & vaticinia spargunt, homines insuper, & Chri-
sto, & omnibus in illum credentibus semper offensi: de
quibus Cornelius Tacitus conqueritur: Mathematici
(sic enim eos vulgo nominant) inquiens, genus ho-
minum Principibus infidum, credentibus fallax, à ci-
vitate nostra semper prohibentur, sed expelluntur nun-
quam. Quin & Vatro, auctor gravis, omnium super-
stitionum vanitates, ex Astrologiæ sinu profluxisse re-
statur. Erat in Alexandria vestigal, quod Astrologi
persolvebant, blacenominon, à stultitia sic nuncupati-
tum, quia ex ingeniosa stultitia quæstum facerent,
nec, nisi stulti & temerarii homines, illos consule-
re solcant: quippe si ab Astris est hominum vita atque

fortuna , quid timemus , quid solicitamur : quin Deo
hæc & cælis, qui nec errare , nec malum agere possunt,
relinquamus , atque homines cum sumus , non plus
quam oportebat ultra vires nostras altum, sed humana
duntaxat sapientiam: quin & Christiani cum simus Christo
linquamus horas , & momenta Deo patri , qui ea
posuit in sua potestate. Quod si vero vita nostra atque
fortuna ab Astris non sunt, nonne in vacuum currit o-
mnis Astrologus ? Sed est hominum genus adeo timi-
dulum credulumque , qui tanquam pueri ad lemurum
fabulas plus timent , creduntque ea , quæ non sunt ,
quam ea, quæ sunt, atque quo res est minus possibilis ,
hanc eo timent magis, atque quo est verisimilis minus;
hanc eo firmius credunt , qui profecto si non essent A-
strologi & divinatores , perirent fame : atque horum
stulta credulitas præteriorum obliterata , præsentium ne-
gligens, in futura præceps, sic deceptoribus illis favet,
ut cum in cæteris hominibus uno mendacio tam su-
specta fides reddatur dicentis , ut reliqua omnia vera
obscurentur: contra in his mendaciorum magistris , u-
na fortuita veritas , etiani publicis mendaciis faciat fi-
dem. Quibus profecto qui maxime confidunt, maxime
omnium redduntur infelicissimi, ut solent superstitiones
illa nugæ perniciem suis adferre cultoribus , quod in
Zoraste, Pharaone, Nabuchodonosore, Cæsare, Crasso,
Pompeio, Diotharo, Nerone, Iuliano apostata testatur
antiquitas, qui ut his nugis fuere deditissimi, sic earum
confidentia periisse infelicissimi , & quibus læta
cuncta promiserant Astrologi, mœsta provenerunt om-
nia, ut Pompeio Crasso , & Cæsari , quibus neminem
eorum, nisi jam senem, nisi domi, nisi cum gloria mo-
xiturum promiserunt , attamen quisque eorum male &
immature periit. Pertinax profecto & præpostorum ho-
minum genus, futura se præscire, qui profiteantur præ-
teriorum & præsentium ignari, & cum omnibus om-
nia occultissima se disturos profiteantur , quid in pro-
pria domo , quid in thalamo suo fiat , sçpissime ne-
sciunt: cujusmodi astrolögum Morus Anglicus hoc E-
pigrammate per pulchro taxavit :

Astra

Astra tibi ethereo pandunt sese omnia natis,
Omnibus & quae sunt fata futura, monent.
Omnibus ast uxor, quod je tua publicat, id te
Astra, licet videant omnia, nulla monent.
Saturnus procul est, jamque olim cacus ut ayunt,
Nec prope decernens à puero lapidem.
Luna verecundus formosa incendit ocellis
Nisi virgineam virgo videre potest.
Iuppiter, Europen, Martem, Venus & Venerem Mars,
Daphnen Sol, Hercen, Mercurius recolit.
Hinc factum astrologe est, tua cum capit uxor amantes.
Sydera significant, ut nihil inde tibi,

Præterea quam inter se de his ipsis judiciorum regulis dissentiant Iudæi, Chaldaei, Ægyptii, Persæ, Graci, Arabes, omnibus notum est, & quomodo omnem antiquorum astrologiam abjicit Ptolomæus, & hunc ut defendit Avenrodam, ita lacefit, Albumasar, atque omnes hos lacerat Abraam, Avenazre Hebreus, denique Dorotheus, Paulus, Alexandrinus, Ephestion, Maternus, Aomar, Tebith, Alchindus, Zahel, Messahalla, & fere omnes alii aliter sentiunt & opinantur, & cum quæ dicunt probarevera nequeunt, sola experimenti ratione sese tuentur, nec super ea quidem omnes unanimiter convenient: neque minus de domorum proprietatibus, ex quibus omnium eventuum prædictiōnem venantur discrepant, quæ aliter assignat Ptolomæus, aliter Heliodorus, aliter Paulus, aliter Manlius, aliter Maternus, aliter Porphyrius, aliter Abenragel, aliter Ægyptii, aliter Arabes, aliter Græci & Latini, aliter veteres, aliter recentiores. Quandoquidem & jam initia finesque domorum, quonam modo constituere oporteat, inter eos nondum liquet, cum hæc aliter fabricant antiqui, aliter Ptolomæus, aliter Campanus, aliter Ioannes de Regio monte. unde fit ut suis ipsimēt observationibus sibi fidem adimant, cum locis eisdem diversi diversas adscribant proprietates, initia atque fines. Impium hominum genus, qui quæ solius Dei sunt, tribuunt astris, & nos liberos natos syderum servos faciunt: & cum sciamus Deum creasse omnia bona, illi

stellas aliquas malevolas , & scelerum auctores , & malorum influxuum tradunr, non absque maxima Dei cælorumque injuria, statuentes in cælestibus in illo di- vino senatu mala & scelera facienda decerni : & quic- quid a nobis voluntatis culpa perpetratur , quod vitio materia in natura præter ordinem accidit,totum impu- tant syderibus.Iam vero & hæreses & infidelitates per- niciofissimas docere non verentur , videlicet dum do- num prophetiarum , vim religionum , arcana conscientiarum , imperium in dæmones , virtutem miraculorum , effica- ciam supplicationum, futuræ vite statum , omnia pen- dere ab astris, ab illis largiri, ex illis cognoscere impia temeritate fatentur. Dicunt enim ascendentे Geminorum sydere, idque Saturno Mercurioque sub Aquario junctis , in nona cœli plaga nasci Prophetam , ideoque Christum Dominum tot clariusse virtutibus,quia eo in loco Saturnum habuerit in Geminis. Religionum etiam sectas quibus Iovem præcipuum præficiunt patronum , per cæterarum stellatum commixtiones distri- buunt, ita ut Iuppiter ille cum Saturno religionem fa- ciat Iudæorum, cum Marte Chaldeorum,cum Sole Æ- gyptiorum , cum Venere Saracenorum , cum Mercurio Christianorum, cum Luna eam , quam futuram dicunt Antichristi : atque Moysen Iudaïs Sabbathi diem ex astrologicis rationibus instituisse religiosum , ideoque errare Christianos , qui diem Sabbathi Iudæorum ri- tu operibus vacantes non feriantur , cum sit illa dies Saturni: Fidelitatem autem cujusque cum ad homines, tum ad Deum , professamque religionem , conscientiarum etiam arcana à parte solis ac tertia, nona,undecimaque cœli domiciliis deprehendi posse putant,prænoscendi- que hominum cogitationibus , & ut ajunt, intentio- nibus multi multas admodum regulas tradunt , ipsissi- que divinæ omnipotentia miraculosis operibus , puta universalis diluuii, & datae per Moysen legis , ac virgi- nis puerperio , cælestium configurationes causas præ- ficiunt,ac Christi redemptricē humani generis mortem, Martis opus fuisse fabulantur.Qui & Christum ipsum in miraculis suis horarum electione usum , quibus illum.

illum Iudiciū lēdere non possent , dum ascenderit Hierosolymam : ideoque verantibus discipulis dixisse : Nonne duodecim horæ sunt diei ? Dicunt præterea , si cui Mars in nova cœli domo feliciter locatus fuerit , hunc dæmones ab obcessis sola præsentia expulsurum : qui vero Luna atque Iove cum capite draconis in medio cœlo coniunctis , Deo supplicauerit , omnia illum quæcunque petierit , impetraturum , porro futuram vitæ felicitatem à Ioue Saturnoque largiri . Quod si quis Saturnum in Leone feliciter constitutum habuerit in Genesi , eius animam post hanc mortalem vitam innumeris angustiis liberatam , ad cœlum & originis sui primordia , applicatam diis , transiit . Atque tamen istis execrandis nugis perniciosissimisque heresisbus , Petrus Apponensis , Rogerius , Bacon Guido , Bonatus , Arnoldus de Villa nova Philosophi , Alyvensis Cardinalis & Theologus , & plerique alii Christiani nominis doctores , haud absque heresios infamia subscriptibunt , & se se vera hæc expertos esse testari atque tueri audent . Scripsit autem aduersus Astrologos recentioribus annis duodecim libris Ioannes Picus Mirandula copia tanta , ut vix yllum perierit argumentum : tanta autem efficacia , ut haec tenus nec Lucius Ealantius acerrimus astrologiae propugnator , nec alius quisquam huius artis defensor , hanc ab adductis à Pico rationibus potuerit saluare . Is enim probat validissimis argumentis illam non hominum , sed malorum dæmonum fuisse inuentum , quod idem etiam Firmianus ait , per quam illi omnem Philosophiam , medicinam , leges atque religionem in humani generis exterminium nisi sunt abolere . Nam primum quidem religioni fidem adimit , miracula extenuat , providentiam tollit , dum omnia constellationum vi provenire , & à syderibus fatali necessitate pendere docet : insuper viii patrōnat : excusans quasi cælitus in nos descentibus , bonas quæcunque artes contaminat atque enertit , in primis Philosophiam , rerum causas à veris rationibus ad fabulas traducens , deinde medicinam à natuariis efficacibusque remediis ad vanas observatio-

servationes, perversaque & corpori & animo exitiales superstitiones convertens. Porro leges, mores, & quas-cunque humanae prudentiae artes in totum pessimas cum quo tempore, qua ratione, quibus mediis quid agendum, sola astrologia consuleretur, solaque vita & morum & Republicæ, & privatæ scepta teneret, tanquam de cœlo omnium trahens auctoritatem, vanaque putarentur cetera omnia, que hanc non agnoscerent patronam. Dignissima profectio ars, quam olim etiam demones proflerentur in fallaciam hominum, & in injuriam divinitatis. Iam vero & Manichæorum heresis arbitrii libertatem in totum tollens & auferens, non aliunde emanauit, quam ex astrologorum de fato falsa opinione atque doctrina. Ex eodem fonte & Basilidis heresis emanauit, qui trecentos sexaginta quinque cœlos, per successionem & similitudinem ab invicem factos pronunciavit, & horum ostensionem esse numerum dierum anni, atque singulis eorum certa principia, & virtutes & angelos assignans, atque illis nomina adstringens: esse autem omnium principem Abraxas: quod nomen, juxta Græcam literaturam continet in se ter centum sexaginta quinque, quos videlicet sunt illorum calorum locales positiones ab illo commento. Hec ideo narrata sunt, ut cognoscatis astrologiam etiam hereticorum progenitricem esse. Porro astrologiam hanc divinatoriam, sicut splendidissimi quique explodunt Philosophi, sic Moyses, Esaias, Iob, Jeremias, & exterique antiquæ legis detestantur Prophetæ, & è Catholicis doctoribus Augustinus, illam à Christiana Religione expellendam censet. Hieronymus hanc idolatriæ genus esse disputat. Rident eam Basilius & Cyprianus, refutant Chrysostomus, Eusebius, & Laetanius, invehuntur Gregorius, Ambrosius, atque Severianus, sanctumque Toletanum Concilium eam prohibet atque damnat etiam in synodo Martini, & abs Gregorio juniore, & Alexandro tertio Pontificibus anathematizata, & à civilibus imperatorum legibus punita. Apud veteres Romanos sub Tiberio, Vitellio, Diocletiano, Constantino, Gratiano, Valentiniano, Theodosio

dosio Imperatoribus urbe prohibita, ejecta atque puni-
ta, ab ipso etiam Iustiniano capitis suppicio percussa,
quod ex codice ejus manifestum est.

C A P V T . X X I I .

De Divinationibus in genere.

Admonet hic locus etiam de cæteris divinationum artibus dicere, quæ non tam observatione cælestium, quam rerum inferiorum quandam cælestium umbram & imitationem habentium, vaticinia præbent, ut illis intellectis melius cognoscatis hanc astrologicam arborem, de qua tales fructus descendunt, atque abs qua velut Lerna hydra, multotum capita fera generata est. Inter artes itaque ad divinandum quæstum properantes, Physiognomia, Metoposcopia, Chiroscopia, (de qua etiam supra diximus) aruspicia, speculatoria, & onirocritica, quæ est somniorum interpretationis, ac furentium oracula hic sedem sibi vindicarunt. Omnia autem hæc artificia nullius solidè doctrinæ sunt, nec ullis certis rationibus constant, sed de rebus occultis, aut fortuita sorte, aut spiritus agnitione, aut apparentibus quibusdam conjecturis inquirunt, quæ ex quotidianis & longi temporis sumptis sunt observationibus. Solent enim omnes illæ divinationum prodigiosæ artes, non nisi experientiæ titulo se defendere, & se objectionum vinculis extricare, quoties aliquid supra fidem ac præter rationem doceant pollicenturque, de quibus omnibus sic in lege præceptum est: Non inveniatur in te, qui collustret filium, ducens per ignem & ariolos sciscitatur aut observet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, quoniam hæc abominatur dominus.

C A P V T . X X I I I .

De Physiognomia.

Harum itaque Physiognomia, naturam (ut ait) du-
cem secuta ex totius corporis inspectione, quæ
D 5 Lunt

sunt animæ & corporis affectiones , quæ hominis fortuna, probabilib. signis se assequi posse presumit, quantum hunc Saturnium aut Iovistam , illum Martium aut Solarem, alterum Venereum, Mercurialem, aut Lunarem pronunciat : & ex corporis habitudine illorum horoscopia colligi, ex effectibus paulatim, ut ajunt, ad causas, videlicet astrologicas transcendens , ex quibus postea nugatur quicquid liber.

CAPVT XXXIV.

De Metoposcopia.

Metoposcopia autem ex soliis frontis inspectione omnia hominum initia, progressus & fines sagissimo ingenio ac docta experientia se presentare stat, ipsa se etiam astrologie aluminam faciens.

CAPVT XXXV.

De Chiromantia.

Chiromantia autem in vola manus pro numero planetarum septem montes effingit, atq; ex lineis, quæ ibi conspiciuntur, quæ hominis complexio, qui affectus , quæ fortuna, sese posse cognoscere arbitratur per linearum harmoniacam correspondentiam , ceu per cœlestia quædam stigmata nobis à Deo & natura illic impressa , & quæ Deus autore Job , posuit in manibus hominum, ut inde noscat unusquisque opera sua, quamvis revera divinus Propheta illic , non de chiromantica vanitate, sed de arbitrii libertate locutus fuit. Præterea tuentur se prædicti divinatores, quod, licet non per rerum causas tamen per signa ab eisdem, similibus causis impressa , quæ semper sint eadem rebus eisdem, similiaque similibus de effectibus possent judicare: dicuntque iis artibus usuni quondam Pythagoram, qui adolescentum mores, naturas, ingenia , ex oris, & vultus totiusque corporis filo ac habitu conjectabatur : quemque idoneum judicabat , hunc in disciplinam recipi jubebat. Idem consuevisse Pharaotem Indorum-

dorum regem, narrat Philostratus: verum harum omnium artium errorem non alia ratione nobis impugnare necesse est, nisi ea ipsa, quod deficiunt videlicet omni ratione. Scripserunt tamen de ipsis, permulti ex antiquis viris gravissimi Hermes, Alchindus, Pythagoras, Pharaotes Indus, Zophirus, Helenus, Ptolomaeus, Aristoteles, Aspharabius: præterea Galenus, Avicenna, Rasis, Iulianus, Maternus, Loxius, Phylemon, Palæmon, Constantinus, Africanus: ex Romanis denique Principibus L. Sylla, & Cæsar Dictator ejus studiosissimi fuere. Ex posterioribus vero, Petrus Apponensis, Albertus Teutonicus, Michaël Scotus, Antiochus Bartholomæus, Coelitis, Michaël Zavonarola, Antonius Cermisonus, Petrus de arca, Andreas Corvus, Tricassius Mantuanus, Ioannes de Indagine, & plerique alii illustres Medici: omnes tamen ultra conjecturas, & experientia observationes tradere queunt nihil. Non esse autem conjecturis illis & observationibus ullam veritatis regulam, ex eo manifestum est, quia figura sunt voluntaria, & super quibus ipsi etiam æqualis doctrinæ, & autoritatis illarum Doctores non concordant. Quæ vehementer delirant, errantque omnes, qui per hac signa, ultra corporis complexionem, & naturæ dispositionem, mores quoque ipsos, & fortunæ animique affectus prædicere volunt: quod in Zopyri judicio de Socrate satis comprobatum est. Nec vobis fidem faciat, quod Appion Grammaticus scriptum reliquit, Alexandruin quendam, tam discrete imaginum similitudines pinxisse, ut ex his Motoposcopus, futuræ aut præteritæ mortis annos dixerit: quod quidem posse iis artibus sciri, non tam incredibile est, quam impossibile, sed solet hoc nugiendum hominuni genus instinctu malorum demonum sic delirare, trahentium illos ab errore in superstitionem, & ab hac paulatim in infidelitatem.

CAPUT XXXVI.

Iterum de Geomantia.

Geomantiam etiam, de qua & in Arithmetica lo-
geuti sumus, quæ projectis punctis, vel casu, vel v-
quadam deductis, ex quibus per pares & impares nu-
meros, figuræ quasdam cælestibus attributas compo-
nit per quas diuinatur: idcirco omnes illius scriptores
Astrologiæ filiam testantur. Est & alia Geomantia spe-
cies, quam Almadal Arabs introducit, quæ ipsa per
conjecturas quasdam à similitudinibus sumptas, ex ter-
ra crepitu, motu, scissura, tumore, vel sponte, vel ab æ-
stu & caumate, aut tonitruis provenientibus divinatur,
quæ ipsa etiam inani Astrologiæ superstitione fulcitur,
horas & luminationes, & syderum ortus, figuræque coob-
servans.

CAPUT XXXVII.

De Aruspicio.

Avgurium vero, cuius multæ admodum sunt species,
ars ipsa priscis temporibus in magna observatione
fuit, ac tanta, ut nihil eorum, quæ ad publica, vel ad
privata pertinerent, inauspicate perfecerint. Hæc ars
antiquissima est, ut tradit Pomponius Lætus, à Chal-
daïs ad Græcos, apud quos Amphiates Tyressas, Mo-
pus Aphilotes, & Calchas summī augures habiti sunt,
à Græcis ad Hetruscos venit, ab illis ad Latinos. Et ipse
Romulus augur fuit, & magistratus instituit auguriis
confirmari: Dionysius tradit antiquam augurandi ar-
tem fuisse, etiam Aboriginum, & Ascanium, prius-
quam aciem contra Mezentium educeret, augurium
captasse: quod ubi felix conspexit, pugnavit atque vi-
cit. Denique Phrygii, Pisidæ, Cilices, Arabes, Vmbri,
Thusci, & multi alii populi auguria secuti sunt. Lace-
dæmonii etiam Regibus suis augurem assessorem de-
derunt, & publico interesse concilio voluere, & apud
Romanos augurium collegitum. Huic arti fidem fece-
runt,

runt, qui docuerunt à cœlestibus corporibus, quædam præfigiorum lumina super animantia, quæque in hæc inferiora descendere: velut signa quædam in eorum motu, situ, gestu, incessu, volatu, voce, cibo, colore, opere, eventu constituta, quibus tanquam insita quædam vi occulta, ac ratio quodam consensu, cum cœlestibus corporibus, quorum viribus afficiuntur, sic convenient, ut possint omnia hæc præfigire quæcunque cœlestia corpora cogitarunt facere. Ex quo patet hanc divinationem non nisi conjecturas sequi, partim à sydérum, ut ajunt influentiis, partim à parabolicis quibusdam similitudinibus sumptas, quibus nihil est fallacijs. Quare rident eam Panætius, & Carneades, Cicerio, Chrysippus, Diogenes, Antipater, Iosephus, & Philo damnavit Lex & Ecclesia. Atque hujuscemodi sunt illa Chaldæorum, Ægyptiorumque mysteria quæ quondam Hetrusci, deinde Romani, & hodie adhuc superstitionis hominum vulgus velut oracula adorat.

CAPUT XXXVIII.

De Speculatoria.

EX eodem fundamento prodit speculatoria, quæ fulmina & fulgura cæteraque elementorum impresiones, insuper ostenta, portenta, prodigia interpretatur, non tamen alia via, quam conjecturæ, & similitudinis, quam equidem plurimum errare manifestum est, quod omnia naturalia opera sunt non prognostica.

CAPUT XXXIX.

De Somnispicia.

ACcedit Onirocritica, quæ est somniorum interpretatio, quorum interpres propriæ conjectores vocantur, quemadmodum canit Euripides:

Qui bene conjectat, is vates optimus esto.

Cui artificio etiam, & quidem magni Philosophi haud parum

parum tribuerunt præcipue Democritus, Aristotle, & ejus sectator Themistius, atque Sinesius Platonicus, sic innitentes exemplis illis somniorum, quæ casus aliquis vera fecit, ut inde nihil frustra somniari suadere consentur. Dicunt enim, quod quemadmodum cœlestes influxus in corporali materia formas producunt diversas, sic ex eisdem influxibus in potentia phantastica, quæ organica est, phantasmatu*m*ā*im*primit cœlesti dispositione effectui cuiquam producendo consentanea, maxime vero in somniis, quia animus tunc à corporeis, exterisque curis relaxatus, liberius divinos illos suscepit influxus: unde multa dormientibus in somniis innotescunt, quæ latent vigilantes. Huc itaque potissimum ratione ipsis somniis veritatis opinionem conciliare nituntur. De causis tamen somniorum tam intrinsecis, quam extrinsecis non omnes in unam sententiam convenient: nam Platonici illas referunt in species & notiones animæ concretas. Avicenna in intelligentiam ultimam moventem lunam, medio illius lumen, quo irradiatur phantasia hominum dum dormiunt. Aristoteles refert in sensum communem, sed phantasticum. Averroës in imaginativam. Democritus in idola à rebus decisa. Albertus in influxum superiorum, mediis tamen quibusdam speciebus, qua continuo defluunt à cœlo: medici in vapores & humores hæc refertunt, alii in affectus & curas vigilie, aliqui Arabes in potentiam intellectualem, alii dicunt à potentiis animæ & influxu cœli & simulachris simul dependere: Astrologi illa à suis constellationalibus causari volunt alii causas illorū in aërem circundantem, penetrantemque referunt. Scripserunt præterea de somniorum interpretatione Daldianus & Athemidorus, & circunferuntur libri sub Abraham nomine, quem Philo in libris de Gigantib. & de civili vita assertit somniorum solutiones primū adinvenisse, & alii tuo Salomonis & Danielis nominibus in hanc rem conficti in quib. de somniis nihil nisi mera somnia traduntur. Sed ipsi M. Tull. in suis divinationum libris adversus hanc vanitatem, corumque stultitiam, qui som-

niis fidem habent , validissimis rationibus disputat,
quas hic enumerare omitto.

C A P V T L X .

De Furore.

SE D (quo'd fere præterieram) istis somniatoribus,
Seos etiam adnumereremus , qui furentiam vaticiniis
divinitatis fidem præbent , eosque qui & præsentium
notitiam & præteriorum memoriam , omnemque hu-
manum sensum perdiderunt , divinam futurorum præ-
scientiam assecutos putant , & quæ sapientes , vi-
gilantesque nesciunt , videre insanos , & dormien-
tes , ac si plus quam sanis vigilantibus , intelligenti-
bus , & præmeditantibus , Deus sit propinquior : in-
felices profecto homines qui his vanitatibus credunt ,
illisque imposturis obediunt , qui hujusmodi pascunt
artifices , illorumque veniri ingenia sua , suamque fi-
dem submitunt. Quid namque aliud putabimus furo-
rem , quam alienationem humani animi ab ipsis malis
dæmonibus exagitati , aut per astra , aut per inferiora
instrumenta , ab immundis spiritibus deductam quod
ita expressisse videtur Lucanus , dum inducit Arvum
Thuscum vatem :

Fulminis edictum motus: reinasque calentes.

Fibratum, & motus errantis in aëre penne.

Post lustratam urbem, post mactatam victimam, post
inspecta exta tandem figulum in hæc verba protulisse
sententiam.

*Quod clavis genus, o superi qua peste paratis
Sævitiam? extremi multorum tempus in unum.
Convenere dies, somniosi frigida cælo.
Stella nocens nigros, Saturni accenderet ignes.
Denkalioneos fodisset Aquarius imbres.
Totaque diffuso latuisset in æquore stellus,
Si særum radiis Nemaum Phœbe Leonem,
Nunc premeres, toto fluenter incendia mundo,*

Succen.

*Succensusque tuis flagrasset curribus aether,
Hi cessant ingens, Tu qui flagrante minacem
Scorpion incendis cauda Chelasque peruris.
Quid tantum Gradire paras, nam mitis in alto
Iuppiter occasu premitur, Venerisque salubre
Sydus habet motuque celer Cyllenus heret.
Et cælum Mars solus habet, cum signa meatus
Deferuere suos, mundoque obscura feruntur.
En si fieri nimium fulget latus Orionis,
Imminet armorum rabies ferrique potestas
Confundet jus omne manu, scelerique nefando,
Nomen erit virtus multosque exibit in annos.*

Omnia itaque hæc divinationum artificia in ipsa Astrologia suas radices & fundamenta habent. Nam siue corpus, vultus, manus inspecta sunt, siue somnium, siue prodigium visum sit, siue auspicium, siue furor afflaverit, cæli figuram erigendam consulunt, ex cuius indiciis, una cum similitudinum, signorumque conjecturis significatorū venantur opiniones: ita divinationes omnes Astrologiz artem, usumque sibi depositum, ut hanc veluti clavem, ad omnium arcanorum notitiam necessariam fateantur. Quare omnes hæc divinationum artes, quantum absint à veritate, palam sese offerunt ex eo, quod principiis utantur, tam manifeste falsis ac Poëtica temeritate confictis: quæ cum nec sunt, nec fuerunt, nec erunt unquam, tamen causas & signa eorum esse solent quæ sunt rerum eventus, contra apertam veritatem in illa referentes.

C A P V T X L I .

De Magia in Genere.

EXigit etiam hic locus ut de Magia dicamus: nam & ipsa cum Astrologia sic conjuncta, atque cognata est, ut, qui Magiam sine Astrologia profiteatur is nihil agat, sed tota aberret via. Suidas Magiam à Magus suis & nomen, & originem traxisse putat. Communis opinio est nomen esse Persicum, cui adstipulantur Porphyrius,

phyrius, & Apuleius, & significare eorum lingua, idem quod sacerdotem sapientem, sive Philosophum. Magia itaque omnem Philosophiam, Physicam, & Mathematicam complexa, etiam vires religionum illis adjungit: hinc & Goetiani, & Theurgiam in se quoque continent. Qua de causa Magiam plerique bifariam dividunt, in naturalem videlicet & ceremonialem.

C A P V T XLII.

De Magia Naturali.

Naturalem Magiam, non aliud putant quam naturalium scientiarum summam potestatem, quam idcirco summum Philosophiaz naturalis apicem, ejusque absolutissimam consummationem vocant: & quæ sit activa portio Philosophiaz naturalis, quæ naturalium virtutum adminiculo ex mutua earum & opportuna applicatione opera edit, supra omnem admirationis captum. Magia Æthiopes maxime & Indi utebantur, ubi herbarum & lapidum, ceterorumque ad id spectantium facultas suppetebat. Ejus meminisse volunt Hieronymum ad Paulinum, ubi ait. Apollinum Tyanaum fuisse magum seu Philosophum, ut Pythagorici. Ejus etiam generis fuisse magos, qui Christum natum muneribus, invisentes adoraverunt, quos Euangeliorum interpres exponunt Chaldaeorum philosophos: quales fuere Hiarchas apud Brachmanas. Tespion apud Gymnosophistas. Budda apud Babylonios, Numa Pomplius apud Romanos, Zamolxides apud Thracas, Abbaris apud Hyperboreos, Hermes apud Ægyptios, Zoroastes Oromasi filius apud Persas. Nam Indi & Æthiopes & Chaldaei, & Persi hac maxime præcelluere magia: qua idcirco (ut narrat Plato in Alcibiade) impununtur Persarum regum filii, ut ad mundanæ Reipublicæ imaginem, suam & ipsi Rempublicam administrare, distribuereque condiscant: & Cicero in divinationum libris ait, neminem apud Persas regno potiri: qui prius Magiam non didicerit. Magia itaque naturalis ea est
quæ

quæ rerum omnium naturalium atque cœlestium vires
contemplata, earundemque sympathiam curiosa inda-
gine scrutata, reconditas ac latentes in natura pote-
states ita in apertum producit: inferiora superiorum
dotibus tanquam quasdam illecebras, sic copulans, per
eorum mutuam applicationem adinvicem, ut exinde
stupenda sape consurgant miracula, non tam arte
quam natura, cui se ars ista ministram exhibet hæc o-
peranti. Nam magi, ut naturæ accuratissimi explorato-
res, conducentes ea, quæ à natura præparata sunt, ap-
plicando activa passivis, sèpissime ante tempus à natura
ordinatum effectum producunt, quæ vulgus putat mi-
racula, cum tamen naturalia opera sint, interveniente
sola temporis præventione: ut si quis in mense Martio
rosas producat, & maturas vuas aut satas fabas, vel pe-
troselinum intra paucas horas excrescere faciat in per-
fectam plantam, & iis majora, ut nubes, pluvias, toni-
trua, & diversorum generum animalia, & rerum trans-
mutationes quam plurimas, cujusmodi multas fecisse
se jactat Rogerius Bachon, pura & naturali magia. Scri-
psierunt de illius operibus Zoroastes, Hermes, Evantes
Rex Arabum, Zacharias Babyloniæ, Ioseph Hebreus,
Bocus Aaron, Zenotenus, Kirannides, Almadal, The-
del, Alchindus, Abel, Ptolomæus, Geber, Zahel, Na-
zabarub, Tebiti Ærith, Salomo, Astropho, Hipparchus,
Alemeon Apollonius, Tryphon & plerique alii, quo-
rum aliqua opera adhuc integra, & pleraque fragmen-
ta adhuc extant, & ad manus meas aliquando pervene-
runt. Ex recentioribus vero scripsierunt in naturali
magia pauci, & illi quidem pauca, ut Albertus, Ar-
noldus de villa nova, Raymundus, Lullus, Bachon &
Aponus, & author libri ad Alphonsum sub picatricis
nomino editus, qui tamen una cum naturali magia
plurimum superstitionis admiscet, quod quidem fece-
runt & alii.

CAPVT. XLIII.

De Magia Mathematica.

SVNT PRÆTEREA ALII NATURÆ SAGACISSIMI ÄMULATORES INQUISTITORESQUE AUDACISSIMI, QUI ABSQUE NATURALIBUS VIRTUTIBUS EX SOLIS MATHEMATICIS DISCIPLINIS, ADSCITIS CÆLORUM INFUXIBUS, SESE NATURÆ OPERUM SIMILIA PRODUCERE POSSE POLLICENTUR, UT CORPORE EUNTIA VEL LOQUENTIA, QUÆ TAMEN NON HABEAAT VIRTUTES ANIMALIS, QUALIS FUIT COLUMBA ARCHYTÆ LIGNEA, QUÆ VOLABAT, & STATOR MERCURII, QUÆ LOQUEBANTUR, & CAPUT ÄNEUM AB ALBERTO MAGNO FABRICATUM, QUOD LOCUTUM PERHIBENT. EXCELLUIT IN ISTIS BOËTIUS VIR MAXIMI INGENII & MULTIPLICIS ERUDITIONIS: AD QUEM DE ISTIUSMODI SCRIBENS CASSIODORUS: TIBI, INQUIT, ARDUA COGNOSCERE, & MIRACULA MONSTRARE PROPOSITUM EST, TUÆ ARTIS INGENIO METALLA MUGIUNT. DIOMEDES IN XÆ GRAVIUS BUCCINATUR, ÄNEUS ANGUIS INSIBILAT, AVES ÄMULATAE SUNT, & QUÆ VOCEM PROPRIAM NESCIUNT, HABERE DULCEDINEM CANTILENÆ PROBANTUR, EMITTERE PARVA DEILLA REFERIMUS, CUI CÆLUM IMITARI FAS EST. DE ISTIS PUTO ARTIFICIIS DICTUM EST, QUOD APUD PLATONEM LEGIMUS IN UNDECIMO DE LEGIBUS. ARS DATA EST MORTALIBUS, QUAE RES POSTERIORES QUASDAM GENERARENT, NON QUIDEM VERITATIS & DIVINITATIS PARTICIPES, SED ÄMULACRA QUASDAM SIBI IPSIS COGNATA DEDUCERENT, ATQUE EOSQUE PROGRESSI SUNT MAGI HOMINES AUDACISSIMI OMNIA PERPETRARE, FAVENTE MAXIME ANTIQUO ILLO & VALIDO SERPENTE SCIENTIARUM POLLICITATORE, UT SIMILES ILLI TANquam SIMIZ, DEUM & NATURAM ÄMULARI CONARENTUR.

CAPVT. XLIV.

De Magia Venefica.

EST PRÆTEREA NATURALIS MAGIA SPECIES, QUAM VENEFICAM SIVE PHARMACIAM VOCANT; QUÆ POPULIS, PHILTROVATIIS-

variisque veneficiorum medicamentis perficitur, cuiusmodi Democritus confecisse legitur, quo boni, felices, fortunatique filii gignantur: & aliud, quo avium voces rite intelligamus, sicut de Apollonio narrat Philostratus atque Porphyrius. Virgil. etiam de quibusdam herbis Ponticis locutus, dixit:

*Hu ego sepe lupum fieri, & se condere sylvis.
Merim, saepe animas imis exire sepulcris,
Atque satas alio vidi traducere messes.*

Et Plinius narrat quendam Demarchum Parrhasium in sacrificio, quod Arcades Iovi Lycae humana hostia faciebant immolati pueri extra degustasse, & in lupum se convertisse: propter quam hominum in lupos immurationem putat Augustinus Pani Lycae & Iovi Lycae nomen esse impositum. Narrat idem Augustinus dum esset in Italia, quasdam foeminas magas, Circes instar, dato viatoribus veneficio in caseo, eos in jumenta vertisse: cumque portassent quæ placuissent onera, rursus in homines restituuisse, idque patri cuidam Prastantio tunc accidisse. Sed & ne quis hæc putet omnino deliramenta esse & impossibilia, is recordetur quomodo sacra literæ narrant. Nabuchodonosor Regem mutatum in bovem & septem annis fœno vixisse, tandem Dei misericordia in hominem rediisse: cuius corpus post mortem illius filius Evilmerodach in escam dedit vulturibus, ne quando resurgeret à mortuis, qui jam de bestia redierat in hominem, & hujusmodi plura de magis Pharaonis narrat Exodus. Verum de iis, sive magis, sive veneficis loquitur Sapiens, dum dicit: Exhorruisti illos Deus, quia horribilia opera tibi faciebant, per medicamina. Illud præterea vos scire volo, non solum naturalia scrutari hos magos, verum etiam ea quæ naturam comitantur, ac quodam modo exuunt, ut motus, numeros, figuræ, sonos, voces, conventus, lumina & animi affectus atque verba. Sic Psylli & Marsi convocabant serpentes, alii aliis, deprimentes fugabant, sic Orpheus Argonautarum tempestatem hymno compescuit, & Homerus narrat Ulyssi sanguinem urbis restringunt: & in lege duodecim tabularum, iis qui messem

magos excantassent, pœna constituta est, ut non dubium sit, magos etiam solis verbis & affectibus aliisque similibus non in seipso modo, sed etiam in res extraneas s̄pē mirum aliquem producere effectum. Quæ omnia non secus vim insitam in res alias profundere, illasque ad se trahere vel abs se repellere, seu alio quovis modo efficere putant, quam magnes ferrum, & succinum paleas trahunt, sive adamas, & alium magnetem ligant, sicque per hanc rerum gradiam ac concatenatam sibi sympathiam non solum dona naturalia & cælestia, sed etiam intellectualia & divina Iamblichus, Proculus atque Sinesius ex magnorum sententia desuper suscipi posse confirmant, quod Proclus in libro de sacrificio & magia fatetur, scilicet per hujusmodi rerum consensum magos etiam numina evocare solitos, Ad tantam enim quidam eorum devoluti sunt insaniam, ut ex diversis stellarum constellationibus per temporum intervalla & quadam proportionum ratione rite observatis constructam imaginem cælitum nutu vitæ intellectusque spiritum accepturam putant, quo consulentibus illam, respondeat: & occultæ veritatis arcana revelet. Hinc patet hanc naturalem magiam nonnunquam in Goetiam & Theurgiam reclinatam s̄pissime malorum dæmonum vatrimentis erroribusque obretiri.

CAPVT XLV.

De Goetia & Necromantia.

Ceremonialis autem magiæ partes sunt, Goetia atque Theurgia. Goetia immundorum spirituum commertiis inauspicata, nefariæ curiositatis ritibus, illicitis carminibus & deprecamentis concinnata, omnilegum placitis est exterminata & execrata. Hujus generis sunt, quos necromanticos & maleficos hodie nuncupamus.

*Gens invisa deis, maculanda, callida, celi,
Quæ gennuit natura, malis qui syderâ mundi.*

Iuraquæ

*Iuraque fixarum possunt pervertere rerum,
Nam nunc stare polos & fulmina muttere norunt,
Aethera sub terras adigunt, montesque revellunt.*

Hi sunt ergo, qui defunctorum inclamant animas, & illi, quos veteres dicebant epodos, qui excantant pueros, & in eloquium oraculi elicunt, & qui dæmones paredros circumferunt, quale quiddam de Socrate legimus, & qui, ut dicitur, spiritus pascunt in vitro, per quos se prophetare mentiuntur. Et hi omnes bifariani procedunt, nam alii dæmones malos virtute quadam maxime diuinorum nominum adiuratos advocate & cogere student, quippe cum omnis creatura timet & reveretur nomen illius, qui fecit eam, non mirum si Goetici, & quique etiam infideles, Pagani, Iudæi, Saraceni, & cuiuscunq; prophani collegii sive sectæ homines diuini nocturnis invocatione dæmones astringant. Alii autem nefandissimi, detestando, & omnibus ignibus plectendo scelere se dæmonibus submittentes, illis sacrificant & adorant, idolatriæ & vilissimæ deiectiones rei effecti sunt, quibus criminibus etsi priores non sunt obnoxii, tamen manifestis periculis se exponunt. Nam etiam coacti dæmones inuigilant, semper quo errantes nos decipient, Ex horum vero Goeticorum anagyri profluxerunt omnes isti tenebrarum libri, quos improbatæ lectionis Vlpianus Iureconsultus appellat, protinusque corrupcendos esse statuit. Cuiusmodi primus excogitasse dicitur Zabulus quidam illicitis artibus deditus, deinde Barnabas quidam Cyprius, & hodie adhuc confictis titulis circumferuntur libri, sub nominibus Adæ Abelis, Enoch, Abrahæ, Salomonis: item Pauli, Honorii, Cypriani, Alberti, Thomæ, Hieronymi, & Eboracensis cuiusdam. Quorum nugas stulte secuti sunt Alphonsus Rex Castellæ, Robertus Anglicus, Bacon, & Apponus, & plerique alii deplorati ingenii homines. Præterea non homines modo, & Sanctos & Patriarchas, & Angelos Dei tam execrabilium dogmatum fecerunt autores, sed & libros à Raziole & Raphaële, Adami & Tobiae angelis traditos ostentant: qui libri tamen acutius insipienti, suorum præceptorum

rum canonem , rituum consuetudinem , verborum & characterum genus , extictionis ordinem , insulfam phrasim , aperte sese produnt , non nisi metas nugas ac imposturas continere , ac posterioribus temporibus ab omnis antiquæ magiæ ignaris perditissimis pœnititionum artificibus esse confitatos , ex prophanis quibusdam observationibus nostræ religionis ceremoniis permixtis , insitisque ignotis multis nominibus & signaculis , ut perterrent rudes & simplices , & stupori fint insensatis , & his qui nesciunt bonas literas . Neque tamen propterea patet has artes fabulas esse : nam nisi revera essent , atque per illas multa mira ac noria fierent , non tam arcte de illis statuissent diuinæ ac humanae leges , eas exterminandas esse de terra . Cur autem Goetici illi solis malis vtantur dæmonibus , ea ratio est , quia boni Angeli difficile comparent , quia Dei iustum exspectant , nec nisi mundis corde & vita sanctis hominibus congreguntur : mali autem faciles se exhibent ad inuocandum falso faventes & diuinitatem mentientes , semper præsto , ut astu suo decipient , ut venerentur , ut adorentur . Et quia mulieres secretorum audiöres sunt ac minus cautæ , atque in superstitionem proclives faciliusque illuduntur , adeo illis se præbent faciliöres , faciuntque ingentia prodigia , cuiusmodi de Ciree , de Medea ; de aliis canunt poëtz , testatur Cicero , Plinius , Seneca , Augustinus , & multi alii , tum Philosophi , tum Catholici doctores & historici , ipse etiam sacra litteræ . Nam in libris Regum legimus Phytonissam mulierem , quæ erat in Endor , euocasse animam Samuelis Prophetæ , licet plerique interpretentur non fuisse animam Prophetæ , sed malignum spiritum , qui illius sumpsiterit imaginem . Tamen Hebreorum magistri dicunt , quod etiam Augustinus ad Simplicianum fieri non potuisse non negat , quia fuerit verus spiritus Samuelis , qui ante completum annum à discessu ex corpore facile euocari potuit , prout docent Goetici . Quinetiam magi necromantici illud naturalibus quibusdam viribus ac vinculis fieri posse auctumant , sicut nos in libris nostris de occulta Philosophia

phia tractavimus: ideoque antiqui patres rerum spiritualium periti non sine causa ordinaverunt ut corpora mortuorum sepelirentur in loco sacro, in luminibus socientur, aqua benedicta aspergantur, thure incenso suffumigentur, & expientur orationibus quousque super terram extiterint. Nam ut ajunt magistri Hebraeorum, omne corpus nostrum & carnale animal, quicquid in nobis super materia carnis male disposita innititur, relinquitur in cibum serpenti, &c, ut ipsi vocant, Azazeli, qui est dominus carnis & sanguinis, & princeps hujus mundi, & vocatur in Levitico princeps defensorum, cui dictum est in Genesi: Terram comedes omnibus diebus vite tua. Et in Isaia: Pulvis panis tuus, hoc est, corpus nostrum creatum ex pulvere terra, quamdiu non fuerit sanctificatum & transmutatum in melius, ut non amplius serpentis, sed Dei effectum, videlicet ex carnali spirituale, juxta verbum Pauli dicentis: Seminatur quod animale est, & resurget quod spirituale est. Et alibi: Omnes quidem resurgent, sed non omnes immutabuntur, quia multi remansuri sunt, in perpetuum cibum serpentis. Hanc itaque turpem & horridam carnis materiam, ac serpentis cibum morte deponimus, illam aliquando in meliorem sortem, & spirituale transmutatam reassumpturi, quod erit in resurrectione mortuorum. Etiam factum est in his, qui primitias resurrectionis degustarunt, & multi hoc ipsum virtute deifici spiritus in hac vita consecuti sunt: Enoch, & Helias, & Moyses, quorum corpora transmutata in naturam spiritualem non viderunt corruptionem, nec, sicut cetera cadavera potestati serpentis relicta sunt. Atque haec est illa disceptatio Diaboli cum Michaële de corpore Moysi, cuius meminit in epistola sua Iudas. Sed de Goetia & Necromantia haec satis.

C A P V T. X L V L

De Theurgia.

Theurgiam vero plerique putant haud illicitam, quasi haec bonis angelis, divinoque numine regatur;

tur: cum saepissime tamen sub Dei & angelorum nominibus malis dæmonum fallaciis obstringatur. Non solum siquidem naturalibus viribus, sed etiam certis ritibus ac cæmoniis cœlestes, & per illas divinas virtutes nobis conciliamus & attrahimus, de quibus multis regulis antiqui magi editis voluminibus pertractant. Omnium autem cæmoniarum pars maxima in munditia servanda consistit: primum quidem animi, deinde etiam corporis, & eorum quæ circa corpus sunt, ut in cute, in vestibus, in habitaculis, in vasis, in utensilibus obligationibus, hostiis, sacrificiis, quorum munditia ad divinorum consuetudinem & constitutum disponit, & in sacris summopere efflagitatur juxta verba Esaïæ: Lavamini & mundi estote, & auferite malum cogitationum vestrarum. Immunditia vero, quæ aërem frequenter & hominem inficit, mundissimum illum cælestium & divinorum influxu disturbat, & mundos Dei spiritus fugat. Verum nonnunquam immundi spiritus & deceptrices potestates, ut venerentur & adorentur pro diis etiam hanc munditiam exquirunt, ideo hic maxima opus est cautela de quibus late in libris nostris de occulta Philosophia disseruimus. Verum de hac Theurgia, sive divinorum magia plura disputans Porphyrius, tandem concludit Theurgicis consecrationibus posse quidem animam hominis idoneam reddi ad susceptionem spirituum & angelorum, ad videndos deos: redditum vero ad Deum, hac arte praestari posse, inficiatur omnino. Ejus itaque scholæ sunt ars Almadel, ars notoria, ars paulina, ars revelationum, & ejusmodi superstitionum perplura, quæ eo ipso sunt perniciosiora, quo apparent imperitis diviniora.

CAPVT XLVII.

De Cabala.

Verum occurruunt hic mihi verba Plinii, qui, est & alia, inquit, magicis factio, à Moysè etiamnum

& Latopæa Iudæis pendens , quæ verba me de Cabala
Iudeorum commonefaciunt , quam in monte Sina à
Deo ipso Moysi datam , penes Hebreos constans opini-
o est ; ac deinceps successionem gradus circa litera-
rum monumenta , usque in Ezre tempora posterioribus
sola viva voce tradita , quemadmodum Pythagorica
dogniata olim ab Archippo & Lysiade , qui in Græcia
Thebis scholas habuere tradebantur , in quibus disci-
puli memoriter doctorum præcepta tenentes , inge-
nio & memoria pro libris utebantur : sic & Iudæi qui-
dam literas aspernati , in memoria & observatione ac
vocali traditione hanc collocarunt: unde cabala ab He-
breis , quasi solo auditu unius ab altero receptio nun-
cupata est . Ars ut refertur , pervetus , nomen autem
non nisi recentibus temporibus apud Christianos co-
gnitum . Ejus vero duplaci tradunt scientiam , u-
nam de Bresith , quam & Cosmologiam vocant , vide-
licet rerum creatarum , naturalium , & cœlestium vires
explicantem , & legis Bibliæque arcana Philosophicis
rationibus exponentem , quæ profecto hac ratione ni-
hil differt à magia naturali , in qua Salomonem regem
præstissem credimus . Legitur namque in sacris Hebreo-
rum historiis , illum disputare solitum à Cedro Libani
usque ad Hyssopum : nam de jumentis , volucribus , re-
ptilibus & piscibus , quæ omnia magicas quasdam na-
ture vires præ se ferre possunt . Ipse quoque inter po-
steriores Moyses Ægyptius in expositionibus suis super
Pentateuchū & plures Thalmudiſte hanc insecuri sunt .
Alteram vero ejus scientiam vocant de marcana , quæ
est de sublimioribus divinarum , Angelicarumque vir-
tutum ac sacrorum nominum & signaculorum conté-
plationib. quædam , quasi symbolica Theologia , in qua
literæ , numeri , figuræ , res & nomina , & elemento-
rum apices ac linea , puncta & accentus , omnia sunt
profundissimarum rerum & magnorum arcanorum si-
gnificativa . Hanc rursus bifariam secant , in Arith-
mantiam , videlicet quæ notariacon vocatur , de ange-
lis , virtutibus , nominibus signaculisq; etiam dæmoniū ,
ac animarum conditionibus tractans , atque in theo-
mantia ,

mantia, quæ divinæ majestatis mysteria, emanationes, sacraque nomina & pentacula scrutatur: quam qui norit, hunc ajunt admirandis pollere virtutibus: ita quod dum velit, futura omnia præsciat, toti naturæ imparet, in dæmones & angelos jus habeat & miracula faciat. Hac putant Moylen tot signa edidisse, virgam in colubrum, aquas in sanguinem vertisse: ranas, muscas, pediculos, locustas, bruchos, ignem cum grandine, vesicas & tabes Ægyptiis immisisse, primogenitum omne ab homine usque ad pecus interemisse, suosque deducentem mare aperuisse, fontem de petra, coturnices de cœlo produxisse, aquas amaras dulcorasse, fulgura & nubes per diem, columnam ignis per noctem suis præmisisse, vocem Dei viventis ad populum de cœlis devocasse, arrogantes igne, murmurantes lepra percussisse male merentes subita strage, alios tetraz hiatu absorptos affecisse, populum cœlesti cibo pavisse, serpentes placasse venenatos, curasse numerosam turbam ab infirmitate, vestes eorum à corrosione conservasse, & hostium vietricem reddidisse: hac deniq; miraculorum arte & Iosue stare Solem præcepisse, Eliam ignem in adversarios è cœlo devocasse, puërum mortuum vitæ restituisse. Danielem lednum ora perstrinxisse, tres pueros camino æstuantis incendii carmina succinisse. Porro hac arte astriunt perfidi Iudæi etiam Christum tam admiranda fecisse: Salomonem quoque hanc percalluisse, atque ex ea artem contra dæmones corundemque vincula & conjurationum modos, ac contra morbos excantamenta tradidisse, ut auctor est Josephus. Verum ego Deum Moyli exterisq; Prophetis multa quæ continerentur sub cortice verborū legis prophano vulgo non communicanda mysteria retexuisse, ut non dubito: sic hanc quam jastant Hebrei, Cabali artem quam ego multò labore aliquando scrutatus sum, non nisi meram superstitionis rapsodiā, ac theurgicam quandam magiam agnoscō. Quod si (quod Iudæi jastant) à Deo profecta, ad vitæ perfectionem, ad hominum salutem, ad Dei cultum, ad intelligentiæ veritatem conduceret: profecto spiritus ille veritatis, qui

repudiata Synagoga , venit ad nos docere omnem veritatem , hanc usque in hac postrema tempora suam non celasset Ecclesiam , quæ profecto omnia novit quæ sunt Dei , cuius benedictio baptismus , ceteraque salutis Sacra menta revelata & perfecta sunt omni lingua , uniuscujusque enim lingua par est , & eadem virtus modo par sit & eadem pietas : nec est aliud nomen in cælis , nec in terra in quo oporteat nos salvos fieri , & in quo operemur virtutem , præter unum nomen Iesu , in quo recapitulantur & continentur omnia . Hinc Iudæi in divinis nominibus peritissimi : parum aut nihil post Christum operari possunt , sicut priisci illorum patres . Quod autem experimur , & videmus hujus artis , ut vocant revolutionibus sæpe miras magnorum mysteriorum à sacris literis extorqueri sententias , totum hoc nihil aliud est quam lusus quidam allegoriarum , quas otiosi homines in singulis literis & punctis & numeris occupati , quod hæc lingua & scribendi ritus facile patiuntur , pro eorum arbitrio fingunt atque refingunt : quæ et si nonnunquam magna sonent mysteria : nihil tamen probare nec evincere queunt : quin juxta verba Gregorii eadem facilitate contemnere liceat , qua asseruntur . Confinxit simili artificio pleraque Rabanus monachus , sed latinis characteribus & versibus , insertis variis imaginibus , qui quaque versus lecti per quælibet superficie , ac imaginum lineamenta sacrum aliquod enunciant mysterium , depicta illic historiæ representativum , quæ etiam ex prophanis literis extorqueri posse nemo ignorat , qui Valeriaz Proba , ex Virgilii carminibus compositos de Christo centones legerit : quæ omnia & ejusmodi sunt speculationes otiosorum hominum . Quod autem ad miraculorum operationem attinet , neminem vestrum puto tam stolidæ cervicis , qui de iis credat aliquam habere artem vel scientiam . Et itaque nihil aliud hæc Iudæorum cabala , quam perniciossima quædam superstitione , qua verba & nomina , & literas sparsim in Scriptura positas , pro arbitrio suo colligunt , dividunt , transferunt ; & alterum ex altero facientes solyunt membra veritatis , sermones ,

mones, inductiones, & parabolas hinc inde ex proprijs fictionibus construentes : aptare illis volunt eloquia Dei infamantes Scripturas, & dicentes sua figura ex illis constare, calumniantur legem Dei per impudenter extortas supputationes dictionum, syllabarum, literarum, numerorum, tentant violentas & blasphemias, perfidia suæ inferre probationes. Præterea iis nugis inflati, ineffabilia Dei mysteria & quæ sunt supra Scripturam arcana, sese invenire, & scire jactant, per quæ etiam prophetare, & virtutes & miracula sese perficere, sine rubore magnaue audacia mentiri non erubescunt. Sed accidit illis, quod cani Aësopico, qui pane relicto & in umbram ejus inhians perdidit escam: sic perfidum hoc & duræ cervicis hominum genus, semper umbris Scripturæ occupatum, & circa illas vanitates sua artificioſa, sed superstitionis cabala impetum faciens, amittit panem vita æterna, & inanibus nominibus depaſtum perdit verbum veritatis. Ex hoc Cabalisticæ superstitionis Iudaico fermento prodierunt (puto) Ophitæ, Gnostici & Valentiniani hæretici, qui ipſi quoque cum discipulis suis Græcam quandam Cabalam commenti sunt, omnia Christianæ fidei mysteria pervertentes, & hæretica pravitate ad Græcas literas & numeros pertrahentes, ex illis construentes corpus quod vocant veritatis, docentes, absque illis literarum & numerorum mysteriis non posse in Euangelicis literis inveniri veritatem, quia variaz sunt & alicubi ſibi repugnantes, plenæque parabolis scripturæ, ut videntes non videant & audiētes non audiant, & intelligentes non intelligent, ſed eæcis & errantibus juxta ſuæ cæcitatibus & erroris capacitatem propositas: latentem vero ſub illis ſinceram veritatem ſolis perfectis non perscripta, ſed per vivæ vocis ſuccesſivam pronunciationem eſſe creditam, atque hanc eſſe illam Alphabetariam & Arithmanticam Theologiam, quam Christus ſecreto manifestavit Apostolis, & quam Paulus ſe loqui dicit non niſi inter perfectos. Cuni enim hæc altissima ſint mysteria, ideo non ſcripta eſſe, nec ſcribi, ſed in ſilentio ferutari apud sapientes, in abſcondito ſecum illa cuſtodiētes. Sapiens autem apud

apud eos nemo , nisi qui maxima hæreſeos monſtra fabricare novit.

CAPVT XLVIII.

De Prestigiis.

SEd redeamus ad Magiam , cujus particula etiam est Præstigiorum artificium, hoc est illusionum, quæ secundum apparentiam tantum fiunt, quibus magi phantasmatuſ edunt, multaque miracula circulatoriis fraudibus ludunt & ſoninia immittunt: quod non tam Goeticis incantamentis & imprecationibus dæmonumque fallaciis, quam etiam certis fumigiorum vaporibus, luminibus, Phyltris, collyriis, alligationibus & ſupenſionibus, præterea anulis, imaginibus, ſpeculis, ſimilibusque magicæ artis pharmacis & instrumentis naturali celeſtique virtute perpetratur. Multa & manuum prompta ſubtilitate, & industria fiunt, eujuſmodi ab histrionibus & joculatoribus quotidie fieri videmus, quos idcirco chiroſophos, hoc eſt, manu sapientes appellamus. Extant de hoc artificio liberi præstigiorum Hermetis & quorundam aliorum: legimus quoque Paſeten quendam prætigiatorem, refertiſſimum convivium hoſpitibus monſtrare ſolitum, idque cum libuit rurſum evanuiffe, diſcumbentibus omnibus fame ac ſiti eluſis. Numam Pompiliū etiam iſtiuſmodi præſtigiis uſum legimus. Sed & doctiſſimum Pythagoram id ridiculum aliquando factiſſe, quæ collibusſet, ſanguine perſcriberet in ſpeculo, quo ad pleni luminis lunæ orbem obverſo ſtantि à tergo reſ exaratas in diſco lunæ commoniſtasse. Huc ſpectat etiam quicquid de hominum transmutationibus legitur de cantatum, à poëtis creditum, ab historicis & à non nullis Christianis Theologis insuper à ſacris adſertum. Sic apparent homines aſini vel equi, vel alia animalia oculis fascinatis, aut perturbato medio, idque arte naturali. Nonnunquam etiam hæc fiunt à bonis & malis ſpiritibus, ſeu ad bonorum preces ab ipſo Deo, ſicut

sient in sacris literis legimus de Heliaco Propheta, obpresso ab exercitu Regis Syriæ, vallantis Dothain: verum puris & apertis à Deo oculis ista non possunt illudere. Sic mulier illa quæ à vulgo jumentum judicabatur, Hilarioni non jumentum, sed quod erat mulier, videbatur. Ea igitur quæ hoc modo secundum apparentiam fiunt, præstigia dicuntur: quæ autem fiunt permutantium aut transferentium, ut de Nabubhodonosor aut messibus ad alios agros traductis, de his diximus superius. Verum de hac præstigiorum arte sic ait Iamblichus. Quæ præstigiati seu fascinati imaginantur, præter imaginativam nullam habent actionis essentiaz veritatem. Ejusmodi namque artificii finis est, non sufficere simpliciter, sed usque ad apparentiam imaginamenta porrigerere, quorum mox nullum compareat vestigium. Iam itaq; ex his quæ dicta sunt pater, non aliud esse magiam quam complexum idolatriæ, astrologiæ, superstitioneque medicinæ. Iamque etiam à magis magna hæreticorum caterva in Ecclesia orta est, qui sicut Iamnes & Iambres restiterunt Moysi: sic illi restiterunt Apostolicæ veritati. Horum princeps fuit Simon Samaritanus, qui Romæ sub Claudio Cæsare propter hanc artem statua donatus est, cum hac inscriptio: simoni sancto Deo. Ejus blasphemias copiose narrant Clemens, Eusebius & Irenæus. Ex hoc Simone tanquam ex hærelum omnium seminario per multas successiones monstroso Ophitæ, turpes Gnostici, impii Valentiniani, Cerdoniani, Marcionistæ, Montaniæ, & multi alii hæretici prodierunt propter quæstum & inanem gloriam, mentientes adversus Deum, utilitatem nullam neque beneficia hominibus præstantes, sed decipientes, & in perniciem & in errorem mitentes, & qui credunt illis, confundentur in iudicio Dei. Verum de magicis scripsi ego juvenis adhuc libros tres, amplio satis volumine, quos de occulta Philosophia nuncupavi, in quibus quidquid tunc per curiosam adolescentiam erratum est, nunc cautior hac palinodia recantatum volo: penultimum enim temporis & terum in his vanitatibus olim contrivi. Tandem hoc

profeci, quod sciam, quem iis rationibus oporteat alios ab hac pernicie dehortari. Quicunque enim non in veritate, nec in virtute Dei, sed in elusione dæmonum secundum operationem malorum spirituum divinare & prophetare præsumunt, & per vanitates Magicas, exorcismos, incantationes, amatoria, agogima & cætera opera dæmoniacæ, & idololatriæ fraudes exercentes, præstigia & phantasmatæ ostentantes, mox cessantia miracula sese operari jactant: omnes hic cum lamine & Mambre, & Simone Mago æternis ignibus cruciandi destinabuntur.

C A P Y T X L I X.

De Philosophia naturali.

CÆterum nunc ad ulteriora procedamus, ipsiusque Philosophiaz placita, & quæ naturam ipsam scrutantur, rerumque principia & fines vafris syllogismis inquirunt, scientias investigemus. Quæ profecto quam habeant certitudinem aliam à doctorum suorum fide, omnis homo ignorat. Hanc primo Poëtz professi sunt, è quibus Prometheus, Linus & Musæus & Orpheus, porro Homerus primi inventores numerantur. Philosophia itaque nunc, quam nobis veritatem præstare poterit, quæ ex ipsa Poëtarum nugis fabulisque progenita est, quod ita esse manifestis indicis probat Plutarchus, omnes videlicet Philosophorum sectas ab Homero principium sumpsisse: ipseque Aristot. fatetur etiam Philosophos natura Philomythos, hoc est, fabularum studiosos esse. Sectas Philosophorum alii novem, alii decem, sed multo majori numero illas Varro partitus est. Quod si quis etiam omnes Philosophos in unum congregaverit, adhuc inter eos constare non poterit, quæ secta potior dicenda sit, quorum dogmatibus potius parendum: adeo circa singula inter se pugnant atque dissentiunt, perpetuamque hanc per secula litem alunt, & quod (ait Firmianus) unaquæq; secta omnes alias evertit, ut se suauis-
que

que confirmet: nec ulla alteri sapere concedit, ne se despere fateatur. Cumque de singulis Philosophis disputat & opinatur, de nullis certa est: unde Philosophos an inter bruta, an inter homines numerem plane nescio: brutis siquidem praestare videntur, eo quod rationem habeant & intelligentiam, homines autem quomodo erunt, quorum ratio nihil conitans persuadere potest, sed semper in lubricis opinionibus vacillat, quorum intellectus ad omnia incertus non habet, quod teneat aut sequatur: idque nunc ita esse, diffusius ostendamus.

C A P V T . L.

De Princip. Rerum Naturalium.

NAm in primis de rerum naturalium principiis, super quibus tota hæc facultas fundatur, acerrima pugna inter gravissimos Philosophos certatur, & adhuc sub judice lis est, quis eorum melius dixerit: admodum persuadibiles invincibilesque de contrariis adferunt rationes. Nam Thales Milesius primus sapiens ab oraculo judicatus, ex aqua omnia constare voluit: ejus auditor & in schola successor Anaximander, rerum principia dixit infinita: illius autem discipulus Anaximenes, infinitum aërem esse rerum principium astruit. Hipparchus, Heraclitus Ephesius ignem, his ambo bus quodammodo adsentit Archelaus Atheniensis, Anaxagoras Clazomenius infinita principia tanquam particulas minutas & confusas, sed divina mente in ordinem postea redacta. Zenophanes unum esse omnia, neque id ipsum mutabile: Parmenides calidum & frigidum tanquam ignem, qui moveat, & terram, quæ formet: Leucippus, Diodorus, & Democritus plenum & vacuum: Diogenes Laërtius aërem divinæ tamen rationis compotem, Pythagoras Samius numerum statuit rerum principium, quem sequitur Alcmeon Crotoniates, Empedocles Agrigentinus item & amicitiam, ac quatuor elementa. Epicu-

tus atomos & inane : Plato ac Socrates Deum , Ideas materiam , Zeno Deo materiam & elementa. Aristoteles materiam ad appetitum formæ per privationem , quam ipse inter principia tertium ponit , contra id , quod alibi docuit : aequivoca non debere annumerari : quare alii recentiores peripatetici loco privationis motum quandam utraque cogentem posuerunt , qui cum sic accidens , quomodo erit principium substantiarum , aut quis erit ejus motus motor ? Ideo Hebreorum Philosophi materiam formam & spiritum statuerunt .

C A P V T . L I .

De Mundi Pluralitate & ejus duratione.

Ceterum cum de mundo disputant , nihilominus dissentient : Thales unum mundum censuit , iliumque Dei facturam asserit. Empedocles similiter unum , sed universi tantum exiguum esse particulam. Democritus & Epicurus contra , mundos esse innumerabiliter , quos sequitur Metrodorus horum discipulus dicens innumerabiles esse mundos , quia causae eorum innumerabiles sint , nec minus absurdum esse , tantum unum in universo esse mundum , quam in agro unam duntaxat nasci-spicam. De mundi auctem duratione locuti Aristot. Averroës , Cicere , Xenophanes illum aeternum , omnis corruptionis expertem dicunt. Nam cum non possint intelligere (ut Censorinus ait) ovane an aves ante generata sunt , cum & ovum sine ave , & avis sine ovo gigni non posset : hinc arbitrari sunt mundum hunc , & uniuscujusque geniti initium simul & finem perpetua revolutione sempiternum. Pythagoras & Stoici à Deo genitum , & aliquando quantum ex sui natura est , corruptendum : quicis consentiunt Anaxagoras , Thales , Herocles , Avicenna , Algasel , Alcmæus , & Philo Hebrewus , sed Plato asserit à Deo illum ad sui exemplarum fabricatum , nunquam desitum. Epicurus contra plane interitum . Democritus semel mundum genitum docet

doct & interstitutum, nec unquam reparandum. Empedocles & Heraclitus Ephesus non semel, sed semper mundum generari & corrupti asserunt. Agamus liceat de re quapiam, quam illi à causa naturali potissimum procedere dicunt, puta de terra motu, adhuc ipsum. Vnanimiter adiuuenire nequietunt, sed per multa vagati causam ejus Anaxagoras æthera dixit, Empedocles ignem, Democritus & Thales Milesius aquam, Arist. Theophrast. & Albert. ventum vel vaporem subterraneum: Asclepiades casum vel ruinam: Posidonius, Metrodorus Calisthenes parcas: Seneca & alii in diversa distracti, causam ejus effectus frustra inquisiuerunt: propterea veteres Romani, ubi terram tremuisse senserant, nunciatumve esset, ferias quidem impletabant, sed cui Deorum servari illas oportet, non edicebant: quoniam qua vi, & per quem Deorum terra tremeret, adhuc incertum esset.

C A P V T L I I .

De Anima.

Quod si de anima ab illis aliquid sciscitemur, nulto minus conveniunt. Nam Crates Thebanus nullam esse animam ait, sed corpora sic à natura moveri. Qui autem animam fassi sunt, plerique illam corporum tenuissimum opinati sunt, huic crasso corpori suffusum: sed illorum alii aliud esse igneum dixerunt, ut Hipparchus & Leucippus, quibus quædammodo consentiunt Stoici, dicentes animam esse spiritum fervidum, ac Democritus, dicens illam esse spiritum mobilem & ignitum atomis insertam. Alii dixerunt esse aërem, ut Anaximenes & Anaxagoras, Diogenes, Cynicus, & Ctesias, quibus adstipulatur Varro inquiens: *Anima est aëris conceptus ore, deferre factus in pulmone, temperatus in corde, diffusus in corpus.* Alii aqueum, ut Hippias. Alii terreum, ut Heliodorus & Pronopides, quibus quodammodo assentientur. Anaximander & Thales, ambo concives Milesii.

Alii mixtum ex igne & aëre spiritum, ut Boëtes & Epicurus. Alii ex terra & aqua, ut Xenophontes. Alii ex terra & igne, ut Parmenides. Alii sanguinem, ut Empedocles & Circias. Alii spiritum tenuem per corpus diffusum, ut Hippocrates medicus. Alii carnem cum sensuum exercitio, ut Asclepiades. Multi autem alii arbitrati sunt animam non corpusculum illud, sed illius quandam qualitatem vel complexionem per illius particulas sparsam, ut Zeno Cithicus: & Dicearchus animam definiens quatuor elementorum complexionem, atque Cleanthes, Antipater, Posidonius dicentes illam esse calorem sive complexionem calidam, quibus adhæret Calenus Pergamenus. Sunt & alii, qui dixerunt animam non eam esse qualitatem seu complexionem, sed tanquam ad ejus punctum aliqua certa corporis parte, ut corde vel cerebro residentem, & exinde totum corpus gubernantem: ex quorum numero sunt Chrysippus, Archelaus & Heraclitus Ponticus, qui animam vocavit lucem. Sunt rursus alii, qui adhuc liberius quoddam opinati sunt, animam ut punctum aliquem liberum, nulli corporis parti alligatum, sed ab omni determinato situ seclusum & totum cuique corporis parti praesentem, quem sive complexio genuerit, sive Deus creaverit, tamen ex materia gremio eductus sit. Hujus opinionis fuerunt Xenophanes Colophonius, Aristoxenus & Asclepiades medicus, dicentes animam esse sensuum coercitationem, & Critolaus peripateticus, dicens eam esse quintam essentiam, ac Thales Milesius, dicens animam esse naturam irrequietam sese moventem & Xenocrates vocans eam sese moventem numerum, quem sequuntur Ægyptii, dicentes animam esse vim quandam in omnia corpora transmeantem, & Chaldaei, inquietantes eam virtutem absque determinata formam, omnes tamen exteras suscipientem: omnes quidem in hoc convenientes, quod anima sit vis quoddam agilis ad movendum, vel esse partium corporalium sublimem quandam harmoniam, sed tamen ab ipsa corporis natura dependentem. Atque horum vestigia sequitur dæmoniacus Aristoteles, qui invento novo

voca-

vocabulo, animam vocat entelechiam, scilicet perfecti-
onem corporis naturalis organici, potentia vitam ha-
bentis, dantem illi principium intelligendi, sentiendi,
& mouendi. Atque hæc receptissima Philosophi ani-
mæ futilis definitio, quæ non essentiam, naturam aut
eius originem declarat, sed affectus. Porro supra hos
omnes sunt alii, qui dixerunt animam esse diuinam
quandam substantiam, totam ac indiuiduam, ac toto,
ac cuique corporis parti præsentem, ab incorporeo au-
thore taliter productam, ut ex sola agentis virtute, non
ex materia gremio dependeat. Eius opinionis fue-
runt Zoroastes, Hermes, Trismegistus, Orpheus, Agla-
ophemus, Pythagoras, Euminius, Hammonius, Plutar-
chus, Porphyrius, Timeus, Locrus & divinus ille Plato
dicens: animam esse essentiam sui motricem intellectu
præditam. Eunomius, Episcopus partim Aristoteli, par-
tim Platoni consentiens, definit animam esse substan-
tiam incorporam in corpore factam, super qua defini-
tione deinde reliqua sua dogmata fabricavit Cicero,
Seneca, Lactantius, quid sit anima, dicunt penitus
ignorari. En uidetis de anima essentia quam inter se
diffident, nec minus ridicule de eius sede inter se ua-
tiant: nam Hippocrates, & Hierophilus in cerebri uen-
triculis illam ponunt, Democritus in toto tempore,
Erasistratus circa membranam epicranidem. Strabo in
superciliorum interstitio, Epicurus in toto pectore,
Diogenes in corde arteriato ventriculo, Stoici cum
Chrysippo in toto corde ac spiritu circa cor versante,
Empedocles in sanguine, cui adstipulatur Moyses,
idcirco prohibens uesti sanguine, quia animalis anima
sit in illo. Plato & Aristoteles, & reliqui nobiliores
Philosophi in toto corpore, Galenus autem in quavis
corporis particula, suam esse animam putat: sic enim
ait in libro de partium utilitate: Multæ animalium eti-
am particulæ, hæ quidem maiores illæ minores, aliæ
vero omnifarum in animalium speciem indivisibiles,
necessario autem iis omnibus anima quævis indiget:
corpus enim huius organum, & propterea multum à
se invicem animalium particulæ differunt, quia & ani-
mæ.

inx. Neque vero hic prætereundum censes; Bede Theologi sententiam, qui scribens super Marcum, Animæ locus, inquit principalis, non juxta Platonem in cerebro, sed juxta Christum in corde est. De animæ autem duratione, Democritus & Epicurus, vna cum corpore interitaram aiunt. Pythagoras & Plato omnino immortalem, sed egressam corpore ad sui generis naturam deuolare. Stoici tanquam inter hos medii animam corpus relicturam, si ut quæ in vita hac nullis sublimata, virtutibus infirmior sit, vna cum illo emori fin autem heroicis formata virtutibus, permanentibus illam naturis sociari, & ad sublimiores sedes euadere putant. Aristot. quasdam animæ partes, quæ corporeas sedes habeant, ab illis inseparabiles esse, vnaque cum illis interire dicit: intellectum autem, qui nullius sit corporei organi, velut perpetuum à corruptibili separari, sed adeo nihil manifesti dicit, ut eius interpretes adhuc de ea re disputent. Alexander Aphrodisæus ait manifesto eum mortalem posuisse animam; idem sentit ex nostris Gregorius Nazianzenus. Contra hos Pleton, & ex nostris Thomas Aquinas pro Aristotele digladiantur, illum de animæ immortalitate recte sentire. Porro Auerroës eximius ille Aristotelis commentator, hominem quemque propria anima pollere putat, sed mortali: Mentem vero humanam, seu intellectum dicimus esse usquequaque ab omni, tam anteriori, quam posteriori parte æternam, sed omnibus hominibus seu humanæ speciei unam, qua tantum in vita uteremur. Themistius vero ait, Aristotelem mentem quidem agentem unicam, capacem autem multiplicem posuisse atque utramque perpetuam. Horum præterea Philosophorum opera factum est, ut etiam inter Christianorum Theologos, de animalium origine ortum sit dissidium, quorum aliqui à mundi origine factas in cœlo omnium hominum animas putant, inter quos est unus de multis doctissimus Origenes. Augustinus quoque primi parentis animam coelitus ortam putat corpore antiquorem, idque postea tanquam aptum sibi contemplatum domicilium voluntario motu expetisse: quan-

quamquam ne hoc quidem satis constanter affirmare videatur.

Alij ex traduce animam propagari putant, sic animam ab anima generari, quemadmodum à corpore corpus: in qua opinione fuit Apollinaris Laodicez Episcopus, & Tertullianus, Cyrillus, & Luciferianus, contra quorum hæresim disputat Hierony Ahia à Deo animas quotidie creari tradunt, hos sequitur Thomas, eo Peripatetico argumento pugnans, quod, cum anima sit corporis forma, eam non scorsum, sed sic corpore creari debere: quam opinionem sequitur jam fere omnis recentiorum Theologorum schola. Mitto gradus animalium, ascensiones, & descensiones quas Origenistæ inducunt, sed diuinis Scripturis non corroboratas, nec Christianorum dogmatib. conformes: adeo nihil neque apud Philosophos, neque apud Theologos de anima certum. Nam Epicurus & Aristoteles mortalem putant. Pythagoras in gyrum dicit. Et sunt (ut quodam loco ait Petrarcha) qui eam contrahunt ad suum corpus, sunt quietiam spargunt in corporibus animalium, sunt qui cælo reddant, sunt qui inferos asserunt, sunt qui negent: sunt qui unamquamque perse, sunt qui omnes simul animas creatas putent, hæc ille. Fuit & Auerroës, qui mirabilius quiddam dicere ausus: unitatem ut dixi attulit intellectus. Manichæi hæretici dixerunt vnam solam esse omnium seu vniuersi animam, in singula corpora tam animata, quam inanimata dispertitam, sed minus participare, quæ nobis videntur anima expertia, magis autem quæ animata, maxime vero cœlestia, atq; sic tandem concludunt, non nisi vniuersalis animæ partes esse singulares animas. Plato etiā vnam quidem vniuersi animam astruit: particularium vero alias, quasi separatum vniuersum sua anima existat animatum, diuisim item particularia. Præterea, alii vnam animarum speciem alii non vnam, sed duas, rationalem & irrationalem: alii multas, & tot, quot sunt animalium species affirman. Galenus medicus diversis specien diversas item esse animas sentit: insuper & multas in eodem corpore animas point. Sunt & qui

in homine duas animas ponunt, unam sensitivam à generante, aliam intellectuam à creante, inter quos est Occam Theologus. Plotinus aliam esse animam, & alium afferit intellectum, quem sequitur Apollinaris. Quidam non distinguunt ab anima intellectum, sed illum substantię animæ principalem partem esse dicunt: uerum Aristot. hunc potentia adesse huiusmodi, atque actu de foris illi supervenire opinatur, neque ad naturam hominis & essentiam conferre, sed ad perfectionem cognitionis & contemplationis. Ideoque paucos homines & solos Philosophos illum, qui actu intellectus dicitur, habere affirmat. Quippe etiam gravis inter Theologos disputatio est, an (quæ Platonicorum opinio est) in animabus exutis, eorum quæ in uita gesserint, reliquerintque; memoria, sensusque; supersint, aut istorum cognitione omnino careant, quod Thomista cum suo Aristotele firmiter tenent, & Carthusiensis exemplo confirmant, de Parisiensi illo Theologo ab inferis reverso, qui interrogatus, quid illi restaret de scientia sua, Respondit, nihil se scire, nisi pœnam & cirato Salomonis verbo. Non est ratio, non scientia, non opes apud inferos, conclusisse illis videbatur, nullam mortuis superesse cognitionem. Quod tamen manifeste est, non tam contra Platonicorum assertionem, quam contra Scripturæ autoritatem, ueritatemque; cum dicat Scriptura, uisuros, & scituros impios, quia ipse Deus est: quin & omnium, non modo factorum, sed & uerborum otiosorum, & cogitatuum rationem reddituros. Sunt etiam qui de animalium separatarum apparitionibus, plura scribere, & referre audent, eaque non raro ab Evangelica doctrina & sacro canone aliena, atque cum præcipiat Apostolus, nec angelis de cælo credendum esse, si quid renunciarent aliud, quam quod traditum est: adeo penes istos antiquatum est Evangelium, ut citius magisque credant uni ex mortuis renuncianti, quam Prophetis, quam Moysi, quam, Apostolis, quam Evangelistis. Talis profecto fuit doctrina atque sententia divitii sepulti in inferno, qui putabat tunc creditus superstites fratres,

tres, si quis ex mortuis iret, & testificaretur illis. Cui sic opinanti in Evangelii contradicit Abraham, inquiens. Si Moysi & Prophetis non credant, neque si quis ex mortuis mittatur credituros. Neque tamen propterea pias defunctorum apparitiones, admonitiones, & revelationes omnino inficior, sed ualde suspectas esse admoneo, Sathanas se se sapissime in lucis angelum & animarum effigiem transfigurante. Quocirca credendi anchora in illis non est figenda, sed ad edificationem pie acceptanda sunt, sicut alia, quæ extra sacrum Canonem, uel inter Apocrypha sunt. Circonferuntur de his nugis, multi fabulosi libelli Tundali, & qui Consolationis animarum inscribitur: & alii quorum exemplis Concionatores quidam imperitam plebeculam terrant, & munuscula extorquent. Scriptis etiam recentibus diebus de spiritu quodam Lugdunensi fabulam Protonotarius quidam Gallus, homo nequam & impostor. Ex laudatis autem scriptoribus agit de ipsis Cassianus & Iacobus de Paradiso. Carthusianis uerum nihil unquam solidæ ueritatis, aut abditæ sapientiæ, quæ ueram charitatem & animarum nostrarum salutem edificant ab his animarum apparitionibus revelatum est, sed duntaxat eleemosynæ, peregrinationes, orationes, ieiunia, & reliqua popularis pietatis opera persuasa sunt: quæ tamen multo melius, salubriusque docent Sacra literæ, præcipitque Ecclesia. Verum de his apparitionibus late scripsimus in Dialogo nostro de Homine, & in libris de occulta Philosophia, sed modo redeamus ad Philosophos. Ethnici omnes, qui animam immortalem assertuerunt, animarum transmigrationem communè consensu astruunt, & rationales animas ad rationis expertia corpora, & ad plantas usque transmeare per temporum quasdam periodos, uel ut aliter contigerit, harum transmigrationum auctorem ferunt Pythagoram de quo in Transfigurationibus sic cecinit Ovidius:

*Morte carent animæ semperque priore reliela
Sede novis domibus vivunt, habitantque receptæ.
Ipse ego nam memini Troiani tempore belli.*

Pant-

*Panthoides Euphorbus eram, cui pectore quondam.
Hesit in aduerso graui hasta minaeis Attida.
Cognoui clypeum leue gestamina nostræ.
Nuper Abanthes templo Iunonis in Argis.*

Multo plura de hac Pythagorica migratione scripserunt Timon, Xenophanes, Cratinus, Aristophon, Hermippus, & Luciauus, & Diogenes Laërtius: verum Iamblicus, & plerique alii cum Trismegisto, non ab hominibus ad rationis expertia animalia, neque ab illis item ad homines, sed ab animalibus ad animalia, & ab hominibus ad homines transmigrationes duntaxat fieri consentiunt. Sed & sunt Philosophi, ex quorum numero Euripides Anaxagoræ consecutator & Archilaus Physicus, atque post eos Auicenna, qui primos homines olerum more ex terra natos tradant, eo ipso non minus ridiculi poëtis, qui homines quosdam satiuos ex serpentum dentibus progerminasse fabulantur. Sunt qui generationem omnino negent, ut Pyrrho Eliensis: sunt & qui negent motum, ut Zeno.

C A P V T L I I I .

De Metaphysica.

SED ad vltiora progrediamur, ostendamusque Philosophos illos, non solum de iis, quæ in rerum natura videntur, sed etiam de figuris cogitationum suarum digladiari, atque de iis rebus, quæ nullis principiis firmantur: neque certum est an sint, vel non sint, ut quas absq; corpore & materia subsistere opinantur, quæque formas separatas vocant. Quæ quoniam in rerum natura non sunt, sed supra illam esse putantur, idecirco transnaturalia seu metaphysica vocant. Hinc illæ innumerabiles de diis, & undique sibi repugnantes nec minus impix, quam indocte opiniones prodierunt: nam Diagoras Milesius, & Theodorus Cyrenaicus, nullum prorsus Deum esse dixerunt, Epicurus autem esse quidem Deum asseruit, sed nulla inferiorum cura teneri. Protagoras, esset nec ne, nihil fieri posse dixit.

dixit. Anaximander natuus deos putabat, longisque internallis orientes occidentesque. Xenocrates octo esse deos dixit. Antisthenes multos quidem deos populares, sed unum naturalem summum totius artificem. Sed in tantam insaniam multi eorum prolapsi sunt, ut quos adorarent Deos, propriis manibus, ipsis sibi fabricarent: ut erat statua Beli apud Assyrios, quos tamen factitios deos mirum, quam extollat. Hermes Trismegistus in suo Aesculapio. De diuina autem essentia locuti, Thales Milesius mentem dixit Deum, qui ex aqua cuncta formauerit: Cleanthes & Anaximenes aera Deum dixerint: Chrysippus naturalem vim ratione preditam seu divinam necessitatem. Zenon diuinam naturalemque legem. Anaxagoras infinitam mentem perse mobilem. Pythagoras animum per naturam rerum omnium intentum & commenantem, ex quo omnia vitam capiunt. Crotoniates, Alcmeon solem, lunam, ceterasque stellas Deos dixit. Zenophanes omne quod esset Deum esse voluit, Parmenides continentem quandam lucis orbem, quem Stephanon, hoc est, coronam pro Deo statuit. Aristoteles quasi ex coelorum motu satis explorata Deorum cognitio haberi posset, ex illorum natura deos commentus est, ac diuinitatem modo menti tribuit, modo coeli authorem Deum dicit, modo mundum ipsum Deum statuit, modo alium illi Deum praeficit. Hunc eadem inconstantia sequitur. Theophrastus. Transeo quid Strato, Perseus, Aristo, Zenonis discipulus, Plato, Xenophon, Speusippus, Democritus, Heraclites, Diogenes Babylonius, Hermes, Trismegistus, Cicero, Seneca, Plinius & reliqui censuerunt, quorum opiniones tamē à prioribus illis & jam illis recitatis, non longe discedunt. Possem etiam reliquas illorum lites, & verborum portenta percurere de ideis, de incorporeis, de atomis, de hyle, de materia, de forma, de vacuo, de infinito, de aeternitate, de fato, de transcendentibus, de introductione formarum, de materia coeli, an ex elementis sydera constant, an ex quinta Essentia, quam Aristoteles introducit,

de que

deque similibus , quæ insanis hominibus opinandi & dubitandi , contendendique materiam præbent , sed satis me indicasle arbitror , quam nihil inter Philosophos de ueritate ipsa conveniat , quibus quo quis redditur propinquior , eo magis à vero ipso longiusque abest & catholica religione abetraat . Hinc errasse scimus Ioannem uicesimum secundum Romanum Pontificem , uolentem animas beatas non uisuras faciem Dei ante diem Iudicij . Scimus Iulianum Apostatam Christum abnegasse , non alia causa , quam quod Philosophia studiosior , humilitatem fidei Christianæ irridere ac contemnere cœpit . Eadem causa Celsus , Porphyrius , Lucianus , Pelagius , Arrius , Manicheus , Averroës , multique alii tanta rabie adversus Christum & Ecclesiam eius oblatrarunt . Hinc natum illud apud uulgas proverbium . Maximos Philosophos maximos esse hæreticos solere : sed & Hieronymus uocat eos patriarchas hæreticorum , & primogenita Ægypti , & uectes Damasci , nimis uere dicta , nam quicquid hæresium unquam fuit , totum hoc & omne ex philosophiæ fontibus ceu primo seminario scaturit . Ab hac ferme tota Theologia adulterata est , ac pro Evangelicis doctorib . Pseudoprophetæ hæretici ac philosophi nati sunt , qui divina oracula humanis inventis æquarunt , ac mirabilibus hominum dogmatibus polluerunt , ipsamque simplicem Theologiam (ut ait Gerson) ad verbosam & sophisticam loquacitatem , ac Chimerinam mathematicam reduxerunt . Quod providens Paulus Apostolus , toties nos hortatur , ac cavere jubet , ne quis nos per philosophiam deprædetur vel seducat . Augustinus civitatem Dei ab illa tuetur atque defendit . Reliqui ferme omnes Theologi & sancti patres eam à Christianis scholis procul propellendam penitusque extirpandam censuerunt . Nec desunt etiam Ethnicorum exempla , quibus aliquando factitatum legimus , nam sustulerunt Athenienses Socratem Philosophiæ parentem , eiecerunt vrbe Philosophos Romani , Messanique & Lachones , nec admisere vñquam , qui etiani sub Domitiano vrbe exacti sunt , & tota insuper Italia interdicti . Extat etiam

etiam Antiochi regis decretum in adolescentes, qui philosophari ausi sunt, atque etiam in parentes, qui liberis id permittebant. Nec modo ab imperatoribus regibusque damnari pulsique, sed à doctissimis viris editis libris reprobati, è quorum numero sunt Phliasius Timon, qui opus nomine Syllos in derisionem philosophorum scripsit, & Aristophanes, qui in eos coœdiam scripsit, cuius nomen Nubes & Dion Prusæus orationem scripsit contra philosophos omnium eloquentissimam. Scripsit etiam orationem Aristides contra Platonem, pro quatuor Atheniensium proceribus multo eloquentissimam, sed & Hortensius Romanus uir nobilissima familia & eloquentissimus, validissimis rationibus philosophiam insectatus est. Sed de iis haec tenus.

C A P T V. L I V.

De Morali Philosophia.

REliquum vero, si qua de moribus (ut aliquibus placet) philosophia sive disciplina est, hanc arbitror ego non tam philosophorum ratiunculis, qui vario vsu, consuetudine, observatione, ac communis vitz conservatione constare, ac pro temporum, locorum, hominumque opinione mutabilem esse, quam minæ ac blandimenta pueros, leges atque vindicta maiores docent. Nonnulla hominibus nativa addit industria, quæ doceri nequeunt, sed pro temporum vsu, hominumque conspiratione per fas vel nefas inolescunt, quo sit, ut, quod aliquando vitium fuit, modo virtus habeatur: & quod hic virtus est, alibi vitium sit, quod vni honestum, alteri turpe: quod nobis justum alii injustum sit, pro cuiusque temporis, loci, status, hominum opinionibus, vel legibus. Apud Athenies licuit viro sororem germanam habere in matrimonio, at id quidem apud Romanos nefas habebatur: quondam apud Iudeos, & hodie apud Turcas licet viro plures habere uxores, insuper & pellices concubinas hoc

apud

apud nos Christianos non tam nefas est, quam damnable scelus: Laudi in Græcia ducitur, adolescentulos quam plurimos habere amatores. Denique tam forminas, quam viros in scenam prodire, & populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudin: quæ tamen apud Latinos Romanosque humilia, infamia, &c ab honestate remota censebantur. Neque tamen pudebat Romanos vxores ducere in coniuia, illasque in celebritate versari, ac primas tenere partes ædium: in Græcia vero neque in coniuuum adhibetur vxor: nisi propinquorum, neque versatur, nisi in interiore parte ædium, quo nemo accedit, nisi propinquæ cognatione couiunctas. Furari apud Ægyptios & Lacedæmonios honorificum erat, apud nos fures furca suspensi strangulantur, inquit Iulius Firmicus in astrologicis suis ad Lollianum scribens. Quædam gentes ita à cœlo formate sunt, ut propria sint morum vnitate perspicua. Scythæ immanis veritatis crudelitate grassantur. Itali fuerunt regali semper nobilitate præfulgidi, Galli stolidi, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiatici, & voluptatibus occupati, Hispani elata jactantia animositate præpositi. Habent singulæ nationes à superis agnata sibi morum discrimina, per quæ facile à se inuicem discernantur, ut cuius quisque nationis sit oriundus à voce, à sermone, ab oratione, à consilio, à conversatione, à victu, à negotio, ab amore & odio, ab ira ac malitia similibusque exercitiis facile cognoscatur. Quis enim videns hominem ingredientem incessu gallinaceo, gestu gladiatorio, vultu effreno, voce bubula, sermone austero, moribus ferocem, habitu dissoluto laciniatoue, non mox judicet esse Germanum, nonne Gallos cognoscimus ab incessu moderato, gestu molii, vultu blando, voce dulcisona, sermone facilis, moribus modestis, habitu laxo? Hispanos autem ab ingressu & moribus, gestibusque festiuis, vultu elato, voce flebili, sermone eleganti, habitu exquisito. Italos vero videmus incessu tardiusculos gestu graves, vultu in constantes, voce remissos, sermone captiosos, moribus magnificos, habitu compositi.

tos. Iamque scimus etiam, quia in cantu balant Itali, gemunt Hispani, ululant Germani, modulantur Galli. Sunt in oratione graves, sed versuti Itali: culti, sed jactabundi Hispani: prompti, sed superbi Galli: duri, sed simplices Germani. In consiliis est prouidus Italus, astutus Hispanus, inconsideratus Gallus, utilis Germanus. In victu est mundus Italus, delicatus Hispanus, copiosus Gallus, inconditus Germanus. Sunt erga exteriores officiosi Itali, placidi Hispani, mites Galli, agrestes inhospitalesque Germani. In conversationibus sunt prudentes Itali, cauti Hispani, mansueti Galli, imperiosi, intolerabilesque Germani. Sunt in amoribus zelotypi Itali, impatientes Hispani, leves Galli, ambitionis Germani. In odiis vero sunt occulti Itali, pertinaces Hispani, minaces Galli, ultores Germani. In gerendis negotiis sunt circumspecti Itali, laboriosi Germani, vigiles Hispani, solliciti Galli. In militia sunt strenui sed crudeles Itali, Hispani callidi & rapaces, Germani truces & venales, Galli magnanimi, sed præcipites. Insignes sunt literatura Itali, nauigatione Hispani, ciuitate Galli, religione & mechanicis artificiis Germani. Et habet unaquæque natio quantulacunque etiam, siue ciuilis, siue barbara, peculiares mores ritusque sibi à coeli influxu à cæteris diuersos, qui sub nullam artem philosophiamque cadere queunt, sed sola naturali virtute absque omni disciplina hominibus adgenerantur. Sed convertamus sermonem nostrum ad eos qui nobis harum rerum disciplinam scriptis tradidere. Hi certe funsti serpentis officio, eum nobis fructum dedere, cuius pastu discamus scire bonum & malum. Hec enim prima eorum pestilens opinio est, bonum & malum nō esse ignoranda: ita demum aiunt, melius virtutem homines sequuturos, & vitia fugituros. At quanto certius & utilius, quanto etiam felicius foret, mala nō modo nō facere, sed & penitus ignorare. Quis nescit eo ipso nos omnes miseris factos cum primi humani generis parentes, quid bonum esset, quidq; malum didicerunt, ac idcirco forte condonatus esset Philosophis hic error, si non etiam sub virtutum ac bonorum

bonorum nomine , nos pessima mala turpissimaque via
tia docerent. Sectæ autem illorum , qui ethica tra-
tarunt , haud paucæ sunt, ut Academica , Cyrenaica,
Eliaca , Megarica , Cynica , Eroitica , Stoica , Peripate-
tica , & pleræque aliae . De his inter cæteros ita philo-
sophatus est Theodorus ille , quem nunc upatum esse
Deum memorant scriptores , videlicet furto & adulte-
rio , sacrilegio quoque cum tempestiuum erit , dabit
operam sapiens : nihil quippe horum turpe natura est,
sed si auferatur ex hisce vulgaris opinio , quæ stultorum
imperitorumque plebecula conflata est , sapientem pu-
blice absque vlo deprehensionis robore scortis con-
gressurum . Talia sunt divini huius philosophi placita ,
quibus nescio an quid tradi posset turpius , nisi quam
legimus ab Aristotele probatam , & in Creta lata quoque
lege permisam masculam venerem , quam & Hiero-
nymus peripateticus ea ratione celebrat , inquiens ,
quia eius causa multæ tyrannides sublatæ fuerunt . Ari-
stotelis autem verba in politicis , vbi censet vtile esse
Reipublicæ , ne sit plebeis hominibus , numerosa sobo-
les , hæc sunt : Ad cibi temperantiam , velut perutilem ,
multa legislator sapienter ac studiose constituit , & de
mulierum diuortiis : siquidem ne superfluam parerent
multitudinem , cum masculis sindixit concubitum . Hic
est ille Aristoteles , cuius mores a Platone reprobati ,
vnde exortum illius in magistrum odium & ingratitu-
do , qui scelerosæ vitæ judicium veritus , Athenas clam
raptimque profugit , qui in Benefactores ingratissimus ,
etiam Alexandrum illum Magnum , à quo ample ma-
gnificeque ornatus extitit , quique illi vitam , corpus ,
animamque credebat ac parriam restituit , Stygiæ aquæ
veneno peremit : qui etiam de anima male sentiens ,
locum gaudii post mortem negavit , qui veterum dicta
compilatus , maligneque interpretatus ingenii laudem
furto ac calumnia quæsivit : quin jam inveteratus dic-
rum malorum , ex scientiæ immoderata cupiditate in-
rabiem versus , sibi ipsi intulit necem , ipsis dæmonibus
dignum factus sacrificium , qui docuerunt illum scire .
Dignissimum profecto hodie Latinorum gymnaſiorum
doctor,

doctor, & quem Colonenses mei Theologi etiam divis adnumerarunt, librumque sub prælo euulgatum ederent, cui titulum facerent de salute Aristotelis: sed & alium versu & metro de vita & morte Arist. quem theologica insuper glossa illustrarunt, in cuius calce concludunt Aristotelem sic fuisse Christi præcursorum in naturalibus, quemadmodum Ioannes Baptista in gratuitis. Sed longius digrediamur a proposito, quid de Felicitate, ac summo bono sentiant Philosophi audiamus: hanc namque alij in voluptate posuerunt, ut Epicurus, Aristippus, Gnidius, Eudoxus, Philoxenes & Cyrenaici: alii cum voluptate honestatem copularunt, ut Dinomahus & Caliho: alii id in primogeniis naturæ collocarunt, ut Carneades, & Hieronymus Rhodius: alii in dolentia, ut Diodorus: alii in virtutibus, ut Pythagoras, Socrates, Aristotel. Empedocles, Democritus, Zeno Criticus, Cleantes Hecaton, Posidonius, Dionysius, Babylonicus, & Antisthenes, & Stoici omnes, multique ex nostris Theologis, illis quodammodo adsentientes, adhuc disputant de connexione virtutum, & quod sit illud commune felicitatis fundamentum, in quod omnes virtutes convenire debent. Nisi enim omnes in unum confluxerint, nequaquam facient hominem felicem, etiamsi una sola defuerit. Cum itaque dispares, & quodammodo pugnantes virtutes sunt, liberalitas & parsimonia, magnanimitas & humilitas, misericordia & justitia, contemplatio & sollicitum opus in frequenti ministerio, & huiusmodi multæ, nisi omnes in uno conueniant concordes, jam non virtutes, sed vitia censi possent. Illud autem in quod conuenire omnes debent, Ambrosius & Lactant. cum Macrobius Platonem, in sua Repub. secuti, justitiam putant alii temperantiam modum omnibus imponentem: alii pietatem, ut Plato in Epinomide: alii charitatem, sine qua nullus est profectus in virtutibus ut sentit Paulus, & adhuc super istis argumentatur Thomas, Henricus & Scotus, & alii. Sed modo revertamur: felicitatem adhuc posuerunt alii in fortuna ut Theophrastus: sed Aristot. in fortuna cum primogeniis,

virtutibusque coniuncta. quinimo in voluptate, sed virtutum bonis fucata, quasi non eisdem etiam Epicurus suam voluptatem tueatur: ceteri denique Peripatetici in speculacione. Herillus Philosophus, Alcidamus, & Socrati multi summum bonum putabant scientiam, verum Tiberini populi Calybib. vicini, quorum meminerunt Appolonius & Pomponius, luxum rursumque summam esse felicitatem dixerunt. Sunt & qui summum bonum in silentio posuerunt. Platonici vero cum suo Platone & Plotino, diuina semper redolentes in unione cum summo bono felicitatem locarunt, Bias Prienæus in sapientia, Bion & Borysthenes in prudentia, Thales Milesius in harum congerie, Pittacus Mitylenæus in bene agere, Cicero in omnium rerum vacatione: sed hæc nisi in solo Deo inueniri potest. Transeo reliquos plebeios Philosophos, qui omnem felicitatem sustulerunt: ut Pyrrho Eliensis, Euriculus, & Xenophanes, & qui summam felicitatem in gloria, honore, potentia, otio, diuitiis, & similibus locarunt, ut Periander Corinthus, & Lycophron, atque illi, de quibus ait Psalmista: Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filii sicut nouellæ plantationes in juventute sua. Filiae eorum compositæ, circumornatae, ut similitudo templi. Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud. Oves eorum foetosæ, abundantes, in agressibus suis, boues eorum crassæ. Non est ruina maceriarum, neque transitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Iam & de voluptate itidem diuersum sentiunt, quam (ut superius auditis) Epicurus summum bonum arbitratur: contra Architas Tarentinus, Antisthenes, Socrates, hanc summum malum dicunt: Speusippus autem, & aliqui veteres Academicci dixerunt, voluptatem & dolorem, esse duo mala inter se opposita; bonum autem hoc, quod inter illa medium esset Zeno censuit voluptatem, neque bonum, neque malum, sed esse indifferens. Critolaus Peripateticus, & Plato voluptatem dicunt malam, rursumque malorum escam atque parentem. Longum niinis

minis esset omnium adferre de felicitate opiniones, & congeriem facere ex his, quibus alii quamplurimos libros compleuere: nam octo supra ducentas & octoginta de ipsis a M. Varrone collectas opiniones mentionat Augustinus, quarum famosiores hic recitasse putamus. Sed videamus nunc quomodo haec cum Christo conueniant, apparebitque felicitatem, beatitudinemque nobis non acquiri per virtutem Stoicam, nec per purgationem Academicam, nec per speculationem Peripateticam, sed per fidem & gratiam in verbo Dei. Audistis enim quomodo felicitatem seu beatitudinem Philosophorum, alii ponunt in voluptate, sed Christus in fame & siti: alii in honestate & fama, & amplitudine nominis, sed Christus in maledictione, & odio hominum: alii in primogeniis, sanitate, letitia, & indolentia, sed Christus in fletu & luctu: alii in prudentia & scientia, ac virtutibus moralibus, sed Christus in innocentia & simplicitate, & munditia cordis: alii in fortuna, sed Christus in misericordia, alii in gloria belli, & sub actione terrarum, sed Christus in pace: alii in honore & pompa, sed Christus in humilitate, beatos vocans mites: alii in potentia & victoria, sed Christus in persecuzione: alii in divitiis sed Christus in paupertate: Docet Christus absolutam virtutem, non nisi gratia desuper data acquiri. Philosophi hanc propriis viribus, & affluetudine parari: docet Christus omnem concupiscentiam esse peccatum, contra Philosophi inter medias res numerant, quae nec virtutis, nec vitii censeantur: euadere autem virtutes, si quis eis mediocriter affiliatur. Docet Christus de omnib. bene merendum esse, etiam inimicos diligendos, libere mutuum dandum, de nullo vindictam sumendam, omni petenti tribuendum: contra Philosophi, non nisi his, qui beneficium compensant beneficio, caterum liceat irasci, odisse, contendere, belligerari, foxnerari. Porro ii nobis cu^m suo libero arbitrio, ac recto rationis dictamine atque naturali lumine, Pelagianos haeresicos dedere. Tota autem moralis Philosophia (teste Lactant.) falsa est & inanis,

inanis , nec instruens ad justitiae munera , nec officium hominis , rationesque confirmans . Tota denique diuina legi , ipsique Christo repugnat , ut eius gloria , nulli alii debeatur , quam Sathanæ .

CAPUT LV.

De Politica.

AD hanc Philosophiam pertinet etiam Politica , quæ est ars administranda Reipub. Eius vero tres sunt species , videlicet Monarchia , quæ est vnius regimē : Aristocratia , quæ est paucorum , sed nobilium , diuitum seu optimatum : Democratia , quæ est plebis sive popularis . His affines sunt tyrannides , Oligarchia , & Anarchia : veruni quæ istarum præferenda sit , inter scribentes nondum convenit . Nam qui Monarchiam antecellere disputant , naturæ exemplis opinionem suam muniunt , dicentes , quod sicut in universo vnum est summus Deus , in Stellis vnum Sol , Rex vnum in apibus , dux vnum in gregibus , in armentis rector vnum , & grues vnum sequuntur : sic in Republica oportere vnum esse Regem , tanquam caput , à quo nequaquam membra dissentiant . Hanc pte cæteris præbarunt Plato , Aristotleles , Apollonius : quibus subscriptibunt ex nostris Cyprianus & Hieronymus . Qui vero Aristocratiam extollunt , aiunt , nihil melius , rebus magnis administrandis , quam plurimum , optimorumq; in vnum consentientium consultationes . Nam ex plurimis optimis , necesse est optima constare consilia : nemivem autem solum satis sapere : solius Dei hoc munus esse . Huic quoq; opinioni subscriptibunt Solon , Lycurgus , Demosthenes , Tullius , & ferme omnes illi veteres Legislatores , etiam Moyses : quibus consentit etiam Plato , eam Rempublicam & civitatem inquiens in optimo felicissimoque statu vi-deri constitutam , quæ à sapientibus regeretur : cui , si placet , adjiciamus etiam à nobilibus , siquidem hæc opinio est multorum consensu firmata . Qui autem popularem Rempublicam prætulerunt , hanc omnium pulcher-

pulcherrimo nomine appellant Isonomiam, hoc est, juris æqualitatem. Nam omnia illic in commune referuntur, & consilia omnia à multitudine, cui haud dubie omnia insunt, capiuntur certiora. Denique vox Populi, vox Dei, hinc quicquid omnibus placet, quicquid communis populi consensu statuitur, hoc tanquam à Deo ipso ordinatum, optimum atque justissimum esse præsumatur necesse est: Hoc denique regimen tutius esse aiunt, quam optimatum, ex eo quod minime subiacet seditioni: populus enim nunquam vel raro inter se dissideret, optimates autem maxime & sçpissime. Præterea in populari regimine omnis inest æqualitas atque libertas nullorum tyrañide oppressa, vbi pares honorum gradus: nec quisquam vicino prestat, sed vñusquisque & omnis multitudo per vices imperat, & imperatur. Hanc igitur præ cæteris laudarunt Othanes Persa, Eufrates, & Dion Syracusanus, & nos videmus hodie hac Democratia Venetos & Helvetios præ omnib. Christiani orbis principalibus maxime florere, prudentiæque & potentia diu tiarum & justitiae laudem, atque victoria palnam obtinere: quin & Atheniensium Respublica olim latissime, potentissimeque imperans, sola Democratia regebatur, omniaque agebantur à populo & apud populum. Atq; Romani olim omnes has administrationes perpessi, maximam imperii partem, sub populari democratia adepti sunt, nec unquam peius habuerent, quam sub regibus & optimatibus, pessimaque sub Imperatoribus, sub quibus omnis eorum potentia naufragium fecit. Itaque qua: istarum trium melior, potiorque, non facile dijndicari potest, cum queque suos assertores habeat, & impugnatores. Reges enim, quibus pro libidine omnia libertate impune facere, ratissime bene imperant, nec unquam sine bellorum strepitu regnant. Habet quoque hoc in se regalitas pestiferum malum, ut etiam ii, qui olim fuerint viri optimi, omniumque consensu probati, mox regiam adepti, tanquam peccandi licentiam, insolentes pessimaque evaderent: quod in Caligula, Neroni, Domitiano, Mithridate, & plerisque

aliis visum est, quin etiam in Saule, Davide, Salomone electis à Deo regibus sacra litera produnt, atq; ex omnibus regibus Iudeæ, vix pauci sunt probati, ex Samaritarib; regibus nullus, sed qui hodie Reges & Imperatores & Principes habentur, non pro populo, pro ciuibus, pro plebe, pro justitia, sed pro nobilitate tuenda confirmandaq; nati constitutiq; sibi videntur. Atq; sic regunt, ut non eorum custodiaz traditæ, sed rapinæ, & depopulationi datae ciuium omnium fortunæ videantur, omnia ab omnibus auferentes: ac subiectis utuntur pro arbitrio, interdum & jam pro placito, & concessâ eis desuper potestate in subditos abutuntur, ciues mutationibus, plebem inductionibus, alios exactiōibus, cæteros vetigalibus aliis super aliis, sine modo, sine fine onerantes. Quod si qui modestiores hac remittant, tamen non in commiūne bonum, sed in sua comoda illud faciunt, permittentes subditis bene esse, quo ipsis bene sit, habeantque cum velint quod rapiunt: quin & quo justitiae laudem aucupentur, leges arte sanciunt, sed avaritiam & crudelitatem justitia vestiunt: Prauaricationis reos terribilibus suppliciis, bonorum proscriptionibus & multis enormibus afficiunt, in hoc tyrannis non meliores, quo cupiunt quam plurimos esse prævaricatores. Nam ut scelera delinquentium vires sunt tyrannorum, sic multitudo transgressorum diuitiæ sunt Principum. Erat mihi olim in Italia cum potente Principe consuetudo admodum familiaris, quem cum horarer aliquando, ut Gibellinorum ac Guelforum factio-nes in dominatu suo compesceret, fassus est mihi, illius factionis occasione, ad duodecim millia ducatorum in multis fisco suo quotannis inferri. Verum de hoc latius in libro de Nobilitate Politica differemus. Vbi autem Reipubl. regnū optimates tenent, in eadem cum ipsis Republica degunt ira, odium, æmulatio. Quapropter rarissimè inter se concordes regnant, & dum unusquisque suam sententiam præferri, ac primus esse vult, odia inter se priuata excitantur: unde sæpe factio-nes, seditionesque & cædes, & ciuilia bella, in Reipublicæ perniciem exoriuntur. Cuius mali infinita exempla,

Exempla, & Grecorum & Latinorum historiarum commemorant, & hodie de hac plures Italix ciuitates misera illorū spectacula præbent. Administrationem vero popularem perinde ac pessimam censem ferme omnes. Hanc multis rationibus Vespasiano dissuadet Apollonius, & Cicero ait, nō esse rationem in vulgo, non consilium, non discrimen, non diligentiam, ut Poëta canit: Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Et Othanes Perī ait, populari multitudine nihil esse insolentius, nihil insipientius, propriumque plebi nihil intelligere, sed ad res obeundas sine consilio præcipites ruere, torrenti flumini similes. Demosthenes quoq; populum malam bestiam vocat, & Plato hunc beluam multorum capitum nominat, cuius meminit Horatius, & Phalaris ad Egesippum scribens: Populus omnis, inquit, temerarius est, demens, desidiosus, promptissimus in quodcunq; contigerit mutare sententiam, perfidus, incertus, velox, proditor, fraudulentus, voce tantum utilis & ad iram & ad laudem facilis, hinc est, ut qui in agenda Republica populo placere annititur, honestis pereat contumeliis. Sed & Lycurgus legislator Lacedæmonius interrogatus aliquando, quur in Republica statum popularem non constituisse? responderet interroganti: Tu prius in domo tua efficio principatum popularem. Aristoteles quoq; in ethicis censet administrationem populi esse pessimam, unius vero optimam. Est enim plebs errorum princeps, & prauarum consuetudinum magistra, ingenioq; malorū cumulus. Nec rationibus, nec authoritatibus, nec suasionibus flecti potest, cū illas non intelligat, has aspernetur: ad persuasions vero indocibilis est & obstinata, cuius mores incōstantissimi, semper noua cupiens, & odiens præsentia, nec sapientū doctrina, nec patrum disciplina, nec magistratum autoritate, nec maiestate principū contineri potest, quam penes nunquam sine periculo, aut frustra sapientum consilia audita sunt, semper fere multitudinis stultitia prævalente. Sicut notum est in Socrate deorum opinione ad Athenienses in Capy Troiano, de equi introductione in Magio Campano, ne Hannibal

in urbem reciperetur , consulent : in Paulo Aemilio pugnam Cannensem derrectanti , denique in tot Prophetarum Domini prædictionibus à populo Iudaico minime exauditis . Proinde populi statuta ac plebis placita , quomodo poterint esse bona , cum popularis illa multitudo fere semper , quæ optima sunt ignoret ? cum maior illius pars manuarii sunt opifices , tum quia non in justitiae & æquitatis ratione , sed in numero consistant , in quo semper plures sunt mali quam boni : nec exactior rerum ducitur judicio , sed studio multitudinis & numero , sicut ait Plinius ille junior : Numerantur enī sententiae , non ponderantur . Non enim quod prudenteribus , sed quod pluribus visum est , in populari consultatione maiores obtinet vires . Inter quos cum omnes sibi habeantur æquales , nihil est tam inæquale quam æqualitas ipsa . Promiscuo itaque plebis impetu nihil salubriter instruitur , nihil eorum quæ in peius collapsa sunt , in melius restituuntur : quin quæ optimæ instituta sunt , plebis licentia potius conturbantur tollunturq;. Inter has autem tam diuersas Reip administrationes pleriq; mixtam ex duabus speciebus Politiam delegerunt ut qualem Solon ex optimatibus & populo instituit , omnibusq; ee modo suos honores communicauit , pleriq; etiam mixtam ex omnibus , cuiusmodi erat Lacedæmoniorum . Rex enim apud eos erat perpetuus , sed qui tantum bellorum tempore dominaretur , eratq; opimatus senatus è potentioribus & ditioribus . Ephoros quoq; ex plebe creabant decem perpetuos , qui vitæ necisq; haberent potestatem , statum plebis representantes . Apud Romanos olim democratæ propter senatus autoritatem mixta erat aristocratia (multa enim apud populum , nonnulla apud senatum imperabantur) hodie multis locis reges & principes pro arbitrio imperant , tamen optimates provinciarum ac magistratus consiliis rebusq; gerendis adhibent . Atq; hinc oritur quæstio , quæ Respub. tutior sit , an in qua princeps malus & consiliarii boni , siue vbi princeps bonus , probusq; , sed consiliarii praui . Marius Maximus , & Iulius Capitolinus , ac multi alii priorega eligunt : quibus tamen

tam en alii multi graves authores non ad sentiuntur, cū experientia ipsa videamus, s̄epius à bono principe malos corrigi, quam malum principem à bonis emendari. Tandem vero ut Resp. optime administretur, nulla philosophia, nulla ars, nulla scientia præstat, sed probitas rectorum. Optime enim unus, optime pauci, optime populus imperant, si probi sint: pessime autem, si sint improbi. Sed quod omnem vincit improbitatis temeritatem, cum agrum colere, gregem pasce-re, navim regere, familiam gubernare, filios educare, multi se aut ignorare, aut nescire, aut non posse fateantur, tamen magistratū in urbibus agere, regem & principem se gerere, & quod difficultimum est, populis & nationib. imperare, nemo sibi a natura negatum putat. Exterum quod spectat hic ad ciuilium legum scientiam, quib. omnes Respublicæ & ciuitates constant, reguntur, augmentur atque servantur, dicemus inferius.

C A P V T L V I .

De Religione in genere.

AD Reipubl. integritatem pertinet etiam religio, quæ est disciplina quadam exteriorum sacerdotum ac ceremoniarum, per quam resūma internarum & spiritualium, tanquam per signa quadam admonemur, quam Cicero definit disciplinam, per quam reverenti famulatu ceremoniæ diuini cultus exercentur: quam quidem ciuitatibus maxime utilem & necessariam esse testatus est, cum Cicerō, tum etiam Aristoteles. Sic enim ait in Politicis: Oportet principem præ aliis deicolum videri. Minus enim putant subditi talibus pati aliquid iniquum, & minus machinantur contra tales, tanquam habeat propugnatores etiam Deos. Religio autem à natura sic hominibus insita est, ut plus illa, quam rationalitate à ceteris animantibus discernatur. Quod autem nobis naturaliter insita sit religio, ipse fatetur Aristoteles: tum ex eo liquet, quod quoties in subitanis periculis & timorib. aliqua perturbatione obruimur, confessim antequam aliquid perscrutemur, & omnem

electionem ad diuinam inuocationem confugimus, naturā videlicet nos absque alio præceptore diuinum auxilium implorare edocente, jamq; ab initio creationis mundi Cain & Abel ipsi Deo religiosè sacrificārunt, sed & Enoch primus fuit, qui quo ritu Deus invocandus esset, instituit, Quare de eo dicit scriptura: Tunc tandem invocari cœpit nomen Domini. Post diluvium à multis multæ quam multis gentibus religionum leges datae sunt. Nam Mercurius & Menna Rex Ægyptiis: Melissus Iovis nutritor, Cretenibus: Faunus & ante illum Ianus, Latinis. Numa Pompilius, Romanis: Moyses & Aaron, Hebreis: Orpheus Græcis. Tum Cadmus Agenoris filius, ex Phœnico mysteria & solemnitates Deorum, simulachrorum consecrationes & hymnos, ceteraq; sacra, pompas & celebritates, quibus diis honores impenderentur, Græcis primum traditissime legitur. Quinetiam futurorum & scelerum numina esse tradiderunt: nec tantum nomina Deorum dederunt, sed etiam instaurarunt sacra. Coluerunt Romani Iouem adulterum & stupratorem, & Febri publicum phanum in palatio dedicārumt, & aram malæ fortunæ in Exquiliis. Quinetiam apud inferos inuenerunt quos colerent Deos, ipsumque inferorum principem omnium infimum & miserrimum Sathanam sub Ditis, Plutonis, & Neptuni nominibus venerantes, assignantes illi custodem tricipitem Cerberum, hoc est, carnivorum, qui semper circuit, variæque exordia mortis.. Hinc dia-bolus quasi criminat or appellatus. Vnde Poëta canit:

Dux Erebi populo poscebat crimina vite.

Nd hominum miserans, iratus omnibus umbris.

Stant furie circum, variæque exordia mortis..

Senaque multisonans exercet pena eataas.

Coluerunt quondam Ægyptii cum diis suis etiam animalia bruta- & monstra, & sunt adhuc hodie qui idola & simulachra colunt. Quin Turez, Saraceni, Arabes, Mauri, & magna pars orbis hodie Mahometum colunt, absurdissimæ religionis conditorem: & Iudei in sua perfidia adhuc perseverantes, venturum corum

eorum Messiam pertinaciter expectant. Et nobis Christianis diuersi diuersis temporibus & religionibus Pontifices nostri religionum mores prescripsent, nimirum, quod legibus inter se dissidentes circa cæmonias, circa cultum, circa cibos, circa jejunia, circa vestitum, circa questus, circa pompas, circa mitras, circa purpuram, & ejusmodi. Sed unum admirabilium vincit admirationem, quod illi his ambitionis morib. se cœlum posse ascendere putant, quibus Lucifer olim cœlo deciderit. Ac tandem omnes istæ religionum leges nullo alio fundamento incumbunt, quam suorum instituentium placitis: nec aliam insuper certitudinis regulam habent, nisi ipsam credulitatem. Considerate ab initio mundi, quot sunt, quot fuerunt in religione studia, quot cæmoniæ, quot cultus, quot ritus, quot hæreses, quot placita, quot vota, quot leges, & nondum à tot seculis homines ad teatam fidem producere potest religio absque verbo Dei? quo incarnato, & iu cruce de hostibus triumphante, deiecta sunt templa & idola & deorum potestates ablatae, defeceruntque oracula.

Ablata est Pythij vox haud reuocabilis vlti.

Temporibus longis etenim jam cessat Apollo.

Claibus occlusis filet: ergo rite peractis.

Discedas patria, & redeas ad limina sacris.

Ex quo enim verbum Dei per Euangelii nunciū eluescere cœpit mundo, omnes Dii gentiū veluti fulgure tacti corruerunt, sicut apud Lucam ait Christus: Vidi Sathanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Verum quod hic ad fidem & ad Theologiam, & ad Canonum decreta pertinet, discutiemus inferius, nos hic de religione loquimur, quantum ad eas artes, quæ ad sacerdotum questū, & ad Rempublicam suis simulachris, statuis, imaginibus, templis, phanis, facellis, fastis, pompis, & sacerdotiorum magistratibus, ornandam attinet, de quibus alibi inter placita Theologica, anno millesimo quingentesimo decimo per me Coloniz declamata ample sermone disputauit, quo circa ea istic, brevissimo sermone trāsigemus, ostendentes etiam in illis,

que honestanda religionis causa, &c ad hominum salutem inventa sunt, sepe non minimam inueniri cum vanitate malitiam, Quod ita esse, uunc per singula dis- currentes monstrabimus.

C A P V T L V I I .

De Imaginibus.

I Maginum itaq; cultum, jam ab antiquo non omnes populi admiserunt. Siquidem Iudæi (ut narrat Iosephus) nihil magis exhoruerunt, quam simulachra, nec aliquam effinxerunt imaginem eius quod coluerunt, neq; eorum, quorum memoriam tenuerunt. Lex siquidem Dei per Moysen prohibuit illis simulachra fieri, aut in templis ponи aut adorare coram eis. Apud Seres populos (teste Eusebio) etiam lege cautum erat, ne simulachra venerarentur. In Romanorum quoque templis apud Clementem & Plutarchum , ex decreto Numе annis centum & septuaginta ab vrbe condita, nullam imaginem neq; fictam , neque pictam esse conspectam legimus. August. quoq; idem testatur authore Varrone : cnius, inquit, verba clarissime testantur, nullum fuisse in vrbe simulachru Deorum per annos centum sexaginta, factumque deinceps ut ex imaginum ac statuarum multitudine, religionis cultus negligeretur, atque contemptui haberetur. Persа etiam (testibus Herodoto & Strabone) statuas non extruebant. Aegyptiorum autem in istis summa erat impietas, & stultitia, exinde in omnes gentes deriuata. Qui quidem corruptus gentilium mos & falsa religio , cum ipsi ad Christi fidem converti cœperunt, nostram quoque religionem infecit, & in nostram Ecclesiam simulachra & imagines , multasque pomparum steriles cæmonias introduxit, quorum nihil omnino fuit apud primos illos & veros Christianos. Nec dici potest quanta superstitione dicam, idolatria penes rudem & indoctam plebem alatur in imaginibus, conniventibus ad ista sacerdotibus , hinc non parium lucri questum percipienti-

pientibus. Atque hic tacentur se Gregorii verbis, dicentis imagines esse libros vulgi, ut possit rerum memoria retineri: atque in his legant, qui literas non didicent, illisque conspectis, ad Dei contemplationem trahantur. Verum hæc sunt excusantis Gregorii humana commenta, licet sanctus ille vir imagines probet, non cultum. Non enim decet nos ex vetito imaginum libro discere, sed ex libro Dei, qui est liber scripturarum. Qui ergo cupit Deum nosse, non requirat ab imaginibus pictorum & statuacionum, sed (ut inquit Ioannes) scrutetur scripturas, quæ testimonium perhibent de illo: qui autem nesciunt legere, iij audiant verbum Scripturæ. Fides enim eorum (ut ait Paulus) ex auditu est. Et Christus apud Iohannem ait, Oves meæ vocem meam audiunt. Iamque etiamsi (quod ait Christus) nemo potest venire ad eum, nisi pater traxerit illum, & nemo venit ad patrem nisi per ipsum Christum: cur auferimus gloriam Deo, tribuentes illam picturis & statuis, ac si possent trahere in contemplationem Dei? Accedit istuc etiam reliquiarum cultus immoderatus. Fatemur enim, nec quisquam negare poterit, sanctas esse sanctorum reliquias, & quæ æternitatis gloria fulgebunt aliquando: ideoque à nobis summa reverentia colendos, fateamur etiam sanctos ipsos, licet in omnibus locis exaudiant pie invocantes, magis tamen ubi aliquid reliquiarum suarum velut pignus habent: sed quia non omnium certitudo eadem est, cum variis in locis putantur sanctorum corundem eadem retineri pignora, necesse est horum aut illorum stultani confidentiam esse oportere. Ne igitur in idololatriam vel superstitionem incidamus, tutius est fidem rebus visibilibus non affigere, sed colere sanctos in spiritu & veritate per Dominum nostrum Iesum Christum, illorum opem implorantes. Certiores itaque reliquias & digniores non habemus Sacramento corporis Christi, quod unicum sanctum sanctorum in omniibus templis nostris servatur, quia coram Christum veneramur, & adoramus presentem: qui licet ubique præsens sit, ibi tamen etiam corporaliter præsens est. Sed avarum sacerdotale

dotale genus , avari homines non modo ex lignis & lapidibus , sed etiam ex mortuorum ossibus & sanctorum martyrum reliquiis materiam avaritiae suæ captantes , suæ rapinae instrumenta fecerunt : attollunt sepulchra Confessorum , exponunt reliquias Martyrum , vendentes illorum contactus & oscula , exornant illorum simulachra , & festa illorum magnis pompis decorent , prædicant illos sanctos , & extollunt magnis praeconiiis , vitam autem illorum , quos tantopere laudant , longissime fugiunt . Nonne istis loquutus est Salvator , Vx vobis , qui ædificatis sepulchra Proprietarum , similes illis , qui occiderunt eos . Proinde gentilium more sanctis ipsis officia distribuunt , & hunc eum Neptuno aquarum periculis subvenire , illum cum Iove fulmen incutere , aut cum Vulcano ignem , alium messes curare cum Cerere , alium præesse vitibus cum Baccho . Et habent muliercula suas Divas , è quibus ceu à Lucina aut Venere liberos petant & quæ cum Iunone fratres placant , vel vindicant maritos . Iam vero etiam sunt , qui furta & amissa , seu perdita recuperare faciunt , atque nullum morbi genus est , quod inter diuos non habeat suum medicum , quæ causa est , quo minus lucrantur medici quam causidici , cum nulla sit lis tam pusilla , tam justa , quæ divum aliquem non habeat patronum . Verum sicut anima nostra per diversa membra , diversos explicat actus , & illa pro diversitate dispositionum suarum , diversas suspiciunt potentias , ut oculi visum , aures auditum : ita Dominus noster Iesus Christus in corpore suo mystico , cuius ipse anima est per diversos sanctos suos , velut accommodata ad hoc membra , diversa suæ gratiæ munera , in istis inferioribus administrat atque distribuit , & singuli sancti peculiare cooperandi munus sortiuntur , & singuli certas gratias impatiuntur . Iuxta quam multiformem gratiarum distributionem , partim hominibus revelatam , partim piis conjecturis adsecutam , variis precibus & invocationibus sanctos imploramus . Putamus equidem quemadmodum Christus morte sua mortem nostram redemit , in cuius morte cœperunt sanctæ mon tes ,

tes, omniumq; fidelium mortes sanctificantur: sic martyres eos qui certo quodam morborū genere , aut huic simili tormento cruciatu perierint , ab illo ipso tanquā id pro nobis passi nos liberare : & habet id quidem rationem non invalidam. Sed ridendi sunt, qui à nominis similitudine & vocum confusione , & per similia futilia inventa sanctis illa adscribunt : ut Germani caducū morbum Valentino, quia hoc nomen cadere significat, & Galli Etrropio addicant Hydropicos , ob vocis consimilem sonum. Nihil ergo hic divinæ potentiaz, & Sanctorum meritis derogatum volo. Impius enim est, quis quis de pietate Christiana Sanctorum miraculis perpetram sentit , sed supersticiosus & improbus est , qui pro miraculis prodigiosa quęque mendacia ceu portica nungamenta vertunt in historiam , & simplicibus oraculi loco credenda proponunt , magnisque clamoribus inculcant: stultissimi quoque sunt, qui iis fabulis & somniis fidem habent. Atque hic vos scire volo, quod, quēadmodum imaginum exuperans cultus idolatria est, ita illarum pertinax detestatio hæresis est , de qua olim Philippus , & Leō tertius Imperatores damnati sunt . Sic etiam quemadmodum reliquiarum abusus execrabilis scelus est , ita eorundem irreverentia detestanda hæresis est: quæ quondam à Vigilantio Gallo progenita, ab Hieronymo profligata, nunc rursus una cum imaginum expugnationibus à proximis annis apud Germanos repullulascere coepit.

CAPVT. L V I I I.

De Templis.

CÆterum nunc de Templis scimus hanc maximam Colim fuisse gentilium superstitionem , singulis diis suis , sua templa fabricantium: quorum imitacione cœperunt deinde Christiani , suis divis templa inscribere. Multæ tamen gentes templis omnino carebāt, & Xerxes quondam suadentibus Magis omnia templa per totam Græciam combussisse traditur , quia impium.

pium & nefarium esset deos ipsos parietibus includere. Verum de templis quondam Zeno Criticus in hæc verba philosophatus est inquiens : Sacella ac templa construere , nihil quidem necesse est , nihil enim sacram jure existimandum, neque pro sancto habendum, quod ipsi homines construxerint. Apud Persas nulla olim templo erant. Hebrais autem in tota natione non nisi unicum templum religiosum erat , à Salomone Hierosolymis extructum, de quo tamen legitur apud Esaiam : Hæc dicit Dominus , Cœlum sedes mea : Terra autem scabellum pedum meorum. Quæ est ista domus quam ædificas mihi? Et Stephanus Protomartyr ait: Salomon ædificavit illi domum, sed excelsus in manufactis non habitat. Et Paulus Apostolus ait Atheniensibus : Deus non in manufactis templis habitat, qui cum sit Dominus cæli & terra , manibus hominum non colitur tanquam indigens aliquo. Docet autem humanam naturam, ipsorumque homines, sed puros, pios , sanctos, religiosos, Deoque devotos esse acceptissima Deo templo, quemadmodum scribens Corinthiis , inquit : Templum Dei estis , & spiritus Dei habitat in vobis , templum Dei sanctum est, quod estis vos. Præterea in prima illa nostra religione ab ipsis Christianæ fidei incunabulis, & diu post Christum passum, non fuisse nostris sacris templo constructa , fatetur ipse Origenes contra Celsum , docens multis rationibus , Christianis illa ad verum Dei cultum , veramque religionem nihil convenire. Et Lactantius ait: Non templo Deo congregatis in altitudinem saxis struenda sunt , sed suo cuique conservandus est pectore , in quod se conferat , cum adorat Deum.

*Non habitat templis manuum molimine facilis.
Omnipotens , aedes aurea verus homo.*

Et Christus suos adoraturos non in templum remittit, nec in synagogas, sed in cubiculum orare in abscondito. Atque ipse, quod legitur apud Lucam , nunquam ad turbas , ad urbes, ad templum , ad synagogas accessit orare, sed exivit in montem orare , & ipse erat per noctans

noctans in oratione. Verum Ecclesia quæ nihil agit , nisi acta spiritu Dei , cum multiplicato Christiano populo Ecclesiam jam ingressi essent cum fidelibus peccatores, cum firmis infirmi, & tanquam in arcam Noë, cum mundis animalibus , simul & immunda : sacras quasdam ædes, & templa, & basilicas , loca sacra , ab omni prophano commercio libera instituit, in quibus Christianæ multitudini , verbum Dei publice prædicaretur, cæteraque religionis sacramenta, & commodius, & castius administrarentur: quæ à populo Christiano , summa semper in veneratione habita , etiam à principibus immunitate munita , nunc in tantam excrevere multitudinem , accedentibus illis , tot fratum oratoriis , privatisque sacellis , ut maxime necessarium foret, multa ex iis , tanquam superflua & indebita membra resecari. Accedit ad hæc structura superba magnificentia , in quam multæ admodum sacra pecunia & eleemosynæ in dies profunduntur, quibus , quod & superius diximus, multi Christi pauperes , vera Dei templo imaginesque fame, siti, æstu, algore, labore, debilitate, egestate, periclitantia sustentari deberent.

C A P V T L I X .

De Festis.

FESTORUM ETIAM DIES TAM APUD GENTES , QUAM APUD IUDAOS MAGNA RELIGIONE SEMPER CELEBRES FUERE, QUI OMNES DISTRIBUTIM PER CERTA ANNI TEMPORA , PER CERTOS & STATUTOS DIES DEUM COLEBANT : QUASI LICERET ALIQUANDO À DIVINO CULTU DISCEDERE, AUT FORSAN DEUS PLUS ALIO, QUAM ALIO TEMPORE SE COLI VELIT. QUOD IDCIRCO, UT PROBRUM PAULUS OBJECIT GALATIS, AD EOS SIC SCRIBENS , DIES OBSERVATIS, & MENSES, & TEMPORA, & ANNOS, TIMEO, NE VOBI FRUSTRÆ & SINE CAUSA LABORAVERIM. DE QUA RE ETIAM COLOSSENSES ADMONENS , PRÆCEPIT ILLIS DICENS : NEMO VOS JUDICET DE CIBO & POTU IN PARTE DICI FESTI , AUT NEOMENIA , AUT SABBATORUM , QUÆ SUNT UMBRA FUTUORUM. VERIS ENIM & PERFECTIS CHRISTIANIS NULLA EST DIERUM DIFFEREN-

differentia, qui sunt semper in festivitate, semper con-
quiescentes in Deo, & sine intermissione verum Sabba-
tum agentes. Sicut vaticinatus erat Esaias ad Patres Iu-
deorum fore aliquando, ut Sabbatum eorum tollere-
tur, cumque venerit Salvator, futurum Sabbathum per-
petuum, perpetuasque neomenias: rudiori autem po-
pulo, ac infirme multitudini, ac imperfectiori Eccle-
sia parti, à sanctis Patribus, ejusmodi dies statuti sunt,
quibus convenient ad sacram verbi Dei concionem
audiendam, & ad cultum divinum celebrandum, ac
communicandorum sacramentorum causa: ita tamen,
ut non Ecclesia diebus serviat, sed dies inserviant Ec-
clesiæ. Sunt itaque constituti dies à Patribus in Ec-
clesiæ, quibus ab omnibus externis negotiis atque
corporeis actibus plebem abstinere deceat, quo li-
berius serviat Deo, vacet orationibus & contempla-
tionibus, intersit divinis officiis & verbi Dei concio-
nibus, & quæcumque ejusmodi sunt, quæ tunc ob æ-
ternæ salutis communione flunt. Sed ille distortor æ-
quitatis, labefactor omnis ordinis & pulchritudini-
nis, author omnium malorum Diabolus, quid-
quid Spiritus sanctus ædificat, assidue demoliri ni-
tens etiam hanc arcam prope diruit. Adeo maxima
pars Christiani populi sacrum hoc dierum Festorum
otium non ad orandum, non ad Dei verbum audi-
endum, non ad cætera, quorum causa instituta sunt,
impedit; sed ad omnifariam bonorum morum, ac
Christianæ doctrinæ corruptelam, in choreis, in co-
mœdiis, in histriónibus, in cantilenis, in ludis, in com-
potationibus, in pompis, in speculis, in quibuscumque
mundanis carnalibus, spiritui sanctitatique contrariis
operibus consumit: & quemadmodum inquit Tertul-
lianus de Cæsarum solennibus, solent nunc grande of-
ficium agere, focos & choros in publicum ducere, vi-
catim epulari, civitatem tabernæ habitu obolefacere,
vino gulam cogere, certatim cursitare ad injurias, ad
impudentias, ad libidinis illecebras: sic exprimitur pu-
blicum gaudium per publicum dedecus. Nonne erga
metito damnandi sumus, qui hoc ritu Christi & San-
ctorum.

ctorum ejus solennitates celebramus. Cæterum à diebus festis præter Manichæoruni insaniam , blasphemiam , & Cataphrygum pestifera dogmata , aut nullas , aut paucissimas hæreses compertas habemus : veruntamen maximi in Ecclesia schismatis occasionem præstiterunt , cum Victor Romanus Pontifex omnes ferme Orientales & Australes Ecclesias à communione amputasset , ea sola de causa , quod in diei Paschatis observatione morem à Romana consuetudine sequerentur diversum : cui tunc inter cæteros excellentissimos viros restitit Polycrates Asia Episcopus . Præterea Irenæus Lugdunensis Episcopus , quamvis ipse Romano ritu Pascha celebravit , magna tamen libertate , Victorem Pontificem objurgare ausus est : quod præter exemplum prædecessorum suorum pacis perturbator abscedisset Ecclesias non in fide errantes , sed solis ritibus quibusdam à Romana Ecclesia dissidentes . Multa deinceps super hac Paschatis observatione Conciliorum & Pontificum decreta , ac Patrum rationes , & qua vocantur Ecclesiastica computa , emanarunt . Neque tamen in hunc usque diem veram , atque per universam orbem eandem Paschatis diem constituere potuerunt : & in hunc diem usque consultis Astrologis de Calendarii reparatione , sed de indeciso negotio disputatur . Digna profecto res , pro qua ob unius Romani Pontificis pertinacem religionem tantum Ecclesia pateretur naufragium .

C A P V T . L X .

De Ceremoniis.

EX membris denique religionis non minima sunt rituum & ceremoniarum ponipæ in vestibus , in vasis , in luminibus , in campanis , in organis , in concantu , in odoribus , in sacrificiis , in gestibus , in picturis preciosis , in ciborum & jejuniorum delectu , similibus , magna cum admiratione , tum veneratione ab imperita plebe & hominibus (qui nihil advertunt , quam que-

quæ ante oculos obversantur) receptis ejusmodi. Numma Pompilius primum Romanis cæremonias indixit, quorum prætextu rudem adhuc & ferocem populum, qui vi & injuria Imperium occupaverat, ad pietatem, fidem, justitiam & religionem invitaret, feliciusque gubernaret. Testantur hæc ancylia ac Palladium sacra imperii pignora. Ianus Bifrons belli & pacis arbiter, ignis vestræ, cui flamina custos Imperii jugiter vigilaret, ipseque annus fastorum & nefastorum dierum varietate per duodecim menses divisus, sacerdotiorumque magistratus in Pontifices, & augures partitus, variique sacrificiorum & supplicationum, spectaculorum, processionum, delubrorum & officiorum ritus, quorum magna pars (Eusebio teste) exinde in nostram quoque religionem migravit. Verum Deus ipse, quem non delectant caro & cor & sensibilia signa, has exteriore carnalesque cæremonias despicit atque contemnit. Non enim in corporalibus actionibus & sensibilibus operibus, cultuque carnali vult coli Deus, sed in spiritu & veritate per Iesum Christum. Ipse enim spectator fidei est, considerans intimum spiritum & occulta hominum, scrutator cordium, qui intuetur intimamentis. Quapropter carnales illæ & externæ cæremoniæ nequeunt homines promovere ad Deum, apud quem nihil est acceptum præter fidem in Iesum Christum cum ardentí imitatione illius iu charitate, ac firma spe salutis & præmii. Hic enim est verus, & nulla externalium carnaliumque rituum inquinatione violatus Dei cultus: quod nos instruens Ioannes ait, spiritum esse Deum, & eos qui volunt adorare, in spiritu & veritate oportet adorare. Cognoverunt hoc aliqui gentium Philosophi: hinc Plato in veneratione summi Dei, exteræ omnes cæremonias auferri jubet. Nihil enim decit ei, qui ipse est omnia, aut in eo sunt omnia, sed nos agentes gratias adoremus. Hæc enim sunt summæ incensiones Dei, quando aguntur gratiæ à mortali bus. Neque pateræa habemus, quicquam aliud, quod reddamus Deo magis acceptum, quam laudem, gloriam & gratiarum actionem. Neque vero hic quisquam objiciat

objiciat Mosaicæ legis sacrificia , ritus & cæmonias , quasi Deus in illis delectatus sit : non propter hoc eduxit eos de Ægypto, ut sacrificia illi offerrent & adole-rent incensa, sed ut oblii idolatriæ Ægyptiorum audi-rent vocem Domini, & obedirent illi in fide & iustitia propter illorum salutem. Quod autem Moyses illis sacrificia & cæmonias instituit , morem gessit infirmitati & duricie cordis eorum , aliquid indulgens erori, ut eos ab illicitis revocaret ne gentium ritu sacrificia immolarent dæmonibus & non Deo:non enim principaliter hæc , sed secundum consequentiam concessa sunt , nec aliter eos obligare potuit lex illa , nisi quatenus populi consensu fuerat comprobata. Quin & Moyses ipse latus has cæmoniarum leges , seniorum & populi collegit suffragia , quo illos sibi magis haberet obnoxios , ideoque lex illa pro temporum & rerum vicissitudine potuit immutari , & aliquando in totum erat abroganda : lex autem Dei , quæ in lapideis tabulis tradita erat, perpetua est. Sic enim locutus est Dominus per Ieremiam: Quod mihi thus de Saba affer-tis , & cinamomum de terra longinqua , Holocausto-mata & sacrificia vestra non delectavérunt me. Et ite-rum per eundem ait : Hæc dicit Dominus, Holocausto-mata vestra colligite cum sacrificiis vestris , & mandu-cate carnes , qui non solum locutus ad patres vestros , nec de holocaustomatibus , nec de sacrificiis præcepi eis , qua die eduxi vos de Ægypto, sed sermonem hunc præcepi eis, dicens : Audite vocem meam , & ero Deus vester, & vos eritis populus meus: ambulate in omnib. viis meis, quæcumque præcepero vobis , ut bene sit vo-bis. Et iterum apud Esaiam ait Dominus : Non obtuli-sti mihi oves holocaustatis tui,nec in sacrificiis tuis clarificasti me, non servisti mihi in sacrificiis , nec ali-quiid laboriose fecisti in thure nec mercatus es mihi argento incensum , nec adipem sacrificiorum tuorum concupivi , sed in peccatis tuis ante me stetisti. Super quem igitur , ait , aspiciam , nisi in humilem & quietum & trementem sermones meos ? Non enim adipes & carnes pingues auferent ante injusticias tuas , hoc enim

enim est jejunium quod ego elegi, dicit Dominus. Solve omnem nodum in iustitiae, dissolve connexus violentorum commerciorū, dimitte quassates in requiem, & omnem conscriptionem iustam conscinde. Frange esurienti panem tuum ex animo & peregrinum sine te-
cto induc in domum tuam. Si videris nudum, adoperi eum, & Domesticos seminis tui ne despicias, tunc erumpet matutinum lumen tuum, & sanitates tibi cito orientur, & præcedet ante iustitia, & gloria Dei circundabit te & adhuc te loquente dicam. Ecce adsum. Non inferior, quemadmodum olim in synagoga Moyses & Aaron, & per successionem cæteri Pontifices, Iudices, Prophetæ usque ad Scribas & Pharisaos, sic postmodum in Ecclesia ab Apostolis, Euangelistis, Pontificibus, Sacerdotibus & Doctoribus factum, ut illam piis quibusdam cæremoniis, elegantibusque ritibus, & institutis tanquam sponsam ornatam viro suo decorarent, multa insuper statuta & decreta ediderunt posteriores juxta hominum imbecillitatem. Sed quod solet sœpe contingere, ut quod provisum est ad remedium, tendat ad noxam, sic accidit ut crescentibus iis cæremoniarum legibus, pluribus constitutionibus hodie operentur Christiani quam olim Iudei: quodque magis dolendum est, cum ipsæ per se nec bonæ sint nec malæ, plus illis fidat populus, arctiusque observet, quam tradita à Deo præcepta, dissimulantibus illa nostris Episcopis & sacerdotibus, & abbatibus, & monachis: ac suo ventri interim egregie consulentibus. Cæremoniæ autem, et si nullas contra fidem hæreses dederint, innumeras tamen in Ecclesiam sectas introduxerunt, maximorumque schismatum semina fuerunt. Hinc primum Græca Ecclesia à nostra absissa est, quod illa non in azimo consecraret, sed in fermento, cum tamen illam vere consecrare fateamur. Deinde etiam Bohemorum Ecclesia separata est, quia sub utraque specie communicaret Eucharistiæ, ut ait Apostolus: circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei: sic & cæremoniæ nihil sunt, nisi observatio præceptorum Ecclesiæ. Nefas ergo est utrobique propter modi-

modicas & quaslibet causas, quæ Christianæ fidei nihil officiunt, unitatem Ecclesiarum scindere, & corpus Christi dividere, & quod Pharisæis Salvator improperat, excolare culicem, & camelum glutire, atque turbata pace Ecclesiarum in illis pugnare, unde plus obsit schismatis pernicies, quam profit correetio. Potuissent Romani Pontifices multa mala sustulisse, pacaramque & integrum servare Ecclesiam, si tolerassent Græcorum fermentum, & Bohemorum calicem. Neque vero majora haec sunt, quam quod Innocentius VIII. (Vaterrano teste) concessit Norvegiis, ut liceret illis sine vino sacrificare calicem.

C A P V T L X I .

De Magistratibus Ecclesie.

IA M vero & magistratus, & variæ hominum sectæ sunt in Ecclesia, cum ad ornamentum religionis, tum pro conservando facrorum ordine, ne fiat confusio. Quicquid autem agitur in Ecclesia, sive ad ornamentum, sive ad ædificationem religionis, tam in deligendis magistratibus quam instituendis ministris Ecclesiarum, nisi id fiat divini spiritus instinctu, qui quasi anima est Ecclesiarum, vanum est & impium. Quicunque enim ad magnum Dei officium, & Apostolatus dignitatem à spiritu Dei vocatus non fuerit, sicut Aaron, & qui non ingressus fuerit per ostium, quod est Christus, sed aliunde in Ecclesiam ascenderit per fenestram, per favores hominum, per emptitias voces, per imperium principum, certe hic non est Christi vicarius & Apostolorum, sed fur & latro, & vicarius Iudeæ Iscariotis, & Simonis Samaritani. Hinc ab antiquis patribus de electione prælatorum (quod sacer Dionylius vocat nominationis sacramentum) tam arte statutum est, quod Pontifices & Apostoli, qui præfessent ministeriis in Ecclesia, nominarentur vihi moribns & vita integerimi, potentes in doctrina sana de omnibus rationem reddere: sed antiquis patrum constitutionibus paulatim

tim à sua maiestate cadentibus , ac recentiore pontifi-
cio jure cum damnabili consuetudine invalescente, ta-
les plerique super sedem Christi condescendunt Pontifi-
ces & Apostoli , quales olim super sedem Moysi sede-
bant Scribz & Pharisæi , qui dicunt, & non faciunt, al-
ligantes onera gravia in humeris populi , ipsi autem
nolunt digito movere. Hypocritæ sunt , omnia opera
sua faciunt, ut videantur ab omnibus, ostentantes reli-
gionem suam in scenis : cupiunt primas stationes in
choro , in gymnasiis , in synagoga , & ubique in foro,
in plateis Rabbi & Magistri , & Doctores vocari vo-
lunt : claudunt viam cœlorum ; & ipsi non introéun-
tes etiam alios excludunt , nec sinunt intrare : come-
dunt domos viduarum , orationes longas factitantes ,
circumeuntes mare & aridam , seducunt & furantur
pueros , ut naëto uno proselyto , exaugeant perditum
eorum numerum ut ipsi perdi & addicti gehennæ igni
alios simul secum multo magis disperdant : suis com-
mentis & traditionibus piissimas Christi leges labefac-
tant, verum Dei templum , ac vivas Christi imagines ,
& aras animarum populi negligentes , aurum & obla-
tiones avaro oculo curant , leviora & quasi sinistra le-
gis facientes , de decimis collectis , oblationibus &
eleemosynis accurate nova cudunt , & leges cæremoni-
iarum arte fanciunt, decimantes fruges, pecora , pe-
eunias , & etiam quævis minima, mentham , anethum ,
cuminum , & de his canuni more collatrantes à sugge-
sto configunt eum populo. Quæ vero graviora & de-
xteriora sunt opera Euangelii & legis , & justitiaz Christianaz judicium , misericordiam & fidem omnino ne-
gigunt, exeolant culicem , deglutiunt camelum , con-
spirant ad lapidem , ingens saxum transiliunt duces cæ-
ci , falsi & dolosi , germina viperarum , terci calices , se-
pulchra dealbata foris in mitris , in pilis , in habitu , in
vestitu , in cuculla ostentantes sanctimoniam , intus
pleni spurcitia , hypocrisi , iniuitate , scortatores , sal-
tatores , histriones , leones , aleatores , helluones : te-
mulent , benefici , qui jam antea (quod notat Ioannes
Camotensis Episcopus) non ex virtutum meritis , sed
aut

aut per turpe obsequium, aut intuitu munerum, aut favore principum, aut vi amorum ad sacerdotia, ad beneficia, ad Episcopatus concenderunt, aut sub hypocratis fuso hæc ad se traxerunt ex bonis Ecclesiæ, quæ pauperum sunt, sibi privatas divitias cumulantem, monopolia & nundinas constituentes in eleemosynis parentum nostrorum, abutentes illis in scortis, in alea, in venatione, in omni luxu, in spurcitia.

Gaudent equis canibusque & aprici gramine campi.

Concutiunt populos, vexant regna, sollicitant bella, diruunt Ecclesiæ, quas religiosorum patrum construxit devotio, ipsi extruentes palatia, incidentes in vestibus purpuratis & deauratis, magno plebis detimento & religionis infamia, ac Reip. insupportabili onere: quos non mercenarios pro pastoribus, non lupos pro mercenariis, sed pro lupis diabolos Beatus ille Clarevallensis, Bernard. in serm. ad generalem Remensem synodum presente Romano Pontifice definiuit. Tam etiam ipse Romanus summus Pontifex (quod idem sanctus Episcopus Camotensis conqueritur) omnibus gravissimus & intolerabilis est, cuius pompam & fastum nullus unquam tyrannorum æquavit: atque iij interim in se solis jactant Religionis & Ecclesiæ statum consistere, cum religionis onera, & verbum Euangeliū, quod verum Pontificium munus est, in alios rejicientes, ipsi in condendis propriis legibus occupari, Ecclesiæ accipiunt emolumenta, otiosi simul & flagitiosi. Et quia, ut ajunt, sedes ipsa pontifícia aut sanctos recipit, aut sanctos facit, hinc sibi nihilo non licere putant, adeo etiam sacris Ecclesiæ ceremoniis, quas sancti patres ad instruendos mortalium animos, & pro confenda nobis Dei gratia, magna observantia instituerunt, nefaria voluptate pro sua libidine impudentes flagitiosissimeque abutuntur: cuiusmodi exemplum de Bonifacio octavo Pontifice in Porcherum Cardinalem legimus apud Crinitum. Hic est ille magnus Bonifacius, qui tria magna & grandia fecit, primum, falso oraculo deluso Clemente, persuasit sibi cedere Apostola-

tum: secundum , condidit sextum Decretalium, & Pa-
pam asseruit omnium dominum : tertium, instituit Iu-
bilatum, indulgentiarum nundinas, illasque primus in
Purgatorium extendit. Transeò cætera illa Romano-
rum Pontificum monstra, quales Formosus Papa & no-
vem sequentes olim Ecclesię turpiter præfauerunt: taceo
etiam posteriores illos , Paulum , & Sextum , Alexan-
drum, Iulium, famosos Christiani orbis perturbatores.
Prætero Eugenium , qui ob violatum Turcę jufiuran-
dum Christianam Rempub. in tot funestissima bella
consecit ac si non etiam hosti fides servanda sit. Ale-
xander VI. quanto Christianę Reip. damno Zizimum
Pazaithę , Turcę fratrem veneno luctulerit , omnibus
notum est. Iamque ipsi etiam Romanorum Pontificum
Legati (quod ait Camotensis, & quotidiana experien-
tia norissimum est) sic interdum in provinciis deba-
chantur, ac si ad flagellandum Ecclesiam egressus sit Sa-
than à facie Domini: commovent & conturbant terrā,
ut videantur habere , quod oporteat sanare , latantur,
cum mala fiunt, exultantes in reb. pessimis , vixque te-
nent lachrymas, cum nil lachrimabile cernunt. Siqui-
dem peccata populi comedunt , & vestiuntur, & nutri-
untur, & luxuriantur in eis. Sed habent vitiorum suo-
rum efficacissimos titulos , nec quicquam illis objici
potest, quod non alicujus sanctorum exemplo constan-
tissime excuserit, aut tueantur. Nam si improperetur illis,
qua indocti & illiterati, dicent tales Christum de-
legisse Apostolos , qui nec Magistri legis , nec scribz
fuerunt, nec Synagogas, nec Scholas unquam frequēta-
verint: si lingua barbaries objicitur, dabūt Moysen im-
pedita lingua , & Jeremiam nescientem loqui, quin &
Zachariam quod mutus esset , à sacerdotio non exclu-
sam. Quodsi etiam sacrarum literarum ignorantia, aut
infidelitas, aut error, aut hæresis objiciatur, dicent Ambro-
sium nondū Christianum , sed Catechumenum ad-
huc in Episcopum electum: & Paulum non ex infideli-
modo, sed ex persecutore ad Apostolatum vocatum: Au-
gustinum quoque aliquando Manichæum fuisse , &
Marcellinum martyrem in Papatu idolis thura adole-
ville.

visse. Quod si objiciarur illis ambitio , exemplo illis erunt filii Zebedæi : si timiditas , timidi erant Ionas , & Thomas: ille ad Ninivitas,hic ad Indos accedere metuentes: si perfidia , Petrus perfidix addidit perjurium : si fornicatio , Oseas meretricem , & Samson scorta complexi sunt: si percussio , si homicidium , si militia , Petrus Malcho auriculam amputavit , Martinus Iuliano militavit , & Moyses Ægyptum interfecit , & abscondit in stabulo. Adeo nihil penes eos refert , qualis quisque sit qui accedit ad sacerdotia , atque tune horum magistrorum gladio oportet , ut quisque cervices suas supponat: gladio , inquam , non gladio verbi Dei , cuius illi custodes & ministri esse debent , sed gladio ambitionis , gladio avaritiae , gladio multæ & extortionis , gladio mali exempli , gladio sanguinis & occisionis , quo armantur contra omnem veritatem & justitiam & honestatem.

Sceptrorum vis tota perit , si pendere justa.

Incipit , evertetque aras respectus honesti,

Libertas scelerum est , que regna invisa tuetur

Sublatusque modus gladii facere omnia sæve.

Non impune licet eorum placitis contradicere , nec libidini eorum resistere , nisi quis paratus sit martyrum subire pro Christo : hoc erit exremari pro haeretico , quemadmodum Hieronymus Savonarola prædictorii Ordinis Theologus , simul ac Propheticus vir , olim apud Florentiam exustus est. Verum quoniam omnis potestas bona est , quia à Deo est , à quo sunt omnia , & omnia bona , & licet ntentibus , aut patientibus aliquando mala sint , in universitati tamen semper bona sunt , providente sic illo , qui bene utitur malis nostris. Propter multitudinem enim delinquentium superinducit Deus tyrannos , & peccata populi faciunt regere Hypocritam. Quicunque igitur à Domino constitutus est Episcopus in Ecclesia , dignum & justum est obediens illi , & in nullo contradicere. Qui enim Episcopo , & Sacerdoti obediens contemnit , non illum sed Deum contemnit , quemadmodum de contemptoribus Samuelis , ipse locutus est inquiens: Non te spreverunt ,

sed me. Et Moyses, adversus murmurantein populum ait: Non adverius nos murmuratis, sed adversus Dominum Deum. Non igitur inultus permanebit à Domino, qui se contra Episcopum, & p̄xlatum suum posuerit. Dathan & Abiron restituerunt Moysi & terra vivos absorbuit. Multi cum Chore conspiraverunt adversus Aaron, & igne consumpti sunt. Achab & Iezabel persecuti sunt Prophetas, & canes comederunt eos. Egressi sunt pueri ut illuderent Helisao, & ursi dilaniarunt illos. Ozias rex contra sacerdotes, sacerdotium arrogare ausus, leprosus factus est. Saul quia pr̄ter Samuel, sacerdotum principem, sacrificare presumpsit, regia unctione simul, & Prophetico spiritu priuatus à Deo, datus est spiritui malo. Infidele est Scripturis sacris non credere, impium est sacerdotes spernere: boni sunt sacerdotes, melior Episcopus, super omnes sanctissimus summus Pontifex, & Princeps sacerdotum, cui credit̄ sunt claves regni cœlorum, & commissa sunt secreta Dei, princeps quidem secundum Deum, Pontifex secundum Christum, quem qui honorat, honorabitur à Deo: qui inhonoraverit, inhonorabit illum Deus, & ultionem evadere non poterit.

C A P V T L X I I .

De Sectis Monasticis.

Sunt adhuc in Ecclesia diversarum sectarum populi, Monachi, & fratres anachorite, quibus vetus lex omnino caruit. Caruit etiam Ecclesia eo tempore, quo fuit optima, nec tot cæremoniarum retibus implicata. Qui hodie religiosorum nomen sibi soli vendicant, arduas profecto vivendi regulas, & officia sanctissima professi, laudabilemque virorum sanctissimumque patrum nomina puta à Basili, Benedicti, Bernardi, Augustini, Francisci, & similium p̄ se ferentes; sed hodie est inter eos ingēs malorum turba, Siquidem huc tanquam in malorum omnium asylum confluunt, quos-

quoscunque scelerum conscientia terret, qui ob legum vindictam nusquam alibi tuti sunt, qui crimina commiserunt supplicio expianda, quos vitæ turpitudo affractit ab infamia, quos rebus suis sortis, alea, ingluvie profusis, & alienum ac turpis egestas mendicare compellunt, & quos laborem subterfugientes, spes otii ac fraudatae cupidinis impatiens desperatio, aut circumventata juventus, aut injusta noverca, aut iniqui tutores hoc impegerunt, quorum omnium agmen jungit simulata sanctimonia, cucullatus habitus, & valida mendicitas. Atque illud mare magnum, in quo cum ceteris piscibus habitant Leviatam, & Behemoth, cæte grandia, belluae & reptilia, quorum non est numerus: de quo exiliunt tot Stoices Simies, tot insolentissima poscinummia, tot palliata mendicabula, tot cucullata monstra, barbigeri, funigti, testiferi, sarcogeruli, lorpedes, signipedes, nudipedes, atrati, nigritæ, griseones, albichlamides, versicolores, multipelles, linostolii, retiarii, palliati, chlamidati, pullati, paludati, præcincti, brachati, ac id genus aliorum turba histrionum, qui cum de rebus humanis nullam fidem habeant reliquam: ob monstruosæ vestis habitum creduntur illis divina, hodieque sacrum religionis nomen sibi soli usurpant, ac se Christi sodales, Apostolorumque contubernales jacent: quorum vita sape scelestissima est, avaritia, libidine, gula, ambitione, temeritate, petulantia, & omni scelere referta, sed religionis prætextu semper inulta. Romanæ enim Ecclesiæ privilegiis muniti sunt, & à jurisdictione omnium Ecclesiarum exempti sunt, quo plura illis impune liceant: quumque ipsi pro foro rei alios quosque ubique conveniant, ipsi tamen conveniri non possunt, nisi aut Romæ, aut Hierosolymis. Horum vanitates & errores, si mihi calamo explicandi forent, non caperent omnes pelles Madian: eorum inquam, qui non pietatis causa professi sunt religionem, sed ventris gratia cucullam induerunt. Nequevero bonos offendet hic sermo, quem de solis improbis dictu volo, qui sub pellibus agnini sunt lupi rapacissimi, & in vestibus ovium, astutam gerunt sub pectore vul-

pem, adeo dissimulantes artes fallacieꝝ suꝝ, ut nihil aliud professi videantur, quam scenicam quandam hypocrisim & merum quæstum pietatis, imagine personarum dum pallido vultu mentiuntur jejunia, & obsequientibus lachrymis profunda à pectore trahunt suspitia, & mobilibus labris frequentes orationes simulant, & gressu incessuque composito, gestibus tranquillis.

Obstipo capite, figentes lumina terre.

Modestiam sibi vendicantes, fucato habitu humilitatem, & suspensa à collo cuculla, sanctimoniam foris professi, intus auten detestandos mores secum ferentes: atque cum inter hæc sceleratissima quæq; nonnunquam committant, scrutantur, vincuntque religionis titulis, cuculla veluti clypeo cuncta fortunæ spicula repercutientes, & ab omnibus mundanis periculis, cibilibusque molestiis securi, panem otiosum & emendicatum pro eo qui laboribus acquiritur, vescentes, securi, & sine sollicitudine dormientes: hancque tamen Evangelicam paupertatem putant, in otio & mendicitate vesci alienis laboribus. Cumque summam humilitatem profiteantur, incedentes vili vestitu, ut rustici, nudipedes, ut histriones, retiati incincti funibus, ut capti latrones, raso toto capite, ut fatui, cuculla, auriculis ac tintinabulis tenus morionibus ac larvis carnis privialibus quam simillimi, cæteraque, quæcunq; contumeliaz, & abjectionis signa propter Christum & religionem sese suscipere fateantur: vincuntur ambitione, & omnem instituti sui rationem in arrogantissimos titulos referunt, ac paranympshi, rectores, gardiani, praesides, priores, vicarii, provinciales, archimandrita, generales vocari gloriantur, ut nullum hominum genus tam videatur primi loci appetens, quam istud. Non desunt, quæ de istis per plura mala male dici possent, sed jam præcesserunt, qui de iis amplissimis maledictis concionati sunt: adeo ut non solum multos probos, & integræ virtutæ, vere religiosos Patres, sed ipsas etiam sanctorum Patrum bene vivendi instituta, & regulas contemptui exposuerint. Quo circa nihil ego hic

In suggestiones eorum dixisse volo, qui recte in professionibus suis ambulantes sanctorum illorum Patrum vestigia sequentes, ad cumulum aspirant perfectioris. Fateor regulas & professiones illorum sanctas, fateor esse in hunc diem sanctos monachos, sanctos fratres mendicantes, sanctos anachoretas, sanctos canonicos regulares: tamen inter hos plurimos infideles, reprobos & apostatas, quibus religionis professio deformatur. Atque hoc est propositum nostrum voluisse ostendere, nullam unquam cuiusvis religionis professionem tam castam exitisse, in quam non irreplerit erroris & malitiae macula. Siquidem & Angelos apostatas legimus & primos fratres patricidas. Prophetas reprobos, Apostolos preditores, discipulos Christi perfidos, atque inter Roman. Pontifices supra multos schismatiscos & reprobos, & etiam hereticos: aliquando etiam mulierem ad tanti apicis culmen conscendisse quae vocata est Ioannes Octavus, rexque sedem Apostolicam, laudata ab omnibus annos duos, cum aliquot mensibus atque diebus: & quod mulieribus in Ecclesia negatum est, contulit sacros ordines, promovit Episcopos, ministravit Sacraenta, ceteraque Roman. Pontificum exercuit munera: & facta ejus in Ecclesia non fuerunt irrita communi videlicet errore faciente Ius. Quo prevalentem, puto Ecclesiam tunc coactam multa dissimilare, quae religionis rigor alias non tulisset: adeo nec in religionibus quicquam integrum stabile & perpetuum reperiri potest. Quicunque autem in Ecclesiam Dei se feras introducunt, & tanquam sibi placentes, quaestus causa aut ficta sanctitatis gloria secedunt a Principe Romana Ecclesia, ii tanquam Nadab & Abihu alienum ignem offerentes ad altare Dei, ab eo comburentur. Qui vero elati & perversæ sententiae excogitatis heresibus exurgere audent adversus Ecclesiam Dei, cum Dathan & Abiron, voragine terra absorpti, vivi descendunt in infernum. Qui autem scindunt unitatem religionis, & Christi membra dividentes, affligunt Ecclesiam Dei, eadem poena qua Ieroboam, exterminabantur.

C A P V T . L X I I I .

De Arte Meretricia.

REliquum nunc, quia apud Ægyptios primos religionum authores, neminem olim sacerdotem fieri licebat, qui Priapi sacris non prius initiatus fuisset, atque in nostra Ecclesia receptum sit, quod carens testibus Papa esse non possit, prohibeanturque spadones, eunuchi & castrati in sacerdotes ordinari, palamque videmus, ubicunque sunt magnifica ista templa, & sacerdotum monachorumque collegia, ut plurimum in proximo esse lupanaria: quin & plurimæ monialium & veitallum ac beguinarum domus privatæ quædam meretricularum fornices sunt, quas etiam monachos & religiosos (ne diffameretur eorum castitas) nonnunquam sub monachali cuculla, ac virili ueste in monasteriis ajuisse scimus. Visum est non præter ordinem de arte meretricia sermonem hic subnectere, quam equidem ad bene institutæ Reipublicæ rationem non solum utillem, sed & necessariam esse plerique sapientissimi arbitrii sunt. Nam Solon ille magius Atheniensium legislator, atque unus de septem sapientibus Apollonis oraculo judicatus (ut testes sunt Philemon & Menander) emptas juventuti meretriculas comparavit, & primus Veneris Pandemi templum ex prostitutarum capturis dedicavit, lupanariaque instituit, legem fancivit, immunitate etiam meretricibus concessa roboravit. Tantæ quoq; reverentia habitæ sunt meretrices in Græcia, ut cum Perses in Græciam expeditionem faceret, Corinthia meretrices pro salute Græciae in templo Veneris supplicarent. Mos quoq; is erat apud Corinthios, ut de re magna supplicaturi Veneri, meretricibus id committeretur. Meretricum tempora constructa plurima apud Ephesum, & aliud celebre edificarunt Abideni, quod libertatem sibi ademptam meretricis opera recuperarunt. Ipse præterea sapiens Aristoteles non dubitavit, etiam meretrices divinis honoribus dignas,

dignas, quando Hermia pellici sicut Elusina Cetera
sacra fecit. Inventum autem hujus artis Veneri tribui-
tur, qua idcirco etiam inter deas relata est. Hec enim
impudica, omnibusque prostituta libidinibus, author
mulieribus in Cypro fuit, ut vulgato corpore quæstum
facerent, unde apud Cyprios, narrante Iustino, mos in-
elevit, ut virgines eorum ante statutas nuptias in quæ-
stum ad littus maris prostituerent dotem, lucraturus,
& pro reliqua pudicitia Veneri libamenta soluturus.
Apud Babylonios etiam, teste Herodoto, consuetudo
fuit, ut qui rem domesticam consumpsissent, filias suas
adigerent ad quæstum corpore faciendum. Verum A-
spalia Socratica meretrix universam Græciam (ut scri-
bit Athenaeus) meretricibus implevit: ob cuius a-
morem, ejusque ministras à Megarensibus raptas,
ait Aristophanes, bellum Peloponesiacum à Pericle
susceptum. Extulit autem hanc meretricandi artem
permultum Imperator ille Heliogabalus, qui (ut testis
est Lampridius) lupanaria domi amicis, clientibus &
servis exhibuit. Convivia dedit ad viginti duo fercula
ingentia epularum, sed ut per singula convivæ coirent
& lauarent, juramentoque adigebantur, quod volupta-
tem hanc perficerent: laxe etiam meretrices à lenoni-
bus cunctis redemit & manumisit, è quibus meretri-
cem quandam notissimam & pulcherrimam triginta
argenti libris redemisse legitur, fertur, & una die ad o-
mnes circi & theatri, & amphiteatri, & omnium urbis
locorum meretrices ingressus, & singulis aureum do-
nasse. Aliquando etiam omnes de circō, de theatro, de
stadio, & omnib. locis & balneis meretrices collegit
in ædes publ. & apud eas concionem habuit, quasi mili-
tarein, vocans commilitiones, disperavitq; degenebus
scematum & voluptatum: post concionem pronuncia-
vit eis, quasi militibus ternos aureos donativum. Etiam
matronis Romanis meretricari volentibus, non solum
impunitatem, verum etiam immunitatem concessit, fa-
lariaque ex publico æario meretricibus statuit. Et jam
senatus consulta quædam amatoria & meretricia, si-
ve futuaria invulgavit, eaque de nomine matris sive

conjugis sui Semiramida jussit appellari; insuper & genera quædam libidinum adinvenit, quibus etiam Cyrenæ meretriculæ (quæ dodecamechana, quoniam in Venereo usu duodecim excogitasset modos, quibus insensori jucundius redderetur, libidinis proluvium cognominata est) numeros superat, ac veteres omnes Tribades, Hostias, Aphias, Spinætrias, Gaslavadas, Cæsaritas, Prostipulas, ceteraque scortilla vincet. Transeo Iudæam Israëlitam patriarcham scortatorem, & Sampsonem, populi Dei judicem, qui non nisi scorta duxit uxores, ac Salomonem Iudæorum regem sapientissimum, qui greges meretricum pene innumerablem habuisse proditur: quin & cum Cæsarem dictatorem virum strenuissimum hanc ob causam omnium mulierum virum nuncupatum, tum & Sardanapalum Babyloniorum monarcham ceterosque innumeros meretricum potentissimos patronos, ipse etiam Proculus Imperator in hac arte non postremam gloriani reportavit, qui (ut testatur ejus ad Metianum epistola) ex captiis centum Sarmaticis virginibus deceni prima nocte inivit, omnes autem intra quindecim dies constupravit. Sed maius illo est, quod Poëta narrant de Hercule, illum quinquaginta virgines una nocte omnes mulieres reddidisse. Narrat etram Theophrastus gravis autor, herbulam quandam Indicam tautæ virtutis, ut quidam ea comepta, ad septuagesimum coitum processerit. Reliquum vero non parum hanc artem ornarunt Sapho poëtas Phaonis adamatrix, & Leontius Metrodori scortum in Philosophia, adeo ut adversus Theophrastum contra conjugium, pro tuendo meretricatu libros ediderit. Accedit istis Sempronia Graece & Latine elegantissima. Nec prætereunda hic est Leæna Aristogitonis Atheniensis probatissimæ fidei scortum, quæ torta à tyrannis ut amicum proderet, tormenta omnia cum constanti silentio perpessa est. Nobilitarunt præterea hanc artem Rhodope meretrix, Aësopi fabulatoris conserva quandam & contubernalis, quæ tantas opes meretricio quæsta consecuta est, ut inter mundi spectacula tertiam ordine

DE ARTE MERET.

1555

con diderit Pyramidem. Sequitur hanc Thajas Corinthia , quæ prærogativa pulchritudinis insignis , regum duntaxat & principum dignabatur amplexus. Maxime vero hanc artem extulit Messalina Claudiæ Caesaris uxor , quæ lupanaria circumiens , etiam ancillam nobilissimam è prostitutis , die ac nocte quinto & vigesimo concubitu superayit , & lassata vitiis ; sed non iariata recessit. Quibus adjungere poterimus ex recentiоти memoria Ioannam Neapolitanorum , illustrem Reginam , & plerasque alias principes meretrices & Palatina scorta , si nuncupare eas tutum foret , quamvis vulgata fama notissimæ sint , hoc ipso tamen à ceteris meretricibus discreta , quod contra Heliogabali legent , non in publicis lupanaribus , ut Messalina illa imperatrix , sed intra limina clanculum futuunt , & quasi per insidias meretricantur. Adscribamus licet etiam Octaviani Augufti , utrunque Iuliam filiam & neptentem & Populeam & Cleopatram Ægypti Reginam , & alias nobilissimas meretrices : quin etiam Semiramidis monarchæ , & Pasiphae vetustissima libidinis exempla , quarum hæc tanta libidine ardebat , ut non modo filium proprium in complexum solicitaret , sed etiam equum usque ad coitum adamarat : illa vero Minois Regis uxor se tauro supposuerit. Nolumus autem hoc loco illustrium meretricum catalogum edere ; sed illud prætereundum non est , meretricios & adulterinos concubitus germinasse nobis splendidissimos heroes puta Herculem , Alexandrum , Ismaëlem , Abimelech , Salomonem , Constantinum , Clodoveum Francorum regem & Theodosium Gothum , Guillelmum Normannum , Raymum Arragonensem . Sed & qui hodie regnant & imperant Reges , pauci admodum ex legitimis matribus nati sunt. Tam levia habentur penes eos matrimonii jura , ut pro libito sponsatas , justas , verasque uxores repudient , mutent , atque permutent , similiter & filios filiasque tot nuptiis & sponsalitiis copulant & recopulant , ut nescire cogamur , ubi verum cohæreat illorū matrimonii . Exempla hujus plura suppetūt , sed pauca , quæ à proximis ani-

nis sese offerunt, pro omnibus faciunt. Nonne Ladislaus Polonus accepta in uxorem Beatrice, cuius nutu Hungariorum regnum obtinuit, tandem repudiata illa super induxit aliam ex Gallis pellicem? Nonne Carolus Octavus Rex Francorum repudiata Margarita Maximiliani Caesaris filia, illius sponsam rapuit, & uxorem sibi copulavit? quam eandem postea Ludovicus duodecimus repudiata sua sibi consimili thoro conjunxit, consentientibus illis & adjuvantibus regni Episcopis & Pontificibus, quibus visum est pluris facienda jura acquirendæ Britannorū, quam jura observandi legitimi matrimonii. Et hodie adhuc nescio, cui Regi persuasum audio, ut liceat sibi iam plus viginti annorum uxorem dimittere, & nubere pellici. Sed ad meretrices revetendum est: harum artes qui nosse velit, videlicet quo ritu suam prostituant pudicitiam, qua oculorum lascivia, quo nutu faciei, quo corporis gestu, queis sermonum blanditiis, queis impudicis contrectationibus, quo exteriori habitu ac fuco sollicitent corruptores, exterisque meretriciæ artis vafrietas, illices, laqueos, stratagemata, apud comediarum poëtas huc requirat. Qui autem scire cupit, quo ritu, quo delinimento, quo contuitu, quo assatu, quibus basiis, quibus suaviis, quibus contactibus, quibus oppressiunculis, quibus affrictionibus, quibus luctis, quo accubitu, quo constrictu, quibus motibus, quo impulsu, quo exceptu, quo recessu, qua Veneris protelatione, qua reciprocatione meretricius ludus sit explendus, in medicorum volumini bus traditum inveniet. Scripserunt præterea libros de meretricibus Antiphanes, Aristophanes, Apollodorus, Calistratus, particulatiū vero Laidis meretriciæ laudes scripsit Cephalus Rhetor, atque Naidis meretricis laudes conscripsit Alcidamus. Scripserunt præterea de forniciariis amoribus tam Graci quam Latini, Gallimachus, Philotes, Anacreontes, Orpheus, Alceon, Pindarus, Sappho, Tibullus, Catullus, Propertius, Virgilius, Iuvenalis, Martialis, Cornelius Gallus, & multi alii, non tam poëtarum, quam ~~litterarum~~ officio functi; sed hos omnes vincit Ovidius.

in epistolis heroicis ad Corinnam dictatis, maxime vero de arte Amandi, quem verius de arte meretricandi aut lenocinandi intitulasset, ob quorum eruditionem, quod juuentutem, impudicis documentis corrupisset, ab Octauiano Augusto in meritum exilium ad Geras usque relegatus est. Ipse etiam Archilochus Lacedemonius olim omnes amorum libros jussit extremari, & tamen hæc ars hodie adhuc à nobis legitur, & ludimistri hanc suis prælegunt discipulis, & editis in eam scelestissimis commentariis exponunt. quin & vidi ego nuper atque legi sub titulo Cortosane Italica lingua editum & Venetiis typis excusum de arte metrricia dialogum, utriusque Veneris omnium flagitosissimum dignissimumque, qui ipse cum auctore suo ardeat. Prætereo hic, & consulto quidem, cinctorum & pædiconum detestandam libidinem referre, et si illani magnus probet Aristoteles; ac Nero Imperator publico thoro honestauit, quo tempore Paulus Apostolus scribens ad Romanos indignationem omnipotentis Dei illis indict. Pluet enim super eos Dominus laqueos, ut non effugiant, ignis & sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum, in hos iubet Imperator insurgere leges, & armari jura, & exquisitis poenis ultore gladio poenam irrogari capitalem: sed hodie igne extremantur, quam Moyses in legib. suis crudelibus suppliciis extirpandam censuit, & Plato à sua Republica expellit, & in legibus damnat. Antiqui etiam Romani, hanc (teste Valerio & aliis) severissime punierunt. Exempla huius fuerunt Q. Flaminius, atque tribunus ille à Cælio occisus, sed nos honestis auribus parcentes, ab hac monstrosa libidine & brurali spurcitia ad metrizzlies redeamus. Siquidem omnibus hæc libido infesta est, & non est, qui ignem illius aliquando non senserit: sed aliter uruntur fœminæ, aliter viri, aliter adolescentes, aliter senes, aliter plebei, aliter proceres, aliter pauperes, aliter diuites. Quodque mirabilius est pro nationum & terrarum varietate, aliter Itali, aliter Hispani, aliter Galli, aliter Germani: ita libidines incendio pro cuiusque sexu, ratis, dighi-

ratis, fortunæ atque nationis differentia sibi varios insaniendi ritus diligenter: virorum amor ardentior, sed foeminarum pertinacior: amor juvenum lascivus est & sensum ridiculus: placere studet pauper obsequio, dives muneribus, plebei conviviis, proceres pompa & ludis. Adoritur pathicam ingeniosus Italus dissimulato ardore, quadam adornata lascivia, illamque editis laudar carminibus, omnibusque præferens extollit: si potitur zelotypus, illam perpetuo recludit, ac veluti captiuam obseruat: si amore frustratus, de recuperanda pathica desperaverit, ad maledicta conversus, illam infinitis conviciis detestatur. Præceps Hispanus, ardoris impatiens, furibundus, irrequeta lascivia irruit, miserabilibusque lamentis incendium suum deplorans pathicam invocat & adorat: si potitus fuerit, tandem aut zelotypus perimit, aut satiatus ad mercedem prostituit, si frui desperare cogatur, seipsum excruciat, & mori destinat. Lascivus Gallus obsequio nititur, cantibus & jocis pathicam oblectat, si capitur zelotypia mœstus luget, si frustratur, laecessit contumeliis, vindictam minatur, vimque intentat: si potitus fuerit, tandem negligit, & aliam urit. Frigidus Germanus lente inardescit, accensus arte instat, & donis provocat, zelotypus liberalitatem continet, frustratus contemnit, potitus refrigescit. Fingit sese amare Gallus, ardorem dissimulat Germanus, amatum sese sibi persuadet Hispanus, amare nescit, absque zelotypia Italus. Amat jucundam licet deformem Gallus, præfert pulchram, licet inertem Hispanus, mauult timidulam Italus, cupit audientiorem Germanus: fit è sapiente stultus pertinaciter amando Gallus, reb. omnibus amando profusis a stulto tandem, sed sero fit sapiens Germanus, ob placende amatæ desiderium magna aggreditur Hispanus, ut amata fruatur, maxima quæque contemnit Italus. Quin huiusmodi amorum libidinumque passionib. irretiti etiam maximi viri, multa præclara facinora sexpissime negligunt, & post terga relinquunt: cuiusmodi quondam in Ponto Mithridates, in Capua Hannibal, in Alexandria Cæsar, in Gracia Demetrius, in

Aegyptu

Ægypto Antonius, cessat olim ab opere Hercules propter Iolen, Achilles pugnam derretat propter Briseidem, moratur Circe Ulyssem, moritur in carcere Claudius propter Virginem, retinetur Cæsar per Cleopatram, eademque exitio fuit Antonio. Produnt sacra literæ propter fornicationem Seth cum filiabus Cain prope universum humanum genus diluvione extinctum. Propter fornicationis impetum delectæ sunt Sichen & domus Emor, & pene tota tribus Beniamini: populus Israël propter fornicationem externalium fœminarum quoties percussus est, & in servitutem datus? Iamque propter unius David Regis adulterium, quanta strages peste, fame, & gladio facta est? Propter fornicarios amores fœminarumque raptus, Thebani, Phocenses, Circæi expugnati atque deleti sunt, ipsumque ut diximus, Peloponnesiacum bellum à Pericle suscep-
tum est, ac decennali bello, expugnatum illum, maxi-
mo totius Græcæ atque Asiarum detimento. Similes ob
causas Tarquinius, Claudius, Dionyfius, Hannibal, Pto-
lomæus, M Antonius, Theodoricus Gothus, Rodo-
aldus Longobardus, Childericus Francus, Aduincelaus
Bohemus atque Manphrodus Neapolitanus mortem,
& patriæ ruinam passi sunt. Propter Canam Iuliam
Tingitanæ provinciæ præfecti filiam per Rhodericum
Regem stuprata tam pulsis Gothis, Saraceni omnem His-
paniam occupârunt. Henricus secundus Anglorum
Rex, ob stupratam nurum suam Philippi Francorum
Regis sororem, à filio suo regno pulsus est. Propter
virorum fornicationes indignatæ vxores Clytemne-
stra, Olympia, Laodicea, Beronica, Frigobunda, &
Blancha, ambæ Francorum reginæ, & Ioanna Neapoli-
tana, & pleræque aliæ maritos occiderunt. Eadem
causa Medeam, Prognem, Ariadnem, Athleam Heristillam
materno amore in odium verso in crudelem fili-
orum cædem adegit. Et posteris temporib. multæ ad-
huc mulieres maritorum stupra in natos filios vindica-
runt, atque ex mitissimis matribus crudelissimæ Me-
dex, furibundæ Altheæ, & impia Heristilla factæ sunt.

CAPUT. L X I V.

De Lenonia.

Verum quia Lenonum & Lenarum suauum, consilia & opera committunt meretrices, & scortatores ut plurimum scelera sua, ipsam lenociniorum artem prosequamur. Nam sicut meretricatio ars est prostituenda proprietate pudicitiae, sic lenocinium ars est oppugnanda, & prostituenda pudicitiae alienae. Quem tanto quidem maior est meretricia, quanto scelerior; tanto potentior, quanto ipsa res plurium artium satellitio constipata, tanto autem perniciosior, quanto ipsa plures ceterarum artium, ac scientiarum disciplinas amplectitur, quas aranearum instar irrepens, quidquid in singulis artibus & disciplinis uspiam est veneni, id totum e singulis haurit, inde sua tela contexens, non quidem quales aranearum telæ, quæ dimissis auibus, non nisi muscas capiunt, nec etiam cuiusmodi illa venatorum ingenia retia, quæ grandiores belluas retinent, pusillas astutioresque bestiolas elabi sinunt: sed vincula necit tam fortia, tamque solida, ut nulla puerilla, nulla mulier tam sit simplex siue prudens, tam constans, siue pertinax, tam verecunda seu timidula, tam potens siue pusilla, ut si semel aures præbeat lenæ, non illico capiatur & hæreat. Astutia vero ea est, quam nulla vincit muliebris prudentia, à quarum tendiculis nulla puella, nulla matrona, nulla vidua, nulla vestalis euadat indemnisi. Cuius inermis militia, plurium mulierum pudicitiam prosternit, quam ullus unquam quantumcunque maximus exercitus, illius technæ, fraudes, doli, versutiae, astus eiusmodi quæ tradere nullus stylus sufficiat, nullum æquare possit ingenium. Quumque hæc ars plurimos utriusque sexus habeat professores, tamen paucos admodum consummatos dedit magistros: nec mirum. Nam licet tot sint lenociniorum genera, quot artium & disciplinarum, idcirco absque omnium cognitione perfici non potest.

Op. xxi.

Oportet ergo perfectum & consummatum lenonem lenamue omniscium esse , nec ad unam solam disciplinam , velut ad Arcticam stellam tantum respicere , sed omnes amplecti , eam artem professus cui ceteræ omnes discipline seruunt & famulantur . Est enim certa quædam omnium scientiarum seruitus lenocinio famulantium . Nam huic in primis Grammatica scribendi & loquendi disciplina amatorias largitur epistolas illasque effectis amatoriis salutatiunculis , precatiunculis , lamentatiunculis , allectatiunculis , dictari docet , quorum exempla pleraque ex recentioribus Aeneas Sylvius , & Iacobus Cauiceus , & plerique alii reliquerunt . Verum est aliq; quædam Grammaticæ ratio , de modo occulte scribendi , ceu de Archimede Syracusano legimus apud Aulum Gell . de quo artificio ante paucos annos scripsit Trithemius . Abbas Spanheimensis duo ingeniosa volumina , quorum unum nuncupauit Polygraphia , alterum Steganographia , in quo posteriore , tam securos secretosque ad quantamcunque etiam distantiam explicandi animi ritus modosque tradidit , quib. nec Iunonis omniscia zelotypia , nec Danae arctissima custodia queat resistere : nec qui omnia peruidens , centoculi Argi vigilantia queat explorare . Ars profecto non tam necessaria regibus quam lenonibus & amantibus omnibus commodissima . Succedit huic proxime poësis , qua suis lasciuis rythmis atque fabulis ac amatoriis bucolicis , epigrammatibus , epistolis & præceptiunculis , comœdiis atque ex penitissimis Veneris armarijs depromptis lasciuis carminiib. lenocinio- functa , pudicitiam omnem subiectit , ac adolescentiae bonam indolem moresque corruptit . Vnde Poëtae inter lenones principatum facile obtinuerunt , è quo- rum numero apud Priscos peritiores extitere illi , quos superius in arte meretricia nuncupauimus . Callimac- hus , Philetes , Anacreontes , Orpheus , Pindarus , Alceon , Sappho , Tibullus , Catullus , Propertius , Virgi- lius , Ovidius , Iuuenalis , Martialis : hodie adhuc sunt Poëtae , qui pestilentissima carmiua scribunt . Post istos vero non insumum inter lenones locum sibi vendicant

Rhetor.

Riectores, fraudulentarum blanditiarum, & persuasorum artifices, iliaque senarum felicissima, cui propitia est, dea Suadela. Superiorum tamen istis locum possident Historici, illi præcipue, qui amatoria illas historias contexuerunt. Lanceloti, Tristamii, Eurealis, Peregrini, Calisti, & similium, in quibus fornicationi & adulteriis à teneris annis puellæ instituuntur, & assuecantur. Neque vero machina quævis ad oppugnandum, cum matronarum pudicitiam, tum virginum ac viduarum castimoniam validior, quam lectio lasciuæ Historiæ, nulla tam bonæ indolis fœmina, quæ hac ipsa non corrumpatur, mirumque putarim, si aliqua reperiatur, aut mulier, aut tam exactæ castitatis siue pudicitiaz, quæ eiusmodi lectionibus & Historiis peregrina libidine non sepe ad furorem usque accendatur. Atque tamen quæ in his libris plurimum edocta puella est, quæque horum jacere sit dictoria, & ex horum disciplinæ cum procis in multas horas facunde confabulari, hæc demum est probe aulica. Permulti autem Historici lenones extitere, quorum nomina obscura sunt: multi etiam inter præclaros Scriptores istis operam navarrunt: eiusmodi ex recentioribus, Æneas Sylvius, Dantes, Petrarcha, Bocatius, Pontanus, Baptista de Campo fragoso, & alter Baptista de Albertis Florentinus. Item Petrus Hœdus, & Petrus bembus, Iacobus Caniceus, & Iacobus Calandrus, Mantuanus & multi alii, inter quos tamen Ioannes Bocatius superatis omnibus, lenonum palmam sibi lucratus est, in iis maxime libris, quos Centum Novellarum ixitulavit: cuius exempla & traditiones nihil aliud sunt, quam callidissimis lenociniorum stratagemata. Iam vero quando honestatis ac religionis verecunda, timidulaq; fœmina expugnanda est, quantum tune Dialecticæ argutiaz, lenociniis adjumenti præstant, ipsa apud Ovidium Myrrhæ fabula facit. Proinde nunc ex Mathematicis disciplinis, Arithmetici ludi lenociniis commodi sunt, & Musica ipsa nō minima lenociniorum clientela est, quæ vocis gratia, & pestilentibus cantionibus, instrumentorumq; voluptariis modulis libidinalis incentiua, in omnem lasciuiam,

& cor-

& corruptionem animum emollit, mores subuertit, luxuriaz concupiscentiam affectusque validissime incutit. Cui accedit chorearum & saltationū ~~commoditas~~, ubi cum pathicis libere loqui licet, & palpitate oscula, basia & suavia figere, & impudicis manibus, quam velis contrectare, & nō raro ad latebras confugere. Nec deest à lenociniis geometricus architectus, qui schansili machinula pet impluuium uel fenestram sub noctu congregatur amatx, quiq; adulteratis clauib. similibusque, cœu quale Dædalus fabricavit Pasiphæz, ingenii adulteris obsequatur. Iamque etiam in picturis legunt, quæ literas nesciunt, mulieres, plusque ex illis intelligunt, quam alia ex literis conspiciant, dum intra cubilia nusquam non videant quod cum scelere & flagitio emulentur, nec minus per oculos, atque per aures animus corrumpitur. Tam enim hi ad animum penetrant, atque illæ, nec minus lascivis carminibus, quam rerum presentia homines ad libidinem invitantur: cuius rei argumenta sunt. Venus Guidia, Praxitelis opera in templo stuprata, eiusdemque artificis Cupido abs Alchida Rhodio adolescentे corrupta, & quæ refertur ab Aeliano fortuæ statua abs Atheniensi juvē tam ardenter adāmata, ut cum emere prohiberetur apud eandem expirarit. Terent. etiam in Eunicho introducit adolescentem ad libidinem incensum, cum vidiisset tabulam, in qua depictum fuerat quomodo Iupiter per aureum impluuium corruperit Danaen: ideoque non in ymerito Arist. pœnam publicam statuit pictoribus, qui talia proponunt oculis multitudini, quibus libido inflanmetur. Neque vero sine causa dicit Sapiens, picturæ ac statuarie artes inventas esse in tentationem animæ hominum, & in decipulam insipientium & corruptionem vite. Occurrunt nunc astrologi chiromantes, geomantes, somniatores, aruspices, augures, reliquusque divinorum populus, qui omnes lenonum officio fungentes, suis fallaciis ac versipellis astutiæ fraudibus spondent illicitos amores conciliantque non raro, scelestissimas conglutinant nuptias, nimis raro beneras.

ne pactas dirimunt in adulteria. Ab iis lenonib. non modo mulieres, sed quod pudendum est, viri etiam amorum & conjugiorum suorum auspicia petunt, & spem potiundæ pathicæ puellæ capiunt, & pro illorum non tam stulto, quam impiò hortatu sese connubiis jungunt vel eximunt. Cæterum etiam ad tam insanam crudelitatem plerique inducti sunt, ut putent Astrologis imaginibus, & horarum obseruationibus amorem cogi posse, sicut de istis Theocritus, Virgilius, Catullus, Ovidius, Horatius, Lucanus, & multi alijnugaces Poëta cecinerunt, atque ipsi Astrologi Poëtis non minus mendaces authores, in suis electionum libris statis Canonibus tradiderunt: quo uno profecto lenociniorum obsequio, astrologi omnes & diuinatores non minimum faciunt quæstum, quibus in adiutorium proxime sese offert Magia;

Quæ se carminibus promittit soluere menses

Quæs velit, ast aliis duras immittere curas.

De qua etiam apud Lucauum:

Carmine Thessalidum dura in præcordia fluxit,

Non satis adductus amor.

Et apud Horatium Cadidia, apud Apuleium Pamphiliæ maleficiæ suos amatores adstringunt, & in Callisti tragica comœdia, Cælestina lena Melibœam puellam accedit. Accedunt iis etiam veneficia, & philtrea, amatoria pocula, sed admodum periculosa, ut pro amore nonnumquam amarorem, aut grauem aliquem morbum inducant. Horum haustu mortuus est Lucullus & Lucretius sed dilucidis intervallis sensum mentemque amisit. Legimus etiam mulierem quandam, quæ amatorio poculo hominem occiderat, ab Areopagitis absolutam, quia amoris causa hoc commiserat, sed nulla lenocini accommodator ars, quam medicina, quæ concupitam Venerem à quavis pathica puella facile obtinet, dum pollicetur refarcinato hymenæo amisam virginitatem restituere, papillas ne excrescent cohibere, uterum prohibere, sterilitatis venena in longam securamque libidinem ministrans, aut quassata spina conceptum semen ejcere docens, ut canit Lucretius:

Idque

Idque sui causa consuerunt scorta moueri.

Ne complerentur crebro, grauideque iacerent.

Et simul ipsa virus Venus, ut concinnior esset.

Quo uno medicorum beneficio jam multæ matronæ simul & puellæ, aulicæ etiam dominæ secure futuunt faciuntque ad hanc rem etiam vetularum incrustationes, & reliqui meretricantium mulierum fuci, qui apud medicos in libris de decoratione passim traduntur, docenturque, quibus noxias meretricum merces vendibiliores reddant, quæ idecirco sacra literæ vocant unguenta meretricia, & cum ipsis alia permulta pharmaca libidinum incentiua: cuiusmodi ope gloriaatur Ovidius ad nouenarium numerum se incendisse, & Theophrastus scriptam reliquit plantam quandam ad septuagesimum coitum vires extendentem. Nam nullum lenocinium oportunum tempestivumque magis, quam quod medicina prætextu peragitur, nullæ siquidem domus tam clausæ, nulla monasteria tam reclusa, nulli carceres tam custoditi, quæ non admittant, quæve excludant lenonem medicumque quibus teste Plinio, etiam in Principum domibus adulteria perpetrata sunt, ut Eudemus in Liuvia Drusi, & Vecti Valentij in Messalina Claudi. Et ne quis Philosophos lenocinio inutiles putet, ipse Cyrenaicorum magister prohibet Aristippus, cui quum esset apud Thaidem nobile scortum frequens cum aliis riualibus consuetudo gloriabatur, quod ipse haberet Thaidem, cum alij à Thaide habentur, quumque illi sua bona perderent, ipse gratis luxuriaretur. Sic meretrix Philosophum illum habuit pro lenone, cuius exemplo & autoritate omnem juventutem ad se traheret: nec satis fuit Aristippo, se se meretrici lenonem exhibere, sed etiam docere publice libidines cœpit, illasque de lupanari in scholas transluxit. Reliquum nunc & mechanicæ artes per plures lenociniorum vicem obtinent, inter quas Phrygia artificia, nendi, texendi, ruendi, cæteraque mulieribria exercitia principatum tenent: quorum prætextu lenæ, dum linum, filum, vittas, tiaras, corollia, vestes, loculos, chirotecas circumferunt, ex inuenculis olim mere-

meretricibus jam vetulæ meretrices effæctæ, pathicas puellas his rebus facile allestant, & colloquendi opportunitatem capiunt, quibus tam adsunt subsidio lotrices, quibus permisum est domos libere ingredi, & filias, ancillulasque absentibus matribus ad lintea obducere: adsunt etiam mendicæ, quæ eleemosynarum pietate observant januas, deferunt, referuntque plena lenociniorum & nuncia & literas.

Et ferunt ad nuptam dona, quæ mittit adulter.

Proinde etiam & vitilia nobilium exercitia lenociniis accommoda sunt, ut equitia quæ torneamenta vulgo vocant, ludique militares, quorum astu Romulus olim rapuit Sabinas. Iamque etiam venatio ò quoties in syluarum latebris nobilium potentiumque adulteria conciliauit: Lusit hoc pulchre Virgilius in Aenea & Didone, à venandi oportunitate de lapsu comitum occasione capta. Ipse etiam Iupiter usus est lenonibus pastoribus. Proinde & nautæ quid conferant lenociniis, ipsæ Venetæ testabuntur, quin etiam lauræ coquinarum epulæ oppiparaque conuiuia lenociniorum vicem teneant, ut eleganter in suis Aeneadibus expressit Virgil.

Postquam prima quies epulis, mensæque remote.

Crateres magnos statuunt, & vina coronant.

Hic regina grauem gemmis auroque poposcit,

Impletisque meropateram, celebrate farentes,

Dixit, & immensum laticum libauit humorem.

Primaque libato summo tenus attigit ore.

Tum Bicia dedit increpitans, ille impiger hanxit.

Spumantem pateram, & pleno se proluvit auro,

Post alijs proceres Tyrii, Troesque sequuntur,

Nec non & vano noctem sermone trahebat

Infelix Dido, longumque habebat amorem.

Sunt adhuc quæ prætero, permulta lenociniorum artificia, sed hæc omnia vincit aurum: quo si alchimistæ nobis, ut pollicentur, satisfacere possent, ipsi profecto lenonum futuri sunt omnium inuictissimi.

Poten-

Potentissimum enim lenocinium in auro atque pecunia est :

Scilicet uxorem cum dote, fidemque & amicos.

Et genus & formam Regina pecunia donant.

Auro placatur zelotypus maritus, auro mollitur inexorabilis riualis, auro accuratissimi vincuntur custodes, auro quaque janua panditur, auro omnis thalamus concenditur, auro vester & saxa, & insolubilia matrimonii vincula franguntur. Quid mirum quod auro virgines, pueræ, matronæ, viduæ vestales væneunt, si auro Christus ipse venditur? Denique hac lenociniorum Duce plurimi ab infima sorte ad summum prope nobilitatis gradum concenderunt. Prostituit hic uxorem, factus est senator: prostituit ille filiam, creatus est Comes: hic aliam quamvis matronam in adulteri principis sollicitauit amplexum, mox amplio stipendio dignus fit regius cubicularius: alii ob despontata regia scorta spectabiles facti sunt, publicisq; muneribus prefecti eisdem artibus abs Cardinalib. & Pontificibus multi multa perpingua venantur beneficia, nec est uia ullæ comprehendiosior. Quantum autem lenociniis ipsis conducat religio, ipsa Paulinae castissimæ inflexibilisque matronæ historia ab Aëgesippo descripta testatur, quam Isidis sacerdotes cuidam equestris ordinis adolescenti pro Anube Deo prostituerunt. Quid etiam in istis possit auricularis nostra confessio ipsa Tripartita indicat historia, nec desunt mihi si referre velim, cognita recentia exempla. Habent enim sacerdotes, monachi, fraterculi, moniales, & quas vocant sorores, specialem lenociniorum prærogatiuam, quum illis religionis prætextu liberum sit quoconque peruvolare, & quibuscumque quantum & quoties libet sub specie visitationis & consolationis aut confessionis secereto sine testib. loqui, tam pie personata sunt illorum lenocinia, & sunt ex illis quibus pecuniam tetigisse piaculum est, & nihil illos movent verba Pauli dicentis: Bonum est mulierem

non

non tangere quas illi non raro impudicis contrectant manibus, & clanculum confluunt ad lupanaria, stuprarent sacras virgines, vitiant viduas, & hospitum suorum adulterantes uxores, nonnunquam etiam quod ego scio, & vidi Iliaci prædonis instar abducunt, & Platonica lege cum popularibus suis communes prostituunt, & quarum animas lucrari debent Deo, illarum corpora sacrificant diabolo: aliaque his multo sceleratiora, & quæ nefas est eloqui, insana libidine perpetrant, interim, castitatis voto abunde satisfacientes, si libidinem, si luxuriam, si fornicationem, si adulteria, si incestum verbis acerrime incessanter detestenturque, & de virtute locuti clunes agitent. Sed & flagitiousissimi lenones, sceleratissima que lenæ sape sub illis religionum pellibus delitescunt. Tales habent aulicæ dominæ plerunque sacrorum suorum mystas, & aulicarum nuptiarum scortationumque consultores. Extabat olim Romæ in templo Veneris duabus tabulis exsculptis senatusconsultum, & lex futuaria scortatoribus & lenonibus admodum favorabilis, quam apud Petrum Crinitum in hæc verba latam legimus. In prima tabula continebantur juravifundi, consecandi, insurrandi, gestiundi, subtrudendi, salutandi, confabulandi, precandi, perpetuo interdiu fatuariis permissa ex me sunto, ex æde, foramine, horto, postico, impluvio, cuncta hæc commoda nemini homini prohibento, consilia ferunto, fidem servanto, auxilium operamve dant. In altera tabula erat: Sub noctu vora tractanto, percussa juramenta lamento, admiscento, solicitanto, verecundiam timoremque amovento, tristitiam supprimento, tempori locove obsecundanto, occasione ne unquam cedunto, internuncias epistolas succidunt: iis spem, voluntatem, expectationem, necessitatem, misericordiam affectanto, inferunto, fraude, vi, dolo, ostentatione attemperate utuntor, prudentiam, fatuatem habento, tenento, gestanto: expathica quicquam sempiterne quasi stipem & pignus capiento, ejus permitti aduehunto, novam querunt, astu pompare grandianimem nobilem infestant, notas, conjecturas tacitus

tacitus novanto. Erat etiam Lycurgo lata lex , si quis
xitate proiectior , ac nuptiis int̄empestivior prima pu-
bis duxisset , huius integrum esset ex adolescentibus
aliquem diligere , qui Venere potentior præcurrens fe-
racem uterum generoso semine impleret , modo ipsum
quod natum esset , mariti assereretur. Erat & Solonis
lex , quę similiter permittebat uxoribus : si mariti in
rem Venereum ignaviores essent , ex necessariis unum
aliquem sibi despicere , qui cum colluctarentur , ne
idcirco alienum dici , quod nasceretur: Mitto quod sunt
& cognoscuntur mulieres in hunc diem etiam ex nobi-
lioribus , que quotannis externo semine gravidæ , no-
thos filios maritis supponunt , rursusque post partum
redeunt ad alternam adulterorum societatem , nequi-
ores M. Agrippæ Iulia , quæ nisi plena navi victorem
non recipiebat. Atque surrexit his temporib. ex Theo-
logorum schola invictus hæreticus , qui has Lycurgi &
Solonis leges assereret , licere etiam in Ecclesia Mar-
tinus Lutherus , quod vos ideo scire volo , ne putetis
non etiam Theologos esse lenones. Ipsa siquidem sacra
Bibliorum eloquia (si fas est dicere) lenociniorum
stratagemata habent in socru Ruth & in Ionadab.
quem vocat scriptura virum prudentem , atque in Achi-
tophel , potenti consiliario manifestum est. Quin &
Abraham cum esset illi uxor Sara pulchra & juvenis , &
peregrinarentur apud Ægyptios , ait illi : Novi quod
pulchra sis mulier , & cum viderint te Ægyptii , dicent:
uxor illius est , & interficiant me , & te reservabunt , dic
ergo obsecro quod soror mea sis , ut bene sit mihi pro-
pter te , & vivat anima mea ob gratiam tui , & ita tan-
dem sublata est Sara in domum Pharaonis , & Abra-
hamo bene usi sunt propter illam. Eodem stratagema-
te apud Regem Palæstinorum Abimelech usus est utri-
que regibus , sed diversis temporibus conjugem suam
ad concubitum usque permittens. Fecit idem Abrahæ
filius Isaac , atque ita etiam sanctorum exemplis ars
lenociniorum illustrata est. Proinde à diis abs heroi-
bus , à legislatoribus , à Philosophis , à sapientissi-
mis viris & Theologis , à principibus ipsisque Reli-

gionis capitibus culta & cohonestata. Lenones fuerunt Pan. Deus atq; Mercurius, ipseque puer Cupido: leno fuit heros ille Vlysses, leno fuit legislator Lycurgus, & sapiens ille Solon qui prius lupanaria adificavit, & meretriculas juventuti prostituit. Sed & recentioribus temporibus Sixtus Pontifex Maximus Romæ nobile admodum lupanar extruxit. Imo fuit Imperator ille Heliogabalus, qui domi sua meretricum cohortes aluit, amicisque & servis exhibuit. Iam vero etiam reginarum cæterarumque principum & dominarum nonnunquam id curæ est, atq; regum matres nonnunquam filiorum suorum lenæ sunt. Neque præterea optimates magistratusque id officii abhorrent, quippe lenones olim fuerunt Corinthii, Ephesii, Abydeni, Cyprii, Babylonii, & multi alii magistratus, qui in ciuitatibus suis lupanaria construunt fouentque, nonnihil ex meretricio quæstu etiam ærario suo accumulantes emolumenti: quod quidem iu Italia non rarum est, ubi etiam Romana scorta in singulas hebdomadas Iulium pendet Pontifici, qui census annuus nonnunquam vi-ginti millia ducatos excedit, adeoque Ecclesiæ procerum id munus est, ut una cum Ecclesiæ proventibus etiam lenociniorum numerent mercedem. Sic enim ego illos supputantes aliquando audiui: Habet, inquietes, ille duo beneficia, unum curantum aureorum viginti, alterum prioratum ducatorum quadraginta, & tres putanas in Burdello, quæ reddunt singulis hebdomadibus julios viginti. Iam vero nihilominus lenones sunt Episcopi illi & Officiales, qui censum pro concubinatu à sacerdotibus quotannis extorquent, idque tam palam, ut apud plebem ipsam in proverbium abiaret illa eorum concubinaria exactio, five lenocinium quo dicunt: Habeat uel non habeat, aureum solvet pro concubina, & habeat si velit. Sed in regno avaritiae nihil turpitudini adscribitur, quod lucrum pariat. Mitto tolerantiae commentum, quo certa pecunia Episcopis soluta, absentis mariti uxor præter adulterii, ut dicunt, offensam alteri cohabitare permititur: quæ omnia tam manifesta sunt atque frequentia,

tia , ut nescire cogamur , Episcoporumne impudentia ,
an plebis patientia haftenus fuerit ineptior: ut tandem
opus fuerit Germaniae Principibus inter cætera natio-
nis illius grauamina , hæc quoque deferre , ex quibus
quæ hic silentio premuntur , elicere poteritis . Eius-
modi itaque patronos habet ars Lenonia , quiue tue-
antur arten meretriciam , cui in hunc usque diem proh
dolor , in Christiana Rep. locus est , & in civitatibus
publica theatra , immunitates & stipendia concessa
sunt , unica illa contra diuinæ leges , atque ipsum Dei
verbum humana ratiuncula , sive potius lenonio com-
mento militante , qua inquiunt , ut juventus egesto
illic libidinis impetu , peiora conari desistat : Tolle ,
aiunt , è Republica meretrices , cuncta stupris , incestis ,
adulteriis permiscentur , nulla matrona integra rema-
nebit , nulla vidua pudicitia incolumis persistet , uix
virgines ac vestales inuiolata seruabuntur ; hinc tan-
dem impossibile esse concludunt , Reipubl. tranquilli-
tatem sine meretricibus posse consistere , sine quibus
tamen populus Israël olim per tot sæcula continen-
tissime durauit , sicut præcepit illis Deus : Non erit
meretrix , neque scortator in filiis Israël , atque
præterea hæc spureitia olim etiam sub religionis specie
Ecclesiam infiliit , ac Nicolitarum hæresim propa-
gauit , qui ob vitandam zelotypiam uxores prostitue-
bant , ac veluti Platonica lege communes habendas
docebant . Quicunque autem Princes , Iudices &
Magistratus lupanaria fovent , sive quovis modo per-
mittunt , etiam licet ipsi non scortentur , dicetur ejus
à Domino , quod ait Psalmista : si videbas furem , cur-
rebas cum eo , & cum adulteris portionem tuam po-
nebas , hæc fecisti & tacui , existimasti inique quod
ero tui similis , sed arguam te , & statuam contra fa-
ciem tuam .

CAPVT LXV.

De Mendicitate.

Pertinet ad Remp. atque religionem, etiam pauperum & ægrotantium rationem habere, ne quis delinquit propter paupertatem, & furetur, aut mendicando circumiens, & contagiosæ pestis calamitate cives inficiat, aut fame pereat in opprobrium humanitatis. Quapropter pauperum Xenodochia publico ære insigni pietate pluribus in locis instituta sunt, & privatis divitium eleemosynis in dies locupletata. Publice enim mendicare & circumire civitates, ab initio semper ubique gentium omnium legibus prohibitum fuit. Nam in veteri lege Iudaïs à Moysè præceptum est: omnino egenus & mendicus non sit inter vos. In lege etiam Romana de validis mendicantibus arcte statuit Iustinianus Imperator, ut si quis laborare potens, eleemosynis se immisceat, captivandus sit, & in servitutem redigendus. In lege autem Euangelica præcepit Christus, quod supereft dandum pauperibus, ut nullus mendicus neque egenus in plebe remaneant, sed fiat æqualitas sicut scribit Paulus Corinthiis inquietus: *Vestra abundantia, illorum inopia suppleat, ut & illorum abundantia vestræ inopia sit supplementum, & fiat æqualitas, sicut scriptum est.* Qui multum habuit, non abundavit, & qui modicum non minoravit. Et ad Epheseos scribens ait: Qui furabatur iam non furetur, magis autem laboret operando manibus, quod bonum est, ut habeat, vnde tribuat necessitatem patienti. Idem & Thessalonicenses jubet laborare manibus, & operam dare ut abundant, tanquam decretum illis statuens, ui qui nolit operari, non manducet. Secus autem agentibus communionem fidelium præcipiens subtrahendam, atque in epistola ad Thimotheum condemnat eos qui mendicitatis quaestum arbitrantur pietatem. Ipsa enim Canonica Pontificum decreta, solis illis pauperibus erogandas eleemosynas

fynas decernunt, qui laborare non possunt, quoscumque alias illos accipientes, inter prædones, fures, latrones, & sacrilegos connumerant, iis itaque authoribus docemur non tam paupertati condolendum quam mendicitatem ipsam detestandam. Artes vero quas pro explendo mendicitatis quæstu excogitaverunt, ab omnibus execrandæ sunt, dum malunt, ante templorum fores in humanæ naturæ injuriam, & contra divinam legem lethale frigus, dentium stridores, urentes æstus, ingentesque cruciatus, ut vix mortem ipsam excludant, spontanee perpeti, quam in Xenodochiis pauperum stipe contenti degere, & malis suis mederi. Quodque magis execrandum est, inter hæc malorum tormenta insuper blasphemæ, maledici, contumeliosi, temnienti, peierantes, nonnunquam autem simulate orantes, sacra omnia aut negligentes, aut contemnentes, ne Christum quidem ulla veneratione colentes, ut spectantib. non Christi martyrum præ se ferant imaginem, sed infernalium manium, damnatorumque repræsentent cruciatus. Est aliud mendicantium scelestissimum genus minime miserandum, eorum videlicet qui visco, farina, cruore, tabe, super incrustatis vulneribus, & super inductis stigmatibus sese totos ulcerosos cancerososque pingunt. Alii alii confictis morbis, variis præstigiis, spectantibus se miserabiles mentiuntur. Sunt alii qui votorum & peregrinationum prætextu provincias obambulant, laborem ex industria fugientes, otiosa paupertate ostiatim mendicantes, atque ii interim ne cum regibus quidem vitam suam commutare velint, modo illis liberum est, quo liber & velint vagari, quodcunq; collibitum est facere bello & pace. ubiq; tuti ab exactiōnibus, à publicis oneribus, à servitutibus, à censuris civilibus undiq; & ubique liberi, nec pro fraudib. dolis, imposturis, furtis, injuriis in jus vocari, & velut diis sacri ab omnibus inoffensi: atq; tamen ex illorum ordine non minima nascitur pernicies, ingentiaque prodeunt facinora, dum prætextu mendicitatis, civitatum & provinciarum explorant secreta, fraudib. & dolis exer-

citati hostiles deferunt , referuntque tabellas , ad omnium prodigionum genera instructi . Ab iis nonnunquam incensa urbes , quod proximis annis ipsa Gallia atque urbs Trensis experta est , nonnunquam ab iis corruptæ aquæ , infectæ fruges , venenata pabula ; & seminata peste ingens hominum strages facta est . His adnumerandæ sunt gentes illæ , quas Cynganos vocant .

*Quas aliena juuant , proprijs habitare molestum ,
Fastidit patrium non nisi nosse solum .*

Hi enim ex regione inter Ægyptum , Æthiopiam oriundi de genere Chus filii Chaan , filii Noë , adhuc usque progenitoris maledictionem luunt , per universum orbem vagantes , in triuiis tentoria erigentes , latrociniis & scortis , deceptionibus & permutacionibus , atque ex chiromantica diuinatione oblectantes homines iis fraudibus victimum mendicant . Volateranus hos Vxios esse putat . Perfidis populos secutus , Scilatem , qui Constantinopolitanam scripsit Historiam . Hic enim dicit Michaëlem Traulum Imperatorem ex vaticinio Vxiorum adeptum fuisse imperium , quæ secta per Mesiam atque Europam sparsa , passim omnibus futura prædicebat . Polydorus Assyrios atque Cilices affirmat . Iam vero hæc validæ mendicitatis lues , non inter prophanos modo , & extremæ fecis vilissimos nebulones hospitatur : sed etiam in religionem , in monachorum & sacerdotum usque ordinem concendit . Hinc illæ fratrum , monachorum , cæterorumque quæstuariorum sectæ natae sunt , è quorum numero sunt , qui maleficia religionis specie divorum , ut aiunt , reliquias circumferentes , aut insidiosa sanctitate pietatem prese ferentes , cum multis confectorum miraculorum appendicibus divorum iras comminantes , indulgentias & dispensationes pollicentes , eleemosynarum praetextu venantur diuitias : atque provincias peragrantes ab incautis rusticis , ac credulis mulier-

mulierculis superstitione attonitis , ouem , agnum ,
hœdum , vitulum , porcum , pernas , vinum , o-
leum , butyrum , triticum , legumina , lac , ca-
seos , oua , gallinas , lanam , linum , etiam pec-
cunias corridentes uniuersam regionem deprædan-
tur , ac onusti optimis spoliis domum redeunt : u-
bi à suis magno omnium applausu accipuntur , col-
laudanturque , quod simplici plebi , piisque mu-
lierculis tam religiose imposuerunt , putantque per
huiusmodi mendicitates , artes , insignesque frau-
dum versutias sese Deo atque Sanctis gratissima of-
ferre sacrificia , quoties ad istum modum onusti præ-
da , magno populi dispendio , ac Reip. detrimento ,
sui famulitii satellites saginent otiosos , ipsa mife-
ricordia opera , quorum prætextu tanta donaria illis
conferuntur , penitus posthabentes , negligentes &
conteinmentes . Lusit olim istorum fabulam Appu-
leius in suo Asino de sacerdotibus deæ Syriæ . Ac-
cedunt ipsis multæ admodum ex fratribus mendican-
tium , atque beguardorum , ut vocant numero ,
qui post tergata professionum suarum sanctimonias ,
quæstum cum pietate commutârunt , ac si non in
aliud religionem professi sunt , quam ut sub pauper-
tatis titulo liceat illis impudenti mendicitate quo-
cunque peruvolare , & perfricata fronte importuna
hypocrisi undique pecunias corraderet , nullius
quæstus pudere , ac insigni sycophantia in choro ,
in foro , in templis , in scholis , in aulis , in
palatiis , in publicis & priuatis colloquiis , in
confessionibus , in disputationibus , in concionibus
è subselliis , è cathedris , è pulpitis , è sug-
gestis impudentiæ suæ arcibus spargere in vulgo ,
indulgentiarum merces vendere , sua benefacta
emetiri cæmoniis , & à mercatoribus usuariis
& à nobilibus prædonibus male partorum prædam
extorquere , & à crassis ciuibus & indocta ple-
becula superstitionis que aniculis emungere num-
mos , ac serpentis exemplo stultas muliercu-
las primum allucere , & per illas sibi aditum

parare ad fallendos viros. Qui cum affectata vestium utilitate ostentant paupertatem & vociferando prædicant spernendam pecuniam, fugiendam ambitionem, ipsi nihil magis curant, quam ut plurimum pecunia possideant: atque ob id causæ mare & aridam circum-eunt, omnium domos & paternas penetrant, nec sacra nisi pro mercede ministrent eleemosynas quam ty-rannice tanquam tributum postulant, omnium negotiis se miscent, compingunt matrimonia male cohætia, intervertunt testamenta, componunt lites, refor-mant sacras virgines, sed omnia hæc nisi suo compendio Hæc sunt artes fratricæ, quibus plerique illorum in tantam excreverunt autoritatem, ut timori sint ipsis Pontificibus & monarchis, divitiasq; plus quam mer-catorum opes, ac Principum thesauros congesserint, & multis aureorum millib. mitras & capella mercati sunt, summumque Pontificatum ingentibus pecuniis ambierunt. Tanta potest religiosa illa mendicitas. Cumque ingentes possideant pecunias, plerique inter-rim severam paupertatem plus quam Euangelicam per-factionem præstare ostentant, si hanc nudis digitis non contrectant, sed habeant suum Iudam, qui illorum gerat loculos & rationes reddat, interea dicere ausi, sicut Petrus & Ioannes: Argentū & aurum non est mecum. Quod si hic non mentirentur, & fidelis sit sermo illo-rum, haberent etiam ius dicendi: Surge & ambula, & cum Patre Francisco à pecuniis pariter, & vitiis nuda-to, imperarent creaturis, & obedirent, aquam in vinum converterent, flumina siccis pedibus transirent, rabidos lupos mansuetos redderent, hirundinum garritum so-lo jussu compescerent, falconem veluti gallum excita-torem redderent, igni præciperent, & multa eius gene-ris, quæ sanctus ille uir miracula fecit, peragerent: sed non faciunt hæc omnes, qui dicunt: Domine, Domine, & uelut Stoicæ simiæ exterius duntaxat Christi & Francisci insignia, & vestes gerunt, voluntatem autem & testamentum illorum non observant. Scripserunt contra istos quondam Richardus Episcopus Armacha-nus & Malleolus præpositus Tigurinus, & Ioannes Episco-

Episcopus Camotensis , & plerique alii commeminerunt , quorum scripta tolerabiliora forent , si non adeo religiosam hanc mendicitatem , sed illius abusum duntaxat damnassent . Verum de his modo satis , ut ad ulteriora progrediamur .

C A P V T L X V I .

De Oeconomia In genere.

SVb Reipublice administratione continetur etiam Oeconomia , quæ est domestica quædam Respublica & non nisi monarchia quædam privata , sed ejus species plures sunt : Nam quædam regia five aulica , alia satrapica five Castrensis , rursus alia publica , seu communis , five conventionalis , five sodalitia , alia denique privata seu monastica . Hæc itaque docet , quomodo uxor , filii , affines , familia , servi regendi sunt , quomodo tuenda ampliandaque domus ac possessio : unde sumptus corrodendi . Præterea quidquid est astutia de proventibus , moneta , portoriis , vectigalibus , decimis , usuris , fœnoribus , monopolis , & quidquid est comparandi lucri & vectigalis novarum artium & inventionum . Insuper quoque de sodalitiis , fœderibus , litibus & bello , quæ omnia cum nec modum habeant nec regulam , idcirco anomala dicuntur . Quocirca oeconomia nec vere ars neque scientia dici potest ; sed quædam ex hominum opinione , usu , consuetudine , prudentia , seu etiam astutia constans domestica disciplina , ad quam sellularia opificia & artes mechanicæ omnes referuntur , quæ in lino , lana , ligno , ferro , ære metallisq ; variis consistunt : serviles quoq ; obsecundationes , tonsorum , balneariorum , cauponum & multiplices victus acquirendi , & rem privatam amplificandæ formæ , quæ nec ad præsidendi pertinent authoritatem , nec Reipubl . regimini usquequaque conducunt , nihil divinum , nihil liberale , nihil heroicum speculantes : quorum tantæ sunt , ut numerari nequeant , & haec omnes quidem serviles sunt . Pleraque etiam sunt

cognatis quibusdam vitiis infames, sicut aurigæ, nautæ, caupones, loquacitatis vitio infames habentur, quia fabulis gaudent & rumores spargunt, similiter & tonfores & balneatores & pastores: nam hos Midæ fabula, & Syllaæ Athenas obsidentis historia: illos vero Batti fabella infames fecerunt. Sic etiam cantores & tibicines & citharædi homines mercenarii, qui in conviuis, in aliorum oblectamentum musica instrumenta sonant, infames sunt: sed nautarum vita omnium cum infelicitissima tuni pessima, quorum habitatio instar carceris est, vixus asperrimus idem & immundissimus, indumenta spurca & rerum omnium incommo-
ditas, perpetuum exilium, semper vagi, profugi, nescii
quietis, semper ventorum rabie incertis undis jastrati,
æstus, frigoris, imbrum, fulgurum, famis, sitis, squalo-
ris semper obnoxii. Accedunt adhæc Scyllæ, Charyb-
des, Syrtes, Simplegades, tot infesta maris pericula:
præterea tempestates, quibus nihil est tristius & horri-
bilius, & cum his omnibus pluribusque aliis malis
continuum vitæ discrimen. Cumque nautæ hominum
omnium sint infelicitissimi, sunt simul omnium mortali-
um scelestissimi. Sed inter tam multas mechanicas
artes, mercatura, agricultura, militia, medicina, cau-
fidica potiores partes tenent, de quibus inferius per
ordinem dicemus. Sed prius generali œconomia
fundamenta discutiamus.

CAPUT LXVII.

De Oeconomia Privata.

Priuata œconomia uis tota in conjugio est: unde Metellus Numidicus censor, cum populum Ro-
manum ad matrimonia capessenda adhortatur: Si sine
uxore possemus Quirites esse, inquit, omnes, ea mole-
stia carcremus, sed quoniam ita natura tradidit, ut nec
cum illis satis commode nec sine illis ullo modo viui
possit, saluti perpetuae potius quam breui voluptati
consulendum est: hæc ita narrat Aulus Gellius. Ne-
que

que enim sine uxore ulla domus aut r̄es domestica stare & durare potest: nam sine uxore nec extendi progenies, nec vocari h̄eres, nec appellari h̄ereditas, nec esse propinqui, nec familia, nec paterfamilias dici potest. Qui uxorem non habet, domum non habet, quia domum non fit: & si habet, moritur in ea, ut peregrinus in diuersorio. Qui uxorem non habet, etiamsi locupletissimus sit, nihil fere habet q̄od suum sit, quia non habet cui possit relinquere, nec cui confidere, omnia sua patent insidiis, furantur illum serui, defraudent socii, contemnunt vicini, negligunt amici, infidiantur propinqui filii, si quos habet extra coniugium, sunt sibi ignominia, neque nomen familiæ, neque auorum imagines, neque opes suas vetantibus legibus illis relinquere potest, ipsisque simul ab omnibus publicis muneribus & honoribus legislatorum omnium consensu propulsus est. Neque enim dignus est regere ciuitatem, qui domum regere non didicit: nec gubernare Rēpublicam, qui rem priuatam & familiarem nunquam cognouit, quæ est illius verissimum exemplar & imago. Noverant hoc Græci, qui, cum Philippus Macedo dissidentes eos pacare studeret, & Leontius Gorgias de Græcorum concordia librum recitasset in Olympia, utrumque respuentes irriserunt, quod alios concordare studerent, qui domi suæ nullam concordiam stabilire possent. Erat enim Philippo domi dissidentes filius & uxor, Gorgie autem uxor & ancilla: quorum ergo præsumpta prudentia & authoritas, domesticas rixas sedare non poterat, nec illos exteriores discordias sapienter posse conponere putabant. Qui igitur ciuitati & Reipublicæ præficitur, nisi se ipsum & domum suam, remque privatam regere sciat, is plane inauspicato præficitur. Denique hic unicus vitæ status est, in quo homo in diligenda uxore, educandis liberis & regenda familia, tuendis rebus, gubernando domicilio, propaganda progenie, vitam omnium ducere potest felicissimam: in qua siquid cadat oneris & laboris (cadunt autem permulta, neque vero vita ultra sua cruce caret) certe hoc unicum illud onus

leve & suave jugum est ; & quod in coniugio est , si modo tales sint coniuges , quos non avaritia , non fastus , non dolus , non fraus , non insana libido , sed Deus ipse conjunxerit , ut relinquat homo patrem & matrem , & filios , & fratres , & affines , & adhæreat uxori suæ , cuius amor omnium aliorum dilectionem superare debet . Sic Hector videns excidendum Ilium , non parentum , non fratrum , non sui ipsius solicitudine angitur , quantum charæ conjugis . Sic enim apud Homerum :

*Haud equidem dubito quin concidet Ilion ingens.
Et Priamus Priamique ruet plebs armipotentis,
Sed mihi nec populi, nec charæ cura parentis,
Nec Priami Regis tantum præcordia rodit,
Nec Germanorum, quamvis multique probique,
Ense sub hostili vitas in puluere ponent,
Qam me cura tui coniunx clarissima vexat,*

Fateor perversas nuptias multas comitari angustias & mala multa ; cuiusmodi quondam recensuit Socrates , perpetuam sollicitudinem , excruciantem zelotypiam , contextum querularum , exprobationem dotis , grave affinium supercilium , alieni matrimonii subcensuras , varios sumptus , incertos liberorum eventus , nonnunquam orbitates , interitum generis , heres alienus , & dolores innumeri , adde nullam uxoris electionem ; sed qualiscunque euenerit habenda , si jucunda , si stulta , si perversis moribus , si superba , si sordida , si deformis , si impudica , quodcumque vitii est , post nuptias discitur , uix aut nunquam emendatur . Sunt perversarum nuptiarum non modica exempla , Marcus Cato Censorius , ætate sua Romana Reipublicæ facile princeps , & qui bello & pace parem uix habebat , cum jam senex Salomonis cuiusdam viri inopis & obscuri filiam adolescentulam duxisset uxorem , illa se se contumaciter gerente , domi suæ omni authoritate carebat . Tiberius cum Iuliam Augusti filiam manifestis adulteriis infamem haberet uxorem , eamque castigate , nec deferre , nec repudiare , nec retinere auderet , Rhodium secedere , non sine fama ignominia , vitæque periculo

periculo coactus est. M. Antonius Philosophus, Antonii Pii filia Faustina in uxorem accepta, adulteram illam, ne de dote & imperio in certamen veniret retine-re coactus est. Verum omnia hæc incommoda non tam uxorum quam maritorum culpa proveniunt, nullis enim nisi nialis maritis uxor contingere solet improba. De iis ita philosophatus est. Varro apud Gellium, inquiens : uxorit vitium aut tollendum, aut ferendum est, qui enim tollit, hanc sibi commodiorum præstat: qui fert, ipse sese meliorem reddit. De iis declamatione nostra de sacramento matrimonii latius locuti sumus. Iam vero & filiorum educatio non omnibus recte cedit, quorum plurimi male audientes, vel rebelles parentibus, alii iisdem etiam infesti, alii insani & vecordes contingunt, & alii hebetes & crassi, alii per vitiorum omnium præcipitia vitam agunt, patri monia, luxu, libidine, & alea evertunt, alii parricidæ, quales Alcmeon & Orestes, & P. Malleoles qui matrem occiderunt. Ipse etiam Artaxerxes Minemon, susceptis centum & quindecim liberis, magnam eorum partem illi insidias parantem, de medio sustulit. Quocirca non nescire Euripides ait & noster Bernardus assumpsit, bonum esse incognitum carere liberis. Ipse etiam Augustus felicissimus Imperator propter filiam & neptem sæpe Homericum verficum exclamare coactus est.

Coniuge non dulca, natis utinam caruissim.

De servis etiam ait Euripides. Domi nullus major inimicus, neque pejor, neque inutilior servo. Et Democritus inquit: Servus necessaria possessio, non autem dulcis. Et Petrarcha alicubi scripsit: Sciebam me cum canibus vivere, verum venatorem esse nisi admonitus nesciebam. Servi vocantur canes, sunt mordaces, sunt gulosi, sunt latratores. Plautus in *Pseudolo* naturas eorum iis verbis exprimit: Plagifera hominum genera, quorum haud quicquam in mentem venit ut recte faciant: at cum est occasio data, tene, clepe, rape, hoc est eorum corpus, ut malis lupos apud oves relinquare, quam hos domi custodes. Et Lucianus in *Pali-*

nuto

nuto ait: Servorum in dominos semper prompta male-dicta, furta, impositiones, fuga , arrogantia , negligen-tia, temulentia, edacitas, somnolentia, tarditas , igna-via. Hinc jactatum illud proverbium : Totidem domi hostes habemus quot servos. Sed nos illos s̄aþe non tam habemus hostes, quam facimus, cum in illos superbi, avari, contumeliosi & crudeles sumus , & domi in-duimus animos tyrannorum , & non quantum decet , sed quantum l̄ubet exercere volumus in servos. De iis ita loquitur Strophilus apud Plautum in Adulularia.

Inique Domini servis utuntur suis.

Et servi inique dominis nunc parent suis.

Sic fit neutrobi , quod fieri justum foret.

Penum , popinas , cellas Promptuarias

Ocludunt , mille clavibus parci senes ,

Que vix legitimis concedi natis volunt.

Servi furaces , versipelles , callidi .

Occlusa sibi mille clavibus reserant ,

Furtimque raptant , consumunt , liguriunt ,

Centena nunquam furtâ dicturi cruce.

Sic servitutem ulciscuntur servi mali ,

Risu , jocisque , sic ergo concluso , quod

Servos fideles liberalitas facit.

Multa Reipublicæ olim à servis ingentia mala per-pessæ sunt: testantur id servilia bella à multis histori-cis descripta , sed Volfinenium urbs opulenta divitiis, ornata moribus & legibus , olim servorum insolentia miserabile spectaculum præbuit, quæ ubi cum servis la-xis frenis familiarius egisset , nonnunquam etiam consiliis admisisset, tandem senatorum admodum pau-ci ordinem intrare ausi , mox universam Rempubli-cam occupaverunt , testamenta ad arbitrium suum scri-bi juxserunt , convivia cætusque ingenuorum fieri ve-tabant, ducebant filias dominorum, postremo lege san-xerunt , ut stupra sua in viduis pariter atque innuptis impunita essent , ac ne qua virgo ingenuo nuberet, cu-jus castitatem non ante aliquis de numero ipsorum de-libasset. Sic opulentissima urbs , & quæ caput Cariaæ habe-

habebatur, ob nimiam in servos indulgentiam clementiamque in profundum injuriarum & turpitudinis decidit. Sublata enim servorum disciplina (ut inquit Aristot. in politicis orationibus) Domini in insidias veniunt, sicut Hilotæ in Lacedæmonios, & Praenestæ in Thessalos fecerunt.

C A P V T L X V I I I .

De Oeconomia Regia, sive Aulica.

Spereft ut regiam œconomiam, hoc est, aulicam breviter explicemus. Est igitur revera aula nihil aliud, quam collegium gigantum, hoc est nobilium famosorumque nebulonum conventus, theatrumque pessimorum satellitum, morum corruptissimorum schola, & execrabilium scelerum asylum, ubi superbia, fastus, tumor, rapacitas, libido, luxus, livor, ira, cracula, violentia, impietas, malitia, perfidia, dolus, malignitas, crudelitas, & quæcunque uspiam sunt vitia, moresque corruptissimi habitant, imperant atque regnant. Vbi stupra, raptus, adulteria, fornicationes principum & nobilium ludi sunt, ubi etiam principum Regumq; matres nonnunquam filiorum lenæ sunt, ubi scelerum omnium procellæ, virtutumq; omnium inenarrabile naufragium, probus quisque illuc opprimitur, pessimus quisque provehitur, simplices irridentur, justi persequuntur, audaces & impudentes eriguntur. Soli illi prosperantur adulatores, fufurones, detractores, renunciatores, calumniatores, sycophâtæ, pseudoli, famicidæ, supplantatores, inventores malorum, cæterique tempestatum populi, quibus perversissima quæque facinora in professo sunt: quorum vita omnis turpissima, quidquid uspiam est terribilium belluarum perversitatis, tota hæc & omnis in aulicū gregem, quasi in unicum corpus confluxisse videtur. Illuc ferocitas leonis, savitia tigridis, truculentia ursi, temeritas apri, superbia equi, rapacitas lupi, obstinatio vituli, fraudulentia vulpis, versutia chamaeleontis, varietas pardii, mordacitas canis,

canis, desperatio elephantis, vindicta camelii, timiditas leporis, perulantia hirci, immunditia suis, fatuitas pecudis, stoliditas asini, scurrilitas simiae: ibi furentes Centauri, ibi perniciose Chimeræ, ibi insanientes Satyri, ibi foedæ Harpæ, ibi improbae Syrenes, Scyllæque biformes, ibi horridi struthiones, ibi voraces griphi, avidique dracones, & quicquid fatalium monstrorum, infelicisque portenti uspiami stupet coacta natura, illic habitat atque visitur: ibi omne virtutum genus suos patitur carnifices atque tyrannos, in summa aut nequitia, malitia, impietati insistendum, aut aula cedendum. Non impune licet, nisi cum fatis exeat aula, qui vult esse pius. Nullum civitatibus exitialius malum contingere potest, quam potentis aula. Hæc ubi movetur, tanquam Cometes malorum omnium prænuncia, ac veluti contagiosissima pestis quoconque applicat perniciosissimam cladem secum fert, undecunque migrat, insanabilia, veluti eorum, quos rabidus canis momorderit, relinquit veneni sui vestigia. Comitatur illam perpetua rerum caritas, dum quisque ex ea lucrum captare ntitur, exaucto rerum pretio, quod nonnunquam postea remitti potest magno detrimento, comitatur & luxus cibiorum, quo introductis peregrinis epulis ipse patrios cibos fastidire incipit, passimque popinæ & gulae indulgens, res suas turpiter absumit: comitatur & fastus, quem dum cives mulieresque imitari conantur, & singulæ domus dispositionis sua formulam habitumque inde mutuantur, omnia sua in vestes & pompam profundunt. Sequitur corruptio morum introductis pessimis vitiis perniciosissimum malum. Iam vero recedens è civitate aula, heu quam foedam caudam post se relinquit: hi adulteras comperiunt uxores, illi stupratas, & vel abductas in scorta filias: alii supplantatos filios, alii corruptos servos & ancillas. Quid multa fit? Luctus ingens, totaque civitatis facies immutata facta est, sicut facies metrericis. Scio ego famosam Galliaruni urbem ea causa sic perversam, ut vix aliqua ibi matrona pudica sit, vix filia nubant virgines: quin & Palatinum scortum fuisse

fuisse summi honoris est , & seniores matronæ juniorum lenæ sunt , eaque turpitudo sic invaluit , ut nullus verecundia locus sit , vix maritis ipsis uxorum meretratus cura est , modo (ut ait Abraham ad Saram) bene sit illis propter illas , vivantque ob gratiam illatum .

C A P V T L X I X .

De Nobilibus Aulicis.

AVlicus populus duplex est . Piores partes tenent , satrapæ , nobiles , inquam , illi Thrasones , qui fastu , luxu , & pompa insaniunt , induiti purpura & byssō , & opere plumario , vestibus deauratis , & circumdati vanitate , quibus

*Scorta placent , fracti curriique corpore gressus .
Et laxi crines , & tot nova nomina vestis .*

His vires omnes in venerem frangunt , tum illorum ingeniosa gula est , & gustus per omnia , cultum querunt , epulantur splendide , dant & accipiunt convivia . Inter hos laudi plerumque dicitur , si illustri convivio sic sua prodigant semel , ut trimestri toto impudenter mensas circumeant alienas . Ad istos undique confluunt citharœdi , tibicines , & omne genus musicorum , mimi , histriones , parasitæ , meretrices , lenones , saltatores , venatores , & hujusmodi prodigia hominum , alunturque canes , equi , lupicernarii , accipitres , cæteræque armatae aves , simiæ , psittaci , & si qua monstra sunt ac naturæ probra , ursi , leones , leopardi , tigrides . Colloquia eorum meræ nugæ & otiosæ fabulæ : obtrectant , deferunt , effutiunt , mentiuntur , ac vera falsis commiscunt . Hi de canibus , de venationibus , de sylvæ ambitu , de ambage lustrorum , de venationum eventibus multa fabulantur : illi de equis , de militia , & fortiter ab se factis multa mentiuntur . Si adeat qui invideat æmulus , aliorum sermones obstrependo discutiat , alias inserendo nugas , & quæ sibi putet laudem gignere , sua insolenter narrabit facinora : hunc aliud sæpe de mendacio

cio convincit , & variis scommatibus explodit , unde totum tunc convivii colloquium frequenter in iram & contumeliam definit , & veluti in centaurorum conviviis Bacchi munera non cessant , donec eliciant sanguinem. Ita & in istorum aulicorum conviviis saepe hospites redeunt cum cicatricibus , acsi hoc edicto invitati videantur.

*Quod superest , lati bene gestis corpora rebus.
Procurate viri & pugnam sperate parati.*

Proinde vero summa istorum disciplina est observare tempora principum , nequid intempestive illis ingerrant , eaque non ab astris , à cælis , ab Ephemeridibus captant , sed à vino , à prandio , à convivio , à veneratione , ab accubitu , dum exhilaratus est princeps , & voluptatis alicujus compos , & quos alias molles aditus & tempora norunt , tunc novitatum remusculos primum aspergunt , quibus Principis aures titillant , deinde paulatim ad ea , quæ cupiunt procedunt , inscriptum à natura sua habentes Aristotelis ad Calisthenem discipulum consilium hortantis , ut cum Rege , aut nunquam aut jucundissime loqueretur , quod scilicet apud Regias aures , ut silentio tutior , vel sermone esset acceptior . Quod si tunc cuivis illorum princeps , aut Rex arriserit , & ad id quod loquitur , annuat , si gratum quid quod dixerit , aut fecerit , si illi quid crediderit , si illum confabulatorem secum secreto adduxerit , atque aliis non ita profecto magnus tunc erit ille in oculis hominum , jamque omnia audebit , mordebit omnes , ridebit omnes , flocci pendet omnes , detrahet clanculum , repræhendet palam , loquetur grandia , nihil non audebit , quo metuant eum omnes , conculcabit inferiores , contemnet pares , superiores dignabitur , honorem & adorationem exiget etiam per contumeliam , totus tumet & effertur , & potentiam adflectat .

Libertas scelerum est virtus , & summa potestas.

Quisquis illi non arridet , non applaudit , etiam cum ma-

malefecerit, illico reus est: nam aut fortunæ ejus invidere, aut officio ejus non deferre judicabitur, neque ii tunc solum paribus inferioribusque infesti sunt, sed & principibus ipsis suis saepe perniciosissimi, quibus severitatis, prudentia, correptionis & consiliorum imagine perditissime adulantur, & in nefanda scelera saepissime impellunt: quemadmodum apud Lucanum, Curio instigat Cæsarem:

*Quid tam lenta tuas tenuit potentia vires,
Conquerimur, dederatne tibi fiducia nostri,
Dum manet hic calidus spirantia corpora sanguis,
Et dum pila valent fortes torquere lacerti.
Degenerem patiere togam, regnumque senatus.*

Similes Alexander magnus habuit instigatores, qui illum suapte natura insanientem magis magisque in bella & cædes incenderent. Tales habuit & Roboam Salomonis filius consultores, tales habent & nostri saculi principes, qui morem gerentes illorum cupiditatibus, illis ad omne scelus parent, hortanturque, aut sic disuadent, ut fortius impellant, dum rationes suas tam futilles, & infirmas opponunt: ut sic se convictos passi, credulorum principum confirmant errorem, utробique sic decipientes, ut non possint argui, sed de proditionis perfidia insuper gratiam mercantur. Tales hodie habet Gallorum Rex Franciscus, ad mala consilia nimium promptus, qui illum contra Cæsarem in omnem perfidiam ac tyrannidem libenter impellerent, atque ii interim optimi habentur atque fideles. Hæc de nobilibus aulicis haec tenus, quorum qui unum offendit, omnium cæterorum reus est.

C A P V T L X X .

De Plebeis Aulicis.

SVNT adhuc quidam plebei aulici, homines improbi animi, qui nulli in vita præesse sciunt, sed ipsi subjectione continua gaudent: ii circumeunt nobilium domos, illisque parasitantur, mensis viventes alienis:

Et bona summa putant aliena vivere quadra.

Omnibus idcirco obsequuntur, omnibus adulantur, omnibus parasitantur, & omnibus omnia fieri student, plures quam Protheus species mentientes, atque in plates formas sese vertentes, quo potentiorum favorem sibi concilient, convivarum sermones explorare student, ut habeant quod renuncient; dissidentium autem secretos rumusculos vulpina astutia inquirunt, eosdemque nunc ad amicos, nunc ad inimicos perferunt, utrisque se gratos præbentes, dum sunt utrisque perfidi, coque magis proditionibus idonei, quo ob imaginem simplicitatis minus habeantur suspecti. Quumque nullum facinus sceleratus habeatur, quam proditio, nullum tamen ad divitias & dignitates in aula comparandas, utilius ac compendiosius, ipsique aulicis, etiam regibus acceptum, gratumque magis: adhaerent itaque nobilium liminibus, &c. Scire volunt secreta domus atque inde timeri.

Quod si semel fuerint turpitudinis aut proditionis alicuius consciii, jam evaserunt, jam caput extulerunt. Nam charus erit Verri, qui Verrem tempore quovis, Accusare potest.

Iam familiaritas, imo necessitudo quædam nobiliorum contracta est, qua freti, ad ea quæ desiderant, facile accedunt. Primum itaque querunt, ut in matricula aulicorum inscribantur, idque illis vel sine stipendio satis est: siquidem sola inscriptio, etiam absque solatio quæstuosa est & suam prædam habet. Deinde potentes quoscunque captare non dissidunt, quos tunc sol-

solllicitant blanditiis , instant obsequiis , & se muneribus ingerunt ratione consortii aut alia quavis arte , & quæcunque ab aliis aut periculorum metu , aut laborum intolerantia , aut lucri penuria relinquuntur , isti avidissime querunt , vigilant dies & noctes , peregrinantur , & susceperas ferunt referuntque legationes & literas , labores immensos aggrediuntur , & perforunt , & audent quid.brevibus Gyaris & carcere dignum, donec iis meritis aut scriniis præficiantur , aut consignandi suscipiant officium , aut ærarii custodiam obtineant , aut census varia ratiocinatione illis committantur . Iamque egressi laborum angustias , nullum obsequium eorum amplius gratuitum est , sed omnia deinceps ad pretia venalia habent : & cum novo honore mutatis moribus omnium , quæ retro sunt obliti , in anteriora tendentes , priora sua contemnunt , ulteriora concupiscent , avaritiaque contracti ad prædam strepitumque lucri omnia vertunt , fide parci , verborum prodigi , blandi pariter & infidiosi , sermoni obscuri , & oraculorum instar ambigui , quidquid vident , quidquid audiunt , quidquid agitur : conjectant omnia in pejorem partem , sibi soli fidunt , se solos amant , sibi soli sapiunt , nullius fidei aut amicitiae credunt , soliditatem nullam nisi lucri causa colunt , commodum proprium omnibus præferunt , amicos , hospites , propinquos , socios , quicunque lucrum non adferunt , tanquam steriles arbores despiciunt , pristinos sodales , si quis eorum occurrat , prætereunt , quasi ne norint quidem . Si quis illorum implorat opem , hunc verbis & promissis abunde pascunt , plusque promittunt quam præstant . si nihil attulerit , auxilio destituunt , & vel causa spoliant , Grammaticam omnem venalem habent , virtutem omnem contemnunt : aliorumque laudes diversis sententiis frangunt , & post terga artificiose cunibet detrahunt , ipsi neminem sine exceptione laudant quemadmodum orator ille Iulium , fortunatum ajebat , fateor virum fortem , & quem constat strenue egisse quam plurima : quo tamen pacto judicium repetundarum apud judices justos evaluerit , mirarer quidem ,

dem, si vis eloquii ejus mihi esset incognita. Et alius:
*Felix & nato, fælix & conjuge Protheus
 Et cui si demas jugulati crimina Phoci
 Omnia contigerant.*

Præterea auribus muneribus vulturum instar semper inhiant, undecunque venantur prædam, eamque quibus possunt veluti Phineo obsonium, vel ipsis è faucibus, Harpyarum instar, præripiunt. Æmulorum calamitatis gaudent, nullius malo compatiuntur, nulli promissa se debere putant, nisi pro sua libidine, nulli gratiam referunt, sed omnes pariter aut beneficio indigos judicant, aut negligentia prætereunt, nonnullos odio compensant. Sed in odio gratiam fingunt & dissimulant iram, præter principem aut Regem nullum alium observant, aut verentur: sed ne hos quidem, nisi aut metu aut pro compendio. Cumque jam ad canos usque in prodigionibus, in fraudibus, in ærumnis & laboribus versati, anxiis his fordibus ingentes opes sublimisque honores corripuerunt, tunc fasque nefasque confundunt, ut filios non tam honoris, quam rapinæ simul & iniquitatis relinquant hæredes.

— *Sic serpente ciconia pullos
 Nutrit & inventa per devia rura lacerta,
 Illi eadem sumptis querunt animalia pennis.
 Sic leporem aut capream famule Iovis & generose
 In saltu venantur: aves, tunc præda cubili
 Ponitur: inde autem cum se matura levabit
 Progenies, stimulante fame festinat ad illam,
 Quam primum rupto prædam gustaverit ovo.*

Atque hæ sunt plebeiorum aulicorum artes, quibus multi ex infima hominum fece ad amplissima munera, questuras dignitatesque condescendunt, proximamque apud principes & reges suos authoritatem adepti, divitias principibus pares conflant, regiaque extruunt palatia, dum interim nobiliores illi aulici sua omnia in scorta, in aleas, in venationes, in equitia, in convivia, in pompas, in vestes, in fastum profundunt, terras, castra, pos-

possessiones , patrimonia decoquentes , quæ tunc plebeii isti emunt in nobilium locum his suis scelestissimis artibus succedentes.

C A P V T L X X I .

De Mulieribus Aulicis.

Habent & aulicæ mulieres sua vitia. Omnino enim non paucas videmus corpori , dotibus , & formæ elegantia spectandas , scitulas & nitidas & venustas , insuper vestimentis purpureis , & aureis , & gemmeis monilibus exornatas , sed non omnibus est cernere , quam turpissima monstra sub formosis illis pellibus sepe latitent. Hinc aptissime Lucianus illas Ægyptiis templis comparat. Illuc enim ipsum delubrum forinsecus pulcherrimum est , simul atque maximum sumptuosis lapidibus extractum , atque compositum : exterum si intus Deum requisiveris , aut simiam inventies , aut cinonimum , aut hircum , aut felem : Ita est de illis aulicis puellis atque dominabus , quæ à prima ætate , à teneris annis in molli otio , saltationibus , & omni luxu enutritæ pessimisque disciplinis ex aulicis illis amorum libris , pravissimisque luxus , libidinum , adulteriorum , fornicationum , lenociniorum historiis , comœdiis , novellis , facetiis , cantilenis imbutæ , veluti ex nutrice perniciofissimos mores suixerunt , levitatem , insolentiam , arrogantiam , morositatem , impudentiam , obscenitatem , contentionem , contradictionem , pertinaciam , ultiōnem , astum , vafriciem , petulantiam , loquacitatem , procacitatem & turpem concupiscentiam : habent linguas , quibus silentium poena est , habent labia ad omnem loquacitatē armata ; quibus sermones producunt otiosissimos ineptissimosq; , & non raro iis , qui audire coguntur molestos . Quid enim illas in tam multas horas inter se loqui putabimus , nisi stulta & ociosa , puta quomodo componenda coma , quomodo pectenda , quomodo tingendi capilli , quomodo fricanda facies , qualiter complicanda vestis , qua pompa incedendum ,

dum, assurgendum, decumbendum: quibus quo vestitu fas sit incedere, quæ quibus loco cedere debeant, quot inclinationibus salutare, quæ ad quorum oscula venire fas aut nefas sit, quæ asino, quæ equo, quæ sella, quæ curru, quæ lectica vehi debeant: quæ aurum, quæ gemmas, quæ corallia, quæ torques, quæ inaures, quæ armillas, quæ annulos, quæ monilia ferri possint, cæteraque Semiramidarum legum nugamenta. Nec defunt seniores matronæ, quæ narrent à quot procis olim adamatae, quibus muneribus dignatae, quibus blanditiis ambitæ: hæc de eo loquitur quém amat, altera ægre silet de illo quem odit, & quævis purat se cum aliarum admiratione dicere; nonnunquam intempestivis dictæ riis, aut impudentissimis mendaciis sermonem infultiunt. Nec defunt inter illas intentissima odia & acerrima jurgia, calumniæ, detractiones, sycophantiæ, & quæcunque sunt malæ nugas vitia, habent ocellos, habent vultus, habent visus plena illecebris, habent nutus, habent gestus plenos lascivia, habent astus, habent verba, quibus decipiendos procos sollicitant & munuscula extorquent: si illis annulus est, si gemma, si monile, si catenula, quicquid est, subtrahunt blanditiis, aut extorquent precibus redduntque pro illis basia, suavia, oscula, amplexus, contactus, confabulationes, quæ illis publica merx & aulici amoris alimenta sunt. Pudet referre, quæ secreta inter cubile probat saxe gerantur, consecrato Hymenæo naturæ contumelia, quæ cum vestem induerunt, omnia contexisse & oculuisse existimant. Tales itaque qua fide & integritate postea erga maritos putabimus futuras uxores? O quanto dolore afficiunt bonos conjuges, dum genus, dum dotem, dum formam, dum aliena matrimonia illis continuo objiciunt, & jurgiis ac contumeliis obtundunt viros, conqueruntur semper dum domesticam & frugalem mensam spernunt, & aulicum luxum viris exprobrant, ac delitiis ac pompa assuetæ, ornamentorum ambitione exhauiunt illorum opes, labefactant donios, nonnunquam ad turpes & malos quæstus & miseros maritos impellunt, quibus dies noctesque insidiantur mille frau-

fraudibus, simulatione, proditione, hypocrisi. Taceo externos amores, occulta adulteria, suppositios partus & alieno semine concepras proles: quod si semel ad odium vertantur, zelotypiam parabunt, aut venena: Familiares enim (ut ait Hieronymus contra Iovinianum) malarum foeminarum artes sunt doli, fraudes, veneficia, mala medicamenta, & magicæ vanitates. Sic Livia virum suum interfecit, quem nimis odit. Lucilia suum peremit, zelotypia illa sponte miscuit aconitum, hac improba furorē pro amoris poculo propinavit. Adeo tutius est (quod ait Ecclesiasticus) commorari leoni & draconi, quam cum muliere nequam. Quisquis morigeram cupit habere uxorem, ne ducat tālē aulicam. Quocunque mulier velit probum habere maritum, ne nubat aulico. Sed jam nimium progressus est cum lingua sermo, dixi tamen, & jam non dixisse non possum. Ceterum autem ponam manum meam super os meum, & ita alia non addam: quin de aula modo egredientes, reliquas & economiz partes, & quas diximus, mechanicarum potiores disciplinas, mercaturam, agriculturam militiam & reliquias examinemus.

CAPUT LXXXII.

De Mercatura.

Mercatura ipsa quidem latentium lucronum astutissima indagatrix manifeste preda avidissima vorago, nunquam habendi fructu falk, semper autem querendi cupiditate miserrima: hanc tamen non modo reipublicæ auxilio esse, & ad extenorū Regum, populorumque amicitias contrahendas accommodam, atque etiam privatæ hominum vita perutilem, ac quodam modo necessariam plerique arbitrati sunt, quin & Plinius illam victimæ cœlia inventam putat. Quocirca etiam mulri illustres simul ac sapientes vici hanc exercere non sunt aspernati, cuiusmodi teste Plutarcho fure Thales, Solon, Hippocrates: Verum secuti quocunque scientias & artes, alias proprie voluptatem admit-

admittimus , alias propter laborem æstimamus , alias propter virtutem honestatemque sectamur , alias propter veritatem justitiamque veneramur , non tamen omnes illæ quamvis necessariax , lucrosæ , jucundæ , laboriosæ , idcirco statim honestæ , laudabilesque ac justæ sunt . Sic & mercatorum institutum , fœneratorum , trapezitarum , colybistarum exercitia necessaria , utilia & laboriosa sunt , tamen illiberales sordidi & improbi quæstus vocantur : quia illorum operosæ fraudes , non artes venduntur emunturque : quod quidem , ut ait Cicero non apti , non simplicis , non ingenui , non justi , non boni viri , sed versuti , obscuri , astuti , fallacis , & callidi officium est . Mercatores enim omnes & institoris hic emunt , ut alibi carius & supra sortem vendant , atque ille melior qui lucratur magis , quibus passim peculiare est mentiri , pejerare , fraudare & imponere , nec ulla illis lucrandi ratio turpis , quin & legibus id sibi licere dicunt decipere secum contrahentes ad dimidium justi pretii . Nec dubium esse potest , cum omnis eorum vita ad quæstum , ad lucrum , ad divitias adornata sit , illos earundem occasione turpis plurima & dignas suppicio fraudes committere . Nulli enim sine fraude ditescunt , & ut ait Augustinus , lucrum habere non poterit , nisi fraudem fecerit . Et pleniū æquo laudat venales , quas vult extrudere , merces . Et alius poëta canit :

*Perjurata suo postponit numina lucro.
Mercator , Stygiæ non nisi dignus aquis.*

Hinc emit ille , vendit alter , hic portat , ille asportat , hic creditor , ille debitor , hic solvit , ille recipit , alter rationes scribit , omnes autem peierant , fraudant , fallunt , nec animæ , nec corporis , nec fortunæ illum pérículum excludunt , modo lucrum sperant , nec cognationes , nec affinitates , nec amicitias ulla fide , nisi sola utilitate colunt , sicque omnes per omnem ætatem post lucrum , post divitias currunt , ac si alibi labrum requies vitaque solatium nequeat inveniri .

*Impiger extremos currit mercator ad Indos
Per mare pauperiem fugiens per saxa, per ignes.*

At vero cujusmodi fraudes committant mercatores in lana, in lino, in serico, in panno, in purpura, in gemmis, in aromatibus, in cera, in oleo, in vi-
no, in frumento, in equis, in animalibus denique, in omnium mercium genere, nemo est, qui ne-
sciat, qui non videat, qui non palpet, nisi qui forte illorum damna non senserit. Atque haec mino-
ra mala sunt, longe his majora supersunt. Ipsi sunt qui investis damnosis mercibus, & quæ ob rarita-
tem vel delicias à mulieribus & pueris appetuntur, quæ ad nullam vitæ faciunt necessitatem, sed duntaxat ad luxum, ad pompam, ad fucum, ad ludum, ad molli-
tiem, ad voluptatem ab ipsis usque terræ finibus velu-
ti laqueos importantes. Provincias & regna quotan-
nis immensa spoliant pecunia, corrumpunt bonos mo-
res introductis peregrinis vitiis: ac sublato patrio ritu,
semper novis & externis rebus studentes, eam perditissimis implicant consuetudinibus. Ipsi sunt, qui initis
sodalitiis contra jus, fas, & leges monopolia exercent,
omnia tentantes, excogitantes, explorantes, quibus
multitudinis opes ad se contrahant, dum collectis pe-
cuniis alios vincunt, alios præveniunt, alios exaucto-
rum precio deterrent ac soli emunt omnia, quæ deinceps pro suo libito soli vēdunt, quam maximi. Ipsi non
raro ingenti ære alieno consarcinato constituto alibi
domicilio, inde vero prostituta fide, verso solo, profu-
gi & sero aut nunquam redeentes, creditores fraudant,
& ad desperationem ac laqueum adigunt. Ipsi sunt,
qui chyrographis & objugationibus implicant & ex-
plicant cives, debitorumque radices adeo profundas,
laboriosas, funebres, & inevitabilis plantantes, ut evel-
li nequcant: sed in gyrum pullulantes, & ex debitibus de-
bita germinantes, civitates suffocant & evertunt, ipsi
interim fœnori & usuris incessanter dediti, totius ple-
bis substantiam devorāt, ipsi nonnunquam numismata
præcidunt, semper autem moneta valorem utcunq; suo
lucro conducere visum est, nunc intendunt, nunc de-
mittunt,

mittunt, non absque totius Reipublicæ detrimento. Ipsi explorata principum secreta, civitatumque consilia, & patrios rumores hostibus renunciant: nonnunquam etiam, pacta mercede principum vitæ insidian-
tur, ac nihil non pecunia studio attentantes, facientes, patientes, & venale habentes. Omne eorum institutum non nisi mendacia, fuci, sermonum nebulæ, exploratio-
nes, insidiaz, fraudes, deceptionesque manifestaz. Hinc Carthaginenses mercatoribus distincta statuerunt di-
versoria, nec ea illis cum civibus volebant esse commu-
nia: ceterum patebat illis in forum via, ad navalia an-
tem & secretiora urbis loca ne aspectus quidem conce-
debatur. Grecia autem nequaquam intra urbes recipie-
bant, sed quo cives à periculi suspicione essent immu-
nes, à pomeris non longe forum venarium statuebant.
Plerique alix gentes mercatores ad se accedere prohi-
buerunt, quod mores depravarent. Epidaurii (testis
Plutarcho) cum cives suos Illyricorum commerciis im-
probos fieri animadverterent, veriti à peregrinorum
contagione, corruptis civium suorum moribus, res
novas civitati suæ excitari unum in primis gravem &
circumspectum ex omni civium multitudine virum in
singulos annos eligebant, qui ad Illyricos accederet,
& quæ quisque suorum mandasset, mercaretur atque
contraheret. Vituperat mercatores Plato, quod opti-
mos inquinent mores, & apud bene constitutam Rem
publicam lege cavendum censet, ne externarum gentium
delicit in urbem comportentur, ac ne quis à civibus,
minor quadraginta annis peregre proficiatur, exteri
autem ad suos remittantur, eo quod istiusmodi pere-
grinorum contagiis, cives veterem patum partimo-
niam, priscosque mores dediscant, & edisse incipiant:
ex quo uno urbes plerunque redundunt deterrima, om-
nique fornicationum, adulteriorum, luxus & libidini
genere inquinatissimæ, cuiusmodi Lugdunum, & Ant-
werpia famatissima hodie mercatorum emporia, de se
exempla præbent. Ipse etiam Aristoteles jubet omnino
curam habendam, ne quid civitatem adventitorum ad-
mixtione virientur, mercatores autem eti sunt nece-
sarii,

sarii, non tamen in civium numero recipiendos : quos ideo etiam detestatur, maxime, quod gaudeant mendaciis, & in civitatibus fora vexant feruntque discordias. Quin apud plerasque Respub. antiqua lex erat, ne quis mercator magistratum gereret, nec in senatum, nec in consilium admitteretur. Porro mercatura à theologicis sententiis plane damnata est, à canonicis decretis (authoribus Gregorio, Chrysostomo, Augustino, Cassiodoro, Leone) omnibus veræ Christianis interdicta : nam, ut ait Chrysostomus, Mercator Deo placere non potest. Nullus ergo Christianus sit mercator, aut si esse velit, projiciatur ab Ecclesia. Augustinus quoque mercatores pariter ac milites ait, veram poenitentian agere non posse.

C A P V T . LXXIII.

De Questura.

MEratoribus non multo meliores sunt Questores, furax quoddam hominum genus, & ut plurimum servile, ac mercenarium, aut quod sub stipre operam locarit, rude ac ignavum, sed audax ac impudens, nec nisi tenuia quædam artifacia, qualia par est tales homines nosse, didicit, scribendi videlicet & suppeditandi : maxime autem furandi formulas, haud inscitas ingeniosioresque, quam in vulgaret competant latrones. Ideoque omnium, qui vivunt hominum furacissimi sunt & à solis digitis, quibus talenta & millions suppeditant, opulent, quos adeo viscosos habent, ac infinitis uncis hamis sic imburos, ut pecunia omnis quantumcumque levis, fugax, labilis, angillum, & serpentum instar lubrica, ab his contacta illico harrerat, neque facile queat avechi. Hoc ipso tamen minus mali sunt, cum quod non nisi Regum, principumque, ac potentum ætatiis insidiantur, tum quæ inde suffurantur, in scorta, in aleas, convivia, ædificia, atque alendis parasiti, equis, canibus, histriοibus, non illibenter expendunt. Aut seniores, prudentioresque facti,

non raro filios nobis tales relinquunt, qui, quæ issi multis ex perjuriis, rapinis, furtis, flagitiis paulatim & minuatum corraserunt, convivando, scortando, venando, aucupando, vestiendo, & ne quicquam ad explendas voluptates omittendo, rursus in multa fragmenta dissecantes, simul omnia, infeliciter profundant. Ceterum vero & quæstores ipsi fœnus accipiunt, & dona extorquent procrastinando, debita compilant, cum capitaneis colludunt, falsum supputant, chirographa adulterant, & literas affictis sigillis resignant, numismati nonihil detrahunt, nonnunquam fucato metallo vitiant: ideoque alchimistis plurimum amici sunt artificiæ illius ut plurimum sectatores, aut si desit ingenium, saltem fautores sunt. Verum cum dicat Ciceron mercaturam ipsam, si magna sit & copiosa, multa undique apportans, & sine vanitate importans, non esse admodum vituperandam, mercatores autem & quæstores tunc posse optimo jure laudari, si aliquando satiati quæstu, tandem ad colendos agros possessionesque se contulerint: ideoque de agricultura quid sentiendum sit hic subjungemus.

CAPUT LXXIV.

De Agricultura.

Agricultura itaque, cui & pastio annexa est, & piscatio atque venatio, tanto apud Priscos in honore fuit, ut nec Romanos Imperatores, potentissimosque Reges, & Duces puduerit agros colere, semina tractare, arbores inserere. Ad hanc se contulit deposito imperio Diocletianus, & dimissa regni administratione Attalus. Cyrus quoque, magnus ille Persarum Rex gloriari plurimum solebat, cum venientibus ad se amicis, hortum ostenderet suis manibus conseratum, & arbores sua manu in ordinem positas. Sed & Seneca plantavit platanos, sua manu piscinas effodit, aquas diduxit, nec alibi libentius erat, quam in agris, hinc illa nobilissimarum familiarum cognomena-
ta Fa-

ta Fabiorum , Lentulorum , Ciceronum , Pisonum , à multitudine videlicet horum leguminum .

CAPVT LXXV.

De Pastura.

Si simili ratione à pecorum pastionibus Iunii , Bubuli , Sci , Statilii , Tauri , Pomponii , Vituli & Vitelli Porcii , Catones , Annii , & Capræ orta sunt . Pastores fuerunt Romulus & Remus , Romanæ urbis conditores : è Pastoribus ad imperium assumptus fuit Diocletianus . Pastor fuit ipse Romæ potentiaz tremendus Spartacus . Pastores erant Paris , & pater Aeneas Anchises , & à Venere dilectus formosus Endymion , Polyphebus etiam & centum oculorum Argus . Ex ipsis denique diis Apollo Admeti Thessaliz Regis armenta pavit , & Mercurius fistulæ inventor , pastorum princeps fuit : atque ejus filius Daphnis . Pan quoque pastorum Deus , & Proteus pastor atque Deus . Atque (ut Hebreorum Patriarchas , Iudices , ac Reges aliquos recensem) maximi inter eos viri , & Deo gratissimi pastores fuerunt : sicut Abel justus , Abraham pater multarum gentium , & Iacob pater populi electi Item Moyses legislator & Propheta Deo familiaris , ac David Rex , secundum cor Domini electus . Quinetiam apud veteres Græcos , illustrissimus quisque pastor erat : & hinc alias polyarnas , alias Polymelas , alias Polybutas appellavunt , videlicet à multitudine agnorum , ovium & bovinum , nomina illis imponentes . Sic etiam Italiam à vitulis nuncupatam (quos antiqui Græci Italos vocabant) nemo ignorat . Atqui uterque Bosphorus , Cymmerius , & Thracius , atque Aegaeum mare , & Argos , Hippion , nonne à bovis transitu , à capris , ab equis dicta sunt ? Et Numidia Aphricæ provincia , à paucis hoc nomen habet . Prima post Adæ lapsum hominum in terris vita fuit pastoritia , hac nobis præter pecudum carnes varias , etiam lac , caseum , butyrum , in cibum , ac pro vestitu , lanam , pelles , & coria omnia profecto huma-

ex vita cum necessaria, tum utilissima largitur, que omnia, sed post casum homini concessa sunt, cum antea iis solis, quae à terra sponte prodibant, fructibus Deum illum Paradiso vestri jusserat.

CAPUT LXXVI.

De Piscatione.

Accedunt ad hęc piscatio, atque venatio. Piscatio nis studium apud Romanos tanto in precio & celebritate habitum est, ut peregrinos & Italos littoribus ignotos pisces, ē longinquis provinciis advectos navibus in mari Italico, tanquam in terra fruges seminarent, arbitrantes non modicam in his Reipublicæ utilitatem versari, præterea piscinas & vivaria preciosissimis piscibus referta, magnis sumptibus instruxerunt, ē quibus demum plerique Romani principes, familiæque agnomina traxere, ut Licinii, Murenæ, Sergii, Oratæ. Hinc & Cicero Lucium, Philippum atque Hortensium piscinarios appellavit, videlicet à Piscinis. Legimus divum Octavianum Augustum hamo piscari solitum, & Neronem (scribit Suetonius) piscatum reti aurato, ē purpura & ecco nectis funibus. Modi autem piscationum non admodum multi, nam retibus, hamo, nassa, jaculis, rastro, veneno, quotquot sunt pisces capiuntur. Verum piscatio ea minus laudes habet, quo pisces duri alimenti ne stomacho quidem utiles, nec deorum oblationibus accepti sunt. Nemo enim unquam pescem in sacrificiis immolarum esse audivit.

CAPUT LXXVII.

De Venatica & Aucupio.

Similibus quoque quibus piscatio ingenii, constant venatio & aucupium, additis insuper viribus corporis, & indagine, variisque laqueorum perdicarum, decipiula-

pularumque ingenii, adhibitis etiam, visco aqualis, accipirre, canibus, ac Lupo cervario & plerisque aliis mansuetis feris, rapinae, venationique aptis. Ars profecto detestabilis, studium vanum, certamen infoelix, tantis laborib. & vigiliis de nocte ad noctem pugnare, & savire in bestias. Ars crudelis & tota tragica, cuius voluptas est in morte & in sanguine, quam ipsa debet refugere humanitas. Hæc ab initio, seculi semper pessimorum hominum, peccatorumque præcipuum exercitum fuit: nam Cain, Lamech, Nimbrotum, Ismaëlem, Esaum, robustos venatores sacra litera prodiderunt, nec ullos in veteri lege venaticam exercuisse legimus, nisi Ismaëlitas, Idumæos, & gentes quæ non cognoverunt Deum. A venatione tyrannidi initium fuit, quia commodiorem non reperit authorem, quam eum qui in cæde & carnificato ferarum; & volutabro sanguinis Deum naturamque contempnere dicisset. Hanc ramen Petrarum Reges tanquam verissimam rerum bellicarum meditationem coluerunt: quia habet in se venatica bellicum quiddam & truculentum, dum rapacibus canibus objecta sura effuso sanguine, laniatis visceribus, voluptatem prestat, acerbissimamque mortem tanquam jocum summa cum voluptate spectat interimque ridet crudelis venator, prostratamque canum exercitu, aut laqueorum fraude, infelicem predam triumphantis instar, magna comitatus caterva domum reducit, ubi tunc feralis instruitur carnificina, solennique chironomia, præscriptisq; vocabulis, (neque enim aliter fas est) bellua laniatur. Insignis profecto venatorum stultitia, insigne bellum, cui dum nimium insistunt, ipsi abjecta humanitate feræ efficiuntur, morumq; prodigiosa perversitate, tanquam Acteon mutantur in naturas belluarum. In tantam quoque plurimi illorum prorupere insaniam ut hostes naturæ fierent, quemadmodum de Dardano narrant fabulæ. Inventores tam infelicis artificii extitisse natu rThebani, gens fraude, furtis, perjurii insignis, patricidiis, & incestibus detestanda: è quibus ejus exercitii præcepta ad Phrygios transmissa sunt, gentemque æque impudicam

pudicam, sed stultam atque levem, quos idcirco contempserunt Athenienses, & Lacedæmonii populæ graviores. Postea vero, quum Athenienses interdictæ venationis legem solvisserent; artemque cum exercitio publice admittentes, in Rempublicam suam introduxissent, tunc primum Athenæ captæ. Hinc miror venationem a Platone ipso Academiârum principe commendatam, nisi forte quod eventus, aut propositi honestas, necessitasve hanc commendat, non voluptas: quemadmodum aprum Calydoniæ vastatorem confixerit Melager, non voluptati suæ, sed utilitati Reipubl. patriam abs vastatrice bellua liberans. Et Romulus venabatur cervos, non voluptatis causa, sed necessitate alendi se, & socios. Est & aliud venandi exercitium, quod aucupium dicunt, minoris quidem crudelitatis, sed non minoris vanitatis: hinc atcupes dicti, qui vide-licet aut aves venantur, aut per aves ludentes, (quemadmodum ait Baruch Propheta) in avibus cœli. Autorem illius ferunt Ulyssèm, quem primum post captam Ilium armatas in edocasque venationem aves, Græciam intulisse narrant, ut videlicet essent novæ voluptatis solatia his, qui amissis parentibus, Trojani belli damna sentirent: tamen filium Thelemaclum ab hac vivere jussit expertem. Tandem hæc exercitia in se revera servilia & mechanica, eo usque evecta sunt, ut positis quibusque liberalibus studiis, hodie prima nobilitatis elementa sint atque progressus, illis ducibus ad sumimum nobilitatis gradum perveniantur: hodieque ipsa Regum & Principum vita, ipsa etiam (proh dolor) Abbatum, Episcoporum cæterorumque Ecclesiæ prefectorum religio, tota inquam venatio est: in qua se potissimum experiuntur, virtutemque suam ostendunt:

*Spumantemque dari pecora inter inertia rotis
Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.*

Et quos decet esse exempla patientiæ, quotidianæ quoque habere, quod vincant & venentur: & quæ natura libera sunt animantia, & decernente jure occupantium sunt, nobilium tyrannides sibi temerariis interdictis usur-

uisurparunt: à novalibus suis arcentur agricolæ, subtrahuntur prædia rusticis, agri colonis, præcluduntur sylvæ & prata pastoribus, ut augeantur pascua feris in sagimen & delicias nobilium, quos solos has edere licet: de quibus, si colonus quispiam gustavit aut agricola, is maiestatis reus factus, simul cum belluis illis fit præda venatori. Scrutemur scripturas, certe in sacris literis, etiam in gentium historiis nullum sanctum, nullum sapientem, nullum Philosophum legimus venatorem: pastores vero plurimos: & aliquos piscatores. Et Augustinus artem hanc dicit omnium nequissimam, sacraque Elliberitanum & Aurelianense Concilia hanc in clerico prohibuerunt, damnaruntque, in sacrisque canonicis, non modo prohibitur venatoribus ascensus ad sacros ordines, sed etiâ summi sacerdotii gradus adimitur ja adeptus. In eisdem legitur, Esau venator erat, quoniam peccator erat. Neq; vero uspiam venationis vocabulum scriptura sacra in bonū assumit. Quare venationem ipsam reprobam esse, jam nemini in ambiguo sit, quæ omniū sapientū atque sanctorum turba explosa est atque damnata. Antiquitus etiam cum in innocentia viverent homines, nulla illum animantia fugiebant, nulla infesta erant, nulla noxia, omnia illi subdita obedientiam prestabant: cujus exempla etiam posterioribus temporibus, in his, qui optimam vitam agerent, manifesta sunt: quomodo ferarum insidiis superiores extiterunt, sicut Daniel leonibus, & Paulus Apostolus viperæ. Heliani Prophetam, Paulum & Antonium eremitas nutritivit corvus & Aegidium cerva. Helenus Abbas præcepit onagro, & paruit belua, & sancti viri onera portavit: præcipit enim Crocodilo, & ab eo flumen transvectus est. Anachoritæ multi habitabant in desertis, & stabant in speluncis & cavernis ferarum, non timentes nec leones, nec ursos, nec serpentes. Cum peccato enim animalium noxa sumul & persecutio & fuga subintravit, & artes venationum excogitare sunt. Non enim (ut Augustinus ait tertio super Genes.) animalia fuere à principio producta venenosa, inimica, & molesta humano generi, sed post peccatum in-

sesta inimicaque constituta sunt , quod ex divina sen-
tentia in poenam in justa rebellionis primorum paren-
tum factum est, cuiusmodi sententia lata est ad serpen-
tem , dum diceret Deus : Ponati inimicitias inter te &
mulierem , & inter sem en tuum , & semen illius . Ex
hac sententia venationum orta est pugna , hominum
scilicet cum ceteris animalibus .

CAP VT LXXVIII.

De Agricultura Residuum.

SED modo revertamur . Scripserunt de his jam dictis agriculturae, pastoris, piscationis, venationis, aucupii artibus Hiero. Philometer. Attalus & Archelaus reges: Xenophon & Mago duces, & Oppianus Poeta: præterea Cato, Varro, Plinius, Columella, Virgilius, Crescens, Palladius, & plerique his recentiores. Cicero his nihil melius , nil uberior , nil dulcior , nil libero homine dignius arbitratur . Non pauci summum bonum summamque beatitudinem istic collocarunt. Hinc agricultos fortunatos Virgilius , Horatius beatos vocant. Hin Delphicum oraculum Aglaum quendam felicissimum pronunciavit, qui in Arcadia paruum prædium colens, nunquam id egressus est : sicque minima cupidine minimum in vita mali expertus fuerit: sed miseri homines tam altum de agricultura sapientes, ignorant hanc esse effectum peccati , ac summi Dei maledictionem. Ejiciens enim hominem de Paradiso voluptatis, in agros misit ad prævicatorem Adam , sic dicens. Maledicta terra in opere tuo , in laboribus comedes ex ea omnibus diebus vita tua: spinas & tribulos germinabit tibi , & comedes herbas terræ, in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram de qua sumptus es. Sed nulli hoc magis sentiunt , quam agricultæ & villici , qui dum arant , seminant , occant , putant , pastinant , messant , metunt , vindemiant , pacidunt , tondunt , venantur , piscantur: post multos labores , hic agris à grandine , tempestateque vastatis amittit patrem , huic oves moriuntur , aut boves , aut à milis tibbus

tibus abiguntur, ille perdit feram, alter piscem, & domi plorat uxor, illachrimantur filii, & tota esurit familia, rursumque spe incerta dubium redeunt in laborem. Ante hanc maledictionem nulla fuisset opus artificiosa telluris cultura, non pastione, non venatione, non aucupio, nam sponte omnia productura erat terra, hybernis, & tvisque frugibus, odoris suavitate, pratorumque vestitu semper florescens. Denique nihilnoxium terra progerminasset, non herbam ullam veneno pestilentem, nullam arborem sterilitatis vitio inutilē, seque strataque etiam narticum & viperarum, ceterarumque reptilium virulentia (author nobis Beda) ipseque homo animantium omnium adeptus principatum, ipsis etiam feris, ut jumentis pecudibusque onera impositurus, imperasset piscibus maris, aves ad nutum advolassent, moxque natus homo, omnium membrorum usum exercitiumque consecutus fuisset, ac sine corporis tegumentis, sine testis, sine conditis obsoniis, sine medicamentis felicissimam vitam egisse, cum sponte sua illi suppeditatura essent, ut ait Poëta ille: Terra cibum pueris, vestem uapor, herba cubile. Sed peccati noxa, mortisque necessitas, omnia nobis infesta fecit: jam non terra quicquam citra labores sudoresque nostros producit: quin & letifera, & venenosa (ceu palam nobis, quod vivimus exprobrans) generat, nec religna elementa nobiscum mitius agunt, multos mare saevientibus procellis obruit, monstrosoque belluz absorbent, tonitruis, fulgure, tempestatisbus contra nos pugnat aer: & pestilentiarum lue celum quoque in nostrum interitum conspirat. Iamque etiam animantia ex professo nobis infesta sunt, & ipse etiam homo (ut est in proverbio) homini lupus est, circumsistunt nos innumeris scelerum illecebris tentantes immundi spiritus, quo nos in suppliciorum nebrosa conceptacula protrahant, & ternis ignibus ac diris cruciatibus perpetue cruciados. Atque hinc patet non nisi optimarum rerum jacturam, malorum inventionem, ac vita incommida esse agriculturam cum ceteris illi adharentibus pascendi, piscandi ve-

nand

nandique exercitiis, quo telluris infœcunditatem & victus egestatem, ac ex pellium amictu algorem, quib. mortis fata admonita humanitas, saltem pro tempore effugeremus uel potius mitigaremus. Haberet autem agricultura hanc necessitatis seu calamitatis nostræ laudem non modicam, si inter hos mansisset terminos, nec prætergressa doceret, tot prodigiosas plantarum fabricas, tot portentosas arborum iniunctiones ac metamorphoses. Quin & equos asinis jungere, & canibus lupos, sicque multas & lyciscas, aliaque præter naturæ legem monstrosa animalia procreare. Sed & quibus natura, cœlum, maria, terras libera assignavit, aviariis, piscinis, vivariis & carceribus coercere, etiam exemptis luminibus mutilatissime membris in ergastulo saginare: tum in lino, lana, pellib. bombyce & quaæ natura ad hominum vestitum largitur, tot texturarum, insectio- num & similia non nisi ad luxum & fastum artificia sapissime etiam ad hominum perniciem excogitata. Quod de uno lino conqueritur Plinius, tam parvo se- mine nato, quod nunc planta, mox velum le vißimo ventorum flatu orbem terrarum ultracitroque portat, hominesque ipsos (ac si parum sit in terra etiam perire) cogat in aquis, ac à marinis belluis vorari. Prætero mille agricolarum, pastorum, piscatorum, venatorum, ancupum observantiarum decreta, non tam stulta & ridicula, quam superstitione & divinæ legi adversa, qui- bus tempestates avertere, sementa fœcundare, noxia quæque propellere, lupos & feras abigere, fugacia ani- malia siftere, pisces avesque manibus prehendere, mor- bos pecudum incarminare se posse autumant, de qui- bus cum magna crudelitate, & seriose scripserint sa- piētes illi uiri quos supra nominavimus.

C A P V T LXXXIX.

De Arte Militari.

Sed jam ab agricolis ad milites transeat, quos ex agris delectos, aptiores pugna ait Vegetius, ex quibus

quibus etiam Cato viros fortissimos & milites strenuissimos gigni adferunt. Quin & testibus sacris literis: primus ille pugnator Cain agricola fuit atque venator. Et Ianus atque Saturnus pugnacissimi dii, & antiquissimi, hanc simul cum agricultura vitam in terris egerrunt. Ars itaq; militatis minime contemnenda videtur, quæ, (ut ait Valer.) principatum Italæ Romano Imperio pepetit, multarum urbium magnorumq; regum validissimarum gentium regnum largita est, fauces Ponti marisq; sinus patefecit. Alpium Taurique montis convulsa claustra tradidit. Ipse Aphricanus Scipio apud Ennium gloriatur, quod per sanguinem hostium atque exedes uiam sibi ad cœlum aperuit. Cui & Cicero assentit, inquiens, & Herculem eadem uia cœlos descendisse. Hanc Lacedæmonii primum tradidisse dicuntur: hinc Hannibal Italiam petitus, Lacedæmonem quæsivit armorum ducem. Hac duce constituta sunt regna & imperia, illaque neglecta potentissima quæq; rursus demolita. In manibus enim temerariorum ducum ceciderunt bellicosa Numantia, ornatissima Corinthus, superba Theba, docta Athenæ, sancta Ierusalem, ipsaque Romani Imperii æmula Carthago, tandem etiam potentissima Roma. Hæc ars plurimo & plusquam Draconis leges humani generis sanguine scripta docet; pugnæ ordinem eleganter constituere, aciem commode instituere, adoriri hostem, instare, premere, circumvenire, lœva dextraque ferire, ad ducum signa dimicare, proferre gradum, sustinere impetum, resistere urgentibus, premere cedentes, ictus incutere, incusos evitare, aut clypeo excipere ac contemnere, acriusque in hostem consurgere invehique, urgere stimulis, moderari frenis, & omnem in partem circumflectere, ingerere tela, uibrare lanceas, torquere hastas, hostium vultus, latera, terga pro loco & tempore adoriri, nec priusquam desperata victoria de fuga cogitare: fugientes autem iasequi, mactare, capere, exarmare, diripere, profigere, suos reducere, recolligere, exercitum instaurare, & desperata victoria ad spem vindictæ auinum

animum succendere, & quæ reliqua sunt militum dumque officia. Instruit quoque de apparandis clasibus, extruendis arcibus, muniendis castris, locandis præsidiis, extruendis vallibus, compingendis aggeribus, evanquandis fossis, suffodiendis cuniculis, fabricandis machinis, diligendis armis, oppugnandis moenibus, comportandis commeatibus confingendis dolis, locandis insidiis, variisque scire uti stratagematis. Præterea obsidere civitates, jacere tela, fremere tormenta, admouere machinas, perfodere muros, concutere turres, occupare moenia, parare incendia, diruere arces, spoliare templa, diripere urbes, subvertere oppida, vastare agros, conculcare leges, adulterare matronas, stuprare viduas, rapere virgines, cives alios vulnerare, alios incarcere, alios deportare, alios trucidare. Tota denique disciplina hæc non nisi in hominum pernicie occupata, hunc finem querit, ut famosos urbis eversores strenuosque homicidas facit, transformetque homines in ritus ferarum moresque belluarum. Hinc bellum nihil aliud est quam commune multorum homicidium ac latrocinium, nec aliud milites quam stipendiarii, & in Republicæ exitium armati latrones. Præterea cum bellorum, eventus semper sint incerti, & fortuna, non ars largitur victoriam, quid prosumt stratagemata & insidiaz, & reliqua artis militaris precepta? nunquid omnis ars inianis est, ubi fortuna dominatur? Atque nihilominus laudavit hanc divinus ille Plato, & pueros hanc discere, adulrosque statim armatae militiae tradi jubet. Et Cyrus inelytus ille rex illam non secus atque agriculturam summe necessariam aiebat. Ipseque Augustinus atque Bernardus Catholici in Ecclesia doctores hanc alicubi probaverunt, & Pontificia decreta illam non improbant, licet Christus & Apostoli longe aliter sentiant. Tandem uel repugnante Christo noui infimum in Ecclesia gradum obtinuit, obortis tot sacrorum militum sectis & ordinibus quorum omnis religio in sanguine, in cædibus, in rapinis & pyratice sita est prætextu defendit & amplificandæ fidei; ac si Christus Evangelium suum non prædi-

prædicatione verbi , sed armis, non concessione cordia
& martyro , sed ostentatione & comminatione armo-
rum , vi bellorum & hominum cæribus ac strage volu-
erit innotescere. Nec satis istis militibus in Turcas,
in Saracenos , in Paganos arma ferre, nisi etiam contra
Christianos pro Christianis classes ducant. Denique
bellum & militia multos gignunt Episcopos , & non
raro pro summo Pontificatu pugnatum est , & (ut ait
sanctus ille Camorensis Episcopus) non sine fratrum
sanguine sancta sanctorum ingressus est Pontifex : at-
que hoc tunc vocatur constantia martyrii , si pro ca-
thedra magna Christianorum cæde fortiter fuerit dimi-
catum. Scripserunt de arte militari Xenophon, Xeno-
crates, Onozander, Cato Censorius, Cornelius Celsus,
Iginus , Vegetius , Frontinus , Helianus, Modestus &
antiquiores multi : ex recentioribus Volturius , Nico-
laus Florentinus , Iacobus comes Purliliarum & alii
pauci. Hi artis Doctores , sed speculativi , non tam
periculosi ut sunt practici. Tituli vero ac dignitates
discipulorumque gradus non sunt baccalaureatus, ma-
gistratus , doctoratus : nec modo etiam sunt quibus
dicuntur Imperatores , Duces , Comites , Marchiones ,
Equites , Capitanei , Centuriones , Decani , Signiferi , &
consimilia nobilitatis nomina ex ambitione aut inju-
ria nata, sed latrones, perfossores, raptores, sicarii, fu-
res, sacrilegi, gladiatores, stupratores, lenones, scortato-
res, adulteri, proditores, peculatores, abigei, aleatores,
blasphemi , benefici , patricidæ, incendiarii, pirati, ty-
ranni & eiusmodi. Quos omnes qui uno nomine ve-
lit exprimere , dicat milites , hoc est , revera barbaricas
scelerorum hominum feces , quos mala mens, malus
animus ad omne facinus extimulat : quos penes di-
gnitatis & libertatis nomen habet licentiam delin-
quendi & latrocinandi undique querentes , ut noce-
ant , ipsamque innocentiam ueluti mortis quandam
imaginem audientes , omnesque quasi unum corpus
sunt ex patre diabolo , cuius illi sunt membra , de quo
ait Iob. Corpus illius quasi scuta fusilia & compactum
squamis se prementibus una uni conjungitur , & ne
spira-

spiraculum quidem incedit per eas, una alteri cohæret, tenentes se nequaquam separabuntur : assistunt sibi quia in unum convenerunt adversus Dominum & aduersus Christum ejus. Insignia autem militiæ sunt non purpura, torques, annuli, tiarae ; sed adverso pectori vulnera & deformata cicatricibus corpora. Exercitium non nisi cum plurimorum exitio doloreque coniunctum, morum, legum ac pietatis pernicies cum Christo, cum beatitudine, cum pace, cum charitate, cum innocentia, cum patientia ex diametro pugnans. Præmia ejus sunt gloria nobilitatis humani sanguinis effusione parta, imperii propagatio libidine dominandi & possiddendi cum multarum animarum perpetua damnatione. Nam cum omnis belli finis sit victoria, nemo potest esse victor nisi homicida : nemus contra victimus nisi male perierit. Mors igitur militum pessima, malum epitaphium sibi inducente peccato. Qui autem occidunt, iniqui sunt etiamsi justum sit bellum. Non enim propter hoc, sed quia lucri & prædæ gratia militârunt, impii homicidae, in eos quos male occidunt. Si qui autem juste ab illis perimuntur, ipsi qui occidunt in carnificum ordinem seipsoſt stauentes nobilitatem hanc commeruerunt, quumque leges alioqui in prædones, incendiarios, raptoreſ, homicidas, sicarioſ poenitentiaſ ſaviant, tales nomine militiæ habentur nobiles & moleſti.

C A P V T LXXX.

De Nobilitate.

EX militia itaque eorum habet nobilitas gentilis, videlicet claritas, ex crurore hostium & cædibus strenue carnificina acquisita, & publicis bonorum insigniis cohonestata. Hinc apud Romanos tot coronarum genera, civilium, muralium, obsidionalium, navalium, tot militaria dona, armillæ, hastæ, phalæ, torques, annuli, statua, imagines nata sunt, quibus prima nobilitatis initia auspiciebantur. Apud Carthaginenses

ses tot donabantur annulis quot interfuerint præliis;
Iberi tot circa defuncti sepulchrum exigebant obeliscos
quot ille interemisset ex hostibus. Apud Scythes in
celebri convivio iis tantum circumlatam pateram, ac-
cepere licitum erat qui hostem occidissent. Apud Ma-
cedonas lex erat, qui nullum hostem interemisset, ca-
pistro cingi in opprobrium ignobilitatis. Apud Ger-
manas populum neminem uxorem ducere licebat, qui
non prius caput hostis occisi ad Regem detulisset, ipsa-
que indignatio non dati debiti honoris iis qui strenue
militarunt, contra patriam multos induxit, ut subverte-
rent ejus libertatem. Exemplo sunt Coriolanus Gracchi,
Sylla, Marius, Sertorius Catilina & Cæsar. Si itaque
nunc nobilitatis primordia exquiramus, comperiemus
hanc nefaria, perfidia & crudelitate partam: si ingre-
sum spectemus, reperiemus hanc mercenariâ, militia
& latrociniis austam: quod si etiam regnorum & Im-
periis originem queramus, occurrit impia fratrum
parentumve parricidia, funesta conjugia, & pulsi regno
patres à liberis aut trucidati principes, in cujus verba
juratum erat. Sed ipsam nobilitatem nunc à primis un-
guibus exploremus. Ipsa revera nihil aliud est quam
robusta improbitas atque dignitas, non nisi scelere
quaesita benedictio & hereditas pessimorum quorum
cunque filiorum. Quod ita esse primum nobis sacra-
litera, deinde etiam antiquæ gentium; & recentiores
historiæ notum faciunt. Nam cum ab initio creationis
mundi genuisset transgressor. Adam primogenitum
suum Cain agricolam, & alterum Abel pastorem o-
vium, in quibus humana familia biuum fecit, videlicet
in Abel plebis, in Cain nobilium, qui cum secundum
carnem crudelis & superbus esset, de more persequens
eum qui secundum spiritum humiliis erat interfecit
Abel, sed reparata fuit plebeia familia Zeth tertio Adæ
filio, ipse itaque Cain parricidio fratris & nobilitatis
initium dedit, ac contemptis Dei ac naturæ legibus,
confidens autem in propriis viribus, usurpans sibi
dominationem, primus condidit urbes, constituit
Imperium ac creatos à Deo liberos homines &
filios

filiōs generationis sanct̄, ui, rapina, servitute & ini-
quitatis legibus opprimere cœpit, donec illi etiam
contempto Dei iudicio, & corrupta omni carne, pro-
miscua libidine inquinati genuerunt gigantes quos in-
terpretatur Scriptura potentes à seculo uiros famosos.
Atque hæc est vera & commodissima nobilium defini-
tio. Opprimebant enim inopes, extollentes se latroci-
niis & superbientes opibus, celebrantes nomina sua,
imponentes ea regionibus & urbibus & moutibus, &
fluminibus, & aquis, & mari: quorum primus parent
Cain natura malignus, intestino odio invidus, à divina
correptione incorrigibilis, dissimulata ira proditor, in-
proprium sanguinem parcieida, maledictioni superad-
dens blasphemiam, Atque hæc sunt illa antiquissima
& primæva nobilitatis munia, hæc virtutes, hæc inge-
nia, quibus usque in hunc diem ipsa ornatur nobilitas,
cuius architectus pater ille gigantum, quos deleuit
Dominus in diluvio aquarū, uno solo reservato Noha,
uiro justo in generationibus Zeth cum sua familia, cui
tres essent filii, Samus Iapetus & Chamus, atque illi
instaurato post diluvium seculo, priscorum gigantum
exemplū etiam urbes conderent & regna constitue-
rent: idcirco Scriptura à Noha usque ad Abrahamum
nullam facit mentionem justorum: omnes siquidem
ad Abrahamum usque nobilitatis artifices extiterunt,
robustæ uidelicet improbitatis, impietatis, confusio-
nis, potentiaz, militiaz, uiolentiaz, oppressionis, uena-
tionis, luxus, pompa & vanitatis & similiū nobi-
litatis stigmatum, quæ Nohæ filii huic impresserunt:
è quorum numero Chamus, eo quod cæterorum esset
nequissimus, atque in parentem impius primum, & su-
per omnia regna dominatricem, monarchiam prome-
ruit. Ipse genuit Nimbrotum, quem Scriptura describit
potentem in terra & robustum venatorem adversus
Dominum hic ædificavit Babylonem illam magnam, &
linguarum confusione initium fuit, tradidiq; regnandi
disciplinam nobilitatumque gradus, honores, digni-
tates, officia, imaginesque discrivit. Exinde in plebem
leges sanctæ, introducta servitus & exactiones à po-
pulo,

pulo, conscripti exercitus, gestaque crudelia bella. Abs eodem Cham procererunt Chus, à quo Aethiopes & Mizraim, à quo Agyptii, & Chanaam, à quo Chanaani, nobilissimæ quidem gentes, sed deterimæ, reprobatae, & à Deo maledictæ. Exacto tandem multo tempore, rursus elegit Deus hominem justum, Patriarcham illum Abramum, ex quo suscitarer sibi seren ac populum sanctum, quem circumcisionis signaculo ab aliarum gentium multitudine distinxit. Hic duos ab initio genuit filios, unum ex ancilla, spurium, Ismaëlem; alterum ex uxore legitimum, cui nomen Isaac. Factus est autem Ismaël homo ferus & sagittarius, vir nobilis & potens, princeps Ismaëlitarum, genti nomen suum perpetuum relinquens, benedixitque illi Deus, & confirmavit nobilitatem ejus in rapina, & militia, inquiens: Manus ejus contra omnes, & manus omnium contra eum, & è regione fratrum suorum fitget tabernacula. Isaac autem perseverans in justitia patris sui, illius gregem pascebat; atque hic ex Rebecca sua duos genuit filios Esau & Iacob. Esau itaque odiosus Deo, homo rufus & hispidus, venator & sagittarius, helluo & ventri deditus, adeo ut pro uno pulmendo vendiderit primogenita, factus est vir potens atque princeps Idumæorum, benedictionem accipiens nobilitatis in pinguedine terræ & rore cœli, in gladio & excussione jugi. Iacob autem justus, profugus apud avunculum suum Laban, oves illius pascebat, cuius utrasque filias quatuordecim annorum seruiture, cum promeruissest uxores, duodecim ex illis filios suscepit, vocatumque est nomen illius Israël quod posteris suis deinceps reliquit ut vocaretur populus Israël. Erant Iacob (quod diximus) duodecim filii, videlicet Ruben, Simeon, Levi, Iudas, Isachar, Zabulon, Ioseph, Benjamin, Dan, Nepthalim, Gad & Asaf, ad quorum numerum duodecim tribus Israël numerati sunt. Verum Ioseph a fratribus suis venditus in Agyptum, omni Agyptiorum disciplina imbutus est, & factus est somniorum interpres peritissimus, & augurabat in calice: oeconomicæ disciplinæ adeo peritus erat, ut ingenii

ingenii calliditate novas artes parandarum divitiarum & vestigalis augendi inveniret ; quam ob causam Pharaoni Regi gratissimus , constitutus est ab eo princeps super omnem Aegyptum , atque ex servili mancípio solenni Aegyptiorum ritu nobilis creatus est . Posuit enim Rex annulum in manu ejus , & torquem in collo ejus aureum , & induit eum purpura , fecitque ascendere currum , clamante praecone , ut omnes deinceps tanquam nobilem & principem reverentur illum . Similis per omnia nobilitandi mos erat apud Persas , sicuti de Mardochæo Hebræo nobilitato ab Artaxerxe Rege legimus in libro Hester , Inde in hunc usque diem haec nobilium creandorum consuetudo permanxit penes Reges & Cæsares , à quibus alii pro pecunia emunt nobilitatem , alii illam lenocinio , alii beneficiis , alii patricidiis hanc commeruerunt . Multis proditio nobilitatem conciliavit , simul atque divitias peperit , quemadmodum de Euthicrate , Philocrate , Euphorba & Philagro historiis proditum est . Plerique adulatio ne , detractione , calumniis , sycophantia : plures ob prostitutas regibus uxores & filias , nobiles facti sunt , multos venationes , rapinæ , cædes , præstigia & alias malæ artes ad nobilitatem promoverunt . Sed ad Ioseph revertamur . Hic cum potens esset in domo regis , & suscepit filium primogenitum Manassen , elatus eventitia hac nobilitate , in injuriam & contemptum paternæ domus , non sine culpa locutus est dicens : Oblivisci me Deus fecit laborum meorum , & domus patris mei quapropter in benedictionibus postpositis fuit Manasse , & prælatus illi junior Ephraim . Ipse denique Ioseph , licet esset filius Iacob , tamen propter hanc nobilitatis Deo odibilem conditionem , non meruit ferre nomen tribus in Israël , sed datum est filiis suis Ephraim & Manasse . Neque illi in tribubus suis habuerunt Prophetam , & omnia minima benedictione benedicuntur , videlicet in fortitudine & multitudine familiæ suæ . Habitavit autem populus Israël in Aegypto annis multis , erantque pastores pecorum in terra Gessen , cum vero crescerent in gentem magnam & potentem , suspecti

Suspecti & odibiles facti sunt nobilibus & regibus
Ægyptiis, quare affligebant eos operibus duris lutis &
laterum, & omni servitute operum terræ, & pueros eo-
rum masculos occiderunt, mergentes in flumine, ut
non superesset illis semen in terra. Horum itaque
unus, eo quod esset puer elegans, salvatus est à filia re-
gis, quæ adoptavit illum in filium, & vocavit illum
Moysen, quia de aquis eripuisset eum. Crevit itaque
Moyses in domo Regis, omnique Ægyptia doctrina
imbutus, tanquam Regis filius habitus, potens factus
est & dux militia Pharaonis contra Æthiopes. De-
sponsavit autem sibi filiam Regis Æthiopum in conju-
gem, unde contracta Ægyptiorum invidia & odio, exu-
lare coactus, profugit in Madian, ubi apud puteum
quendam contra regiones illius pastores pro pueris
quibusdam certamen suscipiens, eo beneficio unam
ex illis meruit habere uxorem filiam sacerdotis, tan-
dem proiectus aetate & sapientia, agnoscens genus
suum de gente Hebreorum, reversus est in Ægyptum,
& renunciata Ægyptia nobilitate confortatus à Deo,
ducem se præbuit populo Israël, & multis miraculis
eduxit illum de Ægypto; cumque peccasset populus
adversus Deum in vitulo aureo, iratus Moyses, junxit
sibi viros fortes filios Levi, & præcepit illis inquiens:
Ponite gladios super femur vestrum, & euntes & re-
deentes, occidat unusquisque fratrem & amicum &
proximum suum, factaque hac memorabili cæde, quasi
viginti trium millium hominum, benedixit illis, in-
quiens: consecratis manus vestras hodie in sanguine,
unusquisq; in filio & fratre suo, completaq; est benedi-
ctio Iacob & Simeon, & Levi, vocantes eos vasa iniqui-
tatis bellantia, quorum furor maledictus & pertinax, &
indignatio dura. In hoc itaq; insigni parricidio initium
coepit nobilitas in Israël: nunc enim constituit illis
Moyses principes & duces, & capita exercitus, tribunos
& centuriones, & quinquagenarios, & decanos viros
bellicosos, & pugnatores egregios per tribus & cognati-
ones suas è quibus qui bello & fortitudine alios præ-
cellere videbatur; haic tribuerunt principatū judican-
dique

dique potestatem. Regem enim non habent, sed judicibus regebantur, à quibus Iosue vir nobilis robustus & bellicosus, victor regum, & non timens quenquam post Moysen, tenuit principatum post cuius obitum sine principe sub democratis uixerunt, sed seditione facti pugnarunt in se invicem & prope deleverunt tribum Benjamin, ut non superessent nisi sexcenti viri. Cumque abjurassent illas filias suas, datae sunt illis quadriginta virginēs capti vorum Iahis Calaad, reliquis ducentis permisum est rapere virginēs à Silo. Atque hoc modo impleta est benedictio nobilitatis Benjamin, in imagine lupi mane rāpiens prædam, & uespere dividentis spolia. Post hanc rursus ad Aristocratiam & principum regimen conversi sunt, è quibus tandem Abimelech spurius Hieroboal de tribu Manasse, interfectis solenni parricidio super uno lapide septuaginta fratribus suis legitimis, primus regnum obtinuit in Sichem. Porro universo populo Israël pertente sibi Regem, in furore Domini dati sunt illis reges paucissimi quidem boni, plures autem mali. Iratus enim est Dominus & dixit illis jus Regis, quia tolleret filios & filias eorum, faciens sibi aurigas, panificas, & agros, & greges, & prædia, & servos & ancillas, & optima quaque illorum pro libito addecimaret sibi & distribueret servis suis, populumque totum servitutis premeret iugum, & quoties Rex peccauerit & inique egerit, populū plesteretur pro eo. Constituit autem illis Regem adolescentem de tribu Benjamin nomine Saul, virum fortem robore, statura præcerum, adeo ut ab humero sursum altior esset omni populo, incusque Deus timorem omnibus, ut eum quasi ministrum Domini venerarentur. Hie antequam regnare coepisset, tanquam filius unius anni innocens erat & optime indolis; adeptus autem regni nobilitamen, effectus est vir nequam & filius Belial. Sustulit ergo Deus sognum ex domo Saul, & dedit illud David filio Isai de tribu Iuda. Atque hic è pastore ovium constitutus Rex, eadem nobilitatis pestifera contagie infectus, factus est homo peccati, sacrilegus, adulter & homicida,

tamen

tamen non declinavit misericordiam Dei ab illo, Regnavit autem ab initio in Hebron, cum Hisboseth filius Saul regnaret post Iordanem, tandem confirmatum est illi regnum universi populi in Hierosolymis. Veruntamen pacificam Israëlitarum monarchiam non obtinuit: nam eo vivente, filius ejus Absolon regnum invasit in Hebron, quo occiso, rursus invasit regnum Siba filius Bochra. Porro ambivit regnum filius David Adonias, ipse autem David moriturus heredem instituit minorem natu Salomonem filium Bethsabæ adulteræ, atque hic primus Hebræorum monarchiam obtinuit, quam Adoniæ fratri natu maioris parricidio confirmavit, adeptusque rerum summam etiam ipse à via recta declinavit, post mulieres in fornicationes & idololatriam, derelinquens legem Dei: successitque illi filius malus Roboam, etiam ille nequam & peccator adversus Deum: ideoque scissa est ab eo monarchia populi, & defecerunt ab eo decem tribus, & constituerunt sibi Regem Hieroboam virum nequissimum de tribu Dan, qui venavit totum Israël, abducens decem tribus ad idololatriam, erectis vitulis in Samaria, ut impleretur benedictio inquiens: Dan coluber super viam, ceraastes super semitam, mordens calcaneum equi, ut cadat sessor ejus retrorsum. Tribus autem Iuda quievit sub semine David, quemadmodum benedixit illi Iacob non auferendum sceptrum à Iuda donec veniret Messias. Erat autem illi Iudas filiorum Iacob pessimus, & in nurum suum incestuosus: erantque illi filii nequissimi & scelestissimi: quocirca benedictionem nobilitatis accepit in sceptro regni & fortitudine leonis, tandem quoque recesserunt à Regibus Israël populus Edom & Iobne, & constituerunt sibi reges pro arbitrio suo, quemadmodum benedixit Deus Esaū de exutiendo jugo: Inter omnes autem reges Iuda & Israël vix quatuor inventi sunt boni. Exactis itaque regibus cum nota nobilitate, Iudei in captivitatem & servitutem in Babyloniam traducti sunt: iterumque post multa tempora miserante Deo reducti in Hierosolymam,

aliquamdiu sub sacerdotibus & optimatibus , & popu-
lari magistratu Rempublicam suam feliciter admini-
strarunt, donec Aristobolus Hyrcani filius diadema sibi
imposuit , regnumque Iudeorum & matris , & fratrum
patricidio refecit , quod deinceps per plures reges , po-
stremo sub Archilao insolenti & obsecrano rege finivit,
Iudea tota in Romanorum provinciam redacta; ac tan-
demi sub Tito & Vespasiano deleta , universo populo
per universum orbem ad hunc usq; diem in perpetuam
servitutem relegato. Hęc itaq; ex sacris literis prosequi
libuit, ut ostenderem ab initio mundi nullam fuisse no-
bilitatem, qua non sceleratum habuerit initium, etiam
in populo Dei , nec aliud esse nobilitatem quam glo-
riam & præmium publicæ iniquitatis : in qua quo pol-
lutor vita , eo præclarior: quo plus scelerum , eo plus
præmii & gloriæ , sicut non inscite comprehensus Dio-
medes pirata ille ait ad Alexandrum , inquiens : Ego,
quia uno navigio latrocinor , accusor pirata : tu quia
ingenti classe id agis , vocaris Imperator : si solus &
captivus essem , latro eris : si mihi ad nutum populif-
mulentur, vocarer Imperator. Nam quoad causam non
differimus nisi quia detetior est , qui capit improbus,
qui justitiam abjectus deserit , qui manifestius impu-
gnat leges. Quos enim ego fugio, tu persequeris, quos
ego utcunque veneror , tu contemnis : mea fortunz
iniquitas & rei familiaris angustia , te fastus intollerabilis & inexplibilis avaritia furem facit. Si fortuna
mea mansueteret , fieri forte melior : at tu quo for-
tunatior , nequior eris. Miratus Alexander hominis
constantiam , usit adscribi militiz, ut posset dein
de salvis legibus militare , hoc est , latrocinari. Iam
vero progredientes ad ethnicorum historias , simili-
ter ostendamus ipsam nobilitatem non aliud esse
quam improbitatem furem , latrocinium , rapi-
nam , homicidium , luxum , venationem , violen-
tiā à pessimis ubique principiis ortam , peioribus
prosecutam , turpisimum semper habuisse exitum:
quod in illis quatuor famatis monarchiis , deinde in
cæteris quoque nobilium regnis constabit. Prima
itaque

itaque ppst diluvium monarchia fuit Assyriorum , cui initium dedit Ninos primus , qui prior omnium non contentus suis limitibus , propagandi Imperii libidine arma foras extulit , & cruenta bella vicinis inferens , totius Orientis populos subegit , magnitudinemque sui Imperii , sequentibus semper novis victoriis continua provinciarum accessione adauxit , subacta Asia , perdomito Ponto . Porro Zoroasten Bactrianorum Regem parricidiali pugna oppressum interfecit . Vxor erat Nino nomine Semiramis , hæc (ut refert Dion historicus) petit à viro , ut quinque dies imperaret : quo concessio impetratoque stolam ac coronam sibi aptavit , ac in sellam regiam consendit , imperavitque satellitibus , ut Ninum virum suum regiis ornamenti exutum interficerent : quo sic extincto , ipsa successit in Imperio : nec contenta regni terminis , Æthiopiam imperio suo adjectit , in Indiam bella extulit , Babyloniam muro angustissimo cinxit , postremo à filio Nino secundo , quem flagitiōse conceperat , impie exposuerat , incestuosè cognoverat , occiditur . His itaque parricidiis Assyriorum monarchia obtinuit principatum , donec sub Sardanapalo Rege viro omni muliere corruptiore deficeret , quem Arbactus Mediz præfetus inter scortorum greges comprehensum interfecit ipseque se constituens Regem imperium omne ab Assyriis transtulit ad Medos , idque Cyrus tandem detulit ad Persas , penes quos filius ejus Cambyses nova Babylonis conditor , adjectis multis regnis , secundam monarchiam obtinuit , quam & fratri & filii parricidio consecravit : hæc tandem in Narso Ochi filio inclinavit , cui , imperfecto eo abs Bageo Eunicho , surrogatus est Darius Persa Arsoi filius Gademanus antea vocatus , qui abs Alexandro Magno devictus , Persarum monarchiam simul cum vita finiuit , quem idem Alexander paternæ cædis una cum adultera matre conscius , & consulor hoc ipso famoso parricidio transtulit in Macedonia , atque hæc tertia fuit monarchia , qua extinto Alejandro mox & ipsa corruerat . Successit quarta monarchia Romanorum , qua nulla in rebus humanis

potentior, sed si temporum seris abs urbe condita repetatur, illam invenimus à pessimis initiiis ortam, & à pessimis frequentius gestam, ideoque hæc nobis paulo altius, & à primis urbis conditoribus repetenda est. urbs Roma à geminis fratribus Remo & Romulo ex incestuosa Vestali genitis, à mèretrice educatis, in Italia primum condita est, cuius regnum Romulus parricidio fratris instar Cain vitiavit. Cumque se deorum filium dici pateretur, collecta sceleratorum satellitum manu, promissa illis impunitate, rapuit filias Sabinorum & constituens illis uxores ex omnibus quas elegerant, generunt gigantes, illos inquam, Romanæ nobilitatis Reges atque proceres toti orbi formidabiles. Iamque Sabinorum fœminis & filiabus fraudulentio fœdere proditorioque ludo pellectis, nefarie raptis crudelibus nuptiis sibi suisque sociatis, parentum ac maritorum nece obtentis, novis insuper parricidiis defendit. Nam socii sui sanguinis incontinens, etiam Titum Tacium pium senem Sabinorum honestissimum ducem in soci etatem regni assumptum miserabiliter occidit. Hæc fuere Romani regni primordia, quod per ducentos quadraginta tres annos sub crudelibus regibus rectum, sub Tarquinio Superbo, flagitio stupratu Lucretiae desit. Et quemadmodum successit Cain in septenaria generatione, periit sub diluvio aquarum: sic & isti Romuli successores in septenario regum numero à populari tumultu obruti sunt, & licet Romana urbs regum exuisset Imperium, non tamen evasit tyrannidem. Exactis namque regibus cum post tumultuantis populi inundationes, regnum ad optimates translatum esset. Brutus quidam vir nobilis primus Romanorum consul designatus est. Hic quo tantum stabiliret Imperium, primum illius conditorem Regemque Romulum non solum exæquare parricidio, sed & vincere studuit, quippe filios suos adolescentes, totidemque uxoris suæ fratres Vitellios, medio foro virginis casos securi percussit. Cumq; Imperium hoc sub optimatibus & plebe per diversos magistratus, privatasque tyranides per multa secula stetisset, sub Julio Cæsare,

viro

viro difficile dictu an bello fortiore , aut libidine corruptione , atque deinceps sub Antonio identidem iudicis mancípio terminavit , totaque Romani Imperii summa uni Octaviano Augusto Imperatori collata est , in hoc quarta illa orbis monarchia initium cœpit . Neque vero absque parricidio , quamvis Augustus hic principum omnium mitissimus haberetur , tamen avunculi Cæsaris , à quo adoptatus fuerat in Imperium , & hæres institutus filium atque puellam ex Cleopatra , suscep̄tas proles interemit , neque nomini , neq; beneficio , neq; affinitati , neq; pueritie parcens . Iamq; Romanorum principis orbis monarchiam tenuerunt , atque Neronem , Domitianum , Caligulam , Heliogabalum , Galienum , aliaque crudelitatis & turpitudinis monstra produxerunt , sub quibus totus orbis concussus est , quousq; Magnus ille Constantinus , interfecto Maxentio , qui ob libidinem & crudelitatem Romano populo infensus erat , à Senatu Augustus declararetur . Hic cum Byzantium instauraret , urbemq; Romæ emulam faceret , atq; exinde novam Romam , & ex nomine suo Constantinopolim vocari juberet , hanc Imperatorum sedem esse voluit , Romanumque Imperium transtulit ad Græcos , ipsumque Constantinopoli , quemadmodum Romæ Romulus , duorum Liciniorum , sororis suæ viri & filii , propriæq; prolis & uxoris , parricidiis sacravit , perstigitque Imperium apud Græcos usque ad tempora Caroli Magni , in quem nomen duntaxat imperii translatum est ad Germanos . Sed hac de monarchiis hactenus . Cæterorum aliquot régnum initia finesque perscrutemur , & compariemus auspiciis , non melioribus incepta , nec inferioribus flagitiis parta , nec minori luxu rursus dissoluta . Præterea Dardani parricidia , & quo facinore ille persuasus in scelus Achivis Græcorum regni initia dedit . Taceo etiam mulierum imperia , virorum parricidiis parta , quemadmodum de Amazonibus narrant historiæ . Ad recentiora tempora , nostraque confinia vadamus . In Hispania tempore Theodosii Imperatoris , primus regnavit Athanaricus Gothus : sed eo tempore etiam Alani &

VValdalì Hispaniam possidebant. Primus autem ex Gothorum Regibus Hispaniz monarchiam adsecutus est Suytilla, quam postremo Rodericus Rex, quod filiam Iuliam Tingitanæ provinciæ præfecti stuprasset, amisit, finem adferens Gothorum imperio. Saracenis Hispaniam occupantibus, deinde sub Pelagio Rege, recuperatis aliquot locis, tunc primum Hispaniz Reges, at non ultra Gothorum dici cœperunt, titulo regni apud Legionem oppidum manente, usque ad tempora Ferdinandi Sanctii filii, qui primum se Castellæ Regem pronunciavit, ac imperfecto fratre Garsia, eo parricidio etiam Navarræ regnum adjecit. Illorum autem frater Romanus, quem pater illorum ex concubina genuerat, vir bellicosus & ferus, primus Aragonensium Rex evasit. Lusitanorum autem Rex primus fuit Alphonsus. Henrico Lotharingo, & Tyresia Alphonsi Castellæ Regis notha filia genitus, vir in armis strenuus, & qui quinq; Saracenorū Regulos uno præcio superavit, hinc quinq; scutorum insigne, Lusitanorum Reges ferunt in clypeis: fuit tamen Alphonsus hic in matrem parricidalis animi, quam propterea, quod secundario nupsisset, in perpetua vincula conjectit, nec ut dimitteret ullis precibus flecti, nec Ecclesiasticis censuris impelli potuit. Deniq; omnia hæc Hispaniarum regna, aut ingentibus sceleribus parta sunt, aut illis artibus confirmata. Iam vero & Anglorum regni pia initia fere fabulosa sunt. Deinde hæc insula variis sub regibus, & à multis gentibus, Pictis, Scotis, Danis, Saxonibus, passim habitata & subacta. Postremo sub Guilhelmo Normanno monarchiam obtinuit quietam, quam ille Atolli Regis VVefsto Saxonum consanguinei sui parricidio, sibi, posterisque suis confirmavit, cujus successio manet in hunc usque diem, semper famosis parricidiis admodum insignis. Transeo Burgundorum & Lombardorum regna, ex peritissimis Germaniaz populis in Gallia & Italia, hinc Rege Gondaico, inde vero Alboyno primum incœpta, crudelissimisque parricidiis propagata. Francorum in Gallia potentissimum regnum speitemus. Hujus prima initia à Pharamundo Merovei Ducis filio ortum

ortum habent , qui primus è Germania in Galliam migrans, primus Rex constitutus est Francorum, omni crudelitate & truculentia superior. Hujus series duravit usque ad Childericum tertium , qui ob segnitie in administranda Republ. & propter libidinem in matronas dejectus regno in cœnobium monachorum detrusus est , Pippino majore domus , in regnum surrogato, quod ille sibi , posterisque suis proditione partum , insuper Grifonis fratri paricidio stabilivit, usque ad Ludovicum sextum , Lotharii filium , qui ob adulterii crimen à Blanca conjugé veneno sublatuſ est, invadente Francorum regnum Hugone Capeto, viro gladiatore & sanguinolento , strenuoque pugnato, & qui his artibus apud Parisiensem populum magnus habitus est , alias vero ignobilis , atque è lanione progenitus. Hic contra Carolum Ludovici patrum, ac verum regni hæredem rebellis , collecta sceleratissimorum nebulonum manu, acieq; pessimorum satellitum, dictum Carolum apud Aurelianum sibi in manus proditum, in carcerem conjectit, ibiq; mori compulit, quo nefandissimo in regem & principem suum perpetrato paricidio, & ipse sibi diadema imposuit, & carnificina pro regno commutata , Gallis deinceps cum posteris suis impetravit : Cuius successio in hunc usque diem durat, donec illa rursus in aliquo meretricum libidinis mancipio ruitur sit. Nimis longum foret hoc loci, regnum omnium initia recensere , & per omnes antiquatum historias discurrere. Ego hanc rem , quam hic summario conceptu tetigit , ampliore volumine descripsi alibi , ipsam nobilitatem suis coloribus & lineamentis exacte expressi , ostendique non fuisse nec esse aliquot in orbe regnum , insignemve principatum quæ non incepint parcidio , proditione ; perfidia , crudelitate , strage , cæribus , aliisque horrendis sceleribus , artibus inquam nobilitatis , cuius cum talia sint capita , facile cognoscere poterimus , cuiusmodi sint reliqua belluæ illius membra , eaque omnia ad violentiam , ad rapinam , ad cædem , ad venationem , ad libidinem , & omnis generis luxum

prona & exercitata. Velit quis nobilis fieri ptimum venator fiat, hoc primum elementum est nobilitatis, deinde miles mercenarius, & pretio locet homicidia, hæc vera nobilitatis virtus, in qua si se fortè latronem exhibuerit nulla maior nobilitatis gloria. Qui ad hæc ineptus est hic nobilitatem emat pecunia: siquidem & ipse etiam venalis est: aut si id non poterit, parasitetur regibus, aut alia quavis aulica fraude se intrudat, & palatinarum meretricum, lenonem agat, aut principi prostituat, uxorem uel filias, aut ipse dominarum expleat libidinem, aut tegio scorto nubat, aut earrundem spurias filias ducat uxores, hic suminus est nobilitatis gradus; unum siquidem corpus efficitur cum illis. Hæc sunt itinera, hæ scalæ, hi gradus, quibus ad nobilitatis apicem compendioso tramite conseriduntur. Qui vero cæteris generosiores & in genere sui nobilissimi omnium videri volunt, progenitores jactant ejusmodi, cuiusmodi nemo non contemneret, videlicet homines alienos, Troianos, Macedones, incertis sedibus vagabundos ac transfugas, & mille scelestissimis facinoribus cooperatos, atque adhuc (si diis placet) laudare oportet, & extollere hanc eorum nobilitatem, quem tam scelestissimos habuit ortus. Alii cum à meretriculis & scortis ortum habuerunt, turpitudinem hanc fabulis tegunt, qualem de Melusina legimus. Sunt qui alias sceleratos habuere ortus, incestus, stupra, raptus, adulteria, & eiusmodi. Sic Balduinus ob raptam Iudith filiam, à Carolo Calvo primus Flandriæ Comes creatus est. Sic Marchiones illi Pedemontium, videlicet montis terrati Salutiarum, Senz, & cæteri multi ab Othono Imperatore, ob raptam filiam instituti sunt. Solent enim nonnunquam reges & Imperatores, quas sine summa verecundia injurias ulcisci nequeunt, dignitatis aliquo titulo perducere ad gloriam. Porro quatuor Principalia sunt nobilium istorum munera, in quibus omnis eorum sita est felicitas, Primum illorum rapacitas qua præter fas & æquum habent, capiunt & possident: alterum voluptas, qua omni luxus & libidinis genere insolescunt; tertium libertas, qua contemp-

tis

tis legibus violentiaz virib. stipati , omnia pro libito agunt: quartum ambitio, qua intumefacti supra sortem & statum suum, nullo scelere altiora petunt. Omnia denique nobilium sufficientia in eo probatur , si venaticam noverint, si in alea fuerint damnabilius instituti, si corporis vires ingentibus poculis conmonstrent, si naturaz robur numerosiore Venete comprobent, si audacter strenueque profundant, si fastu, si luxu, omniisque intemperantiz dediti , virtutumque hostes obliviousantur, quod nati, quodque morituti sunt. Nobiliores autem, si haec pernicies à patribus emanarunt in filios, magnisque subintrarunt authoribus : ut.

*Sidamnoſa ſenem juvat alea, ludit & heres
Bullatus, parvoque eadem movet arma fritillo.*

Hæ sunt nobilium insignes virtutes. Sed habent præterea alias quasdam nobilitatis artes, quibus cum maxime omnium nocentissimi sunt, id agunt, ut viri probi atque boni esse videantur, & prudentia, libertate, pietate, iustitia insignes appareant, adeò se præbent faciles, beniliquos, affabiles, & omnium virtutum hypocrisi claros, molliunt sermones suos supra oleum , & ipsi sunt jacula, conquisitis quotidie convivis, epulantur splendide in sermone & colloquiis liberiores disputant de Republica, aliorumque sententias captantes, ex illis sapientiaz prudentiazq; famam in principum conciliis sibi aucupantur, liberalitatis etiam famam sibi avaritia usurpant, dum quod auferunt uni, dono dant alteri, munifici prædones, & quod veteres de Sylla scribunt, alios per aliorum injuriam locupletare, studentes ipsi inter quotidianas rapinas semper inopes. Proinde iustitiaz & pietatis nomen sibi venantur, dum pauperum quæſtiones libenter suscipiunt, foventque corundem causas contra ditiores, sed eosq; duntaxat afflictis illis succurrunt, donec interim exhausti loculos pleniorum. Neque enim animus est, prodesse pauperibus, sed nocere divitibus, quod cuivis illorum facilius est, quam prodesse, atq; hac iustitiaz pietatisq; umbra, tantars ſepe licentiam sibi arrogant, ut civitatibus & potentioribus

vim inferant, & publica hostilitate vexent, & unde legum authoritate nullis sperare licet veniam, isti nobilitatis praetextu assequuntur gloriam, & tanquam antiqui gigantes gloriabantur in peccatis suis, & cum veluti mali dæmones undique quærunt, ut noceant, tunc maxime prodesse putantur, quando solum nocere desistunt, agentes ut omnibus sint terrori, amentur à nullo, cum sceleratis & flagitiosis omnibus ponentes portionem, & qui se custodiaz eorum tradunt, depopulantur: & opprimunt: nec ullum hominum genus civitatibus pestilentius, quam nobiles isti, qui sibi ipsis placentes, quasi cæteris generosiores, semper superbo spiritu turgent. De quibus idcirco non male consultit Aristophanes, inquiens, non oportere in urbe nutrire leones, si autem alti sunt, obsequi illis oportere. Horum tyrannde oppressi olim Helvetii, nobiles omnes occiderunt, & totam eorum progeniem patria extirpaverunt, hac insigni nobilium strage, nomen sua virtute celebre cum libertate adepti sunt, qua plus quadringentis annis, in hunc diem fœliciter imperant, atq; regnant, semperq; hoc nobilium hominum genus oderunt. Ollim nulli erant populis gratiore, nec maioribus præmiis digni censebantur, quam qui tyrannos, eorumque stipatores, & satellites etiam, vel innoxios liberos interimerunt, quin & jurisconsulti docent, tronunquam innoxios teste occidi posse, si id magnopere prospicit Rœpub. ut extincto tyranno, & liberos trucidare, ne repullulet nova tyrannis: quemadmodum & Græci, post eversum Ilium, occiderunt Hectoris filium Astyanactem, ne novi belli instaurandi occasio superesset. Legamus liceat veterum temporum historicos. Titum Livium, Iosephum, Egæsippum, Quintum Curtium, Suetonium, Tacitum, Serenum, Tranquillum & reliquos, semper licuit tyrannis insidiari, licuit decipere, honestissimum autem occidere, etiam vel veneno tollere, cuiusmodi Tiberius à Julio tertius Imperator peremptus est: sed cum beneficium detestabile semper fuerit, venenum quo ille extinctus est, orbis censuit esse vitale. Attestantur istis etiam sacra literæ in Eglon, in Sisara,

in

in Holoferne, quos interimerunt Aioth, Iehel, Iudith, quod etiam coram Deo licuit, occisis quoque facinore tyrannis jugum excutere, oninesque illi quorum facinore afflictus populus liberatus est, sacris Bibliorum annalibus pro ministris Dei honorati sunt. Iam vero nobilitatem non usu & consuetudine, quam etiam natura malam esse non ambigimus, siquidem inter aves & quadrupedia nulla alia nobilitatis prærogativam habent, præter illa, quæ cæteris animantibus etiam hominibus non tam infesta quam exitio sunt, cuiusmodi aquilæ, vultures, falcones, accipitres, corvi, milui, struthiones, & fabulosæ harpyz, gryphi, syrenes, & hujusmodi monstra. Simili ratione tigrides, leones, lupi, pardi, ursi, apri, dracones, serpentes, bufoæ. Ex arboribus vero nullæ, aut paucæ diis sacre & nobiles habentur, nisi quæ aut steriles sunt, aut nullum hominibus ædibilem fructum ferunt, ut quercus, esculus, fagus, laurus, myrtus. Inter lapides non marmora, non ædiles, non molares, sed gemmæ, quæ nullum hominibus utilitatis usum præbent, habentur nobilissimæ. Sic & in metallis, argentum admodum perniciosum, & ferro nocentius aurum, nobiliora sunt, & digna habita, pro quibus tot cæribus, & humani sanguinis dispensio populi dimicent.

CAPVT LXXXI.

De Arte Heraldica.

ATQUE hinc processit heroïca illa heraldorum ars & Philosophia in censendis distribuendisque istis nobilium clypeis admodum occupata: quos aut jumentum, aut vitulum, aut ovem, aut agnum, aut caponem, aut gallinam, aut anserem, aut aliquod horum animantium, quæ hominibus servituti vel usui necessaria sunt, in armis gestare nefas est, & infame, sed omnes à crudelibus belluis, & rapacibus feris nobilitatis suæ insignia auspicari oportebit. Sic Romani aquilam avium omnium rapacissimam sibi delegerunt.

Phrigii suem perniciosum animal. Thraces Martem, antiqui Gothi ursam. Alani Hispaniam invadentes, catum rapax simul & fraudulentum animal. Franci veteres leonem, eundem etiam Saxones. sed deinde sumpserunt Franci in Gallia commorantes bufones. Saxones vero equum, bellicosum animal Cymbri taurum ferebant, fortitudinis & roboris signaculum, Antiocho Regi aquila draconem unguibus deferens in signaculum erat, Pompeio autem ensifer Leo Attila coronatus astur. Quin & Romani ipsi, quib. anseres pro capitolio vigilantes salutem contra Gallos praetiterunt, ne tanto quidem beneficio induci potuere, ut anserem inter insignia referrent. Forte gallum & hyrcum, sunt qui admittunt clypeis: siquidem haec animalia constat superba & luxuriosa esse, quæ etiam præcipue nobiliū dotes sunt. Eadem ratione & pauonem recipiunt propter fastum: upupam quæ ipsa etiam quid regium habere videtur, & coronam gerit: nec obest nobilitati, quod nidificat in excrementis, nam ipse quondam Vespasianus Imperator etiam ex lotio yectigal accepit, inquiens, Lucri non esse malum odorem. Iamq; etiam pleraq; minuta animalia in ipsis nobilium imaginibus prærogativam habent, si modo exitii alicuius documenta sunt, alias non admittenda. Ex horum numero sunt cuniculi, talpæ, ranæ, locustæ, mures, serpentes, salpegæ, scolopendræ, à quibus (Plinio authore) aliquando abactos populos, & deletas civitates creditum est, atque eisdem rationibus nō illis etiam culices, cimices, muscas quin & si velint vesicas, rabes, hulcera, pestes, libentissime concedemus, quippe ipsis olim Ægyptus sub Pharaone & Moysè flagellata est, & hodie etiam nobiliores habentur, qui præ ceteris ornantur scabella gallica. Sunt etiam qui enses, pugiones, machæras, bipennes, scorpiones, turres, arces, machinas, ignes & quavis alia homicidiorum & perniciei instrumenta: clypeis suis ingerunt. Quin & Scytarum fulmen, Persarum arcus & pharetræ, Corallorum rotæ insignia fuerunt. Similiter inter divos, Iuppiter fulmen, Neptunus tridentem, Mars frameam, Bacchus thyrsum, Hercules clavam,

clavam, Saturnus falcem sibi delegerunt. Atque haec armorum insignia quæque pro sua crudelitatis, rapinæ, violentiæ, fortitudinis, temeritatis, cæterarumque nobilitatis virtutum expressione (heraldis decernentibus) alia aliis censentur nobiliora. Quæ vero clypeæ iis carent, & mitiora quædam ut arbores, flores, stellas & ejusmodi exprimunt, ut Apollinis cythara, & Mercurii caduceus, aut sola colorum varietate distincta sunt, haec prioribus illis multo recentiora, minusque nobilia sunt, quia non censentur haec ulla militiæ fortitudine aliove sanguinis aut exitii artificio fuisse conquisita, mirum tamen quam stulta sapientia in istis astrologicantur, philosophantur etiam & theologizant, paludati isti heraldi, dum fuscum & nigrum Saturno assignant: idcirco perseverantiam, taciturnitatem & patientiam illi adscribentes, saphyreum autem & azurinum fidem, ac juxta Gallorum opinionem zelum significare volunt, Iovem illi præponentes. In rubro iram vindictamque exponunt ob futibundi Martis dominium. Auri flavus color Soli dicatus hunc ob sui metalli pretium, atque solis lucidissimum splendorem, siderium ac lætitiam significare dicunt: Venerem præficiunt purpureo ac viridi, purpureum roseo nitore aridentem amorem significare dicunt, sed Galli productionis austutiam illi adscribunt. Viridis autem omnium consensu spem denotat: virescentibus enim agris fructus speratur. Albus color Lunæ adscribitur, qui cum sine mixtione simplex sit, omnis tamen mixtions facile susceptivus: puritatem, aptitudinem, simplicitatem signare volunt. Cæteros omnes mixtos colores adjudicant Mercurio, qui ut ipse vagus est & varius, ita omnes illos varietatem animi exprimere, nam cinerius nigro vicinior, angustiam: carneus quasi remissi sanguinis, occultum animi dolorem, vel secretum absconditumque cogitatum, palearis vero & clarus & obscurus velut decadentium foliorum, & arescentium herbarum, desperationem & suspicionem, pro significationis habent. Longum esset referre ejusmodi nomenas ex humoribus & diebus, mundi angulis ac ventis, signis, plane-

planetis, plantis, lapidibus, ipsisque Ecclesiaz Sacra-
mentis & mysteriis, huc affingunt, & fere totam Apo-
calypsim ad has fabulas suas demigrare cogunt. Atque
haec est illa heroicorum heraldorum heroica Philoso-
phia. Hic finem facturus etiam hujus negotii, nisi oc-
curisset mihi præterisse me heraldorū originem: hunc
itaq; sermoni huic appendere liber. Heraldus ab heroi-
bus deducit Æneas Sylvius. Erant autem Heroës vete-
rani milites, quos solos Heraldos esse decet, atque sic
Heraldi, Teutonicum vocabulum significat, videlicet
senem in armis, sive veteranum militem. Sed hodie ser-
viles quidam homines, caduceatores & nuncii feciales,
etiam qui nunquam militaverunt, id officii assequun-
tur. Privilegia autem officiaque heroaldorum ex anti-
quissimis sæculis in hunc usq; diem durari. Primus eo-
rum author fuit Liber patet, qui subasta India illos in
haec verba initiavit: Ego vos hodie militiae laboribusq;
absolvo, veterans milites esse volo, heroasque vocari:
munus vestrum erit Reipub. consulere, fontes arguere,
laudare probos: ceteris muneribus vacabitis, quo cum-
que gentium terrarumq; veneritis, victum vobis reges
vestitumq; dabunt, honoratores apud omnes eritis, xe-
nia vobis principes afferent, suasque vestes condemnabunt,
stabit fides dictis vestris, mendacia horrebitis, pro-
ditores judicabitis: qui fœminas male habent, infames
hoc asseverabitis: in omni terra libertas vobis esto, se-
curusq; vobis transitus & incolatus. Si quis vos vestru-
que verbo factove angariaverit quempiam gladio ferier-
tur. Adjecit post multa tempora istis heroum privile-
giis Alexander M. ut auro, purpura, concincineisque vesti-
bus & paludamentis uti possent: quin & arma regia &
insignia deferre, quovis gentium terrarumque loco fu-
erint. Si quis hos manu pulsasset, aut verbo læsisset,
eum proscriptis bonis etiam capitibus reum esse Sic Thu-
cydideum, Herodotum, Didymum, Megasthonem, &
Xenophontem tradere, idem Æneas refert. Tertio de-
inde Octavianus Augustus, constituta Romana mo-
narchia, illos hac lege decoravit: Quisquis es, qui per
decennium nobiscum militaveris, si modo quadrage-
narius

nariis fuetis, sive eques, sive pedes stipendia merueris,
 militia posthac vacato , heroës esto yeteranusq; miles,
 nemo te civitate, foro, templo, hospitio, domo prohibe-
 bat: nemo tibi crimen adscribat, onus imponat, pecu-
 niam ex te querat : si quid peccaveris , solam Cæsaris
 vindictam expectato , quicquid turpitudinis admise-
 rent, hominem te judicem, propalatoremque timeant,
 seu privati, seu principes fuerint: quod dixeris affirmaverisque nemo falsum arguet , libera & aperta tibi om-
 nia itinera locaque sunt, in ædibus principum, mensa
 tibi cibi potusque esto stipendia quibus te tuamque do-
 mum serves , ex quo publico quotannis habero : quam
 legitima facie duxeris uxorem, cæteris fœminis præfe-
 ratur: quem exprobaveris infameisque dixeris, hic re-
 probatus homo & infamis esto, arma, insignia, nomi-
 na & ornamenta heros fert, qua reges decent, qua dicere aut facere velis, ubivis gentium , locorum , natio-
 numque facito. Si quis injurius fuerit , cervice careto.
 Postremo Carolus Magnus translato ad Germanos imperii nomine , post devictos Saxones & Longobardos Cæsar Augustus appellatus , illos hoc honore donavit , inquiens Milites mei, vos heroës vocabimini, socii regum & judices criminum, vivite posthac laboris exper-
 tes, consulite regibus publico nomine , turpia corripi-
 te, favete fœminis, juvate pupillos, consilio circunda-
 te principes , ab his victum , vestitum , stipendumque
 petite: si quis negaverit, inglorius, infamisque esto : si
 quis injuriam vobis intulerit , reum se laetx majestatis
 agnoscat. Vos autem cavebitis , ne tantum decus tan-
 tumque privilegium justo labore bellorum partum aut
 ebrietatis, aut alio quoq; vitio maculetis , ne quod
 vobis largimur ad gloriam, redundet ad poenam, quam
 de vobis sumendam si forsitan excesseritis , nobis &
 successoribus nostris Romanorum regibus , perpetuo
 reservamus. Atque hæc est Heraldorum magnificentia
 quibus antiqua consuetudine temporum magnos se se-
 xtimant quia impune maximis obtrectare illis permis-
 sum est.

C A P V T LXXXII.

De Medicina in genere.

Sed jam à militia & nobilitate ad medicinam prope remus, quæ ipsa etiam quædam homicidiorum ars est, prorsus mechanica, licet philosophiaæ titulo se traduci posse præsumat, ac supra jurisprudentiam proximas theologiæ sedes ambiat, unde maxima inter medicos & Iuristas contentio est, Argumentantur enim Medici: Cum triplicia sint bona ex ordine, animæ, corporis, & fortunæ, priora curat theologus, secunda medicus, tertia jurisconsultus, hinc medicis medias quoque sedes deberi supra jurisconsultos, quantum corporis robur & sanitas fortunæ divitiis præstat. Sed hanc litem nescio, quis prætor lepida interrogatione diremit, quæsivit enim ex litigantibus illis, quis mos & ordo servaretur in educendis ad supplicia reis, uter præcederet & sequeretur, latrone an carnifex? Cum responderent, præcedere latronem, sequi autem carnificem, dedit ille sententiam præcedant ergo juristæ, sequantur medici: horum insigne latrocinium, istorum temeraria homicida notans. Sed ad medicinam redreas mus, ejus plures hæreses sunt: Nam est una, quam rationalem, sive sophisticam, sive dogmaticam vocant, eamque Hippocrates, Diocles, Chrysippus, Caristinus, Praxagoras, & Hérofis tratus secuti sunt, quam etiam Galenus his longo tempore posterior approbavit, qui præ ceteris inseguutus Hippocratem, totam medendi artem ad causarum agnitionem, signorum notitiam, rerum qualitates & corporum diversas habitudines gradusque revocavit. Sed hæc hæresis cum circa voces potius, quam circa res ipsas versetur, naturalis philosophiaæ fateor non infima pars est, medendis tamen ægrotantibus, non admodum necessaria, ne dicam pernicioса, ut quæ hominum salutem sanitatemque ad contorta quædam sophismata relegat potius, quam ad sincera, quibus morbis mederi possit medicamina,

& scho-

& scholasticis syllogismis occupata, solitudinum & saltuum hortorumque nescia, ignorat herbas & medicinam: quocirca Serapion hanc rationalem medicinam nihil ad medendi artem pertinere professus est. Est itaque alia medices factio prorsus questuaria & mechanica, à qua usque in hunc diem medici suum nomen habent. Hanc idcirco operaticem vocant, in empiricam & methodicam dispartitam, de hac nobis hic sermo est. Empiricam itaque ab experimentis appellant, cujus principes Serapion, Heraclides, & ambo Appollonii fuere, quos postremo ex Latinis Marcus Cato, C. Valgius, Pomponius, Leneus, Cassius, Felix. Aruntius, Cornelius Celsus, ac Plinius, & plerique alii secuti sunt. Ex hac deinde methodicam construxit Herophilus Chalcedonius, & ex longa rerum omnium magistra experientia ad certas regulas adegit, quam postea validissimis argumentis probarunt Asclepiades, Themision, ac Archigenes: complevit autem Thesillus Italus, qui (ut author est Varro) cuncta superiorum placita sustulit ac velut rabie quadam in cunctos prioris & vi medicos peroravit. Post istos vero complures externarum gentium barbari philosophi de ea scripere, inter quos adeo crevit Arabum gloria, ut hujus artis inventores plurimis visi sint, facileque id se posse contendere videantur, nisi ipsa originalia Graeca & Latina nomina ab illis usurpata, aliamp artis originem indicarent. Hinc Avicennæ, Rasis, Averrois volumina paricum Hippocratis & Galeni libris autoritate recepta sunt, tantamque fidem adepta, ut si quis sine eorum placitis cuiquam mederi præsumat, is publicam salutem palam decoquere videatur. Hæ autem medicorum factiones licet paucæ sint, non tamen minor inter eos contentio est & opinionum pugna, quam inter Philosophos. Nam de spermate, quod genitale semen est, audite quibus anilibus ratiunculis certant: Pythagoras illud ultissimi sanguinis spumam, sive cibi utilissimum excrementum dixit: Plato autem spinalis medullæ defluxum, quia nimium coëntes dorsum & renes dolent. Alcmeon autem cerebri partem adseveravit.

vit, ex eo quod coëntibus oculi dolent, qui sunt partes cerebri. Democritus autem ipsum ab omnibus corporis partibus derivatum ait, & Epicurus à corpore & anima convulsum. Aristoteles alimenti sanguinei excrementum, quod ultimum in membra digeritur. Ceteri putant sanguinem esse testium calore decoctum, & dealbatum, ea duntaxat moti ratione, quod ultra vires coëntes, sanguinis guttas ejiciunt. Porro Aristoteles, & Democritus, nil dicunt mulieris semen ad generationem conferre, neq; germenillas, sed particularem quendam sudorem emittere, Galenus illas, & sperma licet imperfectum germen emittere ait, & utrorumque viri & mulieris semen fœtum constituere. Ceterum, Aristoteles corpora animalium, ex sanguine proxime vult generari, & immediate nutriti, sperma quoque ex sanguine generationem habere. Hippocrates contra, corpora animalium, ex quatuor humoribus primo coagulari. Sed & multi ex Arabibus putarunt animalia perfecta posse absque maris & fœminæ permixtione generari, ac sine semine produci: propterea dicebant, matrices non esse necessarias, nisi per accidens. De causis autem morborum originalibus agentes, Hippocrates illas in statu sine spiritu collocat, Hierophilus in humoribus. Erasistratus in arteriarum sanguine, Asclepiades ex atomis per corporis invisibilis poros illapsis illas rimatur, Alcmeon ex corporalium potentiarum exuberantia, vel inopia, Diocles ex inæqualitate elementorum corporalium, aërisque halitu. Strato ab alimenti exuberantia, cruditéque, & ejus corruptione omnes morbos fieri solummodo putat. De ciborū autem conversione non minus discrepant. Nam Hippocrates, Galenus, Avicenna, in stomacho, cibos per calorem concoqui affirmant, Erasistratus hæc in ventre fieri contendit, Plistonicus & Paraxagoras non concoqui modo, sed putrescere ajunt: quinetiam Avicenna, & ejus expositiones, Gentiles, & Iacobus de Forlivio, non sine insigni errore, sterlus in stomacho generari tradunt.

Asclepiades autem & ejus amuli non concoqui cibos,

bos , sed crudos in corpus omne dividi putant , qui in-
super omnium superiorum dogmata vana & superva-
cua esse dicunt . Transeo urinarum judicia , ab illis nec-
dum perfecte cognita , pulsuumque dieses incompre-
hensas . Iam vero & Hippocrates , quem ipsi pro Deo
colunt , ab aliis in plerisque non tam diversum sentit ;
quam turpiter erravit . Nam in libro de natura infantis
ait : Generatur ex luteo ovi avis , nutrimentum autem ,
& augmentum habet album , quod in ovo est : quod fal-
sum probat Aristoteles in libro de animalibus , & in li-
bro de generatione animalium , disputans contra Alc-
meonem , qui cum Hippocrate sentiebat , concludit : or-
igo pulli in albumine est , cibus per umbilicum ex lu-
teo petitur , cui sententia adhaeret etiam Flinius in-
quiens : Ipsum animal ex albo liquore ovi corporatur
cibus ejus in luteo est . Nonne etiam ille Hippocratis
aphorismus mendax est ? Mulier non podagrizat , nisi
menstrua illi defecerint : cum multæ foeminæ , quibus
etiam menstrua fluunt , podagras patientur .

CAPUT LXXXIII.

De Medicina Operatrice.

TOta præterea medendi operatrix ars nullo alio
fundamento quam fallacibus experimentis super-
extructa est , ac tenui ægrotantium credulitate robora-
ta , non minus venefica , quam benefica , ut s̄xpissime , &
fere semper plus periculi sit à Medico ac medicina ,
quam ab ipso morbo : quod quidem , & ipsi hujus
artis principes ingenue fatentur , videlicet Hippo-
rajes , dicens artem hanc esse difficilem & experimen-
to fallacem , & Avicenna , inquiens , fidem ac spem æ-
gri erga Medicum , & medicinam s̄pē plus efficere ,
quam ipsam eum cum Medico medicinam : & Galenus ,
difficile posse reperiri medicamē , quod plurimū proſit ,
ac non simul in aliquo obſit : atq; alius quidam ex illis ,
ait , medicinarum notitia delectabilis est , ut reliquorum
omniū , quę arte , & regulis constat , operatio autē secun-
dum

dum medicinam à casu est: Eant igitur nunc fortunati ægri, ac periculosis experimentis, & casui fidem habent, sed tam blanda est cuique pro se sperandi dulcedo, ut ait Plinius, ut cuicunque se medicum profidenti, statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio majus. Hinc est quod sapissime illic queritur ubi mors est, quippe medicorum hic optimus creditur, quem particeps lucri commendat pharmacopola, qui cum illo colludit, cuius servulus etiam Medicus sibi sub stipe devincit, qui lenocinio fungentes, illum apud miserios ægros collaudando præferunt: magna quoque præstantia Medicus est, quem usurpata pomposa vestis, & intermicantes crebris hyacinthis digitii commendant, & cui remota patria, vel longa peregrinatio, aut diversa religio (ceu Iudeus vel Maranus) ad fallendum efficacissima frontis impudentia, magnorumque remediorum constans inconcussis mendaciis jactantia, autoritatem, famam, fidemque conciliarunt. Et cui pertinax contentio, ac multæ semper in ore cum sint græculæ, tum barbaræ voces, & multa authorum suorum nomina doctrinæ fecerunt opinionem, atque sic instructus, plus quam plumbea gravitate, sed audacia pene militari, medendi practicam tunc hac hypocrisi aggreditur. Primum invisit ægrum, respicit urinam, tangit arteriam, inspicit linguam, palpitat latera, explorat excrementa, scire vult victus consuetudinem, & si qua etiam secretiora sunt, inquirit, acsi per hæc libret elementa, & velut in statera expendat humores ægotantis, fabulaturque egregiè: deinde magna jactantia prescribit medicamina, Recipe cataracta, mitte sanguinem, fiant clysteria, fiant pessi, fiant unctiones, fiant cataplasmata, dentur elinctoria, dentur masticatoria, gargarismata, fiant sacculi, fiant fu-mi, dentur condita, dentur syrupi, dentur aquæ, exhibeantur teriacalia: quod si leviusculus sit morbus, & æger delicatulus, excogitabit blandimenta, & quæcumque mulierculis effeminatisque viris grata atque jucunda putat, magna autoritate præcipit, jam suspenso molli grabatulo, aut fontalis aquæ in pelvim stilanti-

lantibus guttis, somnos allicit, jam fricationibus, stu-
fis, cucurbitulis morbum extenuat, jam balneis, ther-
mis, cibisque delicatiōribus, ac cœli mutatione exte-
nuarum ægrum reficit: ut autem magna authoritatis
habeatur, & simul admirationi sit, horas observando,
physicas allegationes suspensionesque adnecti facit,
nec nisi ex ephemeride mathematica pharmaca potio-
nesque ministrat, quin & in pharmacopolem sibi im-
perium arrogat & se coram omnia dispensari jubet,
seque meliora armata deligere simulant, cum saepē ne-
sciat sophisticata à veris discernere, resque ipsas nomi-
ne tenus penitus ignorat. Si vero dives sit æger, aut ma-
gnæ authoritatis, tunc quo plus sibi compendii atque
famæ accessuruni sit, morbum quantum potest protra-
hit; ac non nisi paulatim restituit, etiam si posset semel
uno pharmaco morbum depellere, nonnunquam vero
medicamentis suis, exagitato, morbo, priusquam il-
lum tollat, hominem ad extreūm vitæ discrimin ad-
ducit, quo illum tunc abs gravissima & periculosissima
ægritudine liberasse prædicetur. Quod si quandoque
in manus suas æger incidat, graviori morbo confli-
ctans, cognoveritque perniciosum esse malum, & cu-
jus dubius sit evenus, tunc istis ingreditur stratagema-
tibus, austero vultu vivendi leges præscribit, jubet inso-
lita, prohibet consueta, arguit oblata, execratur exhibita,
comminatur exitium, & vitam pollicetur, ma-
gnaque poscit præmia. Si dubitat de eventu, suadet
convocari collegium, & postulat socium, quo secutiūs
medeatur, aut non raro cautius perimat, ne superve-
niens aliis qui ægrum solus restituit, famam sibi atque
laudem cum luero præripiat. Si ægro quid male cesse-
rit, sive illum præter spem, per insignem imperitiam
occiderit, hic se aut per catarri præfocativum deflu-
xum, aut aliquod aliud simile subitaneum accidens,
immedicablemque casum apparenter excusat, & ægti
inobedientiam, aut custodum negligentiam acriter ac-
cusat, aut incusat collegas, aut in pharmacopolem pro-
trudit: sic enim efficit, ut nemo ægrotus nisi propria
culpa periisse, nemo nisi medici beneficio restitutus
videa-

videatur. Iam vero Medicos plerumque nequam esse, suorummet testimoniis comprobabimus. Ait enim eorum conciliator Petrus Apponus, artem Medicinæ Marti esse adscriptam, qui Planetarum omnium odiosissimus est, & qui ingratitudinis, jurgiorum, omnisque iniquitatis & malitia author existat.

Ideoque etiam Medicos, ut plurimum malorum esse morum, cum ob Martis, Scorpionisque influxum, tum quod ait, quia ex vili stipite, & sterili originem contraxerunt, intumescentes demum, & contumeliosi facti, cum fuerint incrassati. Hæc ille edocitus forte Aesculapii exemplo, quem primum medicinæ repertorem ex mente Iovis genium, & per solis viam in terris destinatum fabulatur, antiquitas. Celsus vero hominem fatetur, sed in Deorum numerum receptum. Complices alii assertunt, illum meretricio incestu ex Coronide, venusta muliercula genitum, quam Sacerdotes in Apollinis templo adulterinis amplexibus saepe subegerunt, qui finxerunt illum Dei filium. Omnes autem in hoc convenient, tam scelestum fuisse hunc Deum, ut Iovis fulmine in eo coercendo opus fuerit, de quo Lactantius ad Constantimum Imperatorem sic scripsit: Aesculapius, & ipse non sine flagitio Apollinis natus, quid fecit aliud divinis honoribus dignum, nisi quod sanavit Hippolitum? Mortem sane habuit elatiorem, quod Deo meruit fulminari: hæc ille. At sunt revera medici homines omnium scelestissimi, discordantisissimi, invidentissimi, mendacissimi. Sic enim omnes à se invicem dissentunt, ut nullus reperiatur medicus, qui citra exceptionem, additionem, permutationem, praescriptum ab alio pharmacum comprobet: quin immo qui laceret, mordeat, ne videlicet ipse non melior medicus videatur, si alterius vel optimo consilio nihil detraxerit, vel his, quæ etiam saepe nimis multa sunt, non aliquid addiderit: unde tandem in proverbium abiit, medicorum invidia & discordia. Nam quicquid probat unus, ridet alter: nec quicquam apud eos certi, sed omnia promissa eorum nugæ volatiles, & mera mendacia: hinc vulgus cum vult aliquem insinuiter

gniter niendacem ostendere, ait illi, mentiris ut medicus, summumque ingeniorum suorum opus in his versatur, ut in cogitandis novis, veterum recte facta negligantur, contemnunturque: tum quæ pauca sciunt, recidunt, aut monstrare nolunt, quasi neminem docere in autoritate scientiæ sit, invidentesque aliis etiam vitam nostram fraudant alienis bonis. Sunt insuper plurimum superstitionis, arrogantes, malæ conscientiæ, superbi, avari, quibus aliud semper in orbe obversatur, dum dolet accipe, facientes etiam, si suum ad compendium expedire crediderint, ut doleat quod sanum est, sicut legimus Petrum illum Apponium (quem conciliatorem vocant) cum Bononiæ artem medicam profiteretur, tantæ avaritiæ & arrogantia extitisse, ut extra urbem alicubi ad ægrotos vocatus, non minoris quinquaginta aureis in singulos dies se conduci pateretur, vocatusque aliquando ad Honorium tunc Pontificem, quadringentos aureos in dies singulos sibi statui pactus est. Quin & Aesculapium, medicinæ parentem, ait Pindarus, à Iove fulmine adactum avaritiæ merito, eo quod medicinam nocenter & in damnum Reipubl. exercuisse. Iam vero si casu quovis fortunatus æger in manibus eorum evaserit, fit plausus intolerabilis, nemo sufficiet gloriam tanti miraculi decantare, Lazarum è mortuis resuscitarum narrabunt, illus vitam suum munus esse, sibi deberti, sese illum ab orco revocasse (usurpantes sibi, quæ solius Dei sunt) continuo jactant, nec ullo præmio se compensari posse, ajunt. Nonnulli illorum in id tumoris evesti sunt, ut se pro diis coli parentur, atque Ioves sese nuncuparent, sicut Menecrates Syracusanus medicus, qui quandoque ad Agesilaum Spartæ regem in hæc verba scripsisse legitur: Menecrates Iupiter, Agesilao regi salutem: sed illius stultitiam subridens Agesilaus, respondit: Agesilaus Menecrati sanitatem. Quod si vero ægrotorum quispiam infoeli- cior (quod plurimum fit) inter medicorum manus ex- piraverit, tunc naturæ inopiam, morbi malitiam, aut ægri inobedientiam in culpant, ac artis sua remedia ad hoc naturæ savientis areanum non extendi, sese me- dicos

dicos esse, non deos, curare posse sanabiles, non susci-
tare moribundos, nec quicquam se debere ægris, præ-
ter experientiam, & hujusmodi verbis etiam in fini-
stris eventibus superbunt, & ultro qui periere, arguunt
intemperantia, & simul pretium poscunt, cum occide-
rint suis pharmacis, qui sine illis vivere potuissent, æ-
gros pariter & fama, & pecunia, & sanitatem & vita spo-
liantes, secura interimere conscientia, cum, quia error
eorum (quod ait Socrates) terra tegitur: tum quia ir-
remeabilis est mortuorum regio, quo minus redire
possunt, quos illi illusos manibus, verbis & medica-
mentis noxiis infectos, ante diem in tartara præmit-
tunt, ne contra illos spoliatae vitæ & pecuniæ repetun-
darum agant. Sunt præterea medici plerunque conta-
giosi, & ab abjectis urinis & stercoribus fœtulenti, lo-
tiolenti, fterculenti, & ipsis obstetricibus sordidiores
ac sensibus infecti, dum oculis obscoena quæque & fœ-
tidissima conspicunt, auribus pariter & naribus ægro-
torum ructus, ventrisque crepitus, infecti aëris halitus,
flatus, pedoresque excipiunt, labris ac lingua atras le-
theasque potionis prægustant, manibus stercora & pur-
gamenta explicant, ægrotorumque horridæ imagines
& umbræ nocte dieque phantasiaz eorum obversantur,
innumeraque homicidia conscientiam eorum pertur-
bant, totum denique illorum studium sermo, ratio, o-
ratio, spiritus, & ingenium non nisi circa tristia, foeda,
tabida, horrida, mortis & morborum genera versatur:
totumque eorum exercitium est in locis fœdis, squal-
lidis, & vilibus curis, & obsceno artificio confitat,
semper ægrotorum matulas, cloacas & latrinas infamis
lucri causa ambientes, atque tanquam upupa avis
sordida ex humanis stercoribus nidificantes. An non
videtis illos quotidie, quomodo obvinctis digitis, lu-
tosis latifundiis, vultu turbulentu aut pallenti, conti-
nuo obambulant civitatem, ac præcipiti incessu, vilifi-
simi spe lucelli discurrent ad apothecas in apothecam,
quærentes & mendicantes sicubi quis lotium inspe-
ctandum vel concham offerat stercorariam, atque ut
cucullati vultures ad cadavera, sic isti ad excrements
homini-

homines omnium sunt nasutissimi : qui etiam prægustare solitum aiunt Hippocratem ut inde morbi naturali melius persentiret : quod plerique etiam Aesculapio adscribunt , quem Aristophanes idcirco scatophagum vocat , quo verbo significantur , qui ciborum vescuntur superfluitatibus , quod nomen deinde ad medicos omnes derivatum, ut eos scatophagos & scatomantes , hoc est , merdivoros , & merdarum inspectatores vocenius. Hinc scatomantia , oromantia , drymimantia dicuntur , divinationes seu prognostica medicorum ex stercorebus & urinis deprompta. Hinc apud multas nationes mechanici isti medici olim infames habebantur , atque adeo ut (teste Seneca) etiam gravissima infamia haberetur medici opus quarrere , & hodie adhuc plerique populi medicos pariter & obstetrices & carnicices à mensis & conviviis excludunt , aut non nisi secretis separatisque patnis calibusque excipiunt: quo circa stomachari hic licet detestabilem illum multorum principum morem , qui tam pestilentes homines nedium ad matutina cubicula , sed & quotidianis ægrotantium congressibus , recentibus semper pestilitatis vaporibus infectos , etiam mensis admittunt , quin adhibeat quis medicum convivio inter ipsos cibos & pocula de stercore , urinis , sudoribus ,扇ie , vomitu , menstruis differat , atque epilepsias , lepras , hulcera , scabies & pestes tractabit , totumque alioqui lautissimis obsoniis paratissimum convivium , sermonum suorum impuritate in nauseam convertet. Adhibete etiam medicum , si vultis , civilib. consolationibus , nihil illo ineptius insultiusque , idque forte , cum , quia medicorum disciplina (quod eorum ait conciliator) non est de virtutibus nec bonis morib. tuum quod (ut idem ait) naturaliter probus medicus , malorum morum esse debeat , & nos facinus apud multas civitates decretis publicis & plebiscitis cautum esse , ne medici in concilium admittantur , nec magistratum gerant , forte non tam quia inepti , leves , male morigerati , quam , quia semper sordidi , & ægrotantium timentorumque assidua atrestatione adeo contagiosi , non solum propinquantes

sibi homines , sed etiam subsellia inquinent , & marmota inficiant , ut eleganter de quodan medico cecinit Lucillus græco epigrammate , ab Ausonio sic Latine redditio :

*Alcon gesterno signum Iovis attigit ille,
Quamvis marmoreus vim patitur medici,
Ecce hodie jussus transferre ex æde retusa,
Effertur, quamvis sit Deus atque lapis.*

Quando vero in suam medicam consultationem coœunt, quid ea nocte mixerit & cacaverit æger examinatur , ac tanquam Laconum Ephori de vita ac necesse pronunciaturi sententiam , mirum , sed dolendum, quam tunc miseris altercationibus, nullo idem censente, circa ægri lectulum concertant , quasi non ad curandum, sed disputandum conducti sunt, atque ægro ipso, cui (juxta Græcum Menandri versiculum , Latine autem inquietis : Medicus garrulus ægrotanti alter in morbus) fere sermo molestus est, illorum oratione non opera opus sit ac productis ad ostentationem suam scholastico more aliquot aphorismis , quos ad omnem usum semper eosdem paratos habent , invocatisq; Hippocrate, Galeno, Avicenna, Rasi, Averroe, Conciliatore, ceterisq; suis diis, quorum nomina & tituli illis pro doctrina satis sunt , ad conciliandum sibi apud imperium vulgus fidem , doctrinæque æstimationem , ubi de causis, de signis, de affectibus, de honoribus, de die critico, aliquandiu seriose, sed indecisa discordia digladiatum est, tandem de adhibendo remedio, quod caput & cauda totius negotiis esse debuerat, frigidissimo decreto transfigunt, atq; ut est eorum inter se mutua invidia, nulla illorum sua secreta (ut vocant) æmulis suis communicare volent , tanquam ipsis peritum sit , quod tradiderint aliis , ad communem methodicam recurserunt , quasi illos destituant, ad empiricam, tanquam ad sacram ancoram configunt , ut quem ratio non restituit, adjuvet temeritas, satius esse inquietes anceps experiri auxilium, quam nullum: uel ægruni ipsum, si miseros sunt illi propitiis, atque illos (ut ait Ecclesiasticus)

languor

langor prolixior gravet, prognosticis relinquunt: dicentes quia desperatis Hippocrates vetat adhiberi medicamina: aut si paulo religiosiores sunt, morbum in divisorum aliquem reiiciunt, uel extremum praescribunt pharmacum quod erit. Recipe tabellionem unum, testes numero septem, adde sacerdotem cum aqua & oleo benedictis quantu sufficit, & dispone domui tux, quia morieris. Hinc Rasis conscius profecto agrotantium credulae stultitiae, tum medicorum contentiose inscrtiae, utriusque & agro & medico non incaute consulens, suadet in aphorismis suis, tantum unum medicum fore eligendum, quia unius (inquit) error magnam infamiam non inducit: & unius utilitas, quam in agro efficit, collaudatur: qui autem quam plures medicorum adhucuerit, is in errorem incidit plurimum, hae Rasis: Attestaturq; huic vetusta illa monumenti inscriptio, turbasse medicorum periisse, atque illud Græcum proverbium: multotum medicorum introitus, egrum perdidit. Illud etiam moribundi jan Adriani Imperatoris dictu: Medicorum turba principem perdidit. Nullum igitur pro conservanda uita sanitatemque utilius consilium, quam abstinere a medicis. Corporis enim sanitas Deo debetur, non medicis, ideoque Asa rex Iuda corripitur a Propheta Domini, quia in infirmitate sua non quæsivit Dominum, sed in arte medicorum confusus est, quorum quidem consiliis, qui se tradiderint, sani esse non poterunt: nec enim vita ulla misera magis, quam quæ sub eorum auxilii fiducia ducitur. Esto verum, sciant medici, atque utinam scirent, omnes vires & potestates elementorum, radicum, herbarum florum, fructuum, seminum, etiam animalium & mineralium, omniumque quæ parens natura producit, tamen non possunt omnibus iis virtutibus hominem nedum immortalem facere, sed quod minus est, nec levi quovis morbo agrotantem semper sanare. O quoties medicamen quod prodesset debuerat, nō profuit, & quod debuerat excernere non excr̄vit, quoties recedente agro remedicandum est, & tandem post multos labores & sumptus, vel nunc, vel paulo post, etiam vel astantibus medicis,

moriendum est. Quæ ergo nunc spes nobis in medicis reposita est, si (quod ipse eorum ait Hippocrates) experientia fallax sit. Quid certi possunt promittere medici si verum est, quod Plinius scribit, nullam artem medicina inconstantiorē esse, etiamnum sapientius immutari? Multæ gentes olim fuerunt, & adhuc sunt absque medicis degentes, quas videmus ultra decrepitam ætatem robustas, supra centenarios annos vivere: contrarie istos delicatiiores populos qui medicorum promissis & opera vivunt, ut plurimum media ætate senescere & occumbere, quin & ipsosmet medicos plus ceteris hominibus & quasi semper ægrotare, ac immaturore ætate decedere. Hinc ille Lacon cuidam dicenti, nihil mali habes? respondit quia non uxor medico. Illoque aterum dicente, senex factus es? respondit, quia nunquam usus sum medico, ostendens nullam esse ad sanitatem & senectutem certiorem viam, quam medico caruisse. Quod si dicat quis, multos medicorum auxilio convaluisse, respondebimus illi contra pulres etiam occubuisse, quibus medicorum opera nihil profuere, obiiciemusque illum Ausonii versiculum, inquit:

Evasere sati ope, non medici.

Olim enim Arcades non medicaminibus utebantur, sed (quod narrat Plinius) verno lacte utebantur, quoniam tunc maxime succis herbae turgerent, mederenturque uberiores pascuae: eligeabant autem præ ceteris lac vaccinum, quia illæ omnivora sunt in herbis. Lacones etiam Babylonii, Ægyptii, Lusitani Herodoto ac Strabone testibus, medicos onines respuebant: languentes vero in forum & plateas efferebant, ut qui similis morbo tentati effugissent, aliumve evaluisse noscent, illis expertis in se consulerent remediis, arbitrantes, quod etiam Cornelius Celsus adserit, ad ipsam curandi rationem nihil plus conferre, quam experientiam, qua constat doctissimos medicorum abs rustica aua sapientissime victos, illamque unica planta seu herbulâ illa perfecisse, quæ famatissimi medici non potuerunt,

cum

cum omnibus suis preciosis elaboratisque pharmaciis. Nam illi dum explicabilibus mixtionibus (cum tot de-
derit natura, quæ singula sufficientia remedia) confun-
dentes per compositam diversarum rerum complexio-
nem morbos pellere nituntur, conjectura magis, quam
causa aut ratione incedunt, totamque medendi artem,
non nisi casum aut conjecturam faciunt. Hæc autem
unius simplicis medicinæ uim & qualitatem cognos-
cens, solidis expertisq; naturæ viribus difficiles soluit,
ægritudines. Rursus illi perpetiosa & ab extremis In-
dis, aut Gadibus quæsita, persuadentes nisi pretiosa non
prodesse, magno impendio venalem sanitatem promit-
tunt: hæc inventu facillimis, vulgoq; paratis, & quas in
hortis suis quisq; facile habet, domesticis plantis, sani-
tatem non tam promittit, quam restituit. Præterea hi
ex fallacibus libris, & pictis codicillis edocti difficil-
limam medicandi operam, audaci quadam temeritate,
stultaq; garrulitate ad quæstum usurpant. Hæc à terris
& agris singulas plantas, eorumque colores, figuræ, sa-
pores, odores, varierates contemplata & edocta, & quid
in morbis reliquisq; casibus possint experta, gratis cui-
que dat certissima remedia. Ipsi etiam medicorum præ-
cipui consentent se à mulierculis plurima excellentissi-
ma remedia didicisse, & digna quæ ipsi libris infere-
rent, & veluti potiora posteris communicarent, quale
contra capitis dolorem extollit Avicenna medicamen-
tum. Quod si medicina quæ sanitatis temperamentum
afferre debet, consistit in proportione & temperamen-
to rerū ad invicem, cum inter se, tum etiam cum quan-
titatibus corporis cui tribuntur, atque iniquorum me-
dicorum hæc diligentissima cura fuit in proportionan-
dis & contemperandis medicaminibus, per justa &
harmonica pondera relinquentes posteriorib. hæc de-
inceps proportionanda ægrotorum corporibus, quæ est
ista audacia atque impudentia hæc non solum immuta-
re, sed illis etiam addere penitusve negligere aut igno-
rate? unde fit quod sicut consonans pharmaci tem-
peramentum sanitatem adferre deberet, ita illius disso-
nantia dolorem, horrorem, exasperationem morbo, &

nonnunquam mortem inducit, ideoque tutius medetur rusticus anus uno aut altero hortensi, & natura opera absoluto medicamine, quam medicus ille cum suis prodigiosis, sumptuosis, & dubia conjectura conflatis pharmacis. Fuerunt illius scientiae multi & excellentissimi philosophi & medici, videlicet non nisi simplicissimis rebus medendum esse. Hinc simplicium vires perscrutari experiri, de illis posteris nobis egregia volumina reliquerunt, quale Chrysippus de brachica, Pythagoras de scylla, Marchion de rafano, Diocles de rapo, Phanias de utrica, Apulejus de Betonica, & multi alii antiqui de aliis conscriperunt. Sed hos illi officinarum medici non solum non curant, sed etiam irrident, simplices appellantes qui studeant simplicibus. Hos igitur medicos (dico quidem, qui per simplicia medentur) non tam consulendos quam etiam sequendos esse nulli dissuadeo. Verum illos officinarum cultores, tanquam sortilegos & maleficos consulo fugiendo & propellendo, qui suis prodigiis compositionibus de malis nostris negotiantur, & super vitam nostram mittunt sortes. Nam cum composta medicamenta ex multis disparibus & pugnantibus speciebus constare necesse sit, impossibile aut saltem difficultatum est in illis aliquid certi posse statuere medicum nisi sola opinione, estimatione, conjectura: cumque innumeræ sape res sint quæ singulæ prædictæ posse videntur, ea sola congerit Medicus, quæ lors vel casus memoriarum suarum tunc obtulerit, aut in quæ alio quovis intrinseco sive occulto instinctu fuerit propensior unde sit: ut compositum illud pharmacum non tam ab ingredientium simplicium potentia, quam a medici fausta, vel infasta effectione sortiatur virtutem & effectum, quatenus ille occulto quodam influxu, sive naturali, sive cœlesti, sive demoniaco, sive fortuito plus ad hæc quam ad alias eligenda inducitur. Atque hoc est quod communiter dicitur, atque ipsi patientibus medicum unum esse alio fortunatorem, ac expissime iudicatum docto feliciorem. Quia & vidi ego, & novi medicum virum literatissimum tam infelicem, ut è multis ægatis
vix

vix paucissimi è manibus ejus salvi evaderent. Novi & alium semisciolum, qui omnes ferme & grecos suos, pleniusque etiam ab aliis pro deploratis derelictos, fœliciter sanaret. Quin & memini me legisse de medico, in cuius manibus quicunque nobiles & magnates incidissent, evaderent, plebei omnes & rustici periret, aut graviter periclitarentur. Vidore igitur nunc facile est, hanc officinariam medicinam, in qua plus potest medici fortuna quam doctrina, totam, aut pro maxima parte sortilegum esse, ideoque procul peilendam, atque tantum veneficam & sicariam esse damnandam. Proinde Romani quondam sub Catone Censorio medicos omnes & urbe tota, & tota Italia pepulerunt, eorum funesta mendacia crudelitatemque aversati, quod videlicet multo plures occiderent quam sanarent: tum quod venenorum peritissimi, odio, ambitione aut lucro facile adduci possent, ut venenum ministrent pro remedio, & pacta mercede hominum vita insidentur, sicut Pyrrhi medicus, sive is Timochatis fuerit (ut vult Gellius) sive Nicias, ut alii, qui Fabricio promiserat se Dominum interfecturum medicina, quod facinus aversatus Fabricius, Pyrrhum, quamvis inimicum monuit per epistolam, caveret à medico, de quo Claudia-nus ita inquit:

*Romani scelerum semper sprevere ministros,
Noxia pollicitum domino miscere venena.
Fabricius Regi nudata fraude remisit,
Infesto quem Marte petit, bellumque negavit
Per famuli patrare nefas.*

Similiter de Græcorum medici apud Plinium Cato scribit ad filium inquiens: Iurarunt inter hæc barba-ros omnes necare medicina, sed hoc ipsum mercede faciunt, ut fides ejus sit, & facile disperdant. Et paulo post subjungit. Vnde testamentorum plures infidæ, jam vero & adulteria in principum domibus etiam, ut evidens Eudemus in Livia Drusi Cæsariss: hæc Plinius. Ipse etiam Socrates apud Platonem vetuit, ne medici in civitate multiplicentur: Expediret & in hunc diem Re-public.

Reipublic. nullos esse, aut paucissimos medicos, quod que lex extaret, quæ eorum puniret cum inscitiz, tum negligentiz malitiam capitalem. Capitale enim est, ne que refert imperitia, an negligentia, stultitia, an malitia, perperam an studiose medicus pro pharmaco verenum porrexerit, hominemque in vita discrimen adauerit, atque non (quod Plinius ait) medico hominem occidisse summa esset impunitas. Qui certe unus illis atque communis cum carnifice honos est, homines scilicet accepta mercede occidere: atque ex homicidio, unde supplicium cunctis lex statuit, nullique concessa impunitas, si soli capiunt præmia. Hoc tamen interest, quod carnifex non nisi ex judicium sententia necat noxiis. Medicus autem præter omne judicium perimit etiam infantes. Non ergo insalubriter Pontificum constitutiones arcet à medicando clericos, cum ars medica res sit adeo cruenta, ut si fas sit sacerdotibus clericis medicum agere, liceat etiam agere carnificem. Neque imprudenter Porcius Cato medicis quondam interdixisse putandus: cum quia scientiz hujus famam semper novitate aliqua auicupantur: tum, & dum puder, novi nihil adferentes, aliorum inhærente vestigiis, experimenta per mortes agunt, & artem suam nostris periculis discunt, qua de vita nostra negotiantur, malaque hominum quæ brevissimo tempore tolli possent producunt, non raro etiam adaugent majori pro compendio: cui fraudi, ut obviaretur apud Ægyptios, medici ante diem tertiuin ægrotorum corpora eorum periculo curabant, post triduum autem suo.

C A P Y T LXXXIV.

De Pharmaco.

IAmque etiam à coeis suis Apothecarios & pharmacopolas vocant, quorum (ut est in proverbio) tituli remedia habent, pixdes venena, sive (ut canit Homerus) pharmaca mixta salubria multa, & noxia multa, quibus cum danno esse minime volunt, nos mortem nostram magna

magna emere pecunia compellunt : dum illi aliud pro alio propinantes, seu putridum inveteratumve , & evanidum pharmacum miscentes, saepe mortiferam potionem dant pro salutifera , dum facta jam pridem emplastrum, collyria, ungenta, pastillos & alia pharmaca, non nisi in officinarum compendia ex ipsa specierum frce ac tabe confitata mercantur , atque haec omnia nescientes discernere, credunt barbaris mercatoribus, omnia fraudib. ac sophisticatione corruptentibus. Possem etiam hic ostendere perniciosas illorum discordias de simplicium quibus utuntur, medicinarii cogitatione, errorisque eorum circa medicinalium rerum nomina ab illis male intellecta, pessimeque usurpata , que pluitus Nicolaus Leonicenus amplio volumine ostendit. Transeo etiam docere de prodigiosis compositionibus multitumque externarum rerum mixturi, quibus dum omnia confundentes, unum, quod omnibus naturis quadrat, medicamentum sese effecturos nobis persuadere volunt (sicut de compositione tyriacæ ac tyri fabula, deque illo antidoto Mithridatico statuerunt) nihil aliud efficitur, quam poëticum illud chaos :

Rudis indigestaque moles,

Nec quicquam nisi pondus iners, congestaque eodem,
Non bene junclarum discordia semina rerum.

ubi corpore in uno

Frigida cum calidis pugnant, humentia siccis,
Mollia cum duris sine pondere habentia pondus.

Esto, sint quedam compositiones ab antiquis medicis excogitatae, & utiles inventæ, que tanquam experita liceat recipere, tamen à vera illa methodo sunt aliena, & ab ipsissimis medicis propria conscientia coactis damnata, & omnibus modis explosa, à Plinio, à Theophrasto, à Plutarcho ac Hippocrate, Galeno, Dioscoride, Erafistrato, Celsø, Scribonio, Avicenna, quorum verba hic subscribere nimis longum esset, nec ab antiquis illis solum, sed etiam à multis recentioribus, è quibus unus Arnoldus de Villa nova inter aphorismos ait, ubi in promptu habentur simplicia dolum esse, si quis com-

positis utatur. At hodie neglestis, & ne cognitis quidem simplicibus, non nisi ex duobus illis apothecariorum luminariis, ac aromatariorum thesauro, tum Mense & Nicolai, ceterorumque antidotariis, picturatis & inauratis titulis medicamina promuntur: atque hinc sit, ut dum medici isti suo otio consulentes, vitas hominum apothecariorum fiducia gubernant: atque illi sine literis, sine cognitione barbaris mercatorib. consiliis, pro officinæ compendio res permiscent, multo plus periculi sit a medicamine quam a morbo. Iamque etiam dicamus de preciosorum medicinalium sophisticatione, quæ tanto ingenio sæpe ad simulata sunt, ut industrios etiam homines decipient: plurimumque conduceret saluti hominum ac Reipublic. peregrinis omnib. exoticisque pharmaciis, quæ tanto præterea precio a predonibus mercatoribus in Reipublicæ detrimentum aductæ sunt, omnino interdicere, ac medicos omnes in ordinem cogere, pharmacopolasque adstringere, ac legem illis prescribere, cuiusmodi olim Romæ (dum adhuc melior esset) Nero tulisse legitur, qua iis duntaxat, quæ noster gignit orbis pharmaciis ut complantur, cum hæc nostra cuiusque naturæ convenienter magis tum longe recentiora, electiora, minorique difficultate ac sumptu haberi possunt, minorique periculo quam peregrina, quorum maxima pars suspecta est, ut quæ særissime sophisticata adulterata, rejectitia, vel in navi suffocata, vel immensa lacuna, vel vetustate corrupta, vel non debito tempore & loco (unde plurimum imminet periculi) collecta sunt, nam coloquintida non matura sanguinem educit & interficit, & quæ sola, vel unica nascitur, venenum est similiter, & agaricus masculus mortiferus est, & qui antiquius, perniciosius, Scamonea omnis sophisticata est, similiter & terra Lemnia: & fides sigillorum periit. Iam quæsio quæ necessitas est iis uti peregrinis, si eadem, similisque consilii efficaciaz nostra terra producit? An non egregie stultum est, malle ex India petere, quod domi habemus existimantes propriam neque terram, neque mare sufficere, patriisque rebus peregrina, frugalibus sumptuosa,

tuosa , ac facile acquisibilis difficultia , & ab ipsis usque terita finibus importata præferentes . An fine armoniaco splene nemo mederi poterit , nec epati absque sandalis ? An si caremus bedellio , hulcera interiorum nemo curabit ? nec capiti quis medebitur sine musco & ambra , nec stomacho sine mastice & coralliiis ? Si hæc peregrina nostris corporibus convenienter medicamina proculdubio natura factum esset , quæ omnibus providit abundanter , ut hæc apud nos quoque nascerentur . Nonne absque illis & salubrius vixerunt patres nostri : Sunt ergo hæc desidiosorum , qui nostra non inquirunt nugamenta & pharmacopolarum commenta , qui non communem salutem , sed suæ negotiationis compendium querunt , persuadentes nobis non nisi speciosa quæque plurimum prodesse , quib . idcirco improbatur per Ieremiam . Nunquid non est resina in Galaad , aut medicus non est ibi ? Suis quibusque terris & regionibus suæ genti , suo climati , suo cœlo , suo seculo natura herbas producit atque contemperat : esto : quædam aliis atque aliis locis temporibusque acriores habeant vires , in quolibet tamen tempore & climate , pro suo hominumque temperamento eadem operantur , habeant liceat pretiosa illa & exotica nostris plantis maiores vires , sed has non nisi in sui climatis hominibus , quibus creata & producta sunt , putabimus salubres . At sunt etiam empiricorum rapinæ , persuadentium nobis monstrosa quædam pharmaca , & à medendi usu exotica , plurimum posse conferre , & fine iis salutem nostram non posse constare impendio miserorum sua commentaria experiuentes . Hinc viperas & serpentes , & nocentissima quæque reptilia antidotis admiscent , & velut deficientibus remediis humana adipem in unctiones subigunt , humanasque carnes aromatibus adservatas (quam mumiam nuncupant) nefario naturæ piaculo hominibus edendas præbent .

CAPUT LXXXV.

De Chirurgia.

RESTAT chirurgia, altera medicinæ pars, quæ excutanea corporis vitia curat: cuius opera manifesta & securiora sunt remedia, nam reliquorum medicorum cœca consilia sunt. Chirurgi vident & palpant quod agunt, ac pro opportunitate mutant, applicant & auferunt: hæc inter omnes medicandi artes prima in usum venit. Nam cum homines ab antiquo sese bellis exercearent, & vulnera sibi invicem infligerent, cœperunt illorum querere remedia. Nam quæ homo homini mala inflixisset, ab hominibus quoque curari posse putabant. Cæteros autem morbos, & interiorum cruciatus, tanquam ira Deorum genitos, incurabiles naturalibus viribus æstimabant. Primus itaque chirurgix inventor fuit Apis Ægyptiorum Rex, ut vult Clemens Alexandrinus, antiquior illo Mizria filius Cain, nepos magni Nohæ. Scripsit autem primus medicinam vulnerum Æsculapius, deinde excellentes in eam extiterunt, Pythagoras, Empedocles, Parmenides, Democritus, Chiron, Pæon. Narrat Plinius hanc Romæ primum exercuisse Archagatum Peloponensem, illumque ob secundi, urendique sævitiam Vulnerarium publice vocatum, mox transiisse nomen in carnificem. Denique universam artem tædio habitam & explosam. Est itaque chirurgia non minus reliquorum medicorum factionibus excellentium virorum autoritate clara sed virulentarum sordium immunditia & sanguinolenta crudelitate infamis.

CAPUT LXXXVI.

De Anatomistica.

HAnc tamen crudelitate superat anatomia, utrumque pharmaceuticorum & chirurgorum theatra

trica

trica carnificina , qua damnatos publice morti reo quondam vivos & remanente spiritu , truculentissimis cruciatibus resecarunt . Sed hodie ob Christianæ religionis reverentiam paulo mitiores effecti , interempto prius homine , ipsorum vel lictoris manu , in mortui cadaver , deinde his piaculis grassantur , humanumque corpus dilaniantes , membrorum singulorum situm , ordinem , mensuram , opera , naturam & abdita quæque perquirunt ac rimantur , ut inde quomodo & quibus locis curandum sit , addiscant : crudeli hac diligentia atque spectaculo horrendo & abominabili , nec impio.

C A P V T LXXXVII.

De Veterinaria.

Est adhuc alia medicinæ praxis , quam Veterinariam vocant , quæ brutorum morbis medetur , cæteris longe certior & utilior , à Chirone centauro , ut fertur , inventa & à Columella , Catone , Varrone , Pelegonio Vegetio , nobilissimis scriptoribus illustrata . Hanc tamen annulati iti medici non tam verecundiz sibi ducunt , quam penitus quoque ignorant , & aspernantur , admodum delicatuli , ut tanquam upupa avis , non nisi humanis stercoribus oblectentur . unde si quis ab illis pro asino aut bove suo medicamen requirat , pro remedio mox injuriam accepturus sit : quasi ad eos non pertineat scire , non solum hominibus , sed etiam cæteris animalibus (præcipue quæ hominibus commoda referunt) mederi : pro qua te Alphonsus Aragonum Rex olim duos expertissimos medicinæ doctores , pro equis & canibus amplio conduxit stipendio , jussisse sollicitos scrutari quæ remedia , & quis medendi modus singulis bestiarum morbis conveniret , quod illi facientes librum de his rebus utilissimum ediderunt . Fecit idem his temporibus Ioannes Ruellus Parisiensis , vir in utraque lingua peritissimus ac physicus primarius , qui de morbis equorum , eorundemque remediis , ex veterissimis authoribus , Apuliro , Hierocle ,

rocle, Theomenesto, Pelagonio, Anatolio, Tiberio, Eumeso, Archedamo, Hippocrate, Hemerio, Africano, & ex Aemilio Hispano, & Litorio Beneventano, defetum volumen transtulit, veterinariis omnibus magna cum Republica commoditate profuturum.

CAPUT LXXXVIII.

De Dietaria.

Svpereft adhuc medicina dietaria, cuius princeps præceteris extitit Asclepiades, qui sublato magna ex parte pharmacorum usu, totam medicinæ artem ad victus rationem, ad quantitatem & naturam ciborum obsoniorumque condimenta reduxit, à quo cæteri medici non omnino dissentient, sed ita putantes, quod alterum altero indigeat, victus quandoque pharmaciis ac illa pariter victus ratione atque mensura. Hinc jubent, inhibent, execrantur, accusant cibos & potus, quos Deus creavit, inobservabilesque victus regulas condunt: & quas aliis escas vel modeste delibare prohibent, ipsimet, tanquam porci glandes devorant, & quas aliis vivendi leges præscribunt, ipsi omnium primi prævaricantur, non tam negligenter quam consulete. Nam si ipsi juxta hæc dietaria decreta vivere deberent, sanitatis non modicam jacturam ficerent: si vero ut ipsi vivunt sic ægros quoque naturæ legibus vivere permetterent, pecunia damnum sentirent. Verum de his dietariis ita ait Ambrosius. Contraria divinæ conditioni præcepta medicinæ sunt, quæ à jejunio se vocant, lucubrare non sinunt, ab intentione meditationis abducunt, qui se medicis dederit, seipsum sibi abnegat. Et Bernardus scribens super Cantica ait: Hippocrates & Socrates docent animas salvas facere in hoc mundo: Christus & discipuli ejus perdere, quem vos è duobus sequi vultis magistrum? Manifestum se facit, qui disputat, hoc oculis, hoc capiti, hoc stomacho nocet: legumina ventosa sunt, caseus stomachum gravat, lac capiti nocet, potum aquæ pectus

non

non sustinet, quare hoc est, ut totis fluviis, agris, hortis, & cellarii vix invenire possis, quod comedas. Sed esto, haec Ambrosii & Bernardi verba ad solos monachos dicta sunt, quorum forte non est debere tantam rationem habere de valetudine, quam de professione: ac civiles homines non dedecet cum valetudinis ratione, etiam vietus & obsoniorum varietas atque mensarum lautities, primum diaetaria medicina pollicetur, alterum praefat coquinaria preparandorum ciborum & potuum disciplina. Quocirca Plato hanc medicinæ adulatricem vocat, plerique eam diaetariæ medicinæ partem adnumerant: quamvis Plinius & Seneca, & residua medicorum schola fateantur ab exquisitorum ciborum varietate multiugos morbos generari.

CAP VT LXXXIX.

De Arte Coquinaria.

Ars itaque coquinaria percommoda est nec inhonestata, si modo discretonis limites non egrediatur. Atque haec ratio etiam summos & continentissimos viros induxit, ut de coquinaria & obsoniorum condimentis scribere non erubescerent. Ex Græcis Pantaleon, Mithecus, Epircus, Zophon, Egesippus, Pazanius, Fpenetus, Heraclides, Syracusanus, Tyndaricus, Sicyonius, Symonaçtides, Chius, Glaucus Locrensis. Ex Romanis Cato, Varro, Columella, Apicus, & ex recentioribus Platina: Asiatici autem his rebus tamen luxuriosi atque intemperantes semper extitèrunt, ut ipsum nomen eorum in helluonum ac gulonum transferit cognomentum. Quos inde Aſotas nuncupamus. Hinc (quod refert Titus Livius) post Asiaticam victoriam peregrinæ luxuriæ in Romanam urbem defluxerunt, tunc enim primum epulæ cura & sumptu maiore apparati coepit: tunc coquus antiquis vilissimum nacipium, & in estimatione, & in usu, & in prezzo esse, atque è culina adhuc jure madens, fuligineo-

ne tinctus , cum ollis, patinis, tunstillo, mortario, veru
in scholas receptus , & quod vile ministerium fuerat
ars haberi cœpit : cuius tota solicitude est undecun-
que conquisere invitamenta gulæ , eduliaque ciborum
ad profundam ingluviem satiandam undecunque lo-
corum investigare : cujusmodi plura ex Varrone enu-
merat Gellius, videlicet parvum è Samo, Phrygiam at-
tagenem, graves Melicas , Hœdum ex Ambracia, pe-
num Chalcedoniam , murenam Tarteriam , ascellum
Pessinuntiū , ostreas Tarentinas, pectunculum Chium,
helopem Rhodium, scaros Cilices, nuces Tasias, palmas
Ægyptias, glandes Ibericas, quæ omnes edendi institu-
tiones ad improbam satietatis luxusque lasciviam re-
perta sunt. Ejus autem artis gloriam & famam sibi
præ cæteris vendicavit Apicius , ut ex ejus nomine
(teste Septimo Floro) cognomentum in coquos, qui
Apiciani dicerentur , quadam philosophorum imitati-
one propagatum sit : de hoc Seneca sic scriptum reli-
quit. Apicius , inquiens , nostra memoria vixit , qui
in ea urbe (ex qua aliquando philosophi velut cor-
riptores iuventutis abire jussi sunt) scientiam popinæ
professus disciplina sua sæculum infecit : Plinius quo-
que illum nepotum omnium altissimum gurgitem se-
verissime nuncupavit. Tot denique gulæ instrumenta,
tot irritamenta libidinum , tot obsoniorum varietates
Apicianorum illorum iñgenio excogitata & conficta
sunt , ut tandem opus fuerit præscriptis legibus popinæ
luxus coercere. Hinc veteres illæ sumptuariz & ciba-
riz leges latæ , videlicet Archia, Fannia, Didia Lætinia,
Cornelia , lex Lepidi, lex Antii Restionis : sed & Lu-
cius Flaccus & collega ejus censores , Duronium se-
natu moverunt , quod legem de coercendis convivio-
rum sumptibus latam tribunus plebis abrogare veller,
quam impudenter enim Duronius rostra concedit
illa dicturus. Freni sunt injecti vobis Quirites , nullo
modo perpetiendi , alligari & constricti estis amaro
vinculo servitutis : lex enim data est , quæ vos frugi
esse jubet , abrogemus igitur illud horridæ vetustatis
rubigine oblitum imperium ; etenim quid opus liber-
tate

tate est , si volentibus luxu perire non licet ? Erant & pleraque alia edicta , quæ nunc omnia antiquata sunt , penitusqne sublata , adeò ut nulla ætas unquam maiori gula cura ac luxu indulserit , quam hæc nostra , qui ejus causa (ut ait Musonius , & post illum noster Hieronymus) terram percurrimus , & maria , & ut multis , vinum , preciosusque cibus fauces nostras transeat , totius vita opera desudamus , tot modo apud nos popinæ , tot ganæ , tot gnatorum & luparum tabernæ , ubi homines edacitate , ebrietate & libidine perduntur , ut sepe non absque magno Reipub. detimento tota devorent absumantque patrimonia , tot modo reperta ferculorum genera , tot obsoniorum condimenta , tot mensarum leges , ritus & cæmoniæ , ut Asiotorum , Milesiorum , Sybaritarum , Tarentinorum : præterea Sardanapali , Xerxis , Claudii , Tyberii . Vitellij , Heliogabali , Calieni Imperatorum , aliorumque illorum veterum helluonum (quos omnes delitiis , luxu ac voluptate popinæ , cæteris nationibus ac hominibus præstisſe narrant historici) opipara convivia penitus sordida , incondita rusticanaque evasura sint , si cum iis nostris conviviorum apparatus conferantur . Præterea nihil actum est cibi & potus elegantia , nisi sinu etiam adsit abundantia usque ad fastidium , & quæ vel Herculem inebriet , qui eadem sepius navi & vehebatur & potabat , ac cibi facierate Crotomenium Milonem , & Aureliani Phagonem expleat , quorum ille triginta panes una cœna præter aliquos cibos comedere solitus erat , alter uno die ante Aureliani Cæsaris mensam aprum integrum , centum panes , vervecem & porcellum devoravit : babit autem infundibili apposito plus orca : hæc hodie apud nos receptissima sunt in rusticis illis publicis conviviis & templorum dedicationibus , cæterisque eorum festis : diceretis Orgia Bacchi celebrari , tam sunt illic omnium furore , cruore , & multiplicibus gula ebrietisque flagitiis commaculata : rum Centaurorum convivia , à quibus sine cicatrice nemo revertitur , illuc spectaretis , qualem de Erisichthonc voracitatem describit .

Ovid.

Ovid hoc carmine:

Nec mora quod Pontus, quod terra, quod educat aer,
 Poscit ex appositis queritur jejunia mensis.
 Inque epulis epulas querit, quodque vrbibus esse,
 Quodque satis poterat populo, non sufficit uni,
 Plusque cupit; quo plura suam dimittit in alvum.
 Utque fretum recipit de tota flumina terra.
 Nec satiatur aquis peregrinosque ebibit annes,
 Utque rapax ignis non ulla alimenta recusat.
 Innumerasque faces cremat, & quo copia maior,
 Est data, plura petit, turbaque voracior ipsa est.
 Sic epulas omnes Eris iachthonis ora prophani
 Accipiunt poscuntque simul, cibus omnis in illo.
 Causa cibi est, semperque sit manus edendi.

Erant olim apud Græcos, deinde etiam apud Romanos athletæ homines voracissimi, sed horum infamia tandem etiam à viris consularibus & Imperatoribus victa est: nam Albinus qui quondam rerum potiebatur in Gallia, centum persica, denos pepones, quingenas ficas passas, trecentas ostreas una cœna devorauit: & Maximinus Imperator, qui Alexandro Memmæ filio successit, quadraginta libræ carnis una die comedit, babitque vini amphoram: continet autem amphora quadraginta octo sextarios. Geta etiam Imperator tam perditæ luxus traditur, ut dapes per alphabetum inferri jusserit, seque triduanis epulis ingurgitarit. Iam vero (quod scelus impium magis) cum Deus & natura cibum nobis potumque salutis ac fortitudinis causa præpararent, nos contra variis obsoniorum artificiis illis abutimur ad voluptatem, & supra humanæ naturæ capacitatem ingurgitamus corporibus nostris, inmedicabiles morbos inde contrahentes, quo palam videmus verum esse quod ait Musonius, dominos servis, urbes rusticis, inopes opulentioribus & quosque, qui vilioribus obviisque utuntur alimentis ceteris esse robustiores, valentiores, fortiores, labores, melius tolerantes, minusque in iis defatigari, ægrotare autem rarissime, neque ullos magis vexant graves ille
 xgritudi-

zgritudines puta hydrops, podagra, morpheas, colica & consumiles, quam qui simplicem victum contemnentes, ex coquinarum officinis vivunt, contra vero qui simplici contenti victu, magis incolumes cernimus, ad stipulatur isti etiam Cornelius Celsus, qui homini, inquit, vilissimus cibus, est simplex, acervatio soporum pestifera & condita omnia duabus de causis inutilia sunt, quoniam & plus propter dulcedinem absumitur, quam modo par est, tum zgrius concoquitur. Multi præterea gravissimi viri authoresque hæc gulæ irritamenta observatorumque artificiosam voluptatem detestati sunt, sed &c alii qui religionis nomine, nedum gulam, nedum luxum, sed & cibos nonnullos, quos Deus creauit ad vescendum detestantur abstinentes carnibus: vino autem, in quo, ut ait Apostolus, est luxuria, i pfis Epicureis capaciore, abstinere & jejunare se dicentes, cum se omni piscium genere, & optimo quovis vino oppleverint, ad quæ labra & linguas, & dentes, & ventres armata circumferunt, non tamen loculos, sed de his satis, quin à cibaria ad gebericam, hoc est, alcumisticam coquinam, quæ non minores decequit opes, quam popina, modo vadamus.

CAPV T XC.

De Alcumistica.

A Leutnista itaque sive ars, sive fucus, sive naturæ persecutio dici debeat, profecto insignis est, eademque impunis impostura, cuius vanitas eo ipso se facile producit, cum polliceatur, quæ natura nullo modo pati-potest nec attingere: cum tamen ars omnis non posset naturam separare, sed illam imitatur, & longis passibus sequitur, & multo fortior sit uis naturæ quam artis. Alcumistica autem:

*Ars suspecta probis, ars ipsa invisaque multis
Invisijs etiam cultores officit artis,
Mendaces adeo multi manifeste videntur,
Qui iesipos aliosque simul frustrantur inertes.*

Dum

Dum rerum vertere species tentant, ac benedictum quendam Philosophorum, ut vocant, lapidem fabricare præsumunt, quo Midæ instar, contracta omnia corpora illico in aurum argentumve permutentur, quin etiam è summis inaccessisque cœlis quintam quandam essentiam deponere nituntur, quæ jam non solum pluses, Croœsi divitias, sed & depulso senio rejuvenescitiam, perpetuamque sanitatem, ac tantum non immortalitatem, una cum ingentibus opibus nobis pollicantur.

*At nusquam totos inter qui talia curant,
Apparet nullus, qui re miracula tanta comprobat.*

Sed medendi aliquot experimentis, tum ex cerussa, purpurissa, stibio, sapone, consimilibusque pigmentis ac muliebrib. fucis, vetularumque incrustationibus, & cuiusmodi sacra literæ vocant unguenta meretricia stipem corrigant, quo gebericam instituant officinam: unde in proverbium demum abiit: Omnis Alcumista uel medicus, uel saponista, credulorum hominum aures verbis ditant pecunia inanes ut reddant localos. Et quibus ipsi spondent divitias, ab his drachmas pertunt. Hinc se palam prodit hanc artem esse nullam, sed ingentes nugas, & insana mentis inania conimenta. Inveniunt tamen tantæ felicitatis percupidos homines, quibus miro ingenio sese maiores divitias consecuturos in hydrargyrio, quam natura præstet in auro persuadeant, & quos jam terque quaterque deceptos, semper novis præstigiis incautos denuo fallant & prodigiosa hæc impostura cogant follibus aurum impellere fornacib. nulla dulcior insania, quam fixum volatile, tum volatile fixum fieri posse credere: sic deterrimi carbones, sulphur, stercus ac vena, lotia, & omnis dura poena est vobis melle dulcior, donec prædiis, mercibus, patrimonii omnibus decoctis, & in cinerem, & in fumum conversis, dum longi laboris præmia, & nascituros fœtus aureos, perpetuamque cum rejuvenescitientia sanitatem sibi molliter pollicentur, devoratis multo tempore & sumptibus tum primum vetuli

anno si.

annos, pannos, esurientes, semper sulphur oientes, &c inter carbones atra fuligine sordidi, assiduaque argenti vivi contrectatione paralytici, solius nasi affiventia dientes: cæterum adeo miseris, ut pro tribus casibus etiam animam venalem habeant, quam metallis inferre conabantur, metamorphosim, iu seipsis experiuntur, effecti jam ex alcumistis cachomici, ex medicis mendici, ex saponistis cauponistæ, ludibriumque populi, stultitiaque patens, & fabula vulgi, & qui juniores in mediocritate vivere contempsérunt, per omnem vitam alcumistarum fraudibus expositi jam senes facti, in summa paupertate mendicare compelluntur, ac in tanta calamitate constituti, pro favore & misericordia, insuper contemptum, risumque reportant, paupertateque coacti, sape ad malas artes & monetæ adulterationem, aliaque falsificia degenerant: ideoque hæc ars non modo à Repub. Romanis legibus pulsæ, sed etiam sacrorum Caïonum decretis in tota Christiana Ecclesia prohibita est, quod si & hodie omnibus qui absque singulari principis indulto alcumisticam exercent, regno ac provinciis interdiceretur, addita etiam bonorum proscriptione, corporisque afflictione, profecto non tot adulterinos nummos haberemus, quibus hodie fraudantur ferine omnes magno Reipublicæ detrimento. Hanc ob causam puto Amasium Regem Ægyptiis olim legem tulisse, qua cogebatur unusquisque destinato magistratui rationem reddere, quo se foueret artificio, quod qui non faceret, pœna illi erat extreum supplicium. Per multa adhuc de hac arte (mihi tamen non admodum inimica) dicere possem, nisi juratum esset (quod facere solent, qui mysteriis initiantur) de silentio. Eoque præterea à veteribus Philosophis atque scriptoribus, tum constantissime religioseque observato, ut nullus uspiam probatae authoritatis Philosophus ac fidus scriptor comperiatur, qui hujus aliquid, uel solo verbo meminisset, quæ res plerosque induxit, ut crederent omnes ejus artis libros, recentiori ævo jam pridem confictos, cui non modicum adfipulatur ipsa authorum Giberis, Moriæni, Gilgilidis, ac reliquæ

reliquæ eorum turbæ obscura, & à nullis aliis celebra-
 ta nomina, cum rerum quibus utuntur absconia vocabu-
 la, tum sententiarum, ineptitudo philosophandi que
 ratio perversa. Sunt tamen qui aurei velleris pelle
 interpretentur fuisse librū Alcumisticum veterum mo-
 re in pelle conscriptum, quo auri conficiendi scientia
 contineretur, ejusmodi libros apud Ægyptios, qui hu-
 jus artis peritissimi fuisse dicebantur, cum Diocletianus
 magna diligentia conquisiſſet, omnes exuſſiſſe le-
 gitur, ne comparatis divitiis aurique copia fidentes
 Ægyptii, Romanis aliquando bellum inferre auderent,
 atque exinde hanc artem publico Cæſaris edicto sem-
 per habitam flagitosam. uerum nimis longum foret
 narrare omnia hujus artis stulta mysteria, ac inania z-
 nigmata, de leone viridi: de cervo fugitivo, de aquila
 volante, de stulto saltante, de dracone caudam suam
 vorante, de bufone inflato, de capite corvi, deque illo
 nigro nigrius nigro, de sigillo Hermetis, de luto stulti-
 tia (sapientiæ dicere debui) ac similibus nugis innume-
 ris. Denique de illo unico solo, præter quod non est
 aliud, ubique tamen reperies benedictio, sacratissimi
 philosophorum lapidis ſubiecto videlicet, pone nomen
 rei effutivi, cum perjurio sacrilegus futurus, dicam ta-
 men circumlocutione ſed obscuriore ut non n̄ iſi filii
 artis, & qui hujus mysteriis initiati ſunt, intelligent.
 Res est quæ ſubtantiam habet, nec igneam nimis, nec
 prorsus terream, nec simpliciter aqueam, nec acutissi-
 mam, nec obtuſiſſimam qualitatem, ſed medicorum &
 tactu levem, & quodammodo mollem, uel ſaltem non
 duram, non asperam, quin & geſtu quodammodo dul-
 cem, olfactu ſuavem, viſu gratam, auditu blandam at-
 que jucundam, cogitatū latam: plura dicere non con-
 ceditur, atque tamen iis maiora: ſed ego hanc artem
 (ob eam quæ ſecum mihi familiaritas eſt) illo honore
 potiſſime dignam cenſeo, quo probam mulierem deſi-
 nit Thucydides, illam inquiens optimam eſſe, de cuius
 laude uel vituperio minimus eſſet ſermo. Illud duntax-
 at addam alcumistas omnium hominum eſſe perversiſſi-
 mos, ſiquidem cum precipiat Deus, in ſudore vultus
 yesen-

vescendum esse pane suo , & alibi dicat per Prophetam : Labores manuum tuarum quia manducabis, ideo beatus es , & bene tibi erit : hi divini præcepti promissæque beatitudinis contemptores procul labo- rare, & ut aiunt, in opere mulierum & ludo puerorum aureos montes moliuntur. Non inferior ex hac arte multa admodum egregia artificia ortum habere traxi- seque originem. Hinc acieri, cinabrii, minii, purpuræ, & quod aurum musicum vocant , aliorumque oculo- rum & metallorum omnium mixtiones , glutimina & examina , & sequestrationes habemus, bombardæ, for- midabilis tormenti inventum illius est , ex ipsa prodidit vitrificatoria , nobilissimum artificium , de qua Theophilus quidam pulcherrimum librum conscripsit. Nar- rat autem Plinius , Tiberii Cæsaris tempore excogita- tum vitri temperamentum , quo flexibile & ductibile fieret , sed officinam à Tiberio abolitam , quin ip- sum quoque tantæ industria artificem (si Isidoro cre- ditur) neci datum, idque factum , ne aurum pro vitro vilesceret, & argento atque æri sua præmia detraheren- tu. Sed de iis satis .

C A P V T . X C I .

De Iure Et Legibus.

RESTAT NUNC DE IURIS SCIENTIA DICERE , QUÆ SOLAM SE JACTAT INTER VERUM & FALSUM , æQUUM & INIQUUM , FAS & NEFAS SCIRE DISCERNERE , CUJUS FACULATIS HODIE PRIN- CIPES SUNT , PAPA & IMPERATOR , QUI GLORIANTUR SE HABERE JURA OMNIA IN SCRINIO PECTORIS SUI RECONDITA , QUIBUS PRO RATIONE SUFFICIT SOLA VOLUNTAS , CUJUS ARBITRIO OMNES SCIENTIAS & ARTES , & SCRIPTURAS , & OPINIONES , & QUÆ CUNQUE HOMINUM OPERA JUDICARE & REGERE PRÆSUMUNT . HINC FIRMITER PRÆCIPIT LEO PAPA OMNIBUS CHRISTI FIDE- LIBUS , UT NEMO IN ECCLESIA DEI QUICQUA UEL QUENQUAM JUDICARE , JUSTIFICARE AUT ALIQUID DISCUTERE PRÆSUMAT , NI SI SANCTORUM CONCILIORUM , CANONUM & DECRETALIUM (QUORUM CAPUT EST PAPA) AUTHORITATE : ATQUE NE NO- BIS UTI LICEAT NEC DOCTISSIMORUM NEC QUORUMCUNQUE ETIAM

etiam sanctissimorum Theologorum determinatione, nisi in quantum Papa permittrit, & suis canonibus autorizaverit: sed & alibi adhuc præcipit canon, ne aliud volumen, uel quicunque liber per Theologos (imo per universum mundum ait) recipiat: nisi ille qui per Ecclesiam Romanam Papæ canonibus comprobetur. Simile jus prætendit Imperator in philosophiam ac medicinam, cæterasque scientias, nulli disciplinæ permittens aliquid authoritatis, nisi quantum illis conceditur per sui juris peritiam, ad quam, ut ait, quotquot sunt, scientiæ & artes, si comparentur, sunt tanquam viles & parum utiles. Hinc Vlpianus ait: Lex est rex omnium humanarum & divinarum rerum, cuius virtus est, ut ait Modestinus imperare, permettere, punire, vetare, quibus dignitatibus nullum munus magius invenitur: & Pomponius in legibus definit eam esse inventum, & donum Dei, & dogma sapientum omnium: quia prisci illi legislatores, quo decretis suis apud rude vulgus autoritatem conciliarent, fixerunt se diis edoctos illis præscribere. Sic Ægyptiis Osiris Mercurio, Zoroastes Bactrianis & Persis ab Oromazo, Chariundas Carthaginensibus à Saturno, Solon Atheniensibus à Minerva, Zantraстates apud Arimaspos, à bono numine Zamolxis, Schytis à Vesta, Minos Cretensibus à Iove, Lycurgus Lacedæmoniis ab Apolline, Numa Pompilius Romanis à Nympha Ægeria. Envidetis modo cuiusmodi hæc juris scientia in omnes alias sibi imperium arrogat, exerceatque tyrannidem, ac quomodo se omnibus reliquis disciplinis, tanquam Deorum primogenitam præferens, illas tanquam viles & inanes aspernatur, cum tamen ipsa tota atque omnis non nisi ex caducis, infirmissimisque hominum commentis ac placitis constituta, omnium quæ sunt tenuissima, & ad omnem temporis status principis mutationem, convertibilis existit: quæ primam suam ab ipso primi parentis (omnium malorum nostrorum causa) peccato traxit originem. A quo lex corruptæ naturæ (quod jus naturale dicunt) prima prodiit, cujus egredia illa decreta. Vim ui repellere licet. Frangenti fidem,

dem, fides frangatur eidem: Fallere fallentem non est
fraus. Dolosus doloso in nullo tenetur. Culpa cum
culpa compensari potest. Male meriti nulla debent
iustitia, nec fide gaudere. Volenti non fit injuria. Li-
citur est contrahentibus se decipere. Tantum valet
res quanti vendi potest. Item, ut liceat sibi consule-
re cum damno alterius. Ad impossibile neminem o-
bligari. Item, si te uel me confundi oporteat, potius
eligam te confundi, quam me. Et ejusmodi plura,
quæ postea scripto inter leges relata sunt. Denique
lex naturæ est, non esurire, non fitire, non algere, non
vigiliis, non laboribus macerari. Quæ omnem religi-
onis pœnitentiam, pœnitentiaque opera depellens,
Epicuream voluptatem, pro summa statuit felicitate.
Exinde vero jus gentium emersit, ex quo primum bel-
la, cædes, servitutes, orta, distinctaque rerum dominia
sunt. Porro jus civile prodiit seu populare, quod po-
pulus aliquis sibi proprium constituit. Ex quo tot emanarunt
in homines litigia, ut testibus ipsissimè legib.
plura facta sint negotia, quam rerum habentur voca-
bula. Nam cum homines proni essent ad dissentien-
dum, necessarium, ut dicunt, erat iustitiae observandæ
per leges promulgatio: ut malorum sic coercerentur
audaciae, & inter improbos innocentia tuta reddere-
tur, & boni quiete viverent inter malos. Atque hæc
sunt illa tam insignis juris principia, in quo legislatores
fuere pene innumeri. Quorum primus Moyses, qui
leges scripsit Iudeis, quo tempore etiam Ægyptiis le-
ges tulit Cecrops: post Pheroneus primus omnium
leges dedit Græcis: rursus Ægyptiis leges dedit Mer-
curius Trismegistus: deinde Dracon & Solon Atheni-
ensibus & Lycurgus Lacedæmoniis, & Palamedes
primus leges tulit bellorum ad judicandum exerci-
tum: Romanis vero primus leges tulit Romulus, quæ
curiatæ appellatae sunt, post quem Numa Pompilius
leges tulit religionum, & cæteri per successum Romani
Reges suas leges dederunt, quæ omnes Papyrii libris
postea descriptæ fuerunt, unde jus civile Papyrianum
nomen sumpfit. Post hos jus duodecim tabularum

etiam sanctissimorum Theologorum determinatione, nisi in quantum Papa permittit, & suis canonibus autorizaverit: sed & alibi adhuc præcipit canon, ne aliud volumen, uel quicunque liber per Theologos (imo per universum mundum ait) recipiatur: nisi ille qui per Ecclesiam Romanam Papæ canonibus comprobetur. Simile jus prætendit Imperator in philosophiam ac medicinam, cæterasque scientias, nulli disciplinæ permittens aliquid authoritatis, nisi quantum illis conceditur per sui juris peritiam, ad quam, ut ait, quotquot sunt, scientiæ & artes, si comparentur, sunt tanquam viles & parum utiles. Hinc Vlpianus ait: Lex est rex omnium humanarum & divinarum rerum, cuius virtus est, ut ait Modestinus imperare, permittere, punire, vetare, quibus dignitatibus nullum munus maioris inventur: & Pomponius in legibus definit eam esse inventum, & donum Dei, & dogma sapientum omnium: quia prisci illi legislatores, quo decretis suis apud rude vulgus autoritatem conciliarent, fixerunt se diis eductos illis præscribere. Sic Ægyptiis Osiris Mercurio, Zoroastes Baætrianis & Persis ab Oromazo, Chatiundas Carthaginensibus à Saturno, Solon Atheniensibus à Minerva, Zantraftates apud Arimaspos, à bono numine Zamolxis, Schytis à Vesta, Minos Cretensisbus à Iove, Lycurgus Lacedæmoniis ab Apolline, Numa Pompilius Romanis à Nympha Ægeria. Envidetis modo cuiusmodi hæc juris scientia in omnes alias sibi imperium arrogat, exerceatque tyrannidem, ac quomodo se omnibus reliquis disciplinis, tanquam Deorum primogenitam præferens, illas tanquam viles & inanes aspernatur, cum tamen ipsa tota argue omnis ratione nisi ex caducis, infirmissimisque hominum commentis ac placitis constituta, omnium quæ sunt tenuissima, & ad omnem temporis status principis mutationem, convertibilis existit: quæ primam suam ab ipso primi parentis (omnium malorum nostrorum causa) peccato traxit originem. A quo lex corruptæ naturæ (quod jus naturale dicunt) prima prodierunt, cujus egregia illa detrecta. Vim ui repellere licet. Frangenti fidem,

dem, fides frangatur eidem : Fallere fallentem non est
fraus. Dolosus doloso in nullo tenetur. Culpa cum
culpa compensari potest. Male meriti nulla debent
justitia , nec fide gaudere. Volenti non fit injuria. Li-
cicum est contrahentibus se decipere. Tantum valet
res quanti vendi potest. Item , ut liceat sibi consule-
re cum damno alterius. Ad impossibile neminem o-
bligari. Item , si te uel me confundi oporteat , potius
eligam te confundi , quam me. Et ejusmodi plura,
quaz postea scripto inter leges relata sunt. Denique
lex naturaz est, non esurire, non fitire , non algere, non
vigiliis , non laboribus macerari. Quaz omnem religi-
onis prenitentiam , prenitentiaque opera depellens,
Epicuream voluptatem , pro summa statuit fœlicitate.
Exinde vero jus gentium emersit , ex quo primum bel-
la,cædes , servitutes , orta, distinctaque rerum dominia
sunt. Porro jus civile prodiit seu populare , quod po-
pulus aliquis sibi proprium constituit. Ex quo tot emanarunt in homines litigia , ut testibus ipsissimè legib.
plura facta sint negotia , quam rerum habentur voca-
bula. Nam cum homines proni essent ad dissentien-
dum , necessarium , ut dicunt , erat justitiae observandæ
per leges promulgatio : ut malorum sic coercerentur
audaciaz , & inter improbos innocentia tuta reddere-
tur , & boni quiete viverent inter malos. Atque haec
sunt illa tam insignis juris principia,in quo legislatores
fuere pene innumeri. Quorum primus Moyses , qui
leges scripsit Iudeis , quo tempore etiam Ægyptiis le-
ges tulit Cecrops : post Pheroneus primus omnium
leges dedit Gracis : rursus Ægyptiis leges dedit Mer-
curius Trismegistus : deinde Dracon & Solon Atheni-
ensibus & Lycurgus Lacedæmoniis , & Palamedes
primus leges tulit bellorum ad judicandum exerci-
tum : Romanis vero primus leges tulit Romulus, quaz
curiatæ appellataz sunt , post quem Numa Pompilius
leges tulit religionum, & cæteri per successum Romani
Reges suas leges dederunt , quaz omnes Papyrii libris
postea descriptæ fuerunt , unde jus civile Papyrianum
nomen sumpfit. Post hos jus duodecim tabularum

produit. Item jus Flavianum, jus Helianum, lex Hortensia, Honorarium, jus prætoris, item plebiscita, senatus consulta, jus magistratum & consuetudinis, denique uis juris constituendi principi data: prætereo iurisconsultos illos innumeros, quorum bonam partem recenseret lex secunda de origine juris. Qui vero jus civile in volumen redigere conati sunt, ex his primus hoc attentauit Cneus Pompeius, deinde Caius Cæsar, sed præventus uterque bellis civilibus, immaturaque morte non potuerunt perficere. Tandem veteres illas leges, innovauit Constantinus, sed & Theodosius minor in codicem ab eo nuncupatum redegit: tandem Iustinianus hunc, qui hodie in usu habetur, codicem edidit. Iuris autem civilis tota authoritas penes populum & principes est, neque aliud est jus civile, quam quod homines communi consensu volunt. Hinc Iulianus ait, leges non alia de causa nos ligare, quam quod judicio populi receptæ sunt, qui communi consensu omne imperium ac potestatem in principem contulit, unde si quid populo ac principi placuerit, hoc tum per consuetudinem, tum per constitutionem juris habet vigorem, etiam si error videatur vel falsitas: nam communis error facit jus, & res judicata veritatem. Quod Vlpianus nos docuit his verbis, videlicet ingenuum accipi debere etiam eum, de quo sententia lata est, quamvis revera fuerit libertinus, quia res judicata pro veritate accipitur. Apud eundem legimus Barbarium quendam Philippum, cum servus fugitus esset Romæ præturam petuisse, qua functus, ac tandem agnitus, receputum fuit, nihil eorum immutari, quæ servus in tantæ dignitatis velamento gesserit. Et alibi senex rusticus imperatoris autoritate in tantum veneratur, quod jurisperitus ex verbis illius argumentari jubetur. Paulus quoque Romanorum jurisconsultissimus, hodie inquit, propter usum imperatorum, si in argento relatum sit candelabrum argenteum, argenti quoque esse, non autem suppellestilis, quoniā error jus facit. Idem de legibus & senatusconsultis palam fatetur, non omnium, quæ à maioribus constituta sunt, rationem reddi posse.

posse. Hinc ergo scimus jam omnem juris civilis prudentiam, ex sola hominum opinione voluntate que dependere, nulla alia ratione urgente quam uel honestate morum, uel commoditate vivendi uel authoritate principis, uel uiarmorum: quæ si conservatrix honorum & malorum vindex existat bona disciplina est, sin aliter, pessima res, propter iniqua, quæ magistratu & principe negligente, uel tolerante uel probante fiunt. Quinimo Demonactis sententia erat leges omnes inutiles superuacuas esse, ut quæ nec bonis nec malis rogentur, cum illi non egeant legibus, hi vero per easdem nihilo fiant meliores. Præterea cum apud Livium fateatur Cato uix ullam legem ferri posse, quæ omnibus commoda sit, & ex qua non sàpissime contingat æquitatem cum rigore iuris pugnare, ipse etiam Aristoteles in Ethicis suis definiens æquitatem vocat illam correctionem justæ legis, qua parte deficit, quod generatim lata est, nonne ergo jam hoc ipso satis ostenditur, totam juris justitiaeque uim non tam à legibus, quam à judicis probitate æquitateque dependere?

C A P V T X C I I .

De Iure Canonico.

AIURE Civili dimanauit jus Canonicum sive pontificium, quod plerisque sacro sanctissimum videri posset, tam ingeniosè avaritiæ præcepta, ac rapiendi formulas specie pietatis adumbrat, cum tamen paucissima in eo statuantur ad pietatem, religionem, ac Dei cultum, sacramentorumque ritus spectantia, taceo, quod nonnulla verba Dei contraria aut repugnantia. Cætera omnia non nisi iurgia, lites, fasti, pompx, tum quæstus ac lucri negotia, Pontificumque Romanorum placita, quibus neque satis sunt, qui olim à sanctis patribus conditi sunt, canones, nisi his continuo accumulent nova decreta, paleas extravagantes, declaratorias, cancellariae regulas ut nullus sit condendorum canonum finis neque mensura, quæ una

omnium Romanorum Pontificum ambitio atque libido est condendorum scilicet novorum canonum, quorum eousque excreuit arrogantia, ut angelis cœlorum præcipierent, & ex inferno sublata præda rapinam facere præsumerent & in mortuorum manes manum mitterent, etiam in divinam legem, interpretando, declarando, disputando nonnunquam tyrannidem exercerent, ne quid plenitudini potestatis sua posset deesse aut derogari. Nonne Clemens Papa in bulla, qua hodie adhuc Viennæ, Limonis, Pictavii in privilegiorum scribiis plumbata servatur præcipit angelis de cœlo, quod animam peregrinantis Romam pro indulgentiis & decedentis à purgatorio absolutam ad gaudia perpetua introducant? insuper inquiens, nolumus, quod pena inferni sibi aliquatenus infligatur, concedens insuper cruce signatis ad eorum vota, tres aut quatuor animas, quas vellent è purgatorio possesse eripere, quam erroneam intollerabilemque temeritatem, ne dicam, prope hæresim, tunc Parisiensis schola palam, detestata est atque corripuit, sed & fortassis poenitens hodie, quod non hyperbolicum illumi Clementis zelum, pro aliquo commento interpretati sunt, ut res valeret potius, quam periret, cum propter eorum affirmare uel negare nihil mutatur in re & autoritate summi Pontificis, cuius canones & decretal ipsam Theologiam totam sic adstrinxerunt, ut nullus quantumcunque contentiosissimus Theologus quicquam audeat statuere, nedum opinari aut disputare à pontificum canonibus diversum, absque protestatione & venia, ceu de Rufo canit Martialis:

*Quicquid ait Rufus, nihil est nisi venia Rufo,
Si gaudet, si flet, si tacet, aut loquitur.
Conat, propinat, poscit, negat, innuit, una est
Venia, si non fit venia, mutus erit.*

Ex horum præterea canonibus, & decretis didicimus Christi patrimonium esse regna, astra, donationes, fundationes, allodia, opes ac possessiones, ac sacer-

sacerdotium Christi Ecclesiaeque primarium esse imperium , regnum : & gladium Christi esse jurisdictionem ac potestatem temporalem ; & petram Ecclesie fundamentum esse personam Pontificis , Episcopos esse Ecclesie non ministros modo sed capita , & bona Ecclesie esse non modo doctrinam Evangelicam , ardorem fidei , contemptum mundi , sed vestigalia , decimas , oblationes , collectas , purpuram , mitras , aurum , argentum , gemmas , praedia , pecunias , potestatem summi pontificis esse gerere bella , dissolvere foedera , solvere juramenta , absolvere ab obedientia , & domum orationis facere speluncam latronum , ita quod papa potest deponere Episcopum non sine causa , quod potest dare rem alienam , quod non potest committere Simoniam , quod potest dispensare contra votum , contra juramentum , contra jus naturale , & nemo habet illi dicere , cur ita facis ? posse insuper gravi , ut dicunt alia de causa dispensare contra totum Novum Testamentum , etiam ad tertiam partem & ultra fidelium animas in infernum protrahere . Episcoporum vero officium esse jam non predicare verbum Dei , sed datis alapis confirmare pueros , conferre ordines , dedicare templa , baptizare campanas , consecrare aras , & calices , benedicere vestes & imagines : quibus vero super hac altius ingenium est , ii relinquentes illa , nescio queis titularibus Episcopis , ipsis regum funguntur legationibus , illorum prae sunt oratoriis , aut comitantur reginas , magnam satis & grandem ob causam excusari ne serviant Deo in templis , si magnifice venerentur regem in aulis . Ex iisdem fontibus prodierunt cauteles iste , quibus hodie citra Simoniam episcopatus & beneficia emuntur vendunturque , & quicquid praterea est nundinationum & monopoliorum in gratiis , in condonationibus , in indulgentiis , in dispensationibus & similibus rapinarum formulis , à quibus etiam in gratuitis ab ipso Deo factis peccatorum remissionibus premium statutum est , & inferorum poenis inventum est lucrum : insuper huic juri debetur ementa illa Constantini donatio , cum revera atque contestante

verbo Dei , nec Cæsar sua relinquere nec Clerus , quæ
Cæsaris sunt sibi debat usurpare , sed ex multis admodum
ambitionis , superbie ac tyrannidis legibus dun-
taxat aliquas vobis referam , quæ iis , quæ nunc diximus
faciant fidem . Scrutamini igitur si libet in antiquis
decretalibus cap . Significasti &c . venerabilem de-
elect . c . solite de ma . & obed . c . cum olim de privileg .
c . summus Pontifex de senten ext . c . Inter cætera
de off . jud . ord . Deinde in sexto decret . quem com-
pilauit Bonifacius octavus , videte quid loquatur in
illius prologo & in c . 1 . de immunitate Ecclesiarum ,
neque cedit istis illa arrogantissima Clementina pa-
storalis de sent . & re jud . cum extravagante , Ion nu .
22 . quæ incipit , Ecclesiæ Romanæ , & alia ejusdem
super gentes , & extravagans Bonifacii 8 . unam san-
ctam : Ex compilatione denique Gratiani occurunt
nobis , c . Si cuius d . 14 . c . Si omnes d . 18 . cap . Sic
omnes , &c . enim vero c . in memoriam , c . Si Roma-
norum dec . 19 . c . Omnes d . 22 . tibi domino d . 60 .
c . Constantinus d . 69 . &c . Quando d . 86 . & gl . ibid .
& cæt . Si papa . d . 60 . Porro etiam accedunt istis 9 .
q . 3 . c . Cuncta , &c . Conquest . 15 . q . 6 . c . Authori-
tatem 17 . q . 1 . c . Nemini 21 . q . 3 . Sunt qui 23 . q . 5 .
Omnium & q . 8 . c . Omni 30 . q . 1 . c . Omnia . Hos &
horum similes canones , qui diligenter examinatis ,
compariet cuiusmodi sunt illa magna & admirabilia
& obscura mysteria , quæ aliqui Romani pontifices in
suis canonibus fructificant , etiam ea ; quæ alicubi di-
cuntur in scripturis sacris convergentes , & nonnum-
quam adulterantes , atque illis suis figuratis adsimu-
lantes & adaptantes , hinc illæ , quas vocant concor-
dantias biblia & canonum uata sunt . Accedunt istis
tot rapinarum tituli de palliis , de indulgentiis , de bul-
lis , de confessionalibus , de indultis & rescriptis , de te-
stamentis , de dispensationibus , de privilegiis , de ele-
ctionibus , de dignitatibus , de prebendis , de religiosis
domibus , de sacris ædibus , & immunitatibus , de foro ,
de judiciis & ejusmodi reliquis , denique totum ipsum
jus canonicum omnium est inconstansimum , ac ip-
sa

so Proteo , atque Chamæleonte mutabilius ac Gordio nodo magis implicitum, ipsaque Christiana religio , à cuius origine Christus finem imposuit cæremoniis, nunc hoc canonum jure plures habeat , quam unquam olim habuerunt Iudæi, quorum pondere addito, ipsum leve ac suave Christi jugum nunc redditum sit omnium gravissimum, cogunturque Christiani plus ex canonum præscripto quam ex ipso vivere Evangelio. Totâ autem utriusque juris peritia , non nisi circa caduca, fragilia , fluxa , inania , ac profana negotia , vulgique commercia atque contumelias , tum circa hominum cedes , furta , compilations , grassationes , factiones , conspirationes , injurias , proditiones versatur. Accedunt ad hæc perjurationes testium, falsifica scribarum, causidicationes causidicorum , corruptiones judicum, ambitiones consiliariorum, rapinæ præsidum , quibus opprimuntur viduæ , prosternuntur pupilli , exulant probi , proculcantur pauperes, damnantur innocentibus, atque, ut est apud Iuvenalem :

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.

Et cæci homines , quæ putaverunt se per leges & canones posse evitare , sibi protinus paraverunt & incurserunt , quia non sunt hæ leges & canones à Deo nec ad Deum , sed à corrupta hominum natura ingeniisque profecta , & ad quæstum & avaritiam exco-giata.

C A P V T X C I I I .

De Arte Advocatoria.

I Vris autem adhuc aliud est exercitium , quam artem vocant placitoriam sive advocatoriam , ut aiunt maxime necessariam , ars vetustissima & fraudulentissima suasorio cooperimento subdolè adornata. Quæ non est alia quam scire judicem persuasione demulcere , & ad omne arbitrium uti, scire juribus, uel inventis glossis , ac commentis , leges quascunque pro libidine

fingere & refingere, uel inquis quibusque diverticulis illas subterfugere , aut fraudulentam litem prorogare. Sic citare leges , ut pervertatur æquitas , sic glossatorum adstruere authoritatem , ut subvertatur sensus legis , mensque legislatoris : in hac arte plurimum momenti habet altum vociferari , audacemque & in litigando clamosum & improbum esse. Isque habetur advocatorum optimus , qui plures allicit ad litigandum , & promissa spe vincenda litis in judicium impellit , stimulatque impiis consiliis , qui venatur appellations , qui que est egregius tabula , ac jurgiorum author , qui garrulitate , ac linguae viribus nihil non possit clamare: sed & quamvis causam alteram judiciorum prestigiis preferre , ac vera , & justa isto modo dubia , & iniqua facere justitiamque ipsam suismet armis profligare , pevertere , prostertere , apud quos Iustitia nihil est , nisi publica merces : at judex in causa qui sedet , empta probat . Sed & ea etiam , quæ non sunt , rerum scilicet privationes & silentia , pretio exponunt , nam ut nullus eorum loquitur , nisi ad mercedem , ita nec tacet nisi ad premium , exemplo puto Demosthenis , qui cum Aristodemum fabularum authorem interrogasset , quantum mercedis , ut ageret , accepisset , & responderet ei , talentum : At ego , inquit Demosthenes , plus accepi , ut tacerem . Causidicorum siquidem lingua , tam damnifica est , ut nisi vinciatur munibus , fieri non potest , ut non noceat .

CAPVT XCIV.

De Arte Notariatus Et Procuratoria.

Q Vibus tum ad hoc ipsum adsunt Procuratores , & Notarii , quos vocant tabelliones , quorum injurias , & damna , & nequitias & falsificia omnes patienter ferre oportet , cum omnium fidem & licentiam , ac potestatem apostolica & imperiali authoritate se obtinuisse videntur . Atque inter hos illi sunt præcipui , qui norint forum egregie perturbare , miscere lites , confun-

confundere causas, supponere testamenta, instrumenta, rescripta, diplomata: tum egregie fallere, decipere, & ubi opus est peierare, & falsum scribere. Omnia audere, & construendis dolis, fraudibns, technis, calumniis, laqueis, captiunculis, insidiis, tricis, ambagibus, circumventionibus, Scyllis, & Charibdibus se à nullo vinci patientur. Nullus præterea notariorum tam integrum quod vocant instrumentum præscribere potest, quin rursus litem contestari necesse sit, si quis velit contradicere adversarius. Nam aut aliquid omissum dicet, aut falsum, aut fraudem subesse, aut atiam exceptionem opponet, qua instrumenti, aut notarii fidem impugner. Atque hæc sunt alia juris remedia, ad quæ litigantibus configiendum esse, docent: hæc illæ vigiliz, quibus jura subvenire dicunt, nî sit, qui malit pugnare quam litigare. Is enim tantum juris habebit, quantum potentia sua poterit defendere dicente lege, quoniam posterioribus pares esse non possumus.

C A P V T X C V .

De Iurisprudentia.

Huc spectant etiam vastissimi illi gigantes, qui nobis contra Iustiniani edictum, tot glossarum, commentariorum, expositionum, ingentia innumeraque volumina, uno quoque illorum aliter & aliter interpretante generunt. Præterea tot opinionum procellas, tot vafertimorum consiliorum, ac cautelarum sylvas infelicissima fœcunditate parturierunt, quibus advocatorum instruuntur, nutriunturque nequitiz, qui tam celebri illorum juris peritorum per singulas periodos, & (ut vocant) paragraphos, nomenclatura pudorem suum obstringunt, ac si non potius rationibus constet veritas, quam confusis testimoniis, ex tam nugantium opinatorum colluvie ad ductis, penes quos tanta laus est, contentio atque dis-

cordia; ut qui non dissenserit ab aliis, qui nescierit novis opinionibus aliorum dictis contradicere, ac iudicata omnia in dubium revocare, & bene inventas leges per ambiguas expositiones ad sua figmenta adaptare, is parum uel nihil doctus haberetur. Hinc tota illa juris prudentia facta est consilium perversum & subdolum rete iniquitatis: haec sunt ingenia, haec artes, quibus hodie regitur orbis Christianus, quibus constituantur imperia & regna, & principatus populorum, atque ex his nebulonib. deliguntur principum pontificumque officiales, atque parlamentarii, isti senatores & praefides, ac si qui iniqui haec tenus fuerint advocati, & quiiores futuri sint iudices, atque tandem capita regnorum sunt. Hi etiam regibus suis ut Iovi quondam Titanes, formidabiles. Porro ex his prodeunt tandem Cæsarum, Regumque ventricosi isti archiscribæ, ac circum purpurtati cancellarii, quibus rerum summa commissa est, quin principum placita, dona, beneficia, officia, dignitates, rescripta, diplomata: præterea jus, fas, leges, æquum & honestum omnia venalia habent, & abs se mercari compellunt. Ex quorum arbitrio regum numerantur amici & inimici, quos pro libidine sua nunc foederibus jungunt, nunc rursus funestis bellis committunt. Atque cum ipsi ex infima plebis fæce sordidissima vocis prostitutione ad tantum dignitatis culmen condescenderint, ad tantum simul audaciz scelus evehuntur, ut audeant nonnunquam proscribere principes, & uel absque senatus consulto, ac uel indicta causa damnare capitis, mandatique regnorum statibus authores sunt, ipsi inter tumentes furtis & latrociniis suis.

CAPUT XCVI.

De Arte Inquisitorum.

Spectant ad hunc cætum etiam ordinis prædicato-
rum hæreticorum inquisitores quorum jurisdictio
cum tota in Theologicis traditionibus, & sacris Scrip-
turis fundata esse deberet, ipsi tamen hanc omnem ex
jure canonico, & pontificiis decretis, ac si papam erra-
re impossibile sit, crudelissime exercent ipsam scriptu-
ram velut mortuam literam, & non nisi umbram veri-
tatis à tergo relinquentes, quin & veluti hæreticorum,
ut aiunt, scutum & propugnaculum procul reiiciunt.
Neque etiam antiquorum doctorum, patrumque tra-
diriones recipiunt, dicentes, quia falli possunt, & fal-
lere, sed unam Romanam Ecclesiam, quæ, ut dicunt,
errare non potest, cuius caput papa est, eiusque curiæ
stylum sibi scopum fidei præfigunt, non aliud cum in-
quirendo expostulantur quam si credat in Romanam
Ecclesiam, quod si affirmarit illicè dicunt, Ecclesia
Romana hanc propositionem aut hæreticam, aut scan-
dalosam, aut piarum aurium offensivam, aut Ecclesia-
sticæ potestatis derogativam damnat, moxque ad pa-
linodiam, & revocationem compellunt. Quod si tunc
inquisitus opinionem suam scripture testimoniis aliis-
ye rationibus tueri conetur, interrumpentes strepitu
iratis buccis, dicunt non esse illi negotium cum bac-
calaureis & scholaribus ad cathedram, sed cum judici-
bus ad tribunal, non esse ibi litigandum & disputan-
dum, sed simpliciter respondendum, si velit stare de-
creto Romanæ Ecclesiæ, & opinionem suam revocare,
sin minus, fasciculos & ignem ostendunt inquietantes:
cum hæreticis non argumentis & scripturis, sed fasci-
culis & igne decertandum hominemque nec pertina-
ciæ alicuius convictum, nec meliora edoctum, contra
cōscientiam suam sua abjurare compellunt, quod si no-
lit, veluti Ecclesiæ desertorem sacerdotali foro tradunt, ut
comburatur, dicentes cum Apostolo: Auferte malum

de medio vestri , tanta olim fuit Ecclesiaz mansuetudo pontificumque clementia , sicut in quarta distinctione de consecratione compilavit Gratianus , ut nec relapsos in Iudaismum capite punirent , nec blasphemos suppicio afficerent , ipseque Berengarius in abominabilem hæresim relapsus , non solum non occisus est , sed nec archidiaconi dignitate privatus est . At hodie in minimum errorem prolapsus , plus quam capit is reus agitur , & ab istis inquisitoribus nonnunquam pro minimo crimine traditur incendio : forte expedit hodie Ecclesiaz tam severa animadversio , modo interea non occidat germana pietas ; sunt hæreticæ pravitatis inquisitores , nonnunquam ipsimet pravi , possuntque etiam esse hæretici , quæ res novæ constitutionis Clementi occasionem præbuit , debent ergo inquisitores contra hæreticos , non per tenebrisca argumenta , & rixosos syllogismos , sed per verbum Dei , de fide Catholica disputare , & hæreticum per sacras literas convincere , deinde juxta canonum documenta , & sacrorum conciliorum constitutiones negotium terminare , & inquisitum ad fidem orthodoxam reducere , aut hæreticum declarare : neque enim hæreticus est , qui temerarius non est , nec fautor hæreticorum censendus est , qui innocentem criminis & in damnum hæreses defen dit , quo minus ad iniquorum aliquot inquisitorū , imo rapacium authorum tribunal , & in locum non tutum tradatur dilacerandus . Nam vero etiam cum jure expre se cautū sit , inquisitores nec cognoscendi potestate , nec jurisdictionem ullam habere super quavis hæresis suspicione , defensione , receptione , uel favore , ubi & quomodo non constat manifeste quod ibi sit hæresis expressa & explicite condemnata , tamen isti sanguisitibundi vultures , ultra privilegia officii iuquisitionis sibi concessa , contra jura & canones sese jurisdictioni ordinariorum ingerunt , arrogantes sibi jurisdictionem pontificum in ea quæ non sunt hæretica , sed duntaxat piarum aurum ostensiva , aut scandalosa , aut alio quovis modo circa hæresim erronea , & in rusticas mulierculas crudelissime scviunt , quas sortilegii , aut maleficij accusa-

accusatas, denunciatasve, s̄epe nullis juridicis judiciis præcognitis, atrocibus, enormibusque tormentis exponunt, donec extortis nunquam cogitatis confessib⁹ habeant quod condemnent, & tunc vere inquisitores sese agere putant, quando non desistunt ab officio, donec misera sit combusta, aut inquisitori manum inaurat, quo misereatur, & tanquam tormentis sufficier purgatam, absolvat: potest enim inquisitor, non raro pœnas mutare, de corporali, in pecuniariam, & suo inquisitionis officio applicare, unde illis non modicum lucrum est, habentque ex miseriis illis non paucas quæ annuum censum illis pendere coguntur, ne denuo rapiantur ad inquirendum: præterea cum bona hæreticorum Fisco proscribuntur, etiam inde non parva præda est inquisitori, sola denique accusatio, aut denunciatio, vel levissima etiam suspicio hæresis, aut sortilegii, ipsaque inquisitoris citatio, infamiam annexam habent, cuius integritati non nisi data inquisitori pecunia consulitur, atque illud non nihil est. Hac cautela, dum esse ego in Italia, plerique inquisitores in ducatu Mediolanensi multas honestissimas matronas, etiam ex nobilioribus vexarunt, ingentemque pecuniam à timidulis territisque clam emunxerunt. Tandem cognita fraude à nobilib⁹ male multati sunt, vixque gladium & ignem evasere. Fuit mihi olim cum apud Mediomaticos Reipublica à consiliis advocatus præcessem, gravis admodum cum inquisitore pugna qui rusticam mulierculam ob futilis quasdam, & iniqüissimas calumnias in suam carnificinam & in locum non debitum, homo nequam nequiter traxit, non tam inquirendam, quam trucidandam: hanc ego cum tuendam suscepisse, ostendisseque in ipsis actis nihil esse indicii, quod ad quæstionem faceret, ille in faciem resistens: Est, inquit, unum sufficientissimum, nam mater hujus quondam pro sortilega extremata est: hunc articulum ego cum impertinentem, & de facto alieno citatis juribus etiam ex judicis officio rejiciendum esse ostenderem, ille mox contra, ne sine ratione locutus videretur, ex mallei maleficarum penetralibus, & peri-

ripateticæ Theologizæ fundamentis, talem eduxit, inquiens: ideo id esse, cum quia solitæ sint maleficæ mulieres, foetus suos illico natos sacrificare dæmonibus; tum quia solent illos ex incuborum dæmonibus concubitu plurimum concipere, quo circa contingit, tunc in hæ prole veluti ex hæreditario morbo, radicatam remanere malitiam. Infero ego, siccine perverse pater, tu Theologizas, hisce fragmentis ad torturam protrahis infantes mulierculas, istis sophismatib. alios judicas hæreticos, tu ipse Fausto Donatoque hæreticis ea sententia non inferior; esto ita ut dicis, nonne evacuas gratiam baptismi? ac frustra dixerit Sacerdos, exi immunde spiritus, da locum spiritui sancto, si propter sacrificium impiæ parentis proles remansura sit diabolo: quod si tibi libeat etiam illorum opiniones tueri, qui incubos dæmones generare posse fatentur certe nullus eorum qui hoc asserunt, adeo definit unquā, ut sentiret dæmones illos una cū suffocato semine aliquid de natura sua extra mittere in genitū: quin ego tibi dico, inquā, ex fide, quod ex propria natura humanitatis nostræ sumus omnes nati una massa peccati, & maledictionis æternæ, filii perditionis, filii diaboli, filii iræ Dei & hæredes inferni, sed per gratiam baptismi ejectus est de nobis Sathanas, & effecti sumus nova creatura in Iesu Christo, à quo nemo potest, nisi per peccatum proprium separari, aurum abest, ut obsit illi factum alienum. Vides nunc, quam sit hoc tuum, quod ait, sufficientissimum judicium jure irritum, & ratione vacuum, & adsertione etiam hæreticum: incanduit super iis crudelis hypocrita, & comminabatur sese adversum me, ut contra fautorem hæreticorum, causam acturum: ego misericordiam illam defendere non destiti, ac tandem juris potentia ab ore leonis illius salvam eripui, restituitque sanguinolentus ille monachus coram omnibus confusus, & crudelitatis nomine perpetuo infamis, etiam calumniatoribus illis, qui mulierem traduxerant, ipsi Metensis Ecclesiæ capitulo, cuius subditi erant insigni multa condemnatis.

CAPUT. XCVII.

De Theologia Scholastica.

POSTREMO nunc restat de Theologia dicere. Præteribo autem gentilium Theologiam à Musxo, Orpheo, Hesiodo quondam descriptam, quam omnino poëticam & fabulosam esse in confessio est, quam Eusebius & Lactantius, & aliorum Christianorum doctores jam dudum validissimis rationibus profigarunt, neque etiam de Platonis, cæterorumque Philosophorum, quos omnes errorum magistros ostendimus superius: Sed de Christianorum Theologia nobis duntaxat hic sermo esto. Hanc, certum est non nisi à doctorum suorum fide dependere, cum nullam sub artem cadere queat. Primum autem dicamus de Theologia scholastica, quæ à Parisiensium Sarbona mixtione quadam ex divinis eloquiis, & Philosophicis rationibus, tanquam ex Centaurorum genere biformis disciplina conflata est: insuper & novo quodam, ac ab antiquorum usu alieno tradendi genere, per quæstiunculas & argutos syllogismos, absque omni sermonis elegantia conscripta, alioquin tamen judicio & intellectu plenissima, & quæ ad revincendos hæreticos non modicum artulerit Ecclesiæ emolumentum, ejus authores, & qui in ea excellerunt, fuerunt Magister sententiarum, Thomas Aquinas, Albertus, cognomento Magnus, & multi alii excellentes viri; porro Ioannes Schotus, doctor intellectu subtili, sed in contentione proclivior. Hinc tandem scholastica Theologia in sophismata paulatim delapsa est, dum recentiores isti Theosophistæ, ac verbi Dei Cauponatores, qui non nisi empto titulo Theologi sunt ex tam sublimi facultate quandam logomachiam fecerunt, circumeuntes scholas, moventes quæstiunculas, fabricantes opiniones, & scripturis vim inferentes, intricatis verbis alienum sensum illis obducentes, paratores ventilare, quam examinare, multa admodum iurgiorum seminaria excogitare ausi, quibus litigio-

sis sophistis contendendi materiam præbent, dum for-
mas abstrahunt, dum discutiunt intellectus, dum vo-
ces ipsas, genera dicunt & species, dum alii rebus, alii
solis nominibus inhærent, & quod uni subtrahunt, al-
teri inscribunt; alii indifferenter hoc accipiunt & stu-
dent, quisque quibus suam hæresim possiat confirma-
re. Atque ipsam fidem nostram sacrosanctam apud sa-
pientes hujus seculi (quod etiam Thomas Aquinas
conqueritur) risui ac diffidentia exponunt, dum reli-
ctis post terga canoniceis Spiritus sancti scripturis, mul-
tas admodum aptas jurgiis de divinis quæstiones sibi
delegerunt, in quibus ingenium suum exercentes, &
statem consumentes, totius Theologie doctrinam in
illis solis collocarunt, quibus si quis sacrarum litera-
tum autoritate resistere velit, mox auditurus est: lite-
ra occidit, perniciosa est, inutilis est, sed quod latet in
litera inquirendum dicent: moxq; ad interpretandum,
ad exponendum, ad glossandum, ad syllogizandum
conversi quemvis potius alium, quam proprium literæ
sensum illi induiunt, si instas acrius, si urges, contume-
lias recipies & asinus diceris, quicquid later in litera,
non intelligas, sed tanquam serpens sola terra vescaris,
adeo nulli penes eos pro Theologis habentur, nisi qui
norint egregie contendere, & ad omne propositum in-
stantiam dare, prompte fingere, & novos iensus invenire,
monstrosis vocabulis sic obstrepere, quo non
præ rei difficultate, sed præ verborum portentis intelli-
gantur à nemine. Atque hi tunc doctores vocantur,
cum id effecerint, ut intelligantur quam minime, his
tunc auditorum circumstrepit multitudo, qui quicquid
ex istis hauserint ex int̄mis Theologis abditis de-
promptum putant, jurantque in verba magistri, & ino-
pinabile putant si quid illi fuerit ignotum, illiusque
opinionibus sic captivantur, ut nullis adversis rationi-
bus vincantur, nullis scripturis acquiescant, sed ad si-
nūm matris suæ, in quo geniti sunt, more Antæ vires
reparare contendunt, suosque doctores in subsidium
vocant.

Tunc vultur jumento canibus trucibusque reliclis.
Ad suos properat, partemque cadaveris ad fert.
Hic est ergo cibus magni quoque vulturis, & se
Pascens propria cum facit arbore nidum.

Hinc effectum est, ut scholasticae Theologiz sublimis gymnasiorum facultas, ab errore malitiaque non sit immunis, tot sectas, tot hereses introduxerunt pravi hypocrita temerariique sophistæ, qui (ut inquit Paulus) non propter bonam voluntatem, sed propter contentionem Christum predicant, ut facilius inter philosophos convenient, quam inter Theologos, qui omnem illam antiquæ Theologiz gloriam humanis opinionibus novisquo erroribus extinxerunt, ac variis exponendis institutis ceu labyrinthis excogitatis, fucatis titulis detestandam doctrinam professi, sacre Theologiz nomen sibi furto & rapina usurpant, ac sanctorum doctorum, nominibus institutis abutentes, sectas introduxerunt, sicut olim in Ecclesia dictum. Ego Apollo, ego Pauli, ego Cephæ, pretendentes studia coruimus, quorum opera initiati sunt doctrinis, & jurantes in verba magistri, cæteros spernunt & non quid sed à quo quid dicatur attendentes. Atque hi sectatores insuper inter se multifariam secti sunt. Nam aliqui eorum quibus sublime ingenium est, quique peritiores Prophetis & Apostolis videri volunt, ea qua sola fide creduntur, etiam suis syllogismis sese invenire & demonstrare posse presumunt, atque de divinis philosophantur deploratis questionibus, contenduntque prodigiosa confidentia, variis nonnunquam etiam absurdis opinionibus, ut cum divinam essentiam à relationibus alii re ipsa, alii duntaxat ratione distinguunt, alii infinitas (ut loquuntur) realitates, tanquam Platonicas ideas adstruunt, illas rursum alii negant, atque rident, tot præterea de Deo portenta, tam varias divini numinis formas, tot phantasmatum cogitationumque suarum de divinis idola fabricant, Christumque salvatorem opinionum suarum pravitate discerpunt: atque tam variis sophismatum larvis vestiunt, ac tanquam cereum idolum

idolum in quamvis volunt figuram , suis absurdis suppositionibus formant atque reformat , quod eorum doctrina mera videri posset idololatria. Cæteri vero quibus ad tam alta non est ascensus , hi divorum construunt historias , pie nonnihil admentientes , supponunt reliquias , fabricant miracula , confinguntque , (quaæ exempla vocant,) vel plausibiles , vel terribiles fabulas , numerant preces , ponderant merita , mentiuntur cæremonias , nundinantur indulgentias , distribuunt venias , vendunt sua benefacta , ac medicandi populi devorant peccata. Atque de apparitionibus , adjurationibus , responsisque defunctorum , veluti certa lege pronunciant , atque ex Tundali Brandariique libris , aut ex Patricii antro edocti , ludunt purgatorii tragedias , & indulgentiarum comedias , & à suggesto veluti scena , tam militari audacia , tam Thrasonica jactantia , tam arrogantibus oculis , commutato vultu , protensis bracchiis , multiformibus gestibus , cuiusmodi Proteum describunt Poëtae , sese transformantes , ventosa lingua ac stentorea voce ad plebem denotat. Qui verò ex his ambitiosiores , cyclicæ doctrinæ pariter & eloquentiz decorem sibi arrogant , hi in clamando (de clamando dicere putavi) canunt poëmata , narrant historias , disputant opiniones , citant Homerum , Virgilium , Iuvenalem , Perseum , Titum Livium , Strabonem , Varronem , Senecam , Ciceronem , Aristotelem & Platonem. Atque pro Euangeliis , pro verbo Dei miras nugas & humana verba crepant , prædicantes Euangelium novum , adulterantes verbum Dei , quod annunciant non ad gratiam , sed ad quæstum & ad pretium. Viventes autem non ad veritatem verbi , sed ad voluptatem carnis , & cum interdiu è suggesto de virtute , vario errore loquuti sunt , sero in latibulis clunes agitant labore nocturno. Atque hæc est via eorum , qua itur ad Christum. Denique ubi vitia reprehendenda occurunt , mitum qua lingua maledicentia irascantur , qua gestuum insolentia debacentur , qua sermonis turpitudine incandescant , qua vocis impudenteria exclament , ac si Christus sui verbi præcones non attra-

trahentes à dextris molli reticulo piscatores, sed persequentes à sinistris sagittarios ac vulnerarios Venatores esse voluerit: aut ipsi etiam non homines sint, atque iis ipsis vitiis, quæ insectatur vel majoribus obnoxii sint, aut aliquando fuerint, vel adhuc obnoxii fieri possint: ita isti piscatores hominum, quibus lingua pro rete est, ut trahant malos ad salutem, facti sunt venatores etiam bonorum in exitium: os habent quasi arcum mendacii, sagitta vulnerans lingua eorum, sed dimissis ipsis ad veram Theologiam nunc properemus, atque hæc etiam bifariam partita est: nam una prophetica est, altera interpretativa est, de posteriore prius dicemus.

C A P V T. XC VIII.

De Theologia Interpretativa.

PUTtant enim interpretativi Theologi, quod quemadmodum naturæ liberalitate, uiræ, oliuæ, frumenta, linum; & hujusmodi plura crescunt & maturantur, è quibus tandem hominum ingenio & adjumento formantur, vinum, oleum, panes, tela, &c. sic reliqua naturæ opera humanis artibus complentur, ita etiam divina oracula admodum obscura & abscondita data nostris interpretationibus explicanda, non quidem ex nostris viribus, aut ad inventionibus quasi Dei oracula sicuti naturæ opera opus habeant nostro adjumento, sed ex ipsomet scripturarum illarum sancto spiritu, qui distribuit bona sua omnibus secundum quod vult & ubi vult, faciens alios quidem prophetas, alios autem interpretes. Hæc itaque divinorum interpretandi Theologia, non Peripateticorum more definiendo aut dividendo aut componendo, quorum modorum nullus ad Deum attingit, cum ille nec definire, nec dividere, nec componi possit progreditur: sed alia constar cognoscendi via, quæ inter hanc & propheticam visionem media est, quæ est adæquatio veritatis cum intellectu nostro purgato, veluti clavis cum sera, qui ut est ve-

est veritatum omnium cupidissimus, ita intelligibilium omnium susceptivus est, atque idecirco intellectus possibilis vocatur, quo & si non pleno lumine percipimus, quæ deponunt Prophetæ, & hi, qui ipsa divina conspexerunt, aperitur tamen nobis porta, ut ex conformitate veritatis perceptæ, ad intellectum nostrum, & ex lumine, quod ex ipsis penetralibus apertis nos illustrat, multo certiores reddimur, quam ex Philosophorum apparentibus demonstrationibus, definitionibus, divisionibus & compositionibus, daturque nobis ut legamus & intelligamus, non oculis & auribus exterioribus, sed percipiamus melioribus sensibus, & ablato velamine, & revelata facie hauriamus veritatem, à medulla sacrarum literarum emanantem, quam sub velaminibus tradiderunt hi, qui vero intuitu conspexerunt, quæ à sapientibus hujus mundi & philosophicis cognitionibus abscondita est, eamque non tanto certitudinis judicio apprehendimus, ut omnis amoreatur perplexitas. Atque cum hæc veritas in sacris literis multiplex lateat, sancti & spirituales viii varias & multiplices sacrarum literarum expositiones adorti sunt: nam alii per corticem literæ leni decursu incedentes, scripturas concordantes, & literam per aliæ literam exponentes, ex verborum ordine etymologiis, proprietatibus, atque ex vocabulorum viribus, & similibus sensum aliquem convincentes, scripturæ veritatem venantur, quam expositionem idcirco literalem vocant. Alii quæcumque scripta sunt, ad animæ negotium & justitiae opera referunt, quorum expositione idcirco moralis dicitur. Alii hanc per varios tropos five figuræ ad Ecclesiæ arcana revocant, quorum sensus propterea tropologicus vocatus est. Alii superne viæ contemplationi dediti omnia ad cælestis gloriæ arcana referunt, quam expositionem Anagogicam nuncupant. Atque hæc sunt quatuor in Ecclesia exercitatae Theologorum expositiones: præter quas sunt adhuc alii duæ, quarum una ad temporum vicissitudines, cognitorum mutationes, & seculorum restitutiones omnia referens, idcirco typica dicta est: in qua excelluerunt

runt Cyrus, Methodius, & Ioachim Abbas, atque ex recentioribus Hieronymus, Savonarola Ferrarensis. Altera in ipsis sacris literis ipsius universi & sensibilis mundi, totiusque naturæ ac mundanæ fabricæ vires virtutesque exquirit, quam expositionem inde physicam sive naturalem appellant, in hac excelluit Rabbi Simeon BenIoachim qui super Leviticum amplissimum volumen scripsit, in quo pene omnium rerum naturas discutiens, ostendit quomodo Moyses secundum triplicis mundi convenientiam, & rerum natu-ram, arcam, tabernaculum, vasa, vestes, ritus, sacrificia, & reliqua mysteria ad Deum, & virtutes cælestes placandas, & ad explicandam horum imaginem ordinavit, & hanc expositionem mundi cabalistæ sequun-tur, illi videlicet qui de Bresith, hoc est de creatis tra-stant. Nam illi qui de mercana, hoc est, de tribunali Dei differentes per numeros, per figuræ, per revolutio-nes, per symbolicas rationes, omnia in ipsum referunt, archetypum anagogicum sensum scrutantur. Hi igitur sunt sex famosissimi sacrarum literarum sensus, quo-rum authores, expositores & interpres omnes com-muni vocabulo Theologi nuncupati sunt, Eiusmodi itaque ex nostris fuerunt Dionysius, Origen. Polycar. Euseb. Tertullian. Irenæus, Nazianzen. Chrysost. Atha-nas. Basilius, Damascen. Laftant. Cyprian. Hieronym. Augustin. Ambros. Gregor. Ruffinus, Leo, Cassianus, Bernard. Anselm. & multi alii sancti Patres, quos illa prisca tempora protulerunt: nonnulli etiam posteriores, ut Thomas, Albert. Bonaventura, Aegid. Henricus Gandavens. Gerson & plerique alii: verum omnes hi interpretativi Theologi homines cum sint, humana quoque patiuntur, alicubi errant, alicubi contraria aut pugnantia scribunt, nonnunquam à seipsis dissentiant, in multis hallucinantur, nec omnes omnia vident. Solus enim Spiritus S. plenariam divinorum scientiam habet, qui distribuit omnibus secundum certam men-suram, multa sibi reservans, ut semper nos habeat sibi discipulos, omnes; enim (ut ait Paulus) non nisi ex arte cognoscimus & prophetamus. Tota igitur hac inte-

interpretativa Theologia in libertate spiritus versatur, & separata quædam à scriptura sapientia est, in qua unicunque juxta suum sensum abundare datum est per multiplices illas, quas recitavimus expositiones, quas Paulus unico vocabulo mysteria, sive mysteriorum locutiones vocat, ubi Spiritus loquitur mysteria, unde Dionysius hanc mysticam & significativam Theologiam vocat, à sanctis illis doctoribus ingentibus voluminibus tractatam. Neque vero illis per omnia creditis, tam multi illorum perseverarunt in multis erroneis opinionibus de fide, quæ per Ecclesiam pro hæreticis reprobata sunt. Sicut manifestum est de Papia Hierapolitano Episcopo, de Victorino Pietaviensi, de Ireneo Lugdunensi, de B. Cypriano, de Orig. de Tertulliano & multis aliis, quos constat in fine errasse, & opiniones illorum pro hæreticis damnatas, cum tamen ipsi habeantur in canone sanctorum. Hic tamen altiore opus est spiritu, qui dijudicet atque discernat, qui videlicet non ex hominibus, nec ex carne & sanguine, sed desuper datus sit à patre lumen, de Deo enim sine ejus lumine nemo rite quicquam effari potest, lumen autem illud est verbum Dei, per quod omnia facta sunt, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, dans illis potestatem filios Dei fieri, quotquot receperunt & crediderunt ei: neque vero alias est qui possit enarrare quæ sunt Dei, nisi proprium ipsius verbum, quis enim alias cognovit sensum Domini, aut quis alias consiliarius factus est, nisi filius Dei, verbum patris? De hoc nunc mox dicturi sumus, si propheticam Theologiam prius absolverimus.

CAPVT XCIX.

De Theologia Prophetica.

Quemadmodum Prophetia est sermo Prophetarum, sic Theologia non est aliud quam traditio Theologorum, hoc est, cum Deo loquentium: neque enim qui Propheticam aliquam memoravit, sive interpretari noverit, is protinus Propheta est, sed ille qui in divinis cum scientia pietatis, virtute ac sanctitate est praeditus, qui cum Deo loquitur, & in lege ejus meditatur die ac nocte: sic namque Ioannes author Apocalypsis, in literis Dionysii nominatus est Theologus, à divina scilicet locutione, quibus dixit ipsa veritas: qui vos audit, me audit: & qui vos spernit me spernit: quod verbum non ad contentiosos Theosophistas dictum est, sed ad veros Theologos, ad Apostol. ad Euang. ad nuncios verbi Dei, qui dicunt. Non adeo aliquid loqui quod per me non efficit Christus. Horum itaque Theologorum de fide & pietate sancte traditiones, Theologica sunt. Horum dictis atque scriptis creditur tanquam fundatis, non in contentionibus syllogismorum, aut opinionibus hominum, sed in doctrina sana (ut ait Paulus) divinitus inspirata: non Philosophorum more dividendo, definiendo, compiendo, speculando acquisita, sed essentiali quodam divinitatis contactu, per claram in ipso divino lumine visionem comprehensa, cuius visionis plures admodum species in sacra Scriptura deprehendimus juxta Prophetarum diversas recipiendi dispositiones: nam quosdam legimus Deum sive Angelos in forma hominis vidisse, alios in forma ignis, alios in forma aëris ac venti, alios in forma fluvii & aquæ, alios in forma volucrum, alios in forma lapidum preciosorum & metallorum, alios in forma litterarum ac characterum, aut manus scribentis, alios in sonitu vocis, alios in somniis, alios in spiritu quodam habitante intra se, alios in energia intellectus: quo circa scriptura sa-

cra,

cra, Prophetas omnes videntes vocat. Sic legimus : vi-sio Isaiz, visio Ieremiz, visio Ezech. & reliquorum. Et in nova lege Ioan. ait : Fui in spiritu, in illa Dominica die, in qua subiectus vidi thronum Dei. Et Paul. testatur se vidisse quæ non licet homini loqui ; atque hic intuitus à plerisque raptus vocatur , sive extasis , sive mors spiritualis : fit enim tunc separatio quædam animæ à corpore, sed non corporis ab anima. De hac morte dictum est : Deum non videbit homo & vivet. Et alibi : Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. Et clarius adhuc per Apost. expressa est, ubi: Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo. Hac igitur morte mori oportet, quicunque ingredi cupit ad propheticæ Theologiz penetralia. Hujus autem tam Déificæ visionis duplex est intuitus : Vnus quo videtur Deus facie ad faciem, atque tunc vident Prophetæ quod ait Paulus, quæ non licet homini loqui, atque quæ nulla, nec hominum nec Angelorum lingua potens est exprimere , nec calamus reserare. Est siquidem quidam divinæ essentiaz contactus & unio , & sine omni imagine & similitudine puri & separati intellectus illustratio : ideoque interpretantur hanc Theologi visionem meridionalem , de iis late differunt. Augustin. super Genesim , & Origenes contra Celsum. Alter intuitus est quo uidentur posteriora Dei , quando videlicet elato intuitu intelliguntur creaturæ , quæ sunt creatoris posteriora & effectus, per quorum cognitionem cognoscitur creator opifex , & prima causa agens omnia, sicut ait Sapiens: A magnitudine speciei & Creaturæ poterit cognosci eorum creator. Et Paulus de eodem inquit: Invisibilia Dei per ea , quæ facta sunt , intellecta cognoscuntur : quin & apud Peripateticos usitatus dicendi modus est , ut arguentes ab effectibus ad causas , dicantur arguere à posteriori. Vtraque hac visione fruebatur Moyses, testantibus in sacris literis. Nam de priori legimus , quia vidit Moyses Dominum facie ad faciem : de altera legimus illi dictum à Domino : Videbis posteriora mea , & juxta hanc posteriorem visionem condidit Moyses legem , & instituit sacrificia , &

cze-

ceremonias, &c edificavit arcam, cæteraque mysteria ad ipsius universi exploratissimum exemplar, omniaque Dei hæc & naturæ operum secreta in illis complexus est, atque hæc visio rursus bifariam incedit: nam aut creaturas in ipso Deo intuetur, & vocatur à Theologis visio matutina, aut Deum ipsum conspicit in creaturis, & vocatur visio vespertina. Est præterea alia quædam prophetica visio, videlicet quæ in somniis fit, sicut legimus apud Matthæum, qua apparuit Angelus Dei in somniis Ioseph, & alibi quia Magi adorato Christo in somniis admoniti sunt ut per aliam reverterentur in regionem suam. Sunt & in veteri Testamento multa illius exempla: qualis denique sit hæc visio, exponit ipse Job, ubi dicit: In horrore visionis nocturnæ quando cadit sopor super homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures & erudiens, instruit eos disciplina. Et hæc tanquam quarta visionum species vocatur nocturna. Sunt adhuc alia duo prophetarum genera, unum quod expressa voce recipitur, quo genere illustrati & docti fuerunt Moyses in monte Sinai, Abraham, Iacob, Samuel & plerique alii veteres legis Prophetæ, in nova autem lege Apostoli & Christi discipuli omnes, viva & vera voce à Christo edocti fuerunt. Alterum genus prophetarum fit agitatione spiritus, quando videlicet anima à numine aliquo correpta illi tunc annexa, & ab animali homine abstracta; & ab eo sapientia & cognitione ultra omne humanum ingenium & vires repletur, quæ quidem correptio provenit non solum ab angelico numine, sed nonnunquam etiam à spiritu Domini, sicut legitur de Saul, quia insiluit in eum Spiritus Domini, & Prophetavit & mutatus est in virum alterum & numeratus inter Prophetas. Et in Actis Apost. Spiritus sanctus insiluit in baptizatos in flamma ignis: atque hic spiritus sæpe etiam corripit homines peccatis obnoxios, quin multi gentilium vates, ut: Cassandra, Helenus, Calchas, Ampharus, Titesia, Mopsus, Amphilochus, Polybius, Corinthus. Item Galanus Indus, Socrates, Diotyma, Anaximander, Epimenides Cretensis; Item Magi Persarum, & Asiatici Brachmani, Æthiopum

pum gymaosophistæ , & Memphitici vates , Gallorum Druides , & Sybillæ eo ipso excelluerunt . Ad quam quidem Propheticam spiritus correptionem nonnunquam prævia quædam cæremonia & officii authoritas , factorumque communio plurimum præstant : sicuti de Balaam exemplificat scriptura . Et alibi de applicatione ephod . & Euangelista testatur de Caipha , quia prophetauit , cum esset Pontifex anni illius . Atque hinc Hebræorum Mecubales etiam prophetandi artificum commentari ausi sunt . Transeo quæ circa ista Hebræorum Theologi , de triginta duabus Semitis intelligentia profunda contemplatione tractant , & quæ Auguft. de gradibus tetigit . Albertus de receptionibus formarum , quarum ille septem nidos refert in somniis , & totidem in vigilia apparitiones . De quibus unum hoc duntaxat adnionemus considerandum : Non semper divina numina Prophetis forinsecus occurtere in conspectum aut colloquium , sed sapissime illa intrinsecus causari , cum videlicet mens Prophetæ divinum lumen concipit , cuius illustratio effusa radiis suis per singula media usque in hoc crassum corpus , etiam sensus ipsos suæ felicitatis reddit participes , & ex intellecto per rationem & imaginationem , ac passim per totam animam , usque ad sensuum instrumenta intrinsecus progrediens , in illis evadit objectum , ut nox vel lumen , vel visio , vel sermo unumquemque sensuum propria sua conditione movens : & id quidem multis Prophetis contingit , aliis quidem in vigiliis , aliis vero in somniis . Sic legimus apud Platonem & Proculum de Socrate , illum non solum intelligibili influxu , sed etiam per vocem & colloquium inspiratum fuisse : multò tamen facilius hæc in somniis proveniunt , sed de hoc haec tenus . Quin ad propositum nostrum revertamur . Est itaque prophetica Theologia , quæ ex intuitiva inspiratione inconcussu verbum Dei docet . Authoritas autem & argumenta , quibus corroboratur illius veritas , non sunt hominum placita , non longi temporis usus , non sapientum excogitata commenta , non festazum magnifica decreta , non syllogismi , non enty-
memata ,

memata, non inductiones, non obligationes, non solubiles consequentia, sed divina oracula sibi invicem consonantia, in universa Ecclesia unanimi ac stabili consensi recepta, miraculis, prodigiis, portentis, & omnimoda sanctitate virtusque discrimine, ac ipso effusi sanguinis testimonio probata: doctores autem hujus propheticæ Theologiae habemus Moy-sen, Iob, David, Salomonem, & plerosque alios veteris Testamenti canonicos, scriptores & Prophetas. Novi autem Testamenti doctores habemus Apo-stolos & Euangelistas, atque vero hi omnes licet Spiritu sancto repleti fuerint, omnes tamen alicubi à veritate defecerunt, & secundum quid fuerunt mendaces, non quod scienter, quod astu aliquid mentiti sint, hoc enim dicere perniciosissimum, atque Arrii ac Sabellii hæresibus major periculosiorque error est, totius canonicae scriptura subvertens autoritatem, in quo tamen tam maximo errore fuit olim magnus ille ac sanctus Hieronymus de reprehensione Petri, disputans adversus Augustinum: dixerat enim Hieronymus, Paulum astu mentitum. Quod si concessum fuerit, & in sacra scriptura tale mendacium admissum fuerit, mox (ut ait Augustinus) tota sacrarum literarum certi-tudo corrueret. Cui sic monenti post plures contradic-tiones & erroris sui defensiones, tandem agnito erro-re & cognita veritate cessit Hieronymus, quod ergo di-co, sacros scriptores, secundum quid alicubi fuisse mé-daces intelligi volo, non sponte errantes, sed aut huma-nitus lapsos, aut mutata Dei sententia deficientes. Sic defecit Moyses, qui pollicitus erat populo Israël, ut e-duceret eum de Ægypto, & introduceret in terram pro-missam, & eduxit quidem de Ægypto, sed ad terram pro-missam non perduxit. Defecit Ionas Ninivitis clade in quadragesimū diem pronuncians, quæ tamen dilata est. Defecit Helias prædicens mala ventura diebus Achab, quæ etiam usque in obitum Achab dilata sunt. Defecit Esaias prædicens mortem Ezechiaz in crastinum, quæ usque ad annos 15. prerogata est. Defecerunt & alii Prophetæ, & ipsorum omnia vaticinia reperiuntur,

aliquando sublata aut suspensa. Defecerunt etiam Apostoli & Euangelistæ. Defecit Petrus quando reprehensus est a Paulo. Defecit Matthæus quando scripsit Christum nondum mortuum, dum lancea latus ejus aperuit. Verum istic defectus non est defectus Spiritus sancti sed aut defectus Prophetæ non bene percipientis quid suggerat spiritus, vel indicet visio, aut ex aliqua mutatione facta in iis, de quibus vaticinabatur, unde continet oraculi sententiam aut mutari aut differri. Hinc contingit omnes Prophetas & scriptores in aliquibus videri mendaces juxta scripturam dicentem. Omnis homo mendax. Solus autem Christus Deus & homo, nunquam repertus est nec reperiatur mendax, nec verba eius mutabuntur aut deficient, qui solus expers mendacii & erroris oracula nunquam irritanda protulit, sicut ipse dixit: Cœlum & terra transibunt, verba autem mei non præteribunt: & quia omnis veritas est per Spiritum sanctum firmiter possidet, & nunquam dimittetur ab eo sed requiescit in illo. Non sic est de aliis: nam venit Spiritus super Moysen, sed in percussione petrae ablatus fuit. Venit super Aaron, sed in peccato vituli recessit. Venit super Annam sororem illorum, sed in murmuratione contra Moysen reliquit illam. Venit super Saulum, David, Salomonem, Esaiam, & reliquos, sed non requievit in illis. Neque vero Prophetæ, sive videntes predicentesq; neq; habitus continuus est prophetia, sed dominum, & passio & spiritus transiens, & cum nullus sit qui non peccet, nullus est à quo non recedat spiritus, & ad tempus saltem relinquit, nisi à solo filio Dei Iesu Christo, de quo ideo dictum fuit ad Ioannem: Super quem videris spiritum descendenter & manenter in eo, hic est filius Dei, qui baptizat in Spiritu sancto, potens illum etiam alijs impartiri. Vnde (quemadmodum ait Symonides) solus Deus habet hunc honorem, quod sit metaphysicus: ita & nos vere dicere poterimus. Solus Christus habet hunc honorem, quod sit Theologus, neq; tam propterea quis putet Vet. Testamenti scripturas, post natum ex illis divino partu Christi Euang. idcirco tanquam effetas & mortuas, vivunt enim semper sum-

ma in authoritate, ex illis Apostoli sua probarunt dogmata, & sine illarum testimonio loquuti sunt nihil, ad illas non remittit ipse Christus scrutandas, cuius Euangelium scripturas illas non solvit, sed adimplevit usq; ad minimum iota & apicem. Sed de hoc latius differeamus inferius. Illud adhuc advertendum est etiam, ipsam sacram scripturam multis voluminibus suis deficere, quod ex ea ipsa facile convincitur. Nam Moyses citat libros bellorum Domini, & Iosue librum iustorum, Hester libros memorabilium, & Machabaeorum liber citat libros sanctos de Sparciatis, & Paralippomenon commemorat libros lamentationum, libros Samuelis videtis, libros Nathan, Gad, Semeiae, Haddo, Ahiae, Silonitis, & Iesu filii Hammon: Prophetarum. Citat Iudas in Epistola canonica librum Henoch: Citatur à fide dignis liber Abrahæ patriarchæ, qui omnes periere, & nusquam sunt. Iam vero & qui habentur in manibus, non omnes ex qua lance recepti sunt. Nam Dionysius Euangeliū Bartholomæi, & Hieronymus meminit Euangeliū secundum Nazareos, & Lucas in prefatione Euangeliū sui, plures ait Euangeliū scribere aggressos, quæ omnia perierunt, & amplius non sunt, & plura illorū, quia ab Hereticis depravata sunt, aut incertis authorib. invulgata, nec à patribus recepta sunt, ab Ecclesia approbata. Taceo interim pseudoprophetas, qui subintollerunt propter unam gloriam prophetantes, quæ Spiritus sanctus non suggessit, sed inaudita quædam mendacia, quæ non sunt de veritate scripturæ, nec ad unitatem spiritus, nec ad pacem Ecclesiaz seatas introducunt, & quasi Dei consiliarios sese procaci temeritate constituentes, audent testamentum Domini assumere per os suum, & scribere vaticinia & Euangelia, quæ omnia aut heretica sunt, aut apocrypha, nec sacro canoni inferta, quemadmodum de Apostolorum canonibus manifestum est. Sed ipsa Salomonis cantica in sacro Hebreorum canone inserta non fuerunt, nisi prius castigata & comprobata ab Esaiᾳ Propheta. Iam ex his facile patet quomodo ipsa etiam vera Theologia, sacra videlicet scriptura, multis voluminibus suis privata, &

quodammodo manea videri posset, ut pauci admodum ex multis veri ac certi supersint, qui tanquam libri virorum sacrum canonem constituant.

CAPUT C.

De Verbo Dei.

EN audistis modo, quam sint omnes disciplinae ambiguæ, quam bisculatae, quam incertæ, quam plenæ periculo, ut quantum ex ipsis est, nescire cogamus, ubinam quiescat veritas, etiam in Theologia, nisi sit, qui habeat clavem scientiarum & discretionis (clausum enim est veritatis armarium, variisque obductum mysteriis, atque ipsis etiam sapientibus & sanctis preclusum) qua ad tantum, tam incomprehensum thesaurum nobis paretur ingressus. Clavis autem hæc sola est, nec quicquam aliud quam verbam Dei, hoc solum discerit omnem vim speciemque verborum, & quis sermo ex arte sophistica veniat, non veritatem, sed ejus quandam præferens imaginem: & quis sermo veritatem non in specie & in fuso, sed in esse & ratione possideat, dijudicat, in ipso omnis ars malitiae & mendaciorum superatur, neque argumentationes, neque syllogismi, neque ullæ sophismatum versutiaæ contra ipsum stare possunt. Qui illi non acquiescit, vel ab illo dissentit, is, ut inquit Paulus, superbus est, & nihil sciens. Igitur ad ipsum verbum Dei oportet nos omnes scientiarum disciplinas & opiniones, tanquam ad Lydium lapidem aureum examinare, atque in omnibus eo ceu ad solidissimam petram configere, atque ex eo solo omnium refutari veritatem venari, ac de omnib. disciplinis, de omnium opinionibus & commentis judicare. Quodcumque enim, ut ait Gregorius, ab eo autoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur; hujus autem verbi scientiam nulla schola Philosophorum, nec quocumcumque Scholasticorum ingenia nobis tradidere, sed solus Deus atque Iesus Christus per Spiritum Sanctum

Sanctum in illis scripturis , quæ canonice vocantur quibus juxta divinum preceptum nihil addere licet, nihilque detrahere. Quisquis enim etiam si angelus de cœlo id egerit, anathema est, & à lege Domini maleditus est. Hujus scripturæ tanta maiestas est, tanta energia, ut nulla externa commentaria, nullas humanas nec angelicas glossas patiatur; nec tanquam cerea ad humenorū ingeniorum placita se flecti permittat, nec morte humanarum fabularum in varios sensus se tanquam Proteus aliquis poëticus transformari aut transfundi patiatur, sed sibi ipsi sufficiens, se ipsam exponit & interpretatur, & omnes judicans, à nullo judicatur. Major enim est ejus autoritas, ut ait August. quam omnis humani ingenii perspicacitas , unum enim constantem , simplicem & sanctum sensum habet , quo solo constat veritas, quo solo pugnatur & vincitur. Cæteri vero extra hunc sensus morales, mystici, cosmologici, typici, analogici, tropologici & allegorici, quibus plerique illam variis ac peregrinis coloribus depingunt, docere quidem nos & persuadere ad plebis ædificationem reète & vere aliqua possunt, verum ad authoritatem verbi Dei confirmandam probare aliquid vel impugnare , sive reprobare non possunt. Nam adducat quis in certamen horum aliquem sensum , citet etiam ejus quantumcunque gravem authorem, citet interpretem, citet glossam , citet expositionem quorumlibet sanctorum patrum, non ita nos astringunt quin liceat reluctari. Ex litera autem scripturæ, ex illius ductu & ordine vincula necuntur , quæ nemo perrumpere , nemo evadere potest , quin omnes argumentationum machinas elidens ac dissipans , dicere ac fateri compellat , quin digitus Dei est; quin nunquam sic locutus est homo, quia non non ut Scribæ & Pharisæi loquitur , sed ut potestatem habes . Ejus vero authores divinitus inspirati, canonem nobis saluberrima autoritate fecerūt, cujas ea magnificientia est, ut cuncti ei credamus oportet, & quicquid pronunciaverit & docuerit , hoc absq; utla retractione firmum & sanctū teneatur. Sicut de hoc locutus est August. se solum iis libris, qui canonici appellantur, hunc

honorem defert, ut nullum scriptorum eorum errasse firmissime credat. Ceteris autem quantilibet doctrina sanctitateque potleant se nolle credere, nisi evidenti ratione ex divinis literis, quod à vero non abhorreat persuadeant. Ad has nos relegat Christus docens ut scrutemur scripturas. Ex illis jubet nos Apostolus omnia probare, ut teneamus quæ bona sunt atque probare spiritus, utrum ex Deo sint ac in illis potentem esse à omnibus rationem reddere & contradicentes redarguere, & sic spirituales effecti omnia dijudicemus, à nullo dijudicemur. Harum autem scripturarum (dico canonicarum) veritas & intelligentia à sola Dei revealantis autoritate dependet, quæ nonnullo sensuum judicio, nulla ratione discurrente, nullo syllogismo demonstrante, nulla scientia, nulla speculatione, nulla contemplatione nullis denique humanis viribus comprehendi potest, nisi sola fide in Iesum Christum à Deo Patre per Spiritum sanctum in animam nostram transfusa. Quæ tanto quidem superior est atque stabilior omnium humanarum scientiarum crudelitate, quanto Deus ipse hominibus est sublimior & veracior, sed quid veracior? Ieo solus Deus verax, omnis homo mendax, omne igitur quod ex hac veritate non est, error est, sicut quod ex fide non est, peccati est. Deus enim solus fontem veritatis continet, à quo haurire necesse est, qui vero dogmata cupit, cum nulla sit, nec haberi possit, de secretis naturæ de substantiis separatis, deq; ipsorum auctore Deo sciētia nisi divinitus revelata: divina enim humanis vitibus non tanguntur & naturalia quovis momento sensum effugiunt: quo sit, ut quam nos de his scientiam putamus, is error sit & falsitas; quod ita Esaias impropriet Chaldeorum Philosophis & Sapientibus, ad eos dicens. Sapientia tua & scientia tua ea ipsa decepit te, defecisti in multitudine ad inventionum tuarum. Cavet summa vigilancia Grammaticus, ne quid peccet in sermone, incultumq; ac barbarum verbum proferat, vita autem fordes atq; peccata interim contemnit, similiter & Poëta mavult vita claudicare, quam carmine, & Historicus Regum & populorum gesta temporumq; se-

ries , literis & memoria mandat propriæ vitæ nullam tenet rationem : & si teneat , nolit , pudetve confiteri . Rhetor plus horret orationis inelegantiam , quam vitæ deformitatem . Dialecticus mavult manifestam veritatem abnegare , quam ab adversario una syllogistica conclusiuncula discedere . Arithmetici & Geometriæ omnia numerant & metiuntur , animæ autem & vitæ numeros , mensurasque negligunt . Musici quoque sonos atque cantus tractant , contemptis moribus animique dissonantiis , cuiusmodi Diogenes Sinoeus citabat , qui lyræ chordas , ad harmoniam congrue aptitarent , animi autem mores inconcinnos & incompositos habuissent . Lustrant cœlos & sydera Astrologi , & quid venturum sit in mundo prædivinannur aliis : quæ autem sibi ipsi quotidie præsentia imminent , non attendunt . Cosmometriæ notitiam dant terrarum , formas montium , cursus fluminum , limites provinciarum : ceterum neque meliorem hominem faciunt neque saniorem . Philosophi rerum causas & principia magna jactantia investigant , ipsum autem Deum omnium creatorem negligunt & ignorant . Inter principes & magistratus nulla est pax , & alter in alterius exitium ducitur levi compendio . Curant ægrotorum corpora Medici , & proprias negligunt animas . Juristi humanarum legum observantissimi divina præcepta transgrediuntur , quocirca Proverbio cessit . Nec Medicum bene vivere , nec Iuristam bene mori : quod Medici genus hominum sit intemperantissimum : Iuristæ autem omnium qui vivunt nequissimi , atque quod continuo videmus , & unus illorum non infimæ famæ Baldus Iuris interpres testatur , subitanea morte frequenter extinguntur . Theologi autem Dei mandata sacraque dogmata nobis clamando prædicant , vivendo autem longe destituunt , maluntque Dei cognitores videri , quam esse amatores . Nunc igitur , qui cetera novit omnia teste loqui & scribere , carminisque vires , sæculorum vices , argumentandi rationes , orationisque ornatus , rhetoricosque colores , & multarum rerum memoriam teneat , numerorum proportiones atq; fortes , vocum om-

nium harmoniam , saltationumque modos , quantitatum omnium mensuras , radiorum omnium inflexus atque reflexus , terra marisque situs ac magnitudines , adficiorum omnium machinarumque varias structuras , bellorum certamina , arvorum cultus , animalium capturas , pastiones & sagittina , & omnem speciem rustificationis , omnem mechanicarum & opificum industriad , picturam , statuariam , fusoriam , fabrilem , institoriā & navigatoriam , astrarum cursus , atque in hæc inferiora influxus , fatorumque ingeniosas prædictiones , & quæcunque futurorum occultorumque divinacula & inexpugnabilia magicarum artium portenta , & plusquam magica , cabalistica arca na , rerumque omnium naturalium causas transcendentiumque altissimas sedes & naturas , morum censuras , Reipublicæ varias administrationes , domesticasque disciplinas , remedia morborum , medicamentum vires , illorumque agnationem & mixtiones , obsoniorumque lautissimos apparatus , vettere rerum species , & ex omnibus elicere mundi spiritum . Sciat etiam ultraque jura , advocationumque forenses tragœdias , & sanctorum Patrum pias de divinis traditiones , is inquam , qui hæc , & si quæ reliqua sunt omnia norit , tam en nihil scit , nisi sciat voluntatem verbi Dei , & fecerit illam : qui omnia didicit , & hoc nos didicit , frustra didicit , frustra scit omnia . In divino verbo via , in illo norma est , in illo meta est , quo tendere oportet , qui nolit errare , & veritatem attingere , omnes reliquæ scientiæ temporis & oblivioni subjectæ sunt , quin non solum hæ scientiæ & artes , sed & hæ literæ & characteres , & linguae , quibus utimur , peribunt & resurgēt aliae , & fastigie jam sæpe ea tinctæ fuerunt , & sapius iterum resurrexerunt . Neque ipsa orthographiæ ratio semper eadem fuit , nec similis apud omnes , vel eodem sæculo , & latiniæ linguae genuina pronunciatio hodie nusquam est , prisci Hebreorum characteres perierunt , & non est eorum memoria , sed quos novos adinvenit Esdras , & lingua eorum à Chaldaicis corrupta , quod omnibus fere linguis contigit , ut nulla hodie sit quæ suam antiquitatem

DE VERBO DEI.

tem agnoscat vel intelligat, subnascentibus vicissim
novis vocabulis, dejectisque veteribus, illisque porro
rursum restitutis: adeo nihil stabile, nihil diuturnum.
Denique Terentiana sententia est, nihil esse jam di-
ctum prius, ita forte nec factum, quod non sit factum
prius, quin & bombardam, cuius recens Germanorum
inventum putant fere omnes: nonnulli (inter quod est
Volaterranus) prisco aeo usitatum fuisse, vel ex Vergilii
versiculis convincere volunt:

Vide & crudeles dantem Salomonea pœnas,
Dum flamas Ioris, & sonitus imitatur Olympi,
Quatuor hic in veclius equis, & lampada quassans
Per Grajum populos mediaeque per Elidis urbem
Ibat ovans, drrumque sibi poscebat honorem
Demens, qui nymbos, & non mutabile fulmen
Aere, quadrupedum cursu simularet equorum.

Nonne de hoc locutus est Eccles. inquiens: qui est
quod fuit, ipsum quod factum est, ipsum quod facien-
dum est? Nihil sub sole novum nec valet quisquam di-
cere: Ecce hoc recens est, jam enim præcessit in seculis
qua fuerunt ante nos. Non est priorum memoria, sed
nec eorum quidem, qua postea futura sunt erit recorda-
tio apud eos qui futuri sunt in novissimo. Et paulo in-
ferius ait: Moritur doctus simul & indoctus: quid ergo
hic dicemus? nisi quia omnes scientia & artes obliioni
& morti subjiciuntur, nec perpetuo manebunt in anima,
sed una cum morte transibunt in mortem, dicente Chri-
sto: Quia omnis plantatio, quam non plâtavit pater cœ-
lestis, eradicabitur, & in igne æternum mittetur, tantū
abest, ut scientia conducat immortalitati, solum autem
verbum Dei manet in æternum. Cujus quidem cognitio
nobis tam necessaria est, ut qui contempserit, qui negle-
xerit, qui non audierit (teste ipsomet verbo in Scriptu-
ris sacris) inducit super illum Deus maledictionem &
perditionem, & judicium æternum. Non est ergo ut pu-
tetis ipsum ad solos Theologos pertinere, sed ad om-
inem hominem, omnes ad ejus cognitionem pro data si-

bi capacitatis gratia obligari , & ab illo ne ad festucam discedendum. Hinc in veteri lege præcipitur: Erunt verba hæc in corde tuo cunctis diebus vita tua , & narrabis & mandabis ea filiis tuis & nepotibus custodire , & facere ea ; meditaberis ea sedens in domo tua , & ambulans in itinere,dormiens ac consurgens & ligabis ea tamquam signum in manu tua,eruntque & movebuntur inter oculos tuos.scribesque; ea in limine & ostiis domus tua. Sic Iosue legit omnia verba , & cuncta quæ scripta fuerat in legis volumine coram omni multitudine, mulierib. & parvulis & advenis. Et Esdras attulit librum legis coram omni multitudine virorum & mulierum, cunctisque qui poterant intelligere , & legit in eo aperte in platea. Et Christus jubet Euangeliū suum prædicari omni creature,per universum orbem terrarum,idque; non in tenebris,non in aurem,non clancularie,non in cubiculis, non ad aliquos segregatos magistros & scribes: sed palam in lumine,super tecta,ad populum,ad turbas. Sic enim ait ad Apostolos: Quod vobis dico,omnibus dico, quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aurem auditis , prædictate super tecta. Et Petrus in Act. ait : Præcepit nobis prædicare populo. Et Paulus jubet educari pueros in institutione & admonitione Christi, quin ipse Christus increpavit discipulos prohibentes parvulos ad illum accedere , & quorum similitatem & humilitatem , ut nullis pravis opinionibus preventum nec ullis humanis scientiis inflatum habentes animum,divinotum verborum auditori adeo necessariam esse docet, ut nisi quis sicut parvulus effectus omnino ineptis sit regno Dei. Hinc Chrysostomus in quadam Homilia vult , pueros præcipue divinis literis occupari debere,quoniam etiam domini,atque privatim viros cum uxorib. & liberis invicem de sacris literis disputare,ac ultro cirroque , & ferre , & inquirere sententiam. Et Nicæna Synodus decretis suis cavit,ne quis è numero Christianorum sacris Bibliorum libris careret: Scire ergo nunc nihil esse in sacris literis tam arduum,tam profundum, tam difficile, tam absconditum, tam sanctum, quod ad omnes Christi fideles non pertineat: quin tota ipsa

ipsa Theologia omnib. fidelibus communis esse debet, unicuique autem secundum capacitatem & mensuram donationis Spiritus sancti. Boni itaque doctoris est, unicuique secundum id quod confert, quantum capere potest distribuere, illi quidem in lacte, alteri autem in solido cibo neminem necessariæ veritatis pastu defraudare.

C A P V T C L.

De Scientiarum Magistris.

Tandem ut me aliquando recolligam, audistis ex his, quæ ab initio hucusque dicta sunt, nihil aliud esse scientias & artes, quam hominum traditiones à nobis bona in illos credulitate receptas, easque omnes constare non nisi ex rebus dubiis & opinionibus per apparenres demonstrationes: esseque omnes non tam incertas quam fallaces, quam simul etiam impias. Quocirca credere omnino impium est, illas posse nobis aliquam divinitatis adferre beatitudinem, gentium hæc olim superstitione erat, qui rerum inventores, & quos scientia uel arte aliqua præstare reliquis intuebantur, eos divinis honorib. venerabantur, atque in deorum suorum referebant numerum, templa, aras & simulachra illis dedicantes, & sub variis imaginibus illos colentes. Quemadmodum Vulcanus apud Ægyptios, cum esset primus Philosophus, & naturæ principia in ignem referret, ipse deinceps pro igne cultus est: & Æsculapius (ut ait Celsus) quia rudem adhuc medicina paulo subtilius exercuisset, in deorum numerum ob id receptus est: Atque hæc est illa, nec nulla alia scientiarum deificatio, quam antiquus ille serpens hujusmodi deorum artifex primis parentibus pollicebatur, in quiens Eritis sicut Dii: scientes bonum & malum, In hoc serpente glorietur, qui gloriatur in scientia. Nemo siquidem possidere poterit scientiam, nisi favore serpentis, cuius dogmata non nisi præstigia sunt, & finis semper malus est, ut etiam apud vulgus in prover-

proverbiū cesserit. Omnes scientes insanire, cui adstipulatur etiam Arist. dicens. Nullam magnam es-
se scientiam absque mixtura dementiae. Ipseque Au-
gustinus testatur multos sciendi desiderio amississe sen-
sum. Nulla res Christianæ religioni atque fidei tam
repugnat quam scientia, minusque se invicem com-
patiuntur. Scimus enim ex Ecclesiasticis historiis
etiam experientia ipsa edosti, quomodo invalescente
fide Christi deciderint scientiae ita quod maxima &
potior earum pars penitus perierit, nam magiae illæ
potentissimæ artes sic abierunt, ut ne vestigia super-
fiant, è tot philosophorum sectis uix una restitit Peri-
patetica, nec ea quidem integra. Neque vero unquam
melius habuit, securiusque quietuit Ecclesia, quam dum
scientiae illæ omnes in arctum deductæ erant, cum
Grammatica non esset, nisi apud unum Alexandrum
Gallum, Dialeticæ præfasset Petrus Hispanus, Rhei-
toricæ sufficeret Laurentius Aquilegius, historiis fasci-
culus temporum satisfaceret, pro Mathematicis disci-
plinis Computus Ecclesiasticus, reliquis omnibus unus
satis esset Isidorus. Nunc vero ubi linguarum peritia:
dicendi ornatus, & authorum numerus reviviscunt
invalescuntque scientiae, turbatur Ecclesiae tranquilli-
tas, & novæ insurgunt hereses. Neque vero est ullum
hominum genus suscipienda Christianæ doctrinæ mi-
nus idoneum, quam qui scientiarum opinionib. mén-
tem jam imbibitam habent. Hi enim tam pertinaces
& obstinati in suis opinionib. sunt, ut Spiritui sancto
nullum locum relinquant, ac propriis viribus proprio-
que ingenio sic innituntur atque confidunt, ut nulli
veritati cedant, nec admittant, nisi quam syllogisticis
rationib. possunt ostendere: quz autem propriis viri-
bus & industria investigare aut intelligere nequeunt,
rident atque aspernantur. Ideoque Christus abscondit
hanc à sapientibus & prudentibus, & revelat eam
parvulis qui videlicet sunt pauperes spiritu, nullos
scientiarum thesauros possidentes, qui sunt mundi cor-
de, nullis scientiarum opinionibus inquinati, qui
sunt pacifici, non senatores, non contentiosi, nec
rivosi

rixosis syllogismis veritatem expugnantes, & qui persecutionem patiuntur propter veritatem & justitiam. Sic Athenis olim Socrates veneno sublatus, Anaxagoras ultimo suppicio adjudicatus, Diagoras capitis libello accusatus, sed ille inslantem necem cleri fuga evasit. Inter Hebrorum etiam Prophetas, Isaias in partes dissectus, Hieremias lapidibus obrutus, Ezechias cæsus, Daniel ad bestias damnatus, Amos fusus occisus, Micheas in præcipitum datus, Zacharias apud aram trucidatus, Helias à Iezabele persecutus, quæ & ipsa plurimos occidit prophetas: Quin & sanctus ille Patriarcha Abraham in Chaldaicam fornacem projectus. Sic & Christi Apostoli infinitique martyres divinitatis Christi testes multiplicib. tormentis occisi sunt: Omnes autem isti non alia ex causa, quam quod isti sanctius de Deo sentirent, quam isti mundi sapientes. Ecce hi, qui sic in paupertate spiritus, puritate cordis, & pace conscientiae parvuli & humiles sunt, parati etiam sanguinem pro veritate effundere, hi inquam sunt, quibus solis datur illa vera & deificans sapientia, quæ nos in deorum beatorum choros refert, ac in similes beatos Deos transformat. Sicut hæc nos clare docet Christus, inquiens, Beati pauperes spiritu, quoniam eorum est regnum Dei. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum, Melius est ergo & utilius idiotas, & nihil omnino scientes existere, & per fidem, & per charitatem credere, & proximum fieri Deo, quam per subtilitates scientiarum elatos & superbientes cadere in possessionem serpentis. Sic legimus in Evangeliiis, quomodo Christus ab idiotis, à rudi plebecula & simplici populorum turba suscepitus est, qui à principib. sacerdotum, à legisperitis, à scribis, à magistris & rabinis respuebatur, condemnabatur, & quem ad mortem usque persequebantur: hinc & Christus ipse Apostolos suos non rabinos, & non scribas, non magistros, nec sacerdotes elegit, sed è rudi vulgo idiotas,

CAPVT CII.

Ad Encomium Asini digressio.

Sed ne quis calumnietur , quod Apostolos vocarim
afinos , ipsius afini mysteria paululum quidem , sed
non extra propositum digredientes paucis explicab-
imus , hunc enim Hebraeorum doctores fortitudinis ac
roboris excelsi , patientiaeque & clementiae symbolum
esse exponunt , eiusque influxum à sephiroth , quod
hochma , hoc est , sapientia dicitur , dependere . Ejus
namque conditionis sapientiae discipulo , necessaria
maxime sunt , vivit enim exiguo pabulo , eoque qua-
licunque contentus , tolerantissimus penurie , famis ,
loboris , plagarum , negligentie , omnisque persecu-
tionis patientissimus , simplicissimi ac pauperrimi spi-
ritus , ut ne inter lactucas & carduos discernere sciat ,
corde innocentie ac mundo , ac bili carens cum omni-
bus animantibus pacem habens , omnibusque oneri-
bus patienter dorsum supponens , in quorum remu-
nerationem caret pediculis : raro morbis afficitur ,
tardiusque quam ullum armentum deficit . Plurima
inquit Columella , afini & necessaria opera supra
portionem respondent , cum & facilem terram ara-
tro proscindat , & non minime pondere vehicula tra-
hat . Iam vero molarum & conficiendi frumenti pene
solennis est , hujus pecoris labor omne rus tam neces-
sarium instrumentum desiderat asellum , qui pleraque
utensilia , & vehere in urbem , & reportare collo vel
dorso commodè potest . In augurio etiam quam saluta-
ris nuntius sit afinus , testatur Valerius de C. Mario ,
qui olim Austris & Aquilonis domitor tandem patrit
hostis declaratus , & à Sylla persequutus , consultore
ac duce afino Syllaz minas evasit , afinum authorem fu-
ge & salutis habuit . Iamque etiam in veteri lege sic
afinum Deus ipse honorauit , ut cum juberet omne pri-
mogeniti

mogenitum occidi in sacrificium , solis asinis cum hominibus pepercit , videlicet permittens hominem pretio redimi , & pro asino ovem commutari . hunc , qua constans fama est , Christus fax nativitatis testem esse voluit , in hoc à manibus Herodis salvari voluit atque ipse asinus etiam contactu corporis Christi consecratus est , crucisque signaculo insignitus : nam Christus ipse pro redēptione humāni generis triumphat̄ turus ascendens in Hierusalem , testibus Evangelistis , hunc vectorem cōscendit , sicut id magnō mysterio per Zacharię oraculum prædictum fuit , & ipse electorum pater Abraham asino tantum equitasse legitur , ut non inane sit illud apud vulgus vetus proverbium , quod dicitur : Asinum portare mysteria . quo nunc ego vos egregios illos scientiarum professores , quinīmo Cū manus asinos admonitos volo , quod nisi humanarum scientiarum depositis sarcinis , ac leonina illa (non quidem à leone illo de tribu Iuda , sed ab illo , qui circumit , rūgiens & querens quen̄ dovere) inutuata pelle exuta , in nudos & putos asinōs fedieritis , esse vos portandis divinæ sapientiæ mysteriis omnino penitusque inutiles : neque vero Apuleius ille Megaren sis ad Isidis sacra mysteria unquam admissus fuisset nisi primus è philosopho versus fuisset in asinum . Legimus diversorum animantium miracula , elephantem Gr̄ecos piaxisse characteres , eundem etiam Aristophani Grammatico rivalem Stephano Polidem puellam adamasse tradit Plutarhus , quia & draconem adames se puellam Aetholidem apud eundem authorem legimus , eundem etiam suum servasse numitum & ad agnitiā vocem accurrisse à multis creditum est . Et apud Plinium legimus , aspidem ad mensam cuiusdam quotidie venire solitam , cum sensisset ab uno catulorum suorum hospitis filium interemptum , inviolati hospitiī pœnam nec intulisse catulo , nec postea præpudore in tectum id reversam : recenset idem pantheram ob eductos è fovea catulos retulisse homini gratias , & extra solitudines eductum in viam publicam restituisse . Iam vero & Cyrum à cane & Romanx

manæ urbis conditores a lupa nutritos , cum essent expositi , celebratum est. Transeo delphinorum miracula , & leonum agnita beneficia relatæque gratias. Taceo ursam Danniam ac bovem Tarentinum à Pythagor mansuefactos , horumque similia permulta : sed quod omnium prodigiorum vincit admirationem , Ammonius Alexandrinus summus suo tempore philosophus , D. Origenis & Porphyrii præceptor , asinum sapientiz auditorem illis condiscipulum habuisse legitur : qui enim ex sacra bibliorum historia scimus asinum aliquando propheticō spiritu donatum , nam cum Balaam uir sciens & propheta exiret ut malediceret populo Israel , angelum Domini non vidit , vidi autem asinus , & humana voce ad seïsorem Balaam locutus est. Sic inquam sapissime videt simplex & rudis idiota , quæ videre non potest depravatus humanis scientiis scholasticus doctor. Nonne Samson in maxilla asini , in mandibula pulli asinarum percussit , & deleuit viros Philisteorum : sitiensque oravit dominum , qui aperuit molarem dentem in maxilla asini , & egress sunt aquæ vivæ , quibus haustis refocillati sunt spiritus & vires ejus ? Nonne Christus in bucca asinorum suorum simplicium & rudium idiotarum , apostolorum & discipulorum suorum vicit & pertussit onnes Philosophos gentium & legisperitos Iudeorum , omnemque humanam sapientiam prostrauit atque confecit , propinans nobis ex illorum suorum asinorum maxilla aquas vivæ & sapientiæ æternæ ? Iam vero in Ecclesiasticis historiis & sanctorum gestis varia & multa legimus illorum precibus in diversa animalia collata divino munere beneficia : verum nullum animale à mortuis suscitatum legimus , preter asinum illum , quem B. Germanus Britonum Episcopus in vitam revocavit , quo insigni miraculo ostensum videtur asinum ipsum etiam post hanc vitam participare immortalitati. Ex iis igitur , quæ jam dicta sunt , sole clavis liquet , nullum animal tam esse dinitatis capax , quam asinum , in quem nisi versi fueritis , divina mysteria portare non poteritis. Pro-

prium

prium id olim apud Romanos Christianorum nomen erat, ut vocarentur asinarii, ipsamque Christi imaginem asininis auribus pingere solebant: testis horum est Tertullianus: quocirca jam non indignentur, nec sibi opprobrio dari putent nostri Pontifices & Abbatess, si apud istos scientiarum giganteos, elephantes asini sint, atque vocentur, nec miretur Christianum vulgus, si apud istos Ecclesiarum praefectos & sacrorum nostrorum mystas, quo quisque doctior est, tanto inter reliquos fiat paucioris, non enim faciunt ad asinorum aures lusciniarum cantus & moduli, atque nec asinorum insuavem & minime musicum rugitum ad lyram consonare in proverbio est, atque tamen ex asinorum ossibus, exempta medulla omnium optime fiunt tibiae, quæ spiritu inflatae, sicut omnium avium eloquentissimam canoritatem, ac cuiusque lyrae aut cytharae elegantissimos sonos, longissime superant, atque vincunt: ita religiosi isti idiotæ suo asinino clangore omnes loquacissimos sophistas superant atque percellunt. Sic legimus nonnullos gentilium Philosophos ad Antonium visendum venisse dissidenti gratia, & brevi sermone abs eo captos, cum rubore & verecundia abscessisse. Legimus etiam simplicem & idiotam hominem quandam in literis exercitatissimum ac versutissimum haeticum paucis verbis devicisse, ac reduxisse ad fidem, quem doctissimi viri & Episcopi, qui ad Nicænum concilium convenerant, diuturna & anxia adinodum disputatione non poterant superare, interrogatus autem postea ab amicis, quomodo idiotæ cessisset, qui tantis restitisset doctissimis Episcopis, respondit se Episcopis facile pro verbis verba dedisse, huic autem idiotæ qui non ex humana sapientia, sed ex spiritu loquebatur, resistere nequivisse.

OPERIS PERORATIO.

Vos igitur nunc ô asini, qui jan^ecum vestris filiis subjugalib. iussione Christi per ejus Apostolos vera sapientia

pientia nuncios prælectoresque in sancto ejus Evange-
 lio , soluti estis à caligine carnis & sanguinis , si divi-
 nam hanc & veram , non ligni scientiam boni , & mali,
 sed ligni vitæ sapientiam assequi cupitis , projectis hu-
 manis scientiis , omniq[ue] carnis & sanguinis indagi-
 ne atque discursu , qualescumque illæ sint , sive in lec-
 tiorum rationibus , sive in causarum perscrutationi-
 bus , sive in opérum & effectuum meditationibus va-
 gentur. jam non in scholis Philosophorum & gym-
 nasiis sophistarum , sed ingressi in vosmetipos , co-
 gnoscetis omnia : concedita est enim vobis omnium
 rerum notio , quod (ut farentur academicci) ita sacræ
 literæ attestantur , quia creauit Deus omnia valde bo-
 na , in optimo videlicet gradu in quo cōsistere pos-
 sent : is igitur , sicut creauit arbores plenas fructibus
 sic & animas ceu rationales arbores creauit plenas for-
 mis & cognitionibus , sed per peccatum primi parentis
 velata sunt omnia , intravitque oblivio mater igno-
 rantiæ . Anovete ergo natiæ , qui p[re]testis , velamen
 intellectus vestri , qui ignorantiæ tenebris involuti
 estis . Evomite letheum poculum , qui vosmetipos
 oblivione inebriastis , evigilate ad verum lumen , qui
 irrationali somno demulcti estis , & mox revelata
 facie transcendetis de claritate in claritatem : uncti
 enim estis à Sancto (ut ait Ioannes) & nostis omnia
 & iterum : non necesse habetis , ut aliquis uos doceat ,
 quia unctio ejus docet uos de omnibus : ipse enim so-
 lus est , qui dat os & sapientiam , David , Esaias , Eze-
 chiel , Hieremias , Daniel , Ioannes Baptista , multique
 cæteri Prophetæ & Apostoli literas non didicere , sed
 ex pastoribus rusticis , & idiotis effecti sunt rerum om-
 nium doctissimi . Salomon in unius noctis somnio
 omnium superiorum & inferiorum sapientia repletus
 est , simularque rerum gerendarum prudentia , adeo ut
 nullus ei par extiterit . Et omnes hi homines fuerunt
 mortales , sicut & uos estis , quin & peccatores . Di-
 cetis forsan paucissimis admodum hoc contigisse . Et
 pauci quos æquus amauit Iuppiter : aut ardens exire
 ad æthera virtus . D[omi]n[u]s geniti potuere . Sed nolite
 desperare ,

desperare, non est abbreviata manus domini omnibus
invocantibus cum, qui illi fidele præstant obsequium,
Antonius, & Barbarus ille servus Christianus, tridu-
ans precib. plenariam dominorum notitiam (quod
testatur Augustinus) consecuti sunt. Qui autem non
potestis, cum Prophetis, & Apostolis, & sanctis illis
viris claro & revelato intellectu ea intueri, procuretis
intellectum ab his, qui vero intuitu ea conspexerunt:
hæc via querenda superest (sicut ait Hieronymus ad
Rufinum) ut quod Prophetis & Apostolis spiritus sug-
gessit, vobis studio literarum querendum sit, earum
inquitam literarum, quæ divinis oraculis traditæ, &
ab Ecclesia unanimi consensu receptæ sunt, non qua
humanis ingenii excoxitatæ sunt, quia hæc non illu-
strant intellectum, sed obtenebrescere faciunt. Ig-
itur ad Moysen, ad Prophetas, ad Salomonem, ad E-
vangelistas, ad Apostolos recurrendum est, qui om-
nimodo doctrina, sapientia, moribus, linguis, va-
ticiniis, oraculis, prodigiis, & sanctitate coruscant-
es, de divinis ex ipso, de inferioribus autem supra ho-
mines locuti sunt, omnia Dei, & naturæ secreta nobis
clara luce tradiderunt. Omnia enim Dei & naturæ
secreta, omnis morum & legum ratio, omnis præte-
riorum, præsentium, & futurorum notitia, in ip-
sis sacris Bibliorum eloquiis traduntur. Quo ergo
precipites ruitis vos, qui queritis scientiam ab illis,
qui ipsi inquirendo omnem æstatem suam consumpse-
runt, & tempus & industriam perdidierunt, nec ullam
veritatem inventire potuerunt? O stulti & impii, qui
posthabentes dona Spiritus sancti, laboratis, ut à per-
fidis Philosophis, & errorum magistris discatis ea, que
à Christo & Spiritu sancto suscipere deberetis. An pu-
tabitis vos posse ex Socratis ignorantia haurire sci-
entiam? ex Anaxagoræ tenebris lucem? ex Democriti
puteo virtutem, ex Empedoclis insania prudentiam?
Ex Diogenis dolio pietatem? ex Carneadis Archesilai
stupore sensum? ex impio Aristotele, & perfido Aver-
roe sapientiam? ex Platoniorum superstitione fidem?
erratis admodum valde, & decipiemini ab his, qui
fuerunt

fuerunt decepti. Sed revocate vosmetipsoſ , qui ven-
tatis cupidi eſtis , descendite ab humanarum traditio-
num nebulis , adſciscite verum lumen : Vox ecce de
cœlo , vox de ſursum docens , & ſole clarus oſten-
dens , quid vobis iniqui eſtis , & ſapientiam ſuſcipere
cunquamini ? Audite oraculum Baruch : Deus inquit,
eſt , & non existimabitur alius ad illum. Hic adinve-
nit omnem viam disciplinæ , & tradidit eam Jacob
puero ſuo , & Iſraeli dilecto ſuo , dans legem & pre-
cepta , atque ordinans sacrificia : poſt haec in terris vi-
ſus eſt , & cum hominibus conversatus eſt , videlicet
factus caro , & aperto ore docens , quaꝝ in lege , &
prophetis ænigmatice tradiderat. Et ne putetis ad
divina duntaxat , & non etiam ad naturalia haec reſer-
ri , audite , quid de ſeipſo teſtatur Serpens : Ipſe in-
quit , mihi dedit eorum , quaꝝ ſunt , ſcientiam veram,
ut ſciam diſpoſitiones orbis terrarum , & virtutes ele-
mentorum , initium , conſummatiōne , medietati-
tem , & vicifſitudines temporum , anni cursus , ſtel-
larum diſpoſitiones , naturas animalium , iram bestia-
rum , vim ventorum , cogitationes hominum , diſfe-
rentias virgultorum , virtutes radicum , & quaꝝcum-
que ſunt abſcondita , & improviſa didici : omnium
enim artiſex docuit me ſapientiam. Indeficiens enim
eſt divina ſcientia , cui nihil elabitur , nihil accedit,
ſed comprehendit omnia. Scitote ergo nunc , quia
non longi temporis ſtudio , ſed humilitate ſpirituſ , &
munditia cordis : non librorum multorum ſumptuo-
ſa ſupelleſtile , ſed expurgato intellectu , & veritati
veluti clavis cum cera coaptato : nam librorum turba
onerat diſcentem , non inſtruit , & qui multos ſequi-
tur authores , errat cum multis. In uno ſacro Bibli-
orūm volumine omnia continentur , & trađuntur : ea
autem lege , ut non niſi ab iſtudratis percipientur,
ceteris ſint parabolæ & ænigmata , multisque ſigna-
culis precluſa. Orate igitur ad dominum Deum in
fide , nihil haſitantes , ut veniat agnus de tribu Iuda,
ac librum vobis aperiat ſignatum , qui agnus ſolus eſt
sanctus & verus , qui ſolus habet clavem ſcientia , &
diſcreti-

discretionis , qui aperit , & nemo claudit , qui claudit , & nemo potest aperire. Hic est Iesus Christus verbum , & filius Dei patris , & sapientia Deificans , verus magister , factus homo , sicut sumus nos , uti nos perficeret filios Dei , sicut est ipse , qui est benedictus in omnia saecula. Sed ne diutius sermocinando ultra clepsydram , ut dicitur , declamem hic orationis nostræ finis esto.

L O C I C O M M V N E S , S I V E

Capita tractandorum.

D E Scientiis in generali	1
De literarum elementis	2
De Grammatica	3
De poësi	4
De historia	5
De Rhetorica	6
De Dialectica	7
De Sophistica	8
De Arte Lullii	9
De Arte memorativa	10
De Mathematica in genere	11
De Arithmetica	12
De Gnomantia	13
De aleatoria	14
De Sorte Pythagorica	15
Adhuc de Arithmetica	16
De Musica	17
De Saltationibus & choreis	18
De gladiatoria	19
De histriónica	20
De Rhetorismo	21
De Geometria	22
De Optica	23
De Pictura	24
De statuaria & plastica	25
De specularia	26
De Cosmimetria	27
De Architectura	28
De metallaria	29
De Astronomia	30
De Astrologia judiciaria	31
De Divinationibus in genere	32
De Physiognomia	33
De Metoposcopia	34
De Chiromantia	35
Iterum de Geomantia	36
De Aruspicio	37
De Speculatoria	38
De Somnispicia	39

C A P I T A

De Furore	40
De Magia in genere	41
De Magia naturali	42
De Magia Mathematicali	43
De Magia venefica	44
De Goetia & necromantia	45
De Theurgia	46
De Cabala	47
De Praestigiis	48
De Philosophia naturali	49
De Principiis	50
De Mundo	51
De Anima	52
De Metaphysica	53
De Morali Philosophia	54
De politica	55
De religione in genere	56
De imaginibus	57
De templis	58
De festis	59
De cæremoniis	60
De magistratibus Ecclesiæ	61
De sectis monasticis	62
De arte meretricia	63
De arte lenonia	64
De mendicitate	65
De œconomia in genere	66
De œconomia privata	67
De œconomia regia , sive aulica	68
De nobilibus aulicis	69
De plebeis aulicis	70
De mulieribus aulicis	71
De mercatura	72
De quæstura	73
De agricultura	74
De pastura	75
De punctione	76
De venatica	77
De agricultura	78

De arte

TRACTANDORVM.

De arte militari	79
De nobilitate	80
De arte Heraldica	81
De medicina in genere	82
De medicina operatrice	83
De pharmacopolia	84
De chirurgia	85
De anatomistica	86
De veteranaria	87
De Dicētaria	88
De arte coquinaria	89
De alcumistica	90
De iure & legibus	91
De iure canonico	92
De arte advocatoria	93
De arte notariatus, & procuratoria	94
De iurisprudentia	95
De arte inquisitorum	96
De Theologia scholastica	97
De Theologia interpretatiua	98
De theologia prophetica.	99
De verbo Dei	100
De scientiarum magistris	101
Ad encomium asini digressio	102
Operis peroratio.	

- Inter divos nullos non carpit **Momus**.
 Inter heroas monstra quæque insectatur **Hercules**.
 Inter dæmones, Rex Herebi Pluton irascitur omnibus
 umbris.
 Inter Philosophos ridet omnia **Democritus**.
 Contra deflet cuncta **Heraclitus**.
 Nescit quæque **Phyrrhias**.
 Et scire se putat omnia **Aristoteles**.
 Contemnit cuncta **Diogenes**.
 Nullus hic parcit **Agrippa**.
 Contemnit, scit, nescit, flet, ridet, irascitur,
 insectatur, carpit omnia.
 Ipse **Philosophus**, dæmon, heros, Deus & omnia.

F I N I S.

HENRICI CORNELII
A G R I P P A ,

AB

N E T T E S H E Y M
De nobilitate & præcellentia Fœminei
sexus, ejusdemque supra virilem
eminentia libellus.

DEVS Optimus Maximus cunctorum genitor, Pater ac bonorum utriusque sexus fœcunditate plenissimus hominem sibi similem creavit, masculum & foeminae creavit illos. Quorum quidem sexuum discretio non nisi situ partium corporis differente constat, in quibus usus generandi diversitatem necessariam requirebat. Eadem vero & masculo & foeminae, ac omnino indifferentem anima formam tribuit, inter quas nulla prorsus sexus est distantia. Eadem ipsa mulier cum viro sortita est mentem, rationem atque sermonem, ad eundem tendit beatitudinis finem, ubi sexus nulla erit exceptio. Nam iuxta Evangelicam veritatem. Resurgentes in proprio sexu, sexus non fungentur officio, sed angelorum illis promittitur similitudo. Nulla itaque est ab essentia anima inter virum & mulierem, alterius super alterum nobilitatis præminentia: sed utriusque par dignitatis innata libertas. Quia autem preter anima divinam essentiam in homine reliqua sunt, in iis muliebris inclita stirps durum virorum genus in infinitum pene excellit, quod tum demum ratum firmumque erit, quum id ipsum (& quod institutum nostrum est) non adulterinis fucatilve sermonibus, neque etiam logicis tendiculis, quibus multi sophiste homines illaqueare solent, sed cum optimorum autorum patrocinii, rerumque gestarum veridicis historiis ac apertis rationibus tum sacrarum literarum testimoniis .

& utriusque iuris sanctionibus ostensum est. Principio itaque ut rem ipsam ingrediar: Mulier tanto viro excellentior facta est, quanto excellentius præ illo nomen accepit: Nam Adam terra sonat, Eva autem vita interpretatur. At vita ipsa quam terra est excellentior, tam viro ipso mulier est præferenda. Neque est quod dicatur debile hoc argumentum esse ex nominibus de rebus ipsis iudicium ferre. Scimus enim summuni illum rerum ac nominum artificem prius cognovisse res quam nominasse, qui cum decipi non potuit, eatenus nomina fabricauit, quatenus rei naturam, proprietatem & usus exprimeret. Ea enim est antiquorum nominum veritas, testantibus id quoque Romanis legibus, ut ipsa sint consona rebus, ac aperte rerum significativa. Ideo à nominibus argumentum apud theologos ac iurisconsultos magni est momenti, quemadmodum de Nabal scriptum legimus, secundum nomen suum stultus est, & est stultitia cum eo. Hinc Paulus in Epistola ad Hebreos ostensurus præcellentiam Christi, hoc utitur argumento: Quia tanto melior angelis effectus est (inquiens) quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Et alibi: Dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & inferorum. Adde nou paruam iuris utriusque vim in verborum obligationibus, in verborum significationibus, in conditionibus & demonstrationibus, in conditionibus appositis atque id genus disputationibus, juriumque apicibus comprehendendi, uti in illis ipsis comparibusque aliis, utriusque iuris titulis comprehendere licet. Sic enim in iure arguimus à nominis interpretatione: item à vi verbi, atque vocabuli, insuper & ab etymologia nominis, & à nominis ratione, & à verborum ordine. Iura etenim ipsa haud segniter considerant significationes nominum, ut ex illis aliquid interpretentur. Cyprianus etiam adversus Iudeos arguit primum honinem à quatuor mundi cardinibus nomen adeptum esse, quasi ἀνατολὴ, δύση ἄργης, μεσόμβριον quod sonat oriens, occidens, septentrio,

tentrio, meridies. Et in eodem libro interpretatur idem nomen Adam, quia terra caro facta est quamvis talis expositio discrepat à traditione Mosis, quum apud Hebreos non quatuor literis sed tribus scribatur. Hęc tamen expositio in tam sancto viro non est virtuperanda, qui linguam Hebraicam non didicit, quam plures sancti & sacrarum literarum expositores sine multa culpa ignorarunt. Quod si mecum non habeatur similis licentiæ patientia, ut liceat mihi ad arbitrium in foeminei sexus laudem nominis Evę pariformem Etymologiam effingere, saltem hoc unum mihi dicerē permittant ex Cabalistarum mysticis symbolis, ipsum nomen mulieris plus affinitatis habere cum nomine ineffabili diyina omnipotentia τελεγένεσις, quam nomen viri quod cum divino nomine nec in characteribus, nec in figura, nec in numero convenit. Sed his nunc supersedeimus: sunt enim paucis lecta, paucioribus intellecta, & fusiorem narrationem requirunt quam ut hic adscribi conveniat. Nos interim excellentiam mulieris non à nomine modo, sed à rebus ipsis ac muniis meritisque investigabimus. Scrutemur itaque scripturas, ut aiunt, & ab ipso creationis initio sumentes exordium, quid dignitatis mulier ipsa in primo productionis ordine supra virum sortita est disseramus. Scimus quæcunque à Deo Opt. Max. facta sunt, hoc potissimum differre, ut quædam eorum perpetuo maneant incorruptibilia, quædam corruptioni, ac mutationi subiecta sint, atque in his creandis Deum hoc ordine progressum, ut à nobiliori unius incipiens, in nobilissimum alterius desineret. Itaque creauit primum incorruptibles Angelos, & animas: ita namque contendit Augustinus animam primi nostri parentis ante corporis productionem una cum angelis creatam fuisse. Porro creauit incorruptibilia corpora ut cœlos ac stellas, ac elementa incorruptibilia quidem, sed variis mutationibus obnoxia, ex quibus cetera omnia, quæ corruptioni subiecta sunt, conflauit ex vilioribus per singulos dignitatis gradus, rursus adscendendo ad universi perfectionē procedens.

Hinc primum mineralia prodierunt, post vegetabilis, plantæ, & arbores, deinde zoophita, demum animantia bruta per ordinem, reptilia, natantia, volantia, quadrupedia. Postremo vero creauit sibi similes homines duos, marem inquam primum, postremo foeminam, in qua perfecti sunt cœli, & terra, & omnis ornatus eorum: ad mulieris enim creationem veniens creator, quievit in illa, ut nihil honoratus creandum prämanibus habens, in ipsaque conclusa & consummata est omnis creatoris sapientia atque potestas, ultra quam non reperitur creatura alia, nec excogitari potest. Cum itaque mulier sit ultima creaturarum, ac finis & complementum omnium operum Dei perfectissimum, ipsiusque universi perfectio: quis eam negabit super omnem creaturam præcellentia dignissimam, sine qua mundus ipse iam ad unguem perfectissimus, & numeris omnibus absolutus fuisset imperfectus, qui non aliter quam in creaturarum omnium longe perfectissima perfici potuit. Dissentaneum enim est & absurdum opinari, Deum in aliquo imperfecto tantum opus perfectisse. Nam cum mundus ipse velut integerimus aliquis, perfectissimusque circulus à Deo creatus sit, oportuit eum in ea particula absolui, quæ omnium primum cum omnium ultimo unitissimo quodam nexus in se copularet. Sic mulier dum creatur mundus inter omnia creata tempore fuit ultima eademque cum autoritate, cum dignitate in ipso divinæ mentis conceptu omnium fuit prima, sicut de illa scriptum est per Prophetam. Antequam cœli crearentur elegit eam Deus, & prelegit eam. Ea siquidem perulgata est philosophantium (ut illorum verbis utar) sententia, finem semper priorem esse in intentione & in executione postremum. Mulier autem fuit postremum Dei opus introducta à Deo in hunc mundum, velut ejus regina in regiam sibi iam pararam, ornatam, & omnibus numeris absolutam. Merito igitur illam omnis creatura amat, veneratur, observat, meritoque illi omnis creatura subiicitur atque obedit, quæ omnium creaturarum regina est atque finis, & perfectio & gloria modis omnibus soluta.

soluta. Quamobrem de illa Sapiens inquit: Generositatem mulieris glorificat, contubernium habens Dei, sed & omnium Dominus dilexit eam. Quantum enim ratione loci in quo creata est mulier, generis nobilitate virum excedit, sacra nobis eloquia locupletissime testantur, quando mulier in Paradiſo nobilissimo loco pariter & amoenissimo formata est cum angelis, uir autem extra Paradiſum in agro rurali cum brutis animalibus factus est, postea propter creandam mulierem traductus in Paradiſum. Ideoque mulier peculiari quædam naturæ dote veluti affueta editissimo creationis suæ loco, quantumuis ab alto despiciens non patitur vertiginem, neque caligant oculi ejus, ut viris accidere solet. Præterea si contingat mulierem cum viro pariter in aquis periclitari omni externo adiutorio semoto, mulier diutius supernatur, viro citius subsidente fundumque petente. Quod autem loci dignitas ad hominis nobilitatem faciat, leges civiles sacrique canones haud obscure confirmant, & omnium gentium consuetudo illud maxime observat, non solum in hominibus, sed quibusque animalibus, etiam in inanimatis aestimandis, ut quanto quæque digniora sunt orta loco, tanto generosiora censeantur. Quocirca Isaac præcepit filio suo Iacob, ne uxorem acciperet de terra Chanaan, sed de Mesopotamia Syriæ conditione meliore. Est haud dissimile quod est apud Ioannem, dum Philippus diceret: Invenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth, dixit ei Nathanael, à Nazareth potest esse aliquid boni? Nunc ad alia pergamus. Præcellit mulier virum materia creationis, propterea quod non ex inanimato quopiam aut vili luto creata, quemadmodum uir, sed ex materia purificata, vivificata, & animata, anima inquam rationali mentem participante divinam. Accedit ad hoc quod uir ex terra quasi suapte natura omnis generis animantia producente, cooperante cœlesti influxu à Deo factus est. Mulier autem supra omnem cœli fluxum ac naturæ promptitudinem absque ulla virtute cooperante à solo Deo cœata est, in omnibus sibi constans, integra & perfecta,

festa, viro interim unius costæ iacturam faciente, ex qua formata est mulier, videlicet Eva de Adam dormiente, atque tam profunde, ut ne costam quidem euelli sentiret, quam Deus abstulit viro & dedit mulieri. Vir itaque naturæ opus, mulier opifcium Dei. Ideoque mulier divini splendoris plerunque viro capacior, saxepe plena existit, quod etiamnum ex munditia & pulchritudine ipsius mirifica facile videri licet. Nam cum pulchritudo ipsa nihil est aliud quam divini vultus, atque luminis splendor rebus insitus, per corpora formosa relucens: Is certe mulieres præ viris habitare ac replere abundantissime elegit, Hinc mulieris corpusculum omni aspectu tactuque delicatissimum, caro tenerima, color clarus & candidus, cutis nitida, caput decorum, casaries venustissima, capilli molles, lucidi & protensi, vultus augustior, prospectusque hilarior, facies omnium formosissima, ceruix lactea, frons expeditus, spatiofus & splendidus, oculos habet vibrantiores, micantioresque, amabili hilaritate & gratia contemperatos, supra hos supercilia in tenuem gyrum composita, eademque cum decora planicie, decenti distantia divisa, è quorum medio descendit nasus æqualis & intra rectum modum cohibitus, sub quo os rutilum, & tenellis labris conformi compositione venustum, intra quæ tenui risu dentes emicant minutili & æquo ordine locati, eburneo candore nitentes, illorumque quam viro paucior numerus, quod neque edax, neque mordax. Circumsurgunt maxillæ, genæque, tenera mollitie, roseo fulgore rubentes, verecundiaque plentæ, ac mentum orbiculare, decenti concavitate jucundum. Sub hoc collum habet gracie, & longiusculum rotundis ex humeris erectum, gulam delicatam & albicantem, mediocri crassitie fultam, vocem & orationem suaviorem, pectus ampulum & eminens, æuali carne vestitum cum mammilarum duritie, illarumque simul ac ventris orbiculari rotunditate, latera mollia, dorsum planum & erectum, brachia extensa, manus teretes, digitosque concinnis iuncturis protensos, ilia coxasque habiti-

ores,

ores, suras carnosiores, extrema manuum pedumque in orbicularem ductum desinentia, singulaque membra succi plena, Adhuc incessus gressusque modestus, motus decentior, gestus digniores, totius præterea corporis ordine, atque symmetria, figura ac habitidine longe lateque in omnibus speciosissima, nullumque in tota creaturarum serie, neque spectaculum adeo mirandum, neque miraculum perinde spectandum, ut nemo nisi cæcus omnino non videat, Deum ipsum, quicquid pulchritudinis capax est mundus universus, in mulierem simul congestissime, ut ob id illam omnis creatura stupescat, & multis nominibus amet ac veneretur, usque adeo ut usu venire videamus, quod incorporei spiritus, dæmonesque mulieres laevissime ardentissimis amoribus depereant: quæ non fallax opinio est, sed multis experimentis nota veritas. Atque ut omittam ea, quæ poëtae nobis de amoribus deorum, eorundemque amasis tradidere, ut Apollinis, Daphne, Neptuni, Salmonea, Herculis, Hebe, Iole, & Omphale, cæterorumque deorum amasis, & ipsius Iovis admodum multis: Hoc tam divinum pulchritudinis munus diis hominibusque amabile, sacra eloquia in mulieribus præ cæteris gratiarum dotibus in multis locis celebriter commendant. Hinc legitur in Genes. quod videntes filii Dei filias hominum quod es-
sent pulchræ, delegerunt uxores sibi ex illis quas voluerunt. Legimus etiam de Sara Abrahæ, que fuit pulchra præ aliis terra mulieribus, imo pulcherrima. Sic seruus Abrahæ cum vidisset Rebeccam eximam pulchritudinis puellam, dixit tacitus secum: Hec est quam præparauit Dominus filio Abrahæ Isaac, & Abigail uxor Nabal viri pessimi erat prudens & cordata, perinde atque speciosa. Ideoque servavit vitam & facultatem viri sui à furore David, & malus uir per pulchram mulierem servatus est. His namque verbis allocutus est eam David: Vade pacifice in domum tuam, ecce audivi vocem tuam, & honorificavi faciem tuam. Nam cum omnis pulchritudo sit uel spiritualis, uel vocalis, uel corporea, Abigail tota pulchra fuit, &

prudentia spiritus , & facundia sermonis , & venustate corporis , quo nomine mortuo viro suo Nabal facta est una uxoriun David. Et Bethsaba fuit adeo insigni forma mulier, ut ejus amore captus David illam post mortem viri despontatam reginali dignitate præ cæteris elevaret. Item Abisaac Sunamitis , quod esset puella pulcherrima , propterea electa fuit , ut accubendo David senescentis iam Regis calorem instauraret. Quapropter & summis honoribus senex eam Rex augere voluit , & post mortem Regis potentis Reginae loco habita est. Huc spectant ea quæ de mira pulchritudine Reginæ Vasti legimus , atque de Hester quæ illi prælatæ , illaque præstantior fuit nimis quam pulchra & decora facie. De Iudith etiam legimus , cuius auxit Dominus pulchritudinem in tantum , ut eam conspicati stupore sint admirando affecti. De Susanna denique , quæ fuit oppido quam delicata , & specie pulchra. Quid quod legimus etiam post varia tentamenta Iob & ejus axuminas exantatas præter cætera quæ summa patientia meruit , dedisse dominum tres filias pulcherimas , tribus charitibus longe gratiores , quibus mulieres in universa terra speciosiores neutiquam inventæ sunt. Legamus porro licebit sanctarum virginum historias , nimirum mirabimur quam mira pulchritudinis & speciosissimæ formæ præ cæteris filiis hominum Catholica Ecclesia solemniter illas collaudando decantet. Sed omnium longe lateque principem immaculatam Dei genitriæ virginem Mariam , cuius pulchritudinem Sol & Luna mirantur , & cuius speciosissimo vultu tanta simul effulsit pulchritudinis castimonia atque sanctitudo , ut licet omnium oculos pariter & mentes perstringeret , nemo tamen unquam mortalium suis illecebris , uel minimo cogitatu corruerit. Hæc etiam si fuisse , è sacris Bibliis ubi toties de pulchritudine facta mentio , idque ipsissimis pene verbis ideo recensui , quo plane intelligamus mulierum pulchritudinem non apud homines solum , sed & apud Deum cohonestatam esse & honore cumulatam. Proinde & alibi legimus in sacris literis Deum præcepisse omnem masculum sexum

sexum etiam pueros occidi, mulieres vero pulchras servari. Et in Deuteronom. permittitur filiis Israël pulchram mulierem è captivis sibi diligere in coniugem. Præter hanc admirandam pulchritudinem etiam honestatis quadam dignitate mulier dotata est, quod viris non contingit. Nam capilli mulieris in tantum promittuntur, ut omnes corporis partes pudenter operire possint. Adde quod has corporis partes in naturæ operib. mulieri contrectare, id quod viris adsolet usui venire, nunquam est necesse. Ad miram denique decentiam natura ipsa mulieribus inguina ordinavit, non prominentia uti viris, sed intus manentia, ac secretiori tutiorque loco seposita. Porro natura plus verecundia contulit mulierib., quam viris. Quam obrem sepissime contigit mulierem inguinum periculoso abscessu ægrotantem mortem elegisse, potius quam se chirurgi conspectui ac contestationi objiceret medendam. Et hanc verecundia honestatem etiamnum moribunda mortuaque retinente, ut in his patet maxime quæ in aquis pereunt. Nam auctore Plinio atque experientia teste, mulier prona iacet pudori defunctarum parcente natura, vir autem natat supinus. Accedit ad hoc, quod dignissimum in homine membrum, quo maxime à brutis differint, divinamque iudicamus naturam, caput est, & in eo potissimum vultus. Caput quidem in viris calvitie deformatur, muliere contra magno naturæ privilegio non calvescente. Vultus insuper in viris barba illis odioissima, adeo sape deturpatur, pilisque sordidis opericur, ut vix à belluis discerni possint. In mulieribus contra remanente semper facie pura atque decora. Hinc lege duodecim tabularum cautum erat ne mulieres genas raderent, ne quando barba ex cresceret, & pudor occultaretur. Munditia etiam ac puritatis ipsius mulieris omnibus vel hoc euidentissimum argumentum est, quod mulier semel mente abluta quoties post aqua pura diluitur, aqua ipsa nullam recipit immuditæ maculam: Vir autem quantumcumque ablatus, quoties denuo ablat, turbat aquam & inficit. Adhuc naturæ ordinati-

one mulieribus per loca secretiora singulis measibus superfluitates expelluntur quæ viris per faciem multo digniorem humani corporis partem continuo emituntur. Præterea cum inter cætera animantia solis hominibus concessum sit ad cœlum attollere vultus, natura fortunaque mulieri in hoc mirifice prosperebant, atque adeo pepercérunt, ut si casu fortuitove cædendum, mulieres fere semper in tergum decident, ac uel nunquam uel non temere in caput vultumve prosternantur. Quid (quod ne omittamus) nonne in humani generis procreatione videmus naturam viris naturam prætulisse? quod hoc maxime perspicuum est, quia solum muliebre semen, Galeno & Auicenna testibus, est materia & nutrimentum fœtus, viri autem minime, quod illi quodammodo ut accidens substantiaz ingrediatur. Maximum enim ut ait lex, atque præcipuum munus est fœminarum, concipere, conceptumque tueri, ob quam causam videmus plurimos matribus similes esse, quia ex earum sanguine procreatōs: Idque plurimum in corporis habitu, semper autem in moribus: si enim matres stolidæ sunt & filii stolidi fiunt; si matres prudentes & filii eorum prudentiam redolent. Contra vero in patribus, qui si ipsi sint sapientes, filios ut plurimum generant stolidos, & stolidi patres sapientes producunt filios, modo sapiens mater sit. Nec alia ratio est cur matres plus patribus diligat filios suos, nisi quia multo plus de suo sentiunt, habentque in illis matres, quam patres. Ob eandem quam dixi causam, etiam arbitror nobis inditum esse, uti plus in matrem quam in patrem simus affecti, usque adeo ut patrem, diligere, matrem solam amare videamus. Eademque de causa natura mulieribus tanti vigoris lac contulit, quod non solum infantes nutriat, verum etiam & ægros restauret, & adultis quibusque ad vitæ columitatē sufficiat. Cujus experimentum legitimur apud Valerium de plebeia quadam iuvencula, quæ matrem suam in carcere sic aluit, cum alioqui fame esset peritura, quam ob pietatem salus matri & utrique pietatis templum consecratum est. Constat autem,

autem semper fere mulierem majoris esse pietatis & misericordiz, quam virum, quod & Aristoteles ipse foemineo sexui proprium tribuit. Quamobrem arbitror dixisse Salomonem: ubi non est mulier, ingemiscit æger, vel quod in inserviendo & adfistendo valetudinariis miræ est dexteritatis & alacritatis, vel quod lac muliebre potissimum ægris debilibus etiam morti vicinis præsentaneum remedium est, quo ad vitam restituantur. Hinc ut ferunt medici, calor earundem papillarum virorum nimio senio confectorum pectori applicatus, calorem vitalem in illis excitat, adauget & conservat, quod ne Davidem quidem latuit, qui Abisaac Sunamitem puellam delegit in senio illius calefactus amplexibus. Potro etiam hoc promptior est viro mulier ad sacrum illud generandi officium (ut omnibus palam est) quod hæc quidem decennis & infra viri potens est: ille vero longe succedat. Prætereaque nemini id obscurum, solam foëtificantum mulierem, postquam prægnans est, & ferre incipit uterus, nec ita diu etiam postquam partu est soluta, ad recensitum jam opus rursus inclinatum, cuius vasculum (matricem vocant) adeo usque humano conceptu adficitur, ut aliquando mulier absque concubitu concepisse legatur. Sic enim Physicus ille de muliere quadam monumentis tradidit literarum, quæ virile semen in balneo emissum adhauserit. Accedit ad hoc aliud naturæ stupendum miraculum, quod mulier prægnans si appetitus instigarit, impune vixitat carnis incoctis, crudisque pilcibus, arque raro carbonibus, luto, lapidibus, metalla quoque & venena ceteraque hujusmodi multa sine noxa concoquit, & in corporis convertit salutiferum nutrimentum. Quanta etiam præter hæc ipsa in mulieribus natura producere gaudeat miracula, nemo mirabitur, qui philosophorum medicorumque volumina perlegerit, quorum exemplum, quod unicum duntaxat subiectum, præsto est ad manum. In menstruo qui sanguis præterquam quod à quartanis, ab hydrophobia, à morbo comitiali, ab elephantiasi, ab impressionibus melancho-

lancholicis, ac mania, & multis id genus pernicioſiſſimis ægritudinibus liberat, aliaque permulta, nec minus admiratu digna efficit, inter cætera miranda etiam incendia extinguit, tempeſtates ſedat, fluctuum pericula arcet, noxia petlit, maleficia ſolvit, ac cacodæmones fugat. De his vero quæ reliqua ſunt, plura ad præfens probare non eſt consilium. Illud tamen adhuc addam auſtarii vice, in mulieribus eſſe juxta Philoſophorum & medicorum comprobatas experientia traditio-nes, diuinum donum omnibus admirandum, quo ipſem per ſuis propriis dotibus in omni morborum genere ſibi ex ſeipſis mederi poſſunt, nullo etiam exoticō aut aliunde accerſito adminiculo accedente. Sed quod omnia ſuperat mirabilia, mirabilifimum illud iplum eſt, quod ſola ſine viro mulier humanam potuit producere naturam, quod viro haudquaquam datum eſt. Quod equidem apud Turcas feu Mahumetistas in confesso eſt, apud quos plures concepti creduntur ſine virili ſe-mine, quos illi ſua lingua nefelogli vocant, & narran-tur Insulæ ubi foeminae ventus afflatu concipiunt, quod tamen nos verum eſſe non concedimus. Sola ſiquidem virgo Maria, ſola inquam hæc ſine viro Chriſtum con cepit ac peperit filium ex ſua propria ſubtantia & na-turali foecunditate. Eſt enim beatissima virgo Maria vera & naturalis Chriſti mater, ipſeque Chriſtus verus & naturalis, quia homo, & iterum naturalis virginis filius, quatenus ipta virgo non fuit corruptæ naturæ obnoxia. Quocirca neque etiam in dolore peperit, neque ſub potestate viri fuit, tanta fuit ejus ex præveni-ente benedictione foecunditas, ut ad concipiendum vi-rili non indigeret opera. Inter bruta autem animantia conſtat foeminea nonnulla maris expertia foecunda eſ-ſe, ut vulturum foeminas, ex historia memorix pro ditum eſſe contra Faustum tradit Origenes, ſed & e-quaſ quasdam zephyro flante concipere comperit an-tiquitas, de quibus hæc canuntur,

*Ore omnes verse in xephrym stant rupibus altis,
Excipiuntque leves auras, & sepe sine ullis
Conjugii vento gravida.*

Iam quid de sermone dicam divino munere , quo uno belluis maxime præstamus , quem Trismegistus , Mercurius ejusdem ac immortalitatem pretii existimat , & Hesiodus optimum hominis thesaurum nominat. Nonne sermone mulier viro facundior , magisque diserta & abundans ? Nonne quotquot sumus homines , non nisi aut à matribus , aut à nutricibus primum loqui didicimus ? sane natura ipsa rerum architectrix in hoc humano generi sagaciter prospiciens , hoc muliebre genus donavit , ut vix uspiam mulier muta reperiatur. Pulchrum profecto & laudabile eo viros præcellere , quo cæteris animantibus homines potissimum præstant.

Sed à prophanis ad sacras literas ceu postliminio redeamus , atque ab ipsis usque religionis fontibus rem auspicemur. Scimus in primis haud dubie propter mulierem viro Deum benedixisse , quam benedictionem vir utpote indignus habere non meruerat , priusquam mulier esset creata. Cui consonat illud Salomonis proverbium : Qui invenerit mulierem bonam , invenit bonum , & haurit benedictionem à Domino. Et illud Ecclesiastici: Mulieris bona beatus vir , numerus annorum illorum duplex. Et nullus homo potest in dignitate comparari illi , qui dignus fuerit habere mulierem bonam. Nam ut ait Ecclesiasticus: Mulier bona est gratia super omnem gratiam. Ideoque Salomon in proverbii vocat illam coronam viri : Et Paulus gloriam viri definitur autem gloria , consummatio & perfectio rei , quiescentis & delectantis in suo fine , quando videlicet rei nil amplius addi potest , ut crescat ejus perfectio. Mulier itaque consummatio , perfectio , felicitas , benedictio & gloria viri existit , atque ut ait Augustinus prima humani generis in hac mortalitate societas . Idcirco illam omnis homo amet necesse est , quam qui non amaverit , qui odio habuerit , ab omnibus virtutibus & gratiis alienus est , nedum humanitat e. Referenda

da forte istic essent cabalistica illa mysteria , quomodo Abraham benedictus à Deo per mulierem Sarah, deerpta à nomine mulieris litera H , & addita nomini viri , & vocatus est Abraham , quomodo etiam benedictio Iacob illi sit per mulierem , matrem videlicet acquisita . Sunt hujus generis plura in sacris literis , sed hoc loco non explicanda . Benedictio itaque data est propter mulierem , lex autem propter virum , lex inquam iræ & maledictionis , viro namque interdictus erat fructus ligni , mulieri non item , quæ nequedum creata erat : illam enim Deus ab initio liberam esse voluit , vir itaque comedendo peccavit , non mulier , vir mortem dedit , non mulier . Et nos omnes peccavimus in Adam , non in Eva , ipsumque originale peccatum non à matre fœmina , sed à patre masculo contrahimus . Ideoque vetus lex omne masculinum circuncidi jussit , fœminas autem incircisas manere , peccatum videlicet originis in eo sexu , qui peccasset solummodo puniendum statuens . Neque præterea increpavit Deus mulierem , quia comederat , sed quia mali occasionem dedisset viro , atq; id quidem imprudens , eo quod per diabolum tentaretur . Vir itaq; ex certa scientia peccavit , mulier erravit ignorans , & decepta . Nam & à diabolo primo tentata est , quippe quam cognovit creaturatum omnium excellentissimā , & ut inquit Bernardus : Videns diabolus admirandam ejus pulchritudinem , sciens eam tales qualem antea in divino lumine cognoverat , quæ super omnes angelos gauderet colloquio Dei , invidiam jecit in solam mulierem propter suam excellentiam . Quocirca Christus natus huic mundo humillimus , quo sua humilitate superbiam expiat peccati primi parentis , sexum assumpsit virilem ut humiliorem , non sexum fœmineum , sublimiorem & nobiliorem . Fræterea qui condemnati fuimus propter peccatum viri , non mulieris , voluit Deus ut in quo sexu fuerat peccatum , in eo fieret & peccati expiatio , & qui sexus ignorans deceptus erat , per eundem etiam fieret vindicta . Ideoq; ad serpentem dictum est , quia mulier , vel quod verius legitur , quia semen mulieris caput ejus conteret , non vir neque semen viri .

viri. Atque hinc est forte quare ordo sacerdotalis ab Ecclesia commissus est viro potius quam mulieri, quia sacerdos omnis Christum representat, Christus autem primum hominem peccatorem, ipsum videlicet Adamum. Ex hoc jam intelligitur Canon ille qui incipit: Hęc imago, dicens mulierem non esse factam ad imaginem Dei, scilicet ad corpoream Christi similitudinem. Noluit tamen Deus, ipse inquam Christus filius esse viri, sed mulieris, quam eo usque honoravit, ut ex muliere sola carnem indueret. Propter mulierem namque Christus dictus est filius hominis, non propter virum. Hoc est illud ingens miraculum, quod admodum Prophetarum stupescit, quia mulier circundedit virum, quando videlicet sexus devoratur à virgine, & Christum portat in corpore. Etiam resurgens Christus à morte, mulieribus primum apparuit, non viris. Nec ignotum est post Christi obitum viros à fide discessisse, mulieres autem nusquam constat à fide & religione Christiana defecisse. Porro nulla unquam fidei persecutio, nulla heres, nullus in fide error à mulieribus unquam emersit: secus constat de viris. Christus traditus, venundatus, emptus, accusatus, damnatus, passus, crucifixus, tandem morti traditus, non nisi per viros. Imo etiam à Petro suo negatus, à ceteris discipulis relictus, à solis mulieribus ad crucem usque & sepulchrum comitatus. Atque etiam ipsa Pilati uxor ethnica plus conabatur salutare Iesum, quam quisquam virorum etiam illorum qui crediderant. Accedit huc quod tota ferme Theologorum schola afferit, Ecclesiam tunc non nisi apud solam mulierem, puta Virginem Mariam mansisse, atque ob id & merito religiosus ac sacer formineus sexus appellatur. Quod si etiam quispiam cum Aristotele dicat, inter omnia animalia masculos esse fortiores, prudentiores, & nobiliores: huic respondet excellentior doctor Paulus dicens: Quae stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes, & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia & ignobilia mundi, & contemptibilia egit Deus, & ea quae non sunt, ut ea quae sunt destrueret. Nam quis inter viros

in cunctis naturæ gratiarum dotibus Adamo sublimior extitit : at mulier illum humiliavit , quis Samsone fortior ? mulier ejus fortitudinem superavit , quis castor Lotho ? mulier illum ad incestum provocavit , quis Davide religiosior ? mulier ejus sanctimoniam turbavit , quis sapientior Salomonem ? mulier eum decepit , quis patientior Iob ? quem diabolus fortunis omnibus exuit , familiam & filios occidit , ipsumque ulceribus , sanie , dolore toto corpore opplevit , tamen à pristina animi simplicitate patientiaque ad iracundiam provocare non potuit , provocavit autem mulier , in hoc diabolo superior confidentiorque quem ad maledicendum irritavit . Quod si modo fas est vel Christum ipsum in hanc comparationem vocare , quo nihil potentius , nihil sapientius , cum sit æterna Dei sapientia atque potestas , nonne à Chananæ illa muliercula sese superari passus est , dicente ipso : Non est bonum tollere panem filiorum & mittere canibus , illa contra respondentem : utique Domine , nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum , cumq; jam vidisset Christus , quia illam hoc argumento superare non posset , benedixit illi dicens : Fiat tibi sicut vis . Quis Petro Apostolorum primo in fide ferventior ? mulier illum non minimum Ecclesiaz pastorem ad negandum Christum seduxit . Dicant quicquid velint canonizat Ecclesiam suam non posse errare , Papa mulier illam egregia impostura delusit . Ceterum dicet quis hæc magis in opprobrium mulierum vergere , quam ad laudem accedere : cui mulieres ad hunc modum respondebunt . Si alterum nostrum necesse est , aut boni alicujus , aut etiam vitæ jacturam facere , malo ego te perdere quam me perditumiri . Idque exemplo Innocentii tertii , qui in quadam sua decretali epistola ad quendam Cardinalem à Romana sede legatum scriptum reliquit : Si te vel me confundi oporteat , potius te confundi eligam . Præterea civilibus etiam mulieribus indultum est , ut liceat sibi consulere damno alieno . Atque in ipsis sacris literis nonne sæpe benedicitur & extollitur iniuntas mulieris , plus quam vir benefaciens ? Nonne laudatur

Rachel,

Rachel, quæ patrem suum idola quærentem pulchra adinventione delusit? Nonne etiam Rebeca, quia per fraudem obtinuit Iacob benedictionem patris, & postea cautius fecit declinare fratris iram. Raab merotrix decepit eos qui quærebant exploratores Iosue, & reputatur ei ad justitiam: Egrella est Iahel in occursum Sisara: dixitq; ad eum, intra ad me Domine mihi, ac presenti a quam dedit illi bibere de utre lactis & operuit illum jacentem, doriniente autem Sisara, ingressa est absconde te, percussitque clavum in caput ejus, & interfecit illum, qui se fidei ejus crediderat servandum. atque pro hac insigni proditione: benedicta, inquit scriptura, inter mulieres Iahel benedicatur in tabernaculo suo. Legite historiam Iudith, & notate verba ejus ad Holofernem: Sume, inquit verba ancillæ tuæ, quoniam si ea secutus fueris, perfectum te faciet Dominus, veniens nunciabo tibi omnia, ita ut adducam te per medium Hierusalem, & habebis omnem populum Israël, sicut oves quarū non est pastor, & non latrabit vel unus canis contra te, quoniam hæc mihi dicta sunt per providentiam Dei: soplumque blanditiis Holofernem percussit in cervicem, & abscidit caput ejus. Quod quæso iniquius consilium, quæ crudeliores insidiaz, quæ captiosior proditio excoxitari posset? & hanc idcirco benedicit, laudat & extollit scriptura, & longe melior reputata est iniquitas mulieris quam viri benefaciens. Nonne bonum operatus est Cain offerens in sacrificium optimarum frugū primicias, & eo ipso reprobatus est à Deo? Esau nonne benefecit dum pia obedientia venatur decrepito parenti cibum, & interea defraudatur benedictione, & odio habitus est Deo: Oza, dum zelo religionis inclinatam, & jam propo labantem arcum sustinet, morte subita percussus est: Rex Saul dum Amalechitarum pinguiores hostias in sacrificium parat Domino, dejectus regno etiam spiritui nequam traditus est. Excusatur ab incestu patris filia Loth, & non excusat temperantus pater, & successio ejus ejicitur ab Ecclesia Dei. Excusatur incestuosa Thamar, & dicitur justior patriarcha Iuda, & fraudulentio incestu meretur propagare lineam Sal-

yato-

vatoris. Ite nunc viri fortes & robusti, & vos prægnan-
tia Pallade , ligata tot fasciis scholastica capita & toti-
dem exemplis contrariam illam probate sententiam ,
quod melior sit iniquitas viri quam mulier benefaciēs.
Certe non poteritis illam tueri, ni recurratis ad allego-
rias, ubi tunc equalis cum viro mulieris erit authoritas,
sed modo revertamur. P- excellentia tam felicissimi sex-
us omnibus hoc vel evidentissimum argumentum esse
potest, quod dignissima omnium creaturarum, qua nec
unquam dignior fuit, nec futura est, mulier fuerit, ipsa
inquam beatissima virgo Maria , qua siquidem præter
originale peccatum concepta sit , ne Christus quidem
quod ad ejus humanitatem attinet major erit. Est ete-
nim Aristotelis validum hoc argumentum: cuius gene-
ris optimum est nobilius optimo alterius generis , hoc
genus altero nobilius : in foemineo genere optima est
virgo Maria : in masculino non surrexerit major Ioan-
ne Baptista , atqne hunc quantum excellat virgo diva,
qua exaltata est super omnes choros angelorum, nemo
Catholicus ignorat. Similiter argumentari licebit ,
cuius generis pessimum pejus est pessimo alterius , id
genus esse illo quoque inferius. Iam vero scimus, quia
vitiosissima ac pessima creaturarum omnium vir est ,
sive ille fuerit Iudas qui Christum tradidit , de quo ait
Christus: Bonum esset homini illi si natus non fuisset;
sive illo pejor futurus sit Antiehristus aliquis , in quo
omnis potestas Sathanz inhabitabit. Multos præterea
viros æternis cruciatibns damnatos prodit Scriptura ,
cum nulla uspiam mulier damnata legatur. Accedit
ad id testimonii etiam brutalis naturæ quædam præ-
rogativa , quippe avis omnium regina , atque nobilissi-
ma qua aquila est, semper foeminei, nunquam mascu-
lini sexus reperitur. Phoenicem etiam autem unicam
Ægyptii non nisi foemellam prodiderunt. E contrario
autem regulus serpens , quem basiliscum dicunt , om-
nium venenatorum pestilentissimus , non nisi mascu-
lus est , quem insuper impossibile est nasci foemellam.
Præterea sexus hujus excellentia probitasque ac inno-
centia vel his argumentis satis abunde ostendi potest ,
quoniam

quoniam malorum omnium ortus à viris sit, à mulieribus minime. Primus quippe protoplastes Adam ille legem Domini transgredi ausus, portas cœli obseravit, & omnes nos peccato mortique reddidit obnoxios. Omnes enim peccavimus & morimur in Adam, non in Eva. Hujus perinde primogenitus inferorum portas reseravit, ille primus invidus, primus homicida, primus paricida, primus desperans de misericordia Dei, primus bigamus Lamech, primus ebrius Noë, primus turpitudinem patris sui denudans ille filius Noë Chamus, primus tyrannus simul ac idololatra Nemroth, primus adulter vir, primus incestuosus vir, viri insuper primi cum dæmonibus fœdera inierunt, ac prophanas artes invenerunt. Viri filii Iacob primi vendiderunt fratrem. Pharaon Ægyptius necavit primus pueros, viri primi contra naturam luxuriati sunt, testibus Sodoma & Gomorra, quæ ob virorum scelera perierunt, celebres olim urbes, viros legimus ubique temeraria voluptate bigamos, multinubos multicubos, adulteros, fornicatores, sic plurium uxorum concubinarumque viri fuerunt Lamech, Abraham, Iacob, Esau, Ioseph, Moses, Samson, Helcana, Saul, David, Salomon, Assur, Roboam, Abia, Caleph, Assuerus & innumeri alii, qui singuli plures uxores insuper & pellices, & concubinas habuerunt. Nec illarum conjugio contenti ad excludendam suam libidinem, etiam cum earum ancillis se commiscuerunt. Mulierem vero excepta una sola Bersabea nullā usque reperimus, nisi uno solo viro semper fuisse contentam, nec bigamam insuper reperies ullam, si ex primo marito prolem susceperebat. Sunt enim mulieres pudicitia ac castitate viris ipsis multo continentiores, quas quod infœcundæ essent, à virorum concubitu sepe abstulisse legimus, & alienā viro introduxisse uxorem, sicut Sara, Rachel, Lia, & alias multæ infœcundiores, quæ ancillas suas introduxerunt, ut suscitarent viris suis posteritatem. Sed quis obsecro viro, quantūcumque senex, frigidus, sterilis, ac rei uxoris ineptus tantæ unquam aut pietatis, aut clementiæ extitit in uxorem, ut aliquem suo loco substitueret, qui feracem uterum fœcun-

fœtundo semine irroret? quamvis hujusmodi leges Li-
 curgum atque Solonē olim tulisse legamus, vix si quis
 ætate proiectior & nuptiis intempestivior, alterve in
 ventrem ignavior pueram despontisset ut liceret uxo-
 ri ex adolescentibus & necessariis unum aliquem robo-
 re moribusque conspicuum diligere, qui cum illa dul-
 citer colluderet & luctaretur, modo partus editus ma-
 riti adserretur, nec idecirco alienum aut adulterinum di-
 ci quod nasceretur, leges quidē illas latas legimus, ser-
 vatas autem non legitimus, nos tam virorū duritia, quam
 mulierū continentia illas recusante. Innumeræ sunt ad-
 huc præclarissimæ foeminae, quæ cum insigni pudicitia
 etiam conjugali charitate viros omnes longe vicerint,
 eujusmodi Abigail uxor Nabal, Artemisia Mausoli, Al-
 gia Pollinicis Thebani conjunx, Iulia Pompeii, Portia
 Ceronis, Cornelia Gracchi, Missalina Sulpitii, Alceste
 Admeti, Hyposistratea Mithridatis Pontici regis con-
 junx, Dido quoque Carthaginis conditrix, Romanaque
 Lucretia, atq; Sulpitia Lentuli. Sunt infinitæ aliae, quarum
 virginitatis & pudicitiaz fidès, ne morte quidem potuit
 immutari, quartum exempla sese offerunt: Atlanta Cali-
 donia, Camilla Volsca, Iphigenia Græca, Cassandra &
 Crise. Accedunt his Lacedæmoniæ, Spartiæ, Milesiæ,
 atque Thebanæ virgines, & innumeræ aliae, quas nobis
 numerant Hebreorum, Græcorum, Barbarorumque hi-
 storizæ, quæ virginitatem pluris quam regna, quam de-
 niique vitam ipsam fecerunt, Quod si etiam pietatis ex-
 empla requirantur, inter cætera sese offerunt, Claudiæ
 vestalis erga patrem, & plebeia illa juvencula, de qua
 supra locuti sumus in matrem. Sed objicet istis Zoilus
 aliquis Samsonis, Iasonis, Deiphobi, Agamemnonis exi-
 tialia conjugia ac hujusmodi tragædias, quas si quis
 Lynceis oculis (ut ajunt) introspexerit, comperiet falso
 uxores accusari, quarum nulla unquam contigit viro
 bono improba. Non enim nisi malis maritis malæ uxo-
 res sunt, quibus licet bonæ aliquando eveniunt, saepè eō-
 mundem vitio corrumpuntur. Putasne si licuisset mulie-
 ribus leges condere, historias scribere, quantas tragæ-
 dias scribere potuissent de virorum inæstimabili mali-
 tia,

tia, inter quos plurimi reperiuntur homicidae, fures, raptores, fallarii, incendiarii, proditores, qui etiam tempore Iosue ac David regis, tanta multitudine latrocinabatur, ut suorum agminum principes constituerent, sed & hodie adhuc infinitus est illorum numerus. Hinc omnes carceres viris repleti, undiq; omnia virorū caderibus onusta. At contra, mulieres omnium attiū liberalium, omnisq; virtutis ac beneficii inventrices extiterunt, quod & ipsa artium virtutumq; fœmina nomina præcipue ostendunt. Cui & illud notabile accedit, quod ipse quoq; terrarū orbis à fœminarum nominib. nuncupatur, videlicet ab Asia nympha, ab Europa Agenoris filia, à Lybia filia Epaphi, quæ & Aphrica dicitur. Denique si per singula virtutum generaliter sit, mulier ubiq; principem locum obtinebit. Mulier enim fuit, quæ primo virginitatem Deo devovit ipsa virgo Maria, quæ ex hinc meruit esse mater Dei. Mulieres prophetæ semper diviniore spiritu afflatæ sunt quam viri: quod testibus Lactantio, Eusebio, & Augustino de Sybillis notum est. Sic Maria Mosis soror erat Prophetæ, & captivo Hieremia uxor avunculi ejus nomine Olda, perituro populo Israël supra viri vires prophetes suscitatur. Scrutemur sacras scripturas, & videbimus mulierē in fide cæterisque virtutib. constantiam supra viros longe commendatam, ut in Judith, Ruth, Hester, quæ tanta gloria celebratæ sunt, ut sacris quoq; voluminib. nomina indiderint. Abraham ille, quem licet ob fidei firmitatem scriptura justum vocaverit, quoniam credidit Deo, subiicitur tamen uxori sua Saræ, & Domini voce præcipitur ei: Omnia quæcunque dicit tibi Sara, audi vocem ejus. Sic Rebecca firmiter credens, pergit ad interrogandum Deum, & ejus responsione condigna, audit miraculum: Dux gentes in utero tuo, & duo populi de ventre tuo dividentur. Et vidua Sareptana credidit Heliae, licet rem difficilem sibi diceret. Sic Zacharias ab angelo de incredulitate redargutus obmutuit. Et Elizabeth uxor sua utero & vocè prophetat ac commédatur, quia fideliter credidit, quæ deinceps commendat beatissimam virginem, dicens, Beata quæ credidisti, quæ dicta sunt tibi à

338. DE NOBIL. ET PRÆCÉL.

bis à Domino. Sic Anna Propheta, post Simeonis revelationem confitebatur Deum, & loquebatur de eo omnibus volētibus audire, qui expectabant redemptionem Israël. Et erant Philippo quatuor filiæ virgines prophetantes. Quid dicam de Samaritana illa, cum qua Christus loquebatur ad puteum, & saturatus fidē credentis, cibos respuit Apostolorum. Accedit ad hæc fides Cananeæ, ac mulieris illius quæ fluxum sanguinis patiebatur. Nonne etiam fides & confessio Marthæ similis erat confessioni Petri? Et in Maria Magdalena quanta fuerit fidei constantia, ex Euangeliis nobis notum est. Ipsa namque, dum sacerdotes & Iudæi Christum crucifigunt, plorat ad crucem, unguenta portat, querit in tumulo, hortulanum interrogat, Deum recognoscit, pergit ad Apostolos, resurrexisse nunciat. Illi dubitant, ista confidit. Quid rursus de Priscilla sanctissima foemina, quæ Apollo virum Apostolicum, & in lege doctissimum Corinthiorum episcopum eruditivit. Nec turpe fuit Apostolo discere à muliere, quæ doceret in Ecclesia. Adeo insuper quæ martyrii patientia & mortis contemptu fidei suæ constantiam testatae sunt, non esse virorum numero pauciores. Neque hic silentio prætereunda est mater illa mirabilis, & bonorum memoria digna, quæ in conspectu suo pereentes crudeli martyrio septem filios non solum bono animo ferebat, sed fortiter horribatur ad mortem, atque ipsa per omnia in Deo confidens, post filios pro patriis legibus consumpta est. Nonne etiam Theodelina Bavarorum regis filia Longobardos, ac Greifilla Henrici I. Imperatoris soror Vngaros, & Clotildis Burgundiorum regis filia Francos, & Apostola quædam infimæ fortis foemina Hibertos, singulis innumeros populos ad Christi fidem converterunt? Denique hic religiosissimus solus vel maxime is est, in quo in hunc diem usque fides Catholica, & pietatis continuata opera resurgent. At ne cui dubium sit, mulieres omnia ea posse quæ viri: exemplis rem ipsam agamus, & comprehiemus nullum unquam egregiū facinus in ullo virtutū genere à viris perpetratum, quod à mulierib. nō sit à que præclare factitatū. Claruerunt in sacerdotio

dotio olim apud gentes Melissa Cybeles, à enjus nomine cæteræ Deæ sacerdotes Melissæ postea dictæ sunt. Item Hypecaustria sacerdos Minervæ, Mera Veneris, Iphigenia Dianæ fuerunt, & fœminæ Bacchi sacerdotæ, multis nominib. claræ, ut Thyades, Mænades, Bacchæ, Eliades, Mimallonides, Adonides, Eubyades, Easfarides, Triaterides. Apud Iudeos quoque Maria Mosis soror una cum Aaron sanctuarium ingrediebatur, & tāquani sacerdos habita est. In nostra autem religione, licet mulieribus sacerdotii functione interdictum sit, scimus tamen historiis proditum, mulierem aliquando mentito sexu, ad summi Pontificatus apicem consenserisse. Non obscuræ sunt ex nostris tot sanctissimæ Abbes & Moniales, quas antiquitas non designatur vocare sacerdotes. Claruerunt in Prophetia apud omnis regionis gentes, Cassandra, Sybillæ, Maria Mosi soror, Debora, Hulda, Anna, Elisabet, quatuor Philippi filiaz, & multæ alia recentiores sanctæ fœminæ, quales Brigida & Hildegardis. Præterea in Magica, sive bonorum, sive malorum dæmonum inexpugnabili disciplina, præ cæteris Circæ atque Medæ longe mirabiliora effecerunt, quam vel ipse Zoroastres, licet hujus artis inventor à pluribus credatur. Insuper in philosophia præclaræ extiterunt Theana uxor Pythagoræ, ejus denique filia Dama in exponendis paternis sententiarum involucris clara. Item Aspasia & Diotima Socratis disciplinæ, & Mantinea & Philesia, Axiochia, ambæ discipulæ Platonis. Extollit denique Plotinus Geminam, atque Amphicleam, laudat Laertius Themisten. Exultat Christiana Ecclesia in diva Catharina, quæ sola puella omnem illius ævi sapientum doctrinæ longe superavit. Nec nobis hoc loci Zenobia Regina Longini Philosophi discipula, memoria excidat, quæ ob effusam & candidam literarum peritiam Ephiniissæ accipit appellationem, cuius opera sacrosancta, Nicomachus Græca reddidit. Ad Oratoriam & Poësin vadamus. En se nobis offerunt Armesia cognomèto Androgenia, Hortensia, Lucretia, Valeria, Copiola, Sappho, Corinna, Cornificia, Romana, & Erimna, Telia seu Tesbia, quæ

epigrammista cognominata fuit. Et apud Sallustium Sempronia, apud Iurisconsultos Calphurnia, & nisi veritū esset hodie mulieribus literas discere, iamiam adhuc haberentur clarissimē doctrinę excellentiores ingenio mulieres quam viri. Quid de hoc dicendum est, quod sola natura ipsa mulieres facile omnium disciplinarum artifices superare videntur? Nonne grammatici se benedicendi magistros jactant? atque id nos longe melius discimus à nutricibus & matribus, quam à grammaticis? Nonne Gracchorum eloquentissimam linguā, mater Cornelia formavit, & Sylein Aripithi Scythiae regis filium, Istrinei mater Craci linguam docuit? Nonne semper in introductis apud exterias gentes coloniis nati pueri matrum sermonem tenuerunt? non aliam ob causam Plato Quintilianus de deligēda pueris nutrice idōnea tam sollicite statuerunt, ut pueri lingua & sermo reſte discreteq; formarentur. Iam vero nonne & Poëtae in suis nugis & fabulis, ac dialektici in sua contentiosa garrulitate à mulieribus vincuntur? Orator nuspian adeo tam bonus, aut tam felix, ut suadela vel meretricula superior sit. Quis Arithmeticus, falsum supputando mulierem solvendo debito, decipere potest? quisve Musicus hanc cantu & vocis amoēnitate æquat? Philosophi, Mathematici, Astrologi, nonne in suis divinationibus & præcognitionibus non raro rusticis mulieribus inferiores sunt, & ſepiſſime anicula medicum vincit? Ipſe Socrates vir omnium sapientissimus, si Pythio testimonio fides habenda est, jam natu grandior, à muliere Aspasia adhuc quiddam discere non dignatus est, sicut nec Apollo Theologus à Priscilla erudiri veritus est, Quod si etiam prudentia requiratur, exemplo ſunt Opis inter Deas relata, Plotina Trajani uxor, Amalasuntha Ostrogothorum regina, Amilia Scipionis uxor, quibus accedit Delbora mulier prudentissima, uxor Labidoth, quæ ipsa ut legitur in libris Iudicum, aliquamdiu ſuper populum Iſraël judicavit, ascendebantque ad eam filii Iſraël in omne judicium. Quæ etiam recuſante Barach, hostilem pugnam ipsa dux Iſraëlitici

exercitus electa, hostibus cæsis fugatisque victoriam reportavit. Legitur præterea in regum historia Attaliam reginam regnasse, & judicasse per septem annos in Hierusalem. Atque Semiramis post mortem Nini regis judicabat populos quadraginta annis. Et omnes reginæ Candaces Æthiopiarum prudentissimæ potentissimæque regnarunt, de quibus mentio est in Actis Apostolorum. Mira autem de illis narrat fidus ille antiquitatis scriptor Iosephus. Huc etiam accedit Nicaula regina Saba, quæ veniens à finibus terræ audire sapientiam Salomonis, & testimonio domini condemnatura est omnes viros Hierusalem. Fuit & Technides quædam sapientissima mulier, quæ David regem interrogatione concludit, ænigmate docet, exemplo Dei mitigat. Nec hic prætereuanda sunt Abigail & Bethsaba, quarum illa virum suum liberavit ab ira David & post mortem viri sui, facta est regina & uxor David: altera autem Salomonis mater suo regnum prudenter impetravit. Porro in rerum inventionibus exemplo sunt Isis, Minerva, Nycostrata: In condendo imperio & urbis, Semiramis universi orbis monarchiam tenens, Dido, Amazones: In bellorum certaminibus, Thomiris Maslagetarum regina, quæ Cyrum Persarum monarcham devicit. Item Camilla de gente Volscorum, Valisca Bohemiæ, anibæ potentes reginæ. Item Indorum Pande, Amazones, Candaces, Lemnenses, Phocenfium, Chiarum, Persidæque mulieres. Legimus de aliis multis illustrissimis mulieribus, quæ mira virtute universæ nationi suæ, in summa rerum desperatione salutem restituerunt. Inter quas est Iudith, quam B. Hieron. his verbis extollit, inquiens. Accipite Iudith viduam, castitatis exemplum, triumphali laude, perpetuis eam præconiis declarate. Hanc enim non solum fœminis, sed viris imitabilem dedit, quia castitatis remunerator, virtutem talem tribuit, ut invictum omnibus vinceret, & insuperabilem superaret. Legimus adhuc, quia mulier quædam sapiens vocavit Ioab, & dedit in manus suas caput Sibæ inimici David, ut conservaret Abelam civitatem, quæ erat mater civitatum

in Israël. Et mulier quedam jaciens fragmentum molæ, allisit caput Abimelech, & confregit cerebrum ejus, executrix vindictæ Dei super Abimelech, quia fecerat malum coram domino contra patrem suum, interfecit per eum 70 fratribus super uno lapide. Sic Hester Assueris regis uxor non solum liberavit populum suum à morte turpissima, sed insuper summo honore decoravit; obsecsaque à Volscis urbe Roma, Cn. Martio Coriolano duce, quam armis viri urbem defendere non poterant, Veturia magno natu mulier ac Cariolani mater, filii obiurgatione servavit. Arthemisia irruentes sibi Rhodios & classè exuit, & insulam domuit, erecta in urbe Rhodia statua, quæ perpetuum stigma illi inureret. Iam quis satis laudare poterit puellam illum nobilissimam licet humili genere ortam, quæ anno Christianorum M CCCC. XXVIII. occupato per Anglos Franciæ regno, Amazonis more sumptis armis, primamque aciem dicens, tam strenue feliciterque prægnavit, ut pluribus præliis superatis Anglis, Francorum regi jam amissum regnū restitueret. In cuius rei perpetuam memoriam apud Genabum oppidum, quod Aurelianum vocant, in ponte qui est super Ligurim fluviū sacra statua puellæ erectora est. Possem innumeras adhuc ex Græcoruin, Latinorum, Barbarorumque, tam veteribus quam recentioribus historiis præstantissimas mulieres recensere, quod ne in grande nimium opus turgesceret, brevitati studere volui. Nam scripserunt de illis Plutarchus, Valerius, Bocatius, & plures alii. Hinc est quare non tam multa de mulierum laudibus dixerim, quam plurima reticuerim, quippe qui non sum tam ambitiose cervicis, ut mulierum infinitas præstantias atque virtutes tam pauculo sermone me posse complecti præsumam. Quis enim ad percensendas infinitas mulierum laudes sufficiat, à quibus omne nostrū esse, omnisque humani generis conservatio, quod alias in brevi peritum esset, omnisque familia & res publica dependet? Quod nec Romanæ urbis conditorem latuit, qui dum mulieribus careret, cum Sabinis, raptis eorum filiis, bellum aspergium inire non dubitavit,

vit, cognovit namque ejusmodi imperium, si mulieres
 non adessent brevi periturum. Tandem capro à Sabinis
 capitolio, cum mediò foro collatis signis cruentissime
 pugnaretur, in recursu mulierum inter ambas acies
 prælium cessavit, factaque tandem pace, & percuesso
 fœdere perpetuam amicitiam inierunt. Quamobrem
 earum nomina Curiis imposuit Romulus, volentibus
 que Romanis, in publicis tabulis exceptum est, mulie-
 rem nec molere, nec coquinariam facere, uxorem à
 viro, virum ab uxore aliquid dono accipere, vetitum,
 quo bona omnia communia esse scirent. Hinc tandem
 consuetudo emersit, ut sponsam introducentes, dice-
 re juberent, ubi tu, ego, denotantes ubi tu dominus,
 ego domina: ubi tu herus, ego hera. Deinde cum re-
 gibus exactis Coriolano Martio duce Volscorum le-
 giones ad quintum lapidem castra metatae essent, per
 mulieres aversæ sunt, pro quo beneficio insigne tem-
 plum Fortunæ muliebri dedicatum est. Magni insuper
 honoris dignitatisque insignia Senatus consulto illis
 collata: Cujusmodi sunt, quod in via superiori loco in-
 cedant, viris insuper quibusque illis in pedes assur-
 gentibus, locumque cedentibus. Præterea vestes pur-
 pureæ cum fimbriis inauratis, gemmarum etiam orna-
 tus, & inaures annulique & torques illis concessa: po-
 steriorumque imperatorum lege cautum, ut quoties a-
 licubi statutum fiat, prohibens deferri certas vestes aut
 ornamenta, mulieres sub illo non comprehendi. Ha-
 reditatum quoque & bonorum successionibus donatae
 sunt, legibus etiam permisum est, mulierum funera
 quemadmodum illustrium virorum, publicis laudibus
 celebrari. Siquidem cum mittendum ad Delphicum
 Apollinem munus esset ex Camilli voto, nec foret au-
 ri tantum in urbe, mulieres sponte corporis ornamen-
 ta contulere. Porro in eo bello quod Cyrus contra A-
 styagea gessit, in fugam conversa Persarum acie, mulie-
 rum castigatione reprehensa est, ac denuo instaurata,
 insignemque illis victoriam dedit. Ob quod facinus le-
 ge cautum est à Cyro: ut Persarum reges urbem ingre-
 sari singulis mulieribus singulos aurum nummos persol-

verent. Quod etiam Macedobis eam urbem ingressus, toties erogavit. Insuper & prægnantibus munus duplicari jussit. Sic à priscis illis Persarum regibus atque Romanis, ab ipsis inquam Romanæ urbis imperiisque incunabulis, mulieres omni semper honoris genere donatae sunt. Porro ab ipsis imperatoribus non minus veneratae. Hinc Iustinianus imperator etiam in legibus condendis, uxorem consulendum adhibendamque censuit. Et alibi dicit lex, quod uxor corruscat merito in honore, ut sentiat ejus fulgorem, ut in quantum vir in altum tollitur, tantum & conjunx ejus. Sic uxor Imperatoris dicitur imperatrix, & uxor Regis regina, uxor Principis, princeps & illustris, undecunque sit nata. Et Vlpianus ait: Princeps, hoc Imperator, legibus est solutus; Augusta autem, quæ est uxor Imperatoris, licet legibus soluta non est, princeps tamen eadem illi privilegia contulit, quæ ipse habet. Hinc est quod illustribus mulieribus judicare permittitur, & arbitrari, atque ut possint feudum investire, & investiri, & inter Vasallos quid juris decernere. Ad idem facit quod fœmina potest habere servos peculiares, sicut & vir, potestque mulier judicare etiam inter extraneos: potest etiam nomen indere familiae, sic quod filii denominentur à matre, non à patre. Habent & circa dotes grandia privilegia, hincinde in diversis locis in corpore iuris, expressa: ubi etiam cavetur quod mulier honestæ vita & famæ pro debitibus civilibus incarcерari non debat, imo judex poena capitis punitur, qui ipsam carceri emancipaverit, quod si sit suspecta de delicto, in monasterium trudatur, aut mulieribus incarcерanda tradatur, quia, teste lege, mulier melioris est conditionis quam vir, tum quia in eodem genere delicti, plus peccat vir quam mulier. Hinc vir in adulterio deprehensus, capite punitur: sed mulier adultera in monasterium detruditur. Plura privilegia colligit Azo in summa sua super titulo ad Senatusconsultum Velleianum, & Specularor de renunciationibus. Illi etiam veteres legumlatores, ac Reipublicæ artifices vi-

In sapientia graves scientia prudentissimi , Lycurgus inquam & Plato, cum scirent ex Philosophia penetratis mulieres, nec animi excellentia, nec corporis robores, nec dignitate naturæ viris inferiores , sed ad omnium & que habiles, statuerunt mulieres cum viris in luctationibus & gymnasticis exerceri , etiam in omnibus quæ ad bellicam pertinent disciplinam , in arcu , in funda , jactu lapidum, in sagittando , in armorum dimicazione tam equestris quam pedestri, in castrorum positione, ac in acierum ordinatione in ducendo exercitu , & (ut breviter dicam) omnia eademque mulieribus quæ viris exercitia communia tribuerunt. Legamus antiquitatum fide dignos scriptores , comperiemus in Getulia, Baetris, Galleria, morem fuisse, viros molliti ei deditos, mulieres autem agros colere, ædificare, negotiari , equitare, præliari, & cætera facere, quæ modo apud nos viri factitant. Apud Cantabros viri mulieribus dotem dabant , fratres à sororibus nuptui dabantur, filii hæredes designabantur. Apud Scythes, Thraces & Gallos mulieribus virisque communia erant officia, & de bello paceque agentes, mulieres judicio consultationibusque adhibebantur, quod percussum Hannibale Celtarum foedus in hæc verba demonstrat: Si quis Celtarum injuriā à Carthaginem aliquo affectum se conqueritur, ejus rei Carthaginem magistratus aut imperatores , qui in Hisp. fuerint judices sunt. Siquis Carthaginem ab ullo Celtarum injusti quippiam passus fuerit, de ea re mulieres judicium facianto. Sed virorum omnia tyrannide contra divinum jus naturæque leges prævalente, data mulieribus libertas, jam , inquis legibus interdictur , consuetudine usuque aboletur , educatione extinguitur. Mulier namque mox ut nata est , à primis annis domi detinetur in desidia , ac velut altioris provinciæ incapax , nihil præter acus & filum concipere permittitur. Vbi exinde pubertatis annos attigerit , in mariti traditur zelotypum imperium, aut veitallum ergastulo perpetuo recluditur. Publica quoq; officia legibus sibi interdicta sunt. Postulare in judicio licet prudentissimæ non permit-

titur, Repelluntur præterea in jurisdictione, in arbitrio, in adoptione, in intercessione, in procuratione, in tutela, in cura, in testamentaria & criminali causa. Item repelluntur in verbi Dei predicatione, contra expressam scripturam, quæ promisit illis Spiritus sanctis per Iohannem inquiens: Et prophetabunt filii vestri, quemadmodum & Apostolorum ætate publice docebant, sicut de Anna Simeonis, & filiabus Philippi, atque Priscilla Aquilæ notum est. Sed tanta est recentium legislatorum improbitas, qui irritum fecerunt mandatum Dei, propter traditiones suas, quod mulieres alias naturæ eminentia, & dignitate nobilissimas, pronuntiarunt cunctis viris conditione viliores. His itaque legibus mulieres viris tanquam bello victæ victoribus cedere coguntur, non naturali, non divina aliqua necessitate aut ratione, sed consuetudine, educatione, fortuna & tyrannica quadam occasione id agente. Sunt præterea, qui ex religione autoritatem sibi arrogant in mulieres, & ex sacris literis suan⁹ probant tyrannidem, quibus illud Evæ maledictum continuo in ore est: Sub potestate viri eris, & ipse dominabitur tibi. Quod si illis respondeatur, Christum abstulisse maledictum, objicient rursus idem ex dictis Petri, cui accedit & Paulus: Mulieres viris subditæ sint. Mulieres in Ecclesia tacant. Sed qui noverit varios scripturæ tropos, ejusdemque affectus, facile cernet hæc non nisi in cortice repugnare. Est enim is ordo in ecclesia, ut viri præponantur in ministerio mulieribus, sicuti Iudei Græcis in promissione, non tamen est acceptor personarum Deus: in Christo enim nec mas, nec fœmina, sed nova creatura. Quin & pleraque viris propter duritiem cordis eorum in mulieres permitta sunt, sicut Iudei quondam concessa repudia, quæ tamen mulierum dignitati nihil officiunt: quin & deficientibus errantibusque viris, mulieres in virorum opprobrium potestatem habent iudicii. Et ipsa regina Saba iudicatura est viros Hierusalem. Qui ergo justificati per fidem effecti sunt filii Abraham, filii inquam promissionis, subjiciuntur mulieri, & obnoxii sunt præcepto Dei ad Abraham in-

inquiens.

quietis. Omnia quæcumque dicit tibi Sara, audi vocem ejus. Nunc tandem, ut me quam brevissime recolligam, ostendimus præcellentiam muliebris sexus, à nomine, ab ordine, à loco, à materia, & quid dignitatis mulier supra virum sortita sit à Deo, deinde à religione, à natura, ab humanis legibus, à varia authoritate, ratione & exemplis promiscue demonstravimus. Tamen non tam multa diximus quin plurima adhuc dicenda relinquerimus, quia non ambitione commotus, aut meas commendationis causa veni ad scribendum, sed officio & veritate, ne tanquam sacrilegus, tam devoto sexui, debitas sibi laudes (ut talentum mihi creditum suffodieado) impia quadam taciturnitate surripere videar si silerem. Quod si quis me curiosior à nobis præteritum aliquod argumentum repererit, quod huic operi nostro astruendum putet, ab illo me non argui sed adjuvari credam, quatenus bonam hanc operam nostram, suo ingenio doctrinaque meliorem reddiderit. Ne ergo opus ipsum in nimis magnum volumen exeat, hic illius finis esto.

HENRICI CORNELII AGRIPPAE,

De

SACRAMENTO MATRIMONII LIBELLUS.

Acramentum Matrimonii antiquissimum, & creato quondam homine primum à primo rerum initio à Deo institutum, atque præceptum, & apud omnis nationis gentes, summa semper veneratione celebratum, religione sacratum, legibus sanctum miraculis atque prodigiis illustratum. Quod cæteris quidem mysteriis, ac legibus eo dignius est, quo præ illis prius institutum est. Institutū inquam, non ex opinione hominum, sed ex omnium principe Deo, à prima origine mundi, ante peccatum, in tempore innocentiae, ad officium legitimum propagationis humanæ speciei: Cum cætera omnia præcepta mysteriaque post lapsum hominum ad reparationem & custodiam in remedium & commendationem pœnamve novissime prodierunt, vix à paucis admissa: cum illud per omnes secessus orbis terrarum ab omnium consensu receptum est. Nec insuper minore potentia à Deo munitum, quam ipsius bonitate ac sapientia institutum est. Voluit namq; parens omnium Deus sanctissimum hoc vinculum sic esse indissolubili glutino connexum, & perseverans, ut maritus in uxore, uxor in marito semper & viveret, & subsisteret: ut os ex ossibus, & caro de carne. Illud namque primum Dei instituentis matrimonium præceptum fuit: Dimitter homo patrem suum & matrem suam, & adhæredit uxori sua, & erunt duo in carnem unam. Quod non solum in veteri testamento legimus, sed idipsum & in Euangeliō confirmatum est, ut non ulla diversitate motum, non ulla societate vel tædio, non senio, non sterilitate, non ægritudine, non pestilentico, non elephanticō, nec alio quovis contagioso morbo, denique

que nonullo hærefoes crimine , nec ulla humana vi
id aliquando dissolvi licet , præcipientे Christo ,
ut quos Dei omnipotentia conjunxerit , nulla vis
separare præsumperit . Nec ullam ob causam licet
uxorem à viro , virum ab uxore discedere quia ne-
mini licet discedere à seipso , nemini seipsum relin-
quere . Nam quæ ex viri costa , ex carne eadem ca-
ro , idem os ossibus in adjutorium viro facta est : eam
Deus nunquam à viro separari voluit , nisi ob forni-
cationem , quam unicam causam Deus exceperit , quod
si quamvis aliam ob causam dissolvatur confœdera-
tio unitasque matrimonii separati nihilominus sibi
conjuges sunt atque manent , nec excusari possunt
ab adulterio , cum quibus fuerint post suum repu-
dium copulati . Ideoque addit Christus , dicens : qui
aliam superduxerit , mœchatur , & qui dimissam dux-
erit , mœchatur .

Nunc in quos fines usque hoc venerabile dignissi-
mumq; sacramentum præceptum est narrabimus , nam
ob adjutorium , ob propagationem , ob evitandam forni-
cationem . Prior habetur , ubi Deus instituit hoc sa-
cramentum mysterium sub his verbis : non est bonum homi-
nem esse solum , faciamus ei adjutorium simile sibi . Ho-
mo enim (cum ipse maxime sit animal sociabile) tunc
demum vere & recte fungetur humanitatis officio , fi-
damq; suarum tutelam , quando matrimonii stabilem ,
indissolubilemque inierit societatem . Ideoque & seni-
bus , & decrepitis , & in quibus nulla generandi potētia ,
nulla propaginis spes relicta est : nihilominus nubere li-
citum est : atque si fas dicere , sàpe necessarium , quo ip-
sam vitæ suæ senectam in uxoris dilecta consortio du-
cant jucundiorem atq; securiorem , tutoremque , quod in Davide jam sene cum Susamitide puella exemplo est .
Quæ enim evenire posset sanctior , & jucundior inter
homines societas , quæ tutior , quæ securior , quæ castior ,
quam viri & uxoris : quando quilibet illorum idem est
quod alter , in uno conformari animo duo corpora , in
duob. corporib. unus animus , unusque consensus . Soli
conjuges sibi invicem non invident , soli infinite se a-
mant ; quando quisq; illorum totus ex altero dependet .

350 DE SACRAMENTO

& in altero quiescit: una caro, mens una, una concordia, eadem illis tristia, eadem iucunda, eadem utriusque & par voluntas, communis adscensio lucis, exdem divitiae, ea paupertas, par dignitas, semper unius cubiculi atque convictus nocturni, diurnique comites: nec in somno, nec in vigilia a se discedentes, sed vita illis in omnibus actionibus, laboribus, periculis, atque in omni fortuna coniuncta, inseruiunt sibi invicem quamdiu vivunt: comitantur se usque ad vitæ exitum: nunquam discedunt nisi mortui, ac mortuo uno, vix alter superesse potest. Tanta est charitas coniugalis, ut quos vita coniunxit, uix mors ipsa divellere possit: ea est matrimonii perseverantia, ea unitas, ut unius uxoris unus sit uir, unius viri unica uxor, nam una costa a principio in unam uxorem versa est: & erunt (inquit Deus) duo in carnem unam, non dicit tres, neque plures: & in Arca Noë non plures mulieres quam viros iussit Deus reservari: ut uni non esset nisi una sola coniux. Nam ubi pluralitas est coniugum, ibi unitas matrimonii definit. Ergo quam unicam quisque uxorem duxerit, eandem in uiolato amore ad ultimum vitæ terminum constanti dilectione, continuaque memoria conservet: cedat pater, cedat mater, cedant liberi, cedant fratres & sorores, cedat omnis amicorum cumulus viri atque uxoris benevolentia & iure quidem: nam pater, mater, liberi, fratres, sorores, affines, amici, naturæ fortunæque opera sunt: uir & uxor Dei mysterium sunt, habuitque prius uir uxorem, uxorque virum, quam patrem, quam matrem, quam fratrem, quam liberos. Ideoque iussum est homini relinquere patrem & matrem, & sorores, & fratres, & liberos, & adhaerere uxori: ut quod primum omnium illi datum est, præ ceteris omnibus servet ad ultimum, nec unquam esset sine altera alter: quorum sine altero altera creata non est. Itaque liberos a parentibus, parentes a liberis discedere nulla lex prohibet, interduœ necessitas cogit, utilitas suadet, iudicium impellit, saepè libere emancipantur, saepè religione libertatem sibi vendicant, saepè peregrini, sine ipsis uiuunt, alibi domicilium querunt. uxorem autem a uito, & virum ab uxore nulla utilitas, nullum iudicium, nullum repudiū,

nulla

nulla religio, nulla licentia, nulla absentia discedere permittit, à quo altero qui decesserit, uel sociari neglexerit, hic tanquam defertus, solitarius, omni luctitia auxilioq; destitutus, vitam infelicissimam agat necesse est, quia concreatum sibi à Deo auxilium, & datam luctitiae consortem negligendo contempserit ducere, uel contemnendo ausus fuerit dimittere.

Alterum finem matrimonii diximus, liberorum propaginem, sicut legitur, ubi benedixit Deus Adam & Euam dicens, Crescite & multiplicamini, & replete terram, quę benedictio post diluvium rursus ex integrō iisdem verbis instaurata est, cuius is effectus est, ut reddat homo naturę quod mutuo à natura accepit, ac ad imaginem Dei similes sibi filios producat & nutriat, & publicam ipsam generis humani societatem, quadam successione reddat seruetque perpetuam, quam benedictionem qui in vetere lege neglexerat maledictus ab omnibus & infelicissimus habebatur, sicut scriptum est: Maledicta sterilis quę non habet semen in Israël, & beatus cuius est semen in Syon. Hinc Abraham obfidei meritum benedictionem in generatione accepit, & Sara vetula (cui iam defecerant muliebria) maledictionem sterilitatis hac generandi benedictione expiavit. Neque enim in hoc sacramento naturę meritum est suscipere liberos, sed omnipotentis Dei benedictio & mysterium, quo naturę merita longe superantur: quod Iacob patriarcham non latuit, qui Rachel uxore sua existimante, quod viri congressu esset dare liberos, ac dicente: da mihi liberos, si non moriar: respondit, nunquid pro Deo ego sum, qui te conclusit. Et Isaac deprecatus est dominum pro uxore sua, eo quod esset sterilis, qui exaudiuit eum, & dedit illi conceptum, sciebant enim fructus matrimonii esse Dei, non naturę. Hinc filii fornicarii vocantur naturales, sed qui ex matrimonio sunt, hi soli legitimi sunt. Ideoque ad sacram divinorum ministerium initiari non admittitur, cuius matrem pater dignissimo hoc sacramento matrimonii, ad foedus perpetuę societatis legitima copula non deuinxit. Quia non ingredietur mancer in ecclesiam Dei, quem ne temporalium bonorum posse hæredem.

dem esse, humanis legibus sapientumq; decretis artif-
fime sancitum est: quia legitimum non habent here-
dem, qui neglecto contemptove matrimonio, ad pru-
tiginosam carnis libidinem sine lege congrediuntur:
vulgataque legislatorum sententia est, incertum illi
patrem pessimamque matrem esse, qui ex matrimonio
non est: vulgo enim nascitur, populiq; filius est, imo uel
nullus filius, qui innuptæ matris filius est. Ille autem
verus hæres, verus filius est, cujus mater sine peccati in-
famia, sine contumelia propinquorum, sine offensione
Dei, certo atque explorato patri, cum dignitate matri-
monii, certo cum fructu nupta est, ac nulla infamia per-
petuo adhæret. Solum itaq; matrimonium certos libe-
ros facit, & indubios largitur hæredes, conventum na-
turæ honestat, ac pro peccato meritorium facit, auget
progeniem, conciliat affines, Deum placat & reveretur.

Tertium matrimonii usum dixi, propter evitandam
fornicationem, præcipiente Paulo Apostolo, ut qui non
continet, nubat. Nam matrimonium excusat hominem
incontinentem à peccato, à fornicatione & adulterio,
& quavis illegitima libidine. Ob quam innocentiz evi-
tandæ causam præcipit, etiam viduis repetitas nuptias,
inquiens: Iuniores viduas volo nubere, matres famili-
as esse, filios procreare, nullam occasionem dare adver-
sario maledicti causa. Neque tamen minorvis dignitas
que est matrimonii incontinentium, licet minus digne
ingrediantur, sine culpa enim coniunguntur, sine pec-
cato redditur debitum, quamuis immoderata sit exa-
ctio, & præter causam procreandæ sobolis coniuges sibi
misceantur. Quia iam non solum ob societatem, & libe-
rorum procreandorum causam institutum est, verum
etiam causa infirmitatis nivicem sustinendæ, ad super-
vacaneos concubitus tolerandos, illicitos evitandos,
ad mutuam servitutem præceptum est, dicente Aposto-
lo: quia melius est nubere, quam uri. Et alibi de viduis
ait: ne propter incontinentiam abeant retro post ten-
tationem satanæ. Atque ita præceptum ut (iuxta verba
Pauli) nisi ex consensu alterius coniugum, alter sine
crimine orationi vacare non possit, si alterum ex hoc
contingat carnali debito defraudari: quia (ut ait Aposto-
lus)

lus) mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Tantus est huius vinculi nexus, ut si propter incontinentiam duntaxat suscepitum est, tamen altero coniugum postea perpetuo continere volenti (nisi ex alterius consensu) fieri omnino non liceat, & si uterque consenserit, matrimonium tamen minime intelligatur dissolutum. Ita & qui causa procreandorum liberorum ipsum suscepit, non possit sine peccato sterilem coniugem dimittere, & aliam superducere, unde filios habeat. Quod etiam, testibus Valerio Maximo, Plutarcho, ac Dionysio Halicarnasseo, apud Romanos post urbem conditam, plus quingentis viginti annis usque ad Spurii Carbilii tempora observatum est: qui primus liberorum cupiditatem coniugali fidei præferens, non sine magna reprehensione uxorem sterilitatis causa dimisit. Sed modo revertar. Tam indissolubile hoc sanctissimum vinculum voluit omnium parens Deus ut quacunque de causa semel initum, nulla vi aliquando sit dissolvendum, tam generale esse voluit, & per omnem orbem terrarum, omniumque hominum mentibus inditum, ut nemo hoc sacratissimum mysterium sine gravissimo delicto effugere debeat, nisi ipsam humanitatem fugiat. Nam ipse matrimonii primus autor, & ante omne matrimonium Deus (cum humanam naturam assumpturus esset) matrem prius numero voluit: licet sine virili semine ex virginе nasci voluerit, tamen sine matrimonio nasci non voluit, sed ex matre nupta, licet viro non contaminata. Voluit enim matrem matrimonio non carere, ut matris exemplo ad illud ipsum nos hortaretur. Quicunque igitur hoc antiquissimum sacratissimumque institutum neglexerint, divinarum humanarumque legum contemptores, tanquam sicca sterilesque arbores igni perpetuo adiudicabuntur. Ideoque in vetere lege, qui iam ætate matura uxorem non ducebant: eiiciebatur e templis, respuebantur eorum oblationes, hereditatumque & legatorum incapaces habebantur, divino atque humano auxilio indigni, qui divinas humanasque leges contemnentes, concreatum

sibi

sibi à Deo auxilium, humanisque legibus sancitum ascepere respuerunt.

Duo tamen hominum genera à contrahendo matrimonio excipi possunt, qui scilicet ob naturę imbecillitatem ad hoc penitus inepti sunt, ut puta frigidi, maleficiati, furiosi, pueri, impotentes, & eunuchi, atque qui acti spiritu Dei perpetuam castitatem delegerunt, hos namque religio immunes reddit, illos impedita natura excusat. Quicunque vero ex alterutro hoc hominum genere non sunt, sciant se contrahendo matrimonio ita obligatos esse, ut illo relicto neglectove (nisi pœnituerint) indigni sint regno Dei. Nemo tamen ad contrahendum matrimonium, nū aliqua cogendus est. Nam cum hoc vinculum solo amoris consensu contrahitur, maxime liberum esse oportet, quia amor ipse nullius subiicitur imperio. Non enim divitum munera emunt amorem, non ulla dignitas, non etiam nobilitas amorem æquiparat, non ullæ potentum regumque minæ & violentiæ amorem cogere possunt, quem neq; Deus ipse cogit, sed ab initio liberum creavit. Nullus autem amor tam vehemens, tam sanctus, quam qui inter virum & uxorem est: nulla uis uxoria charitate major, qua nulla perfidia corrumpitur, nulla adversa fortuna labefactatur, nulla aliena consuetudine distrahitur, nullo temporis ævo nec usū consumitur. Ideoque divina præcepta sunt, ut uxorius amor parentibus, liberis, fratribus, sororibus, cognatis, affinibus, rebusque omnibus anteponatur. Gravissime igitur peccant, quicunq; parentes, propinqui, tutores, curatores, qui (non ad perpetuam vitæ benevolentiam, non ad liberorum productionem, non ad castimoniam, sed per avaritiam & ambitionem, ad terrenam dignitatem, nobilitatem, potentiam, divitias, & similia respicientes) ultra debitam divino præcepto parentibus obedientiam (tyrannide quadam) captivant (qui huic sacramento debetur) liberum consensum filiorum ac filiarum suarum, coguntque odiosas subire nuptias, nulla ratione habita ætatis, charitatis, conditionis, morum, benevolentiz, ac divini insuper præcepti. Hinc tandem nascuntur inter coniuges fornicationes, adulteria, dissidia, contumeliz,

liz, continuæ iræ, perpetuæ lites, discordiæ, odia, repudia, aliaque infinita mala. Quandoque etiam beneficia, cædes, mortesq; violentæ sequuntur, ut ejusmodi coniuges non Deus, sed satanas ipse copulasse videatur. Accedit ad hoc quod in plerisque locis nonnulli terreni principes, & domini sub-Christianò nomine, hostes & inimici Dei, blasphemæ Iesu Christi, eversores ecclesiæ, contaminatores sacroru, arrogantes sibi quæ Dei sunt, suæ tyrannidis arbitratu interdum etiam mandato subditorum nuptias compellunt, insuper dotium decimas non sine nefandissimo sacrilegio ærario suo applicantes: ac ita dimissis tandem iustus iudex malos male perdet. Est insuper & alia non minus damnabilis consuetudo, quæ apud multas nationes inoleuit, quod 2. nuptias nescio quibus contumeliis vicatim prosequuntur: Insuper & certa pecunia multant secundo nubentes: eamque sodalitio quodam suo devorandam congrunt, huiusq; tam nefariæ in divinum mysterium contumeliaz Ioseph beatissimæ Mariæ virginis virum faciunt patronum. Invenit autem hæc sodalitia seu fraternitates diabolus: & ira Dei tradidit illos in reprobum sensum, ut applaudentes ad adulteria, concubitus, & fornicationes, insectentur secundas nuptias, ac si gratia Dei in illis sit euacuata, illudentes sacramento, cui omnis debetur honor, reverentia, atque libertas. Ad te autem Princeps illustrissima hoc attinet, ut hic execrabilis mos primum è tuo dominio, demum è toto Franciæ Christianissimo regno tollatur atque extirpetur, in nullo siquidem magis seruire poteris Deo, ac prodesse Reipubl. Christianæ, quam si hoc agas, ut bona præcipiantur ac mala exulent: non solum quæ pertinent ad societatem humanam, sed & quæ ad religionem divinam.

Tu igitur quicunque uis uxorem ducere, sit amor in causa non census: uxorem eligas, non vestem: tibi nubat uxor, non dos. Hoc animo invocato omnipotenti Deo, qui solus veram dat uxorem, requisito etiam parentum consensu, exhibitaque illis debita obedientia, remota omni avaritia, ambitione, invidia, ac metu, matura in te ipso deliberatione, libero consensu, ferventi sed rationabili castoque amore, sic uxorem accipito,
Dei

Dei manu tibi perpetuo commendatam , ad perpetuam
societatem tuam, non ad servitutem : cui sapientia tua
præfis, cum omni gratia & reverentia. Illa tibi non sub-
fit, sed adsit fide & consilio: sitq; in domo non ut man-
cipium , sed domina domus : in familia tua ut famula,
sed materfamilias, genitrixque eorum quos tu in ea ge-
nerabis liberos : qui rebus tuis dominabuntur, nomen-
que tuum referent ad posteros. Sic namque non nisi
optimam uxorem sortieris (non enim solet nisi malis
maritis mala uxor contingere) similesque liberos. Ne-
que enim sine uxore extendi nomen , nec perpetuari
progenies , nec augeri stirps , nec esse familia , nec dici
paterfamilias , nec appellari domus, nec stare Respubl.
nec imperium ullum durare potest. Quod nec Romani
quidem imperii conditorem latuit , qui cum uxoribus
careret , cum Sabinis filias suas negantibus, bellum se-
vissimum suscepit , sciebat enim imperium hoc si uxo-
res deessent, minime duraturum. Nam cum civitas con-
stat ex domibus , & respublica ex rebus privatis , & rei
domesticæ familiarisque Reipublicæ gubernandæ disci-
plina constituitur : quomodo reget civitatem , qui do-
mum regere non didicit ? quomodo gubernabit Rem-
publ. qui tem privatam & familiarem nunquam cognovit? Hinc Socrates testatus est, se moralem philosophiam
magis ab uxoribus , quam naturalem ab Anaxago-
ra & Archelao didicisse. Magnam profecto ad moralem
philosophiam matrimonium præbet exercitationem.
Habet enim domesticam quandam Rempubl. annexā,
in qua regenda homo prudentiam , temperantiam, pie-
tatem, omnesq; cæteras virtutes, facile discere & expe-
rii potest : quibus in diligenda uxore, educandis libe-
ris , regenda familia, tuendis rebus, gubernando domi-
cilio, propaganda progenie, vitam ducat omnium felici-
ssimam. Porro uxorem dilectam in oculis aspicere, ac
per liberös successiones & familiæ & nominis exten-
di, summa lætitia est, atq; felicitas, dulceq; laborū con-
solamen. Qui uxore caret: domum non habet, quia do-
mum non fit: & si habet, moratur in ea tanquā pere-
grinus in diversorio. Qui uxorem non habet (etiam si
ditissimus sit) nihil fere habet, quod suum est: quia ni-
hil

hil habet tutum ab insidiis , nec habet cui possit relin-
quere, nec cui confidere. Qui uxorem non habet, caret
familia , caret propinquus , & sine posteritatis spe, sem-
per desertus & destitutus est: furantur illum servi , de-
fraudant socii , contemnunt vicini , negligunt amici ,
propinquui insidiantur , filios si quos habet naturales ,
sunt sibi ignominia , ac contestes iniquitatis suæ , nec
potest illis opes suas , nec nomen familiæ relinquere ,
sed ut manet in vita sine nuptiis, ita mortuus perit sine
nomine, nec ullam in hac vita, quæ maxime mortalibus
solatio est, benevolentiam percipere meretur : sed tan-
quam humanæ naturæ defector , omni calamitate di-
gnus, & infelicissimus ab omnib. est, & merito derelin-
quendus. Hinc Lycurgus legem tulit, ut qui opportuno
tempore uxorem ducere neglexissent : hi & stare à ludis
ac spectaculis, ac omni solatio, jucundoque conspectu
arceantur : hyeme vero nudi forum circumducantur,
contumeliis afficiantur, ab hominib. detestentur, se seq;
iusta pati confiteantur : quia religionem contempse-
runt, legibus non paruerunt, naturam prævaricarunt, &
quantum in se esse esset, nec Respubl. staret, nec imperiū,
nec religio , quia quibus tuenda & propaganda hac es-
sent, eos ipsi non studiissent procreare. Plato in legibus
suis statuit , qui uxorem non duxerit , eum procul ab
omnibus publicis muneribus , & honoribus segregan-
dura : publicis autem oneribus gravius, quam cæteros
cives esse premendum. Tulit & Augustus Cæsar legem ,
ut adolescentes uxores ducerent, Populum Romanum
amplificarent , quam & aliij multi postea confirmar-
runt. Annum insuper ad immunitatem concesserunt,
præmium è publico statuerunt ei , qui uxorem de no-
vo duxisset. Adulteri ubique priscais temporibus sem-
per severissimis legibus graviter puniti sunt , quia non
homini sed & ipsi Deo , violato matrimonio , iniuria
fit. Hinc vetere lege quicunque violato matrimonio
mœchatus fuerat , morti adiudicatus obruebatur la-
pidibus : qui autem aliena surripiens bona furtum
fecerat , in quadruplo & quintuplo plectebatur.
Nam hic humana & terrena licite abstulit , ille
præter offensam proxime , etiam Deo iniurias divina-

conta-

contaminauit. Romanz etiam leges adulteros secuti percutiunt, marito etiam deprehensum adulterum sine iudicio impune perimere permittunt, quæ licentia nec in patricido est, uxoricidia etiam acerbiore morte, quæ patricidia vindicantur: & merito, nam parentes natura facit, uxor Dei mysterium est. Neq; eum satis condigne poena affici posse arbitror, qui datum sibi à Deo auxilium; & præbitam vitæ confortem ausus fuerit intertere: quippe crudelis in donū Dei, & impius in sacra, contaminator naturæ, Deo iniurius. Ideoque etiam canonizæ leges interdicunt illi commercio ac conuiuio hominum excludunt sacris è locis, auferunt secundas nuptias, negant Eucharistiam, indignum iudicantes viatico Dei, qui Deum tam immanissimo scelere non erubuit offendere: sed nescio quia iustitiaz, Deiq; negligenter uxoricidæ atque adulteri nunc fere omnem poenam euadunt, fures uel ob leve crimen fune suspensi necantur, nisi quia traditi sunt iudices nostri in reprobū sensum: ut irritum faciant mandatum Dei propter traditiones hominum. Sed modo concludamus.

Tu itaq; quicunq; si homo esse uis, si hominem exire non uis, si præ cæteris humanitatis officio fungi uis, si legitimus Dei filius esse uis, si pius in patriam, in familiam, in Rempublicam, si uis possidere terrā, & promereri cœlum, legitimū matrimonii vinculum in eas metesse est, indissolubilem vitæ consortem perpetuo diligas, genus hominum adaugeas, & tanquam Dei filius & imago, tibi similes filios procrees, & ad columen Reipublicæ, patriazq; specimen, ac Dei reverentiam qui eos tibi largitus est, prudenter & religiose enutrias, educes, & gubernes: Hæc qui facit, hic homo est: qui homo est, hæc illum facere necesse est: nisi illū aliquid minus homine natura impedita produxerit, uel aliquid maius homine humanas vires transcēdendo angelicam castitatem perpetuo servare delegerit. Quicunque vero ex altero illo non est, matrimonium ipsum negligens contempserit, uel superinducta fornicatione violaverit, aut vitæ consortem pepulerit uel extinxerit, ne commisceamini cum illo, ut confundatur tanquam reprobatus à Deo, & fidelium consortio alienus.

F I N I S.

contaminauit. Romanæ etiam leges adulteros secundum percutiunt, marito etiam deprehensum adulterum sine iudicio impune perimere permittunt, quæ licentia nec in patricido est, uxoricidia etiam acerbiore morte, quæ patricidia vindicantur: & merito, nam parentes natura facit, uxor Dei mysterium est. Neq; eum satis condigne poena affici posse arbitror, qui datum sibi à Deo auxilium, & prabitam vitæ confortem ausus fuerit intermiser: quippe crudelis in donū Dei, & impius in sacra, contaminator naturæ, Deo iniurius. Ideoque etiam canonica leges interdicunt illi commercio ac conuiuio hominum excludunt sacris è locis, auferunt secundas nuptias, negant Eucharistiam, indignum iudicantes viatico Dei, qui Deum tam immanissimo scelere non erubuit offendere: sed nescio quia iustitia, Deiq; negligencia uxoricidæ atque adulteri nunc fere omnem pœnam euadunt, fures uel ob leve crimen fune suspensi necantur, nisi quia traditi sunt iudices nostri in reprobū sensum: ut irritum faciant mandatum Dei propter tradiciones hominum. Sed modo concludamus.

Tu itaq; quicunq; si homo esse uis, si hominem exire non uis, si præ cæteris humanitatis officio fungi uis, si legitimus Dei filius esse uis, si pius in patriam, in familiam, in Rempublicam, si uis possidere terrā, & promereri cœlum, legitimum matrimonii vinculum ineas necesse est, indissolubilem vitæ consortem perpetuo diligas, genus hominum adaugeas, & tanquam Dei filius & imago, tibi similes filios procrees, & ad columen Ræpublicæ, patriæq; specimen, ac Dei reverentiam qui eos tibi largitus est, prudenter & religiose enutrias, educes, & gubernes: Hæc qui facit, hic homo est: qui homo est, hæc illum facere necesse est: nisi illū aliquid minus homine natura impedita produixerit, vel aliquid maius homine humanas vires transcendendo angelicam castitatem perpetuo servare delegetur. Quicunque vero ex altero illo non est, matrimonium ipsum negligens contemperat, uel superinducta fornicatione violaverit, aut vitæ consortem pepulerit uel extinxerit, ne commisceamini cum illo, ut confundatur tanquam reprobatus à Deo, & fideliū consortio alienus.

F I N I S.

227.

ХХ

Х